

Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет
Факультет цифрових, освітніх та соціальних технологій
Черкаський державний технологічний університет
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка
Академія рекреаційних технологій і права
Національний університет водного господарства та
природокористування
Волинська обласна державна адміністрація
Головне управління Національної соціальної сервісної
служби України у Волинській області
Головне управління Пенсійного фонду України у
Волинській області
Волинський обласний центр соціальних служб
Головне управління держпраці у Волинській області
Волинський обласний центр зайнятості
Луцька міська рада

*в Всеукраїнська науково-практична
конференція
«Соціально-психологічна допомога і
соціальна робота: виклики сучасності»
(за міжнародної участі)
18–19 квітня 2024 року*

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Луцьк 2024

УДК 364 (477) (082)
С 34

Соціально-психологічна допомога і соціальна робота: виклики сучасності : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 18–19 квітня 2024 р.). Луцьк: відділ іміджу та промоції ЛНТУ, 2024. 473 с.

До збірника увійшли матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої проблемам соціально-психологічної допомоги і соціальної роботи, соціального захисту та безпеки населення в умовах воєнного стану, державної соціальної політики в контексті євроінтеграції України, психологічної допомоги та ментального здоров'я в умовах сучасних викликів, соціальних послуг та цифрової трансформації у соціальній сфері, психолого-педагогічних основ освітньої та соціальної інклюзії.

Рекомендовано науково-педагогічним працівникам, аспірантам, магістрам, усім зацікавленим у цій тематиці.

*Розглянуто та схвалено вченою радою факультету
Луцького національного технічного університету
Протокол № 8 від 18 квітня 2024 року*

Друкується в авторській редакції

© Луцький національний технічний університет, 2024
© Автори статей

**СЕКЦІЯ 1. СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА БЕЗПЕКА
НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

11

Ірина Артисюк. Соціальний захист українських дітей в Польщі після повномасштабного вторгнення росії в Україну

11

Микола Бабій, Олександр Пітер Ніколаюк. Особливості взаємозв'язку між стратегіями емоційної регуляції

14

Олена Вісин, Михайло Клименко. Європейський досвід працевлаштування осіб з обмеженими фізичними можливостями

17

Яна Демчук. Соціальний захист безробітних в умовах воєнного стану

22

Діана Дмитрук. Особливості соціального забезпечення осіб похилого віку в умовах воєнного стану

27

Світлана Дмитрук. Соціальний захист дітей, що стали жертвами домашнього насильства в умовах воєнного стану

30

Валентина Журавська, Оксана Заблоцька. Особливості роботи територіального центру соціального обслуговування Нововолинської міської ради

35

Андрій Заблоцький, Маргарита Харитонюк. Робота психолога з внутрішньо переміщеними особами у соціальній сфері

40

Людмила Карпінчук. Соціальний захист чоловіків, які постраждали від насильства в умовах воєнного стану

45

Надія Ковальчук, Олег Карась. Соціальна підтримка здобувачів вищої освіти в Україні: проблеми та шляхи вдосконалення

49

Вікторія Кундля. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні

52

Юлія Леbedюк. Психолого-педагогічні умови підготовки психологів до роботи в закладах державної опіки над дітьми

56

<i>Валентина Лобойченко, Анна Михалюк, Ольга Букарева.</i> Окремі аспекти питання забезпечення безпеки населення України в умовах воєнного стану	60
<i>Валентина Любчук.</i> Допомога внутрішньо переміщеним особам в умовах воєнного стану в Україні (за результатами якісного дослідження)	64
<i>Неля Нагайчук.</i> Інклюзія послуг Пенсійного фонду України в умовах цифрової економіки та воєнного стану	67
<i>Оксана Пацюк.</i> Правове регулювання статусу ВПО в Україні	73
<i>Ірина Плісік.</i> Організація надання соціальних послуг на рівні територіальної громади	76
<i>Олександр Ситник.</i> Соціальний захист населення в умовах воєнного стану: теоретичні та конституційно-правові засади	80
<i>Марія Ткачук.</i> Соціальний захист учасників бойових дій у Луцькій територіальній громаді	82
<i>Мирослава Хлистік.</i> Особливості надання соціальних послуг в умовах воєнного стану	87
<i>Уляна Шкабура.</i> Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами під час війни у смт Колки	91

СЕКЦІЯ 2. ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ 97

<i>Оскар Вальтер, Михайло Костюк.</i> Можливості для отримання медичної допомоги українськими біженцями у ФРН	97
<i>Діана Влачига.</i> Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької міської територіальної громади: історія становлення і діяльності	100
<i>Наталія Герасимчук.</i> Євроінтеграція у соціальній сфері України на прикладі ратифікації Стамбульської конвенції	106
<i>Тетяна Демидюк.</i> Механізм формування фінансового забезпечення соціальної сфери в поствоєнний період (на	

прикладі Волинської області)	109
Оксана Жук, Оксана Сільвестрова. Формування державних соціальних стандартів та гарантій: концептуальні засади	110
Вікторія Комарчук. Ціннісно-орієнтаційна модель у роботі соціального працівника	114
Роман Кошелюк. «Fostering»-опіка як спосіб соціалізації неповнолітніх: зарубіжний досвід	117
Микола Кухарук. Молодіжні центри як осередки соціалізації молоді	124
Ірина Лінейко. Мережа молодіжної інфраструктури міста Луцька	129
Валентин Малиновський. Роль та місце Національної соціальної сервісної служби у механізмі реалізації державної соціальної політики	135
Анна Приступа. Забезпечення контролю за дотриманням гендерної рівності у діяльності Національної соціальної сервісної служби України	141
Юлія Тлучкевич. Недержавне пенсійне забезпечення: сучасний стан та перспективи розвитку	144
Дарина Черedyкo. Етичні стандарти в роботі соціального працівника	147

СЕКЦІЯ 3. МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Микола Бабій. Психічне здоров'я здобувачів вищої освіти в умовах сучасних викликів	152
Інна Белова, Євген Кравчук, Максим Богдан. Вплив війни на рівень посттравматичного стресового розладу серед військових та цивільного населення	155
Марія Боднар. Особливості переживання життєвих криз студентською молоддю в екстремальних ситуаціях воєнного стану	160

<i>Лариса Бондарчук.</i> Надання психологічної допомоги потерпілому в умовах надзвичайної ситуації	164
<i>Дарина Галета, Володимир Терпелюк.</i> Соціально-педагогічна профілактика кібербулінгу серед підлітків	166
<i>Катерина Герасимюк-Казьмірук, Юлія Тимош.</i> Особливості переживання підліткової кризи учнями середніх класів в закладах загальної середньої освіти	171
<i>Олександра Губар.</i> Вплив стресу на психологічний стан здобувачів вищої освіти в період воєнного стану	174
<i>Зарина Дацук.</i> Ментальне здоров'я молоді як один з пріоритетів молодіжної політики	178
<i>Тетяна Корецька.</i> Важливість ментального здоров'я в умовах сучасних викликів	183
<i>Оксана Кункудак, Ігор Савчук.</i> Поширеність ожиріння у хворих після ішемічного інсульту на амбулаторному етапі реабілітації	186
<i>Наталія Мандрук.</i> Арттерапія як засіб корекції емоційно-вольових порушень у дітей дошкільного віку	189
<i>Сергій Марчук.</i> Здоровий спосіб життя в антропологічній педагогіці Костянтина Ушинського	193
<i>Наталія Міщук.</i> Особливості психологічного розвитку особистості дитини у неповній сім'ї	199
<i>Софія Нецюк.</i> Комунікативна компетентність студентів	202
<i>Адріана-Веста Олексюк.</i> Професійне вигорання фахівців у сфері соціального захисту та шляхи його подолання	205
<i>Петро Патій, Валентина Ярликова.</i> СПА-технології для відновлення стану здоров'я	209
<i>Софія Петрук.</i> Особливості корекції тривожності у дітей старшого шкільного віку	212
<i>Тетяна Поліщук, Інна Мезенцева.</i> Раціональне харчування – запорука здоров'я людей похилого віку	215
<i>Павло Процик.</i> Психологічні особливості ставлення до материнства жінок в період вагітності	219
<i>Діана Романіна, Маріанна Ярощук.</i> Ціннісно-смилова сфера підлітків, схильних до девіантної поведінки	222
<i>Надія Савчук, Яна Зінгель.</i> Професійне та емоційне	

вигорання медичних працівників	224
Юлія Савчук. Ментальні розлади в умовах війни: різновиди та способи їх подолання	226
Христина Сливчук, Маріанна Ярошук. Особливості впливу тривожності на процес учбової діяльності студентів	231
Григорій Стеценко, Ігор Савчук. Вплив ароматерапії на психоемоційний стан учнів 11-13 років	234
Юлія Токарчук. Психологічний аналіз динаміки розвитку студентської академічної групи	237
Валентина Федорчук-Мороз. Особливості управління психосоціальними ризиками на робочому місці в умовах воєнного стану	240
Богдан Форманюк, Надія Савчук. Вплив психологічного стресу на здоров'я особистості	243
Олександр Хвесик, Ірина Сушик. Роль компетенції team building (командобудування) у роботі соціального менеджера	246
Тетяна Челленяк, Ольга Павлович. Причини виникнення та способи подолання метаболічного синдрому в умовах сьогодення	250
Ірина Чемерис. Здоров'язбереження у філософсько-педагогічних вимірах Григорія Сковороди	253

СЕКЦІЯ 4. СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

257

Зінаїда Антонова, Данило Гуменюк. Особливості мотивації до кар'єрного зростання майбутніх психологів	257
Оксана Варгата, Дарія Голота. Комунікативні навички як важлива складова «soft skills» фахівців соціономічної сфери	259
Галина Герасимчук, Алла Губіна. Діджиталізація соціальних послуг: Європейські практики	262
Антоніна Кулик, Максим Лопушанський. Соціальна допомога жителям громади на прикладі комунального	

закладу «Центр надання соціальних послуг Старовижівської селищної ради»	265
Ярослава Мартинюк. Основні механізми фінансування соціальних послуг на рівні територіальної громади	270
Вікторія Михалевич. Цифрова трансформація соціальної сфери України в умовах війни	275
Надія Орищин. Залучення інформаційних технологій у соціальній реабілітації та інтеграції осіб з інвалідністю	280
Тетяна Склезь, Оксана Жук. Впровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості як необхідність в умовах кризи	286
Тетяна Тарануха. Модернізація соціальних послуг для людей з інвалідністю: цифрові рішення для інклюзивного суспільства	290
Людмила Тарасюк, Леся Герасимюк. Цифровізація соціальних послуг в Україні	296
Петро Філіпчук. Соціальні послуги Пенсійного фонду України: цифрова трансформація в умовах воєнного стану	301
Марія Юнакевич. Місце і роль соціальних послуг у діяльності органів місцевого самоврядування	305

СЕКЦІЯ 5. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

Лариса Балясевич. Формування моральних почуттів у дітей з особливими потребами	309
Валентина Вітюк. Особливості організації навчання дітей з особливими освітніми потребами	315
Олена Гапончук. Інноваційні технології навчання дітей з особливими освітніми потребами	320
Анна Гетманчук. Проблеми адаптації молодого викладача у закладах вищої освіти	323
Ірина Гринюк. Професійна підготовка педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами	327
Сергій Гринюк, Валентина Гринюк. Організація	

інтерактивного навчання в умовах інклюзивної освіти	330
<i>Ольга Гулай, Віталій Кабак.</i> Розумне пристосування освітнього простору до потреб здобувачів освіти	337
<i>Анастасія Дендак.</i> Особливості впровадження інклюзивної освіти у вітчизняний простір	339
<i>Тетяна Зарубич, Лілія Потапюк.</i> Безбар'єрне освітнє середовище як основа соціальної інклюзії	344
<i>Оксана Ковальчук.</i> Доступність вивчення іноземної мови студентів з особливими потребами	349
<i>Віктор Кошелюк, Анастасія Шевчук.</i> Програмно-методичне забезпечення інклюзивної освіти	351
<i>Софія Купрійчик.</i> Конфлікти у закладах вищої освіти: характеристика видів	360
<i>Ангеліна Лук'ячук.</i> Особливості розвитку інклюзивного туризму в Україні	364
<i>Алла Мартинюк.</i> Використання інтерактивних методів викладання в інклюзивному середовищі	368
<i>Вікторія Мельник.</i> Особливості агресивної поведінки у дітей з особливими освітніми потребами	370
<i>Галина Мельник.</i> Особливості формування культури здоров'я учнів в інклюзивному освітньому середовищі	374
<i>Володимир Мілінчук.</i> Психогенеза мовленнєвих порушень у дітей в нормі та патології	379
<i>Наталія Мрочко, Наталія Гмитрук.</i> Прояви насильства над дітьми та їх попередження	382
<i>Тамара Николюк, Роман Николюк.</i> Особливості арттерапевтичних занять для постраждалих від війни в Україні	388
<i>Інна Осадченко, Тетяна Перепелюк, Сергій Ольховецький.</i> Методи підтримки населення України під час війни	391
<i>Наталія Павлишина.</i> Напрями підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища	401
<i>Ольга Піменова.</i> Професійне вигорання вчителів: особливості у сучасному інклюзивному просторі	404

Тетяна Полухтович. Модель інклюзивного освітнього середовища	406
Лілія Потапюк, Богдана Лінник. Реалізація компетентнісного підходу в сучасній освіті як необхідна умова підвищення конкурентоспроможності майбутнього фахівця	409
Микола Руденко. Розвиток психіки дітей з обмеженими можливостями здоров'я як педагогічна проблема	417
Ірена Свидрук, Орестлава Сидорчук. Прийоми досягнення ефективної інклюзії та майндфулнеса в освітньому процесі	423
Ярослав Смаль, Богдан Боярин. Підвищення мотивації до здорового способу життя серед дітей молодшого шкільного віку	427
Ярослав Смаль, Андрій Веремчук. Моральне виховання молодших школярів у позакласній діяльності	430
Анастасія Трачук. Методи розвитку мовлення дітей з синдромом Дауна	434
Тайсія Троцюк. Толерантність як компонент ціннісної системи особистості студента	438
Юрій Тулашвілі, Оксана Димарчук. Використання електронних освітніх ресурсів у процесі навчання осіб з порушеннями зору	443
Катерина Турик. Формування соціальних навичок у дітей з особливими освітніми потребами	450
Марія Федінчук. Психолого-педагогічні умови попередження віктимності серед учнів у ЗЗСО	455
Ірина Цвяк. Адаптація здобувачів вищої освіти до умов інклюзивного освітнього середовища	458
Валерія Чернюк, Ольга Гулай. Smart-технології для підтримки інклюзивної освіти	462
Ольга Чубай, Олена Гапончук. Розвиток стресостійкості та емоційної регуляції учнів за допомогою інноваційних методів навчання	465
Ольга Чубай, Лілія Потапюк. Вплив інклюзивної освіти на соціальну адаптацію дітей з особливими освітніми потребами	468

СЕКЦІЯ 1

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ТА БЕЗПЕКА НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

*Ірина Артисюк, ст. гр. СЗм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Жук, к.іст.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ В ПОЛЬЩІ ПІСЛЯ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РОСІЇ В УКРАЇНУ

24 лютого 2022 року після восьми років війни відбулось повномасштабне вторгнення росії на територію України. Це війна за незалежність та суверенітет країни, війна за цивілізаційний вибір, де Україна відстоює свою приналежність до європейської цивілізації і водночас – ті засадничі цінності, права і свободи, що лежать в основі Західного світу.

Збройний конфлікт спричинив одну з найбільших хвиль міграції в Європі з часів Другої світової війни. Мільйони українців були змушені залишити свої домівки та шукати безпеки в інших країнах. У зв'язку з цією кризою польська влада та неурядові організації вжили заходів для надання їм підтримки, де особливого піклування потребують діти. Існує низка програм та ініціатив, які пропонують допомогу у вигляді фінансових пілг, житла та необхідних речей для їх життєдіяльності.

Відповідно до даних УВКБ ООН, з лютого 2022 року в Європі було зафіксовано 8 046 560 біженців з України. Українські біженці в основному перетнули кордон Польщі. До цієї держави прибуло близько 1,4 мільйона осіб (ЮНІСЕФ, 2022), з них понад 40% – це діти [2].

Громадяни України, які легально перебувають у Польщі з 24 лютого 2022 року – мають право на отримання соціальних виплат. До них належать сімейні виплати, виплати на виховання дітей, соціальна

допомога (наприклад, надбавки або екстрена допомога), програма «Добрий старт», капітал на догляд за сім'єю та субсидії на зменшення плати за догляд за дітьми в дитячих садках. Умови та правила надання цих пільг такі самі, як і для громадян Польщі, за винятком тих, що визначені «спеціальним законом» [1].

Конкретний обсяг і вид допомоги можуть відрізнятися залежно від індивідуальних обставин, а іноді також від рішень і політики окремих центрів.

Нижче наведено кілька найпопулярніших соціальних програм:

Сім'я 500+ – громадяни України та їхні подружжя, які легально проживають у Польщі, можуть отримувати щомісячну допомогу у розмірі 500 злотих на кожну дитину. Дитина має бути громадянином України, віком до 18 років та перебувати до Польщі після 24 лютого. Якщо ви тимчасово доглядаєте за дитиною, народженою в Польщі, або якщо ви українська мати, ви також можете подати заявку на отримання допомоги 500+. Гроші виплачуватимуться за весь період перебування дитини в Польщі.

Family Care Capital (RKO) – ця програма призначена для маленьких дітей віком від 1 до 3 років. Щомісячні субсидії коливаються від 500 до 1000 злотих. Важливо зазначити, що ви не можете одночасно користуватися перевагами програм 400 Plus і RKO. Оформити RKO можна після досягнення дитиною 9 місяців.

400 Plus – пропонує фінансову допомогу до 400 злотих батькам дітей, які відвідують ясла. Сума підтримки покриває витрати, пов'язані з закладом, за винятком харчування. Якщо місячні витрати менші за 400 злотих, ви можете отримати субсидію відповідно до фактичних витрат. Ця допомога може бути використана для покриття витрат на дитячі ясла, дитячі клуби або гонорари щоденного доглядача, який працює в установі чи приватному дитячому садку [1].

Діти і молодь з України мають право на навчання у польських школах і на забезпечення доглядом та освітою, що діють і для громадян Польщі. Діти мають можливість брати участь у додаткових заняттях з польської мови, якщо вони недостатньо володіють мовою, щоб навчатись у школі. За бажанням діти можуть навчатись як індивідуально так і в групі (2 години на тиждень).

Урядом Польщі створено необхідні умови для навчання українських дітей у польських школах. У квітні 2022 р. Міністерством освіти і науки оприлюднено інформацію, що у польській системі

освіти навчалось понад 193 тисячі дітей та молоді, які приїхали з України [6]. У вересні 2022 р. тільки 185 тисяч українських дітей було зараховано до польських шкіл; протягом навчального року їхня кількість зросла до 200 тисяч осіб (NFP, 2022). У лютому 2023 р. у польських дитсадках і школах навчалось 187,9 тис. Найбільша кількість дітей та молоді з України, які прибули до Польщі після російської агресії, навчаються у Варшаві, Вроцлаві та Кракові [6].

Пільги для студентів – українські студенти, які продовжують навчання в Польщі, можуть подати заявку на отримання студентської позики. Це спеціальна позика під низькі відсотки, яка виплачується щомісячними платежами. Погашення починається не раніше ніж через два роки після отримання диплома. Студенти з відмінними академічними результатами можуть претендувати на часткове прощення позики [1].

Крім того, більшість університетів запровадили програми допомоги, за якими українські студенти можуть подати заявку на повне або часткове звільнення від плати за навчання, вартості нестационарного навчання чи плати за гуртожиток. Студенти також можуть мати право на гранти та стипендії. Гранти, як правило, призначаються як одноразова підтримка, тоді як соціальні стипендії надаються на рік або семестр з можливістю продовження. Конкретні умови визначаються ректором кожного університету [1].

Ще слід додати, що законом пропонується запровадити інститут тимчасового опікуна для дітей, які не мають законних опікунів у Польщі. Неповнолітній особі, перебування якої легалізовано у зв'язку з перетином кордону після 24 лютого 2022 року, суд за місцем проживання неповнолітньої особи призначає тимчасового опікуна за заявою та за посадою. Це новий інститут у польському законодавстві, який має полегшити встановлення опіки над неповнолітніми [3].

У першу чергу, тимчасовим опікуном може бути призначений родич дитини, але такий догляд можуть здійснювати інші особи, які гарантують належний догляд за дитиною, що кожного разу перевірятиметься судом. Для братів і сестер повинен бути призначений один опікун [3].

Вторгнення росії на територію України змусило шукати притулку мільйони українців по всьому світі, в тому числі і в Польщі. В країні були запроваджені програми та заходи, спрямовані на допомогу українським біженцям. Сім'ї з дітьми мали право на ряд соціальних виплат, враховуючи одноразову та щомісячну допомогу, а також

додаткові виплати для дітей. Діти з України мають право на навчання в польських школах, коледжах та університетах. Якщо вони не володіли мовою, тоді для них організовувались додаткові заняття з польської мови. Ряд пільг отримали студенти з України в Польщі, мали можливість подати заявку на отримання студентської позики, а також на повне або часткове звільнення від плати за навчання. Також законом пропонується ввести інститут тимчасового опікуна для дітей, які не мають законних опікунів у Польщі. Відповідно Польща надає широкий спектр соціальних гарантій для вимушених мігрантів України, що дозволяє їм інтегруватися у суспільство та жити повноцінним життям.

Список використаних джерел

1. Financial and Material Support for Refugees from Ukraine in Poland. *MapujPomoc.pl*. URL: <https://mapujpomoc.pl/en/the-armed-conflict-in-ukraine-which-began-in-2014-and-escalated-in-2022-has-caused-one-of-the-largest-waves-of-migration-in-europe-since-world-war-ii-millions-of-ukrainians-have-been-forced-to-leave/> (дата звернення 05.04.2024 р.).
2. Ortega M. The situation of Ukrainian refugee children in Poland. *Humanium*. URL: <https://www.humanium.org/en/the-situation-of-ukrainian-refugee-children-in-poland/> (дата звернення 05.04.2024 р.).
3. The Act on Assistance for Ukrainian Citizens. *Legal portal for people fleeing Ukraine*. URL: <https://ukraina.interwencjaprawna.pl/the-act-on-assistance-for-ukrainian-citizens/> (дата звернення 05.04.2024 р.).
4. Zasady przyjmowania dzieci z Ukrainy do polskich szkół. *Gov.pl. Stacje sanitarno-epidemiologiczne*. URL: <https://www.gov.pl/web/psse-lask/zasady-przyjmowania-dzieci-z-ukrainy-do-polskich-szkol> (дата звернення 05.04.2024 р.).

Микола Бабій, к.психол.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Олександр Пітер Ніколаюк, ст. гр. ПС-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МІЖ СТРАТЕГІЯМИ ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ

Дослідження було проведено у січні 2022 року серед студентів-першокурсників Українського Католицького Університету. У дослідженні взяло участь 88 досліджуваних, з яких 5 не підійшли за

критеріями відбору, зокрема вони не були першокурсниками, або ж їх сесійний період завершився. Досліджуваних було повідомлено про конфіденційність та ознайомлено з темою дослідження.

За даними проведеного дослідження стратегії ЕР (емоційна регуляція) мають статистично значущий зв'язок з РДС (регуляція депресивних станів). Деадаптивні способи ЕР: придушення експресії, самокритика, ізоляція мають зв'язок з РДС. Адаптивних способи ЕР: когнітивна переоцінка, доброта до себе, загальна людяність, майндфулнес має обернений зв'язок з РДС.

Група людей, які набрали вищі показники за вираженості схем мають вищі показники придушення експресії ($p = 0,01$), самокритики ($p = 0,00$), ізоляції ($p = 0,00$). Люди з менш вираженими Схемами більше використовують доброту до себе ($p = 0,00$), загальну людяність ($p = 0,00$) як спосіб ЕР.

Тривожність у студентів більше визначена РДС ($r = 0,78$ $r^2 = 0,62$; $p = 0,00$), чим стратегіями ЕР ($r = 0,58$ $r^2 = 0,34$; $p = 0,00$). Гіпотеза спростована. Тривожність у студентів більше виражена РДС, чим способом ЕР.

Існує статистично значущий прямий зв'язок психологічної негнучкості та вираженості. Найявний зв'язок між психологічною негнучкістю та тривожністю. У процесі проведення дослідження встановлено статистично значущий прямий зв'язок ($r = 0,74$; $p = 0$) між даними двома шкалами.

У процесі проведення дослідження встановлено статистично значущі зв'язки між шкалами ЕР й шкалою психологічної негнучкості. Шкали придушення експресії ($r = 0,39$; $p = 0,00$), самокритики ($r = 0,44$; $p = 0,00$), ізоляції ($r = 0,69$; $p = 0,00$) мають прямий статистично значущий зв'язок зі шкалою психологічної негнучкості. Шкали доброти до себе ($r = -0,57$; $p = 0,00$), загальної людяності ($r = -0,34$; $p = 0,00$), майндфулнес ($r = -0,43$; $p = 0,00$) мають обернений статистично значущий зв'язок зі шкалою психологічної негнучкості.

Найявні суттєві відмінності у вираженості Схеми соціальної ізоляції/ відчуження між групами досліджуваних з легким, середнім і високим рівнем тривоги. Також, є суттєві відмінності у вираженості Схеми надвисоких стандартів, Схеми очікування на катастрофу, Схеми негативізму/песимізму у груп з середнім і високим рівнем тривоги. Оскільки, лише частина Схем відрізняється у рівні вираженості серед груп.

Негативний взаємозв'язок між адаптивними стратегіями ЕР та прямий зв'язок деадаптивних ЕР з вираженістю ранніх

дисфункційних схем студентів-першокурсників узгоджується з станами дезапативного емоційного та когнітивного включення. Також, дані тенденції можна пояснити тим, що ЕР допомагають справитися з почуттями, думками і здобути новий позитивний досвід. Відповідно, з часом схеми послаблюватимуться.

Наше дослідження також показало, що студенти-першокурсники, які мають менш виражені схеми більше використовують доброту до себе й загальну людяність. Дані способи емоційної регуляції здатні впливати на саме джерело схеми: давати новий емоційний досвід прийняття, толерування й заспокоєння, альтернативний спосіб думання про ситуацію, менш звинувачуючий і стигматизуючий. Як наслідок в людей, які ці способи ЕР більш виражені мають нижчі показники вираженості схем.

Попри те, що дезадаптивний спосіб ЕР може не тільки не допомагати справлятися з тривогою, але й негативно впливати на фізіологічний стан [2]. Та, тривожність у студентів більше визначена РДС, аніж стратегіями емоційної регуляції. Що можна пояснити наступним чином: хоч дезадаптивні способи ЕР можуть посилити тривогу, та вони її не створюють. Люди, в яких яскраво виражені Схеми знаходяться у більш вразливому, хиткому стані через те, що їх викривлений емоційний, когнітивний спосіб сприйняття може активуватися в будь-яку секунду (через особливість людського життя) і викликати ряд негативних емоцій. Відповідно, якщо людина має менше даних станів й емоційних переживань, її тривога не є на такому високому рівні.

Більшість РДС проявлялася подібним чином залежно від рівня тривоги студентів. Та, ті студенти-першокурсники, які відчувають себе дуже відчужено, мають надвисокі стандарти, постійно переймаються за малоімовірну хворобу чи катастрофу, а також песимістично сприймають світ належать до групи з високим рівнем тривоги, більше чим середнім. Їх внутрішнє сприйняття світу є особливо небезпечне, ізолююче й вимогливе. Через що їм доводиться постійно жити в високу рівні тривоги.

Список використаних джерел

1. Gross J.J., & John O.P. Individual differences in two emotion regulation processes: Implications for affect, relationships, and well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85, 2003. P. 348–362.
2. Neff K.D. Development and validation of a scale to measure self-

compassion. *Self and Identity*, 2, 2003. P. 223–250.

3. Young J.E., Klosko J.S., & Weishaar M.E. *Schema therapy: A practitioner's guide*. Guilford Press. 2006.

*Олена Вісин, канд.іст.н., доцент,
доцент кафедри цивільної безпеки
Луцький національний технічний університет
Михайло Клименко, аспірант,
начальник відділу охорони праці ТзОВ «Дауліс Аутомотів Груп»*

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Відповідно до ст. 23 ст. 23 Загальної декларації прав «Кожна людина має право на працю, на вільний вибір роботи, на справедливі і сприятливі умови праці та на захист від безробіття» [1]. Україна є державою-учасником, яка підписала Конвенцію про права осіб з інвалідністю, і ст. 27 визначає право осіб з інвалідністю на працю нарівні з іншими; воно включає право на отримання можливості заробляти собі на життя працюю, яку особа з інвалідністю вільно вибрала чи на яку вона вільно погодилась, в умовах, коли ринок праці та виробниче середовище є відкритими, інклюзивними та доступними для осіб з інвалідністю [2].

Особою з інвалідністю є особа зі стійким розладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження її життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист (ст. 2 Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [3]).

Згідно ст. 172 Кодексу Законів про працю України обов'язок всіх роботодавців надавати особам з інвалідністю роботу. Для підприємств, установ, організацій, у тому числі підприємств, організацій громадських об'єднань осіб з інвалідністю, фізичних осіб, які використовують найману працю, є встановлений норматив робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю у розмірі 4 % середньооблікової чисельності штатних працівників облікового складу за рік, а якщо працює від 8 до 25 осіб, – у кількості одного

робочого місця (ст. 19) [3].

Умови, механізм виплати роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю, а також її строки та розмір визначені Порядком надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю [4].

Сьогодні одним з найважливіших напрямків є стимулювання роботодавців до найму працівників з інвалідністю, тому необхідно взяти європейський досвід, вважаючи на великий відсоток працевлаштованих осіб з інвалідність.

У більшості Країн ЄС, існує квота на робочі місця для громадян з інвалідністю. Німеччина та Угорщина зобов'язані виділяти квоти для найму людей з інвалідністю організації з більш ніж 20 працівниками у розмірі 5-6%. В Польщі і Австрії така квота діє, якщо в організації зареєстровано 25 працівників і більше. В Іспанії мінімальне число співробітників організації, яка підпадає під обов'язкове квотування становить 50 осіб, а квота становить 3% [5]. Підтримка у вигляді субсидування заробітної платні від 4 до 6 місяців присутня в усіх країнах, однак не всі служби працевлаштування нею користуються. В більшості португальських служб субсидування використовується в перші 3 місяці. В Голландії субсидії призначаються на основі продуктивності. Наприклад, якщо людина працює 38 годин, але продуктивність становить 50%, то тільки 50% заробітної плати субсидується. Тут важливим інструментом переконання роботодавців є законодавство з потужними фінансовими стимулами. Наприклад, якщо компанія бере на роботу молодого робітника з інвалідністю, то на все його життя звільняється від виплат по його листкам непрацездатності. Для інших людей з інвалідністю цей термін складає 5 років [5].

Проте під час засідання круглого стола «Працевлаштування людей з інвалідністю: європейські перспективи в Україні», який відбувся 1 травня 2023 року в Медіацентрі Україна-Укрінформ представник European Disability Forum Гайдн Хаммерслі заявив: «Найвищий рівень працевлаштування осіб з інвалідністю зафіксований у країнах Скандинавії – Швеції, Фінляндії, Данії, а також Португалії, Нідерландах і Франції, тобто Західної та Північної Європи, а з-поміж них найкращі показники демонструють держави, де відсутні відповідні квоти.

У 27 країнах ЄС особи працездатного віку становлять 51% від

загальної кількості людей з інвалідністю.

У країнах, де встановлені квоти, для роботодавців передбачено можливість фінансової компенсації за невиконання таких норм. Майже половина країн ЄС надають знижку в оподаткуванні за працевлаштування людей з інвалідністю. Спільним для країн ЄС є надання субсидій для створення відповідних умов праці або особливих технологій для людей з інвалідністю.

Для порівняння лише 16% людей з інвалідністю офіційно працевлаштовано в Україні, тоді як у Європі цей показник перевищує 55% [5].

Серед європейських країн Німеччина – це країна, в якій особи з інвалідністю є найбільш економічно активними. Участь на ринку праці тут беруть 69,4 % людей з інвалідністю, тоді як середній показник по країнам ЄС становить 57%. Для порівняння: економічна активність осіб з інвалідністю в Люксембурзі складає 62,5%, Швеції – 68,4%. Квота на працевлаштування людей з обмеженими можливостями в Німеччині складає 5%, а штрафи для роботодавців за її недотримання є досить високими [6].

В багатьох університетах функціонують спеціально створені Центри по роботі зі студентами з особливими потребами та відповідно підготовку до майбутнього працевлаштування. Реабілітаційні центри для людей з інвалідністю дбають про здобуття професії, і працевлаштовують своїх вихованців. Навчання у центрі закінчується задачею професійного іспиту в промислово-торговельній палаті, та укладання довгострокового контракту на ринку праці [6].

У Литві – втрату працездатності оцінюють у відсотковому відношенні, тобто отримати виплати можуть тільки люди, які втратили працездатність не менше ніж на 45 відсотків [7]. В залежності від трудового стажу та відсотку втрати працездатності вони отримують базову пенсію, доплати, знижки на використання громадського транспорту, додаткові відпускні тижні, зниження податків і спеціальні субсидії на житло.

Ті які мають втрату працездатності менше 45 % також додатково підтримуються на ринку праці різними компенсаціями, субсидіями, допомогою [7].

В Італії доволі низький норматив створення робочих місць для людей із інвалідністю (квота на підприємствах становить лише 2%) зумовлює працевлаштування 55 відсотків таких громадян в країні.

В Італії існує федеральне і регіональне законодавство, яке

підтримує інтеграцію на ринок праці. Шукачі роботи з інвалідністю повинні зареєструватися для оцінки в місцевому відділенні Організації міністра охорони здоров'я (ASL). Після цієї оцінки (функціональний діагноз, соціально-професійне досвід і заключний звіт), визначається конкретний потенціал для роботи кожного претендента [8].

Щорічний бюджет становить 31 мільйон євро для компенсації податків, сплачених роботодавцем за працівника з інвалідністю. Максимальний рівень компенсації передбачений для людей з робочим потенціалом, зниженим більш ніж на 79%, а також для всіх людей з психіатричною або інтелектуальною інвалідністю. Компенсація податків регіонами для даних груп буде не більше 10% від загального доступного бюджету. Місцеві адміністрації несуть відповідальність за організацію послуг з інтегрування на ринок праці [8].

Успіх закону, і професійна інтеграція громадян з інвалідністю, залежить від здатності різних служб (зайнятості, охорони здоров'я, соціальних послуг і навчання) ефективно взаємодіяти на місцевому рівні. Коли людина з проблемами в навчанні починає працювати, держава зберігає його соціальний пенсійний дохід, якщо він не заробляє в рік більше 15.000 євро без вирахування податків.

Республіка Польща розпочала дбати про права громадян з інвалідністю задовго до вступу в ЄС. Ще в 1997 році був підписаний закон про професійну та соціальну реабілітацію та працевлаштування людей з інвалідністю. Там також законом встановлена система квот для працевлаштування людей з інвалідністю в компаніях приватного та державного сектора, штат яких складає більше 25 працівників. Принаймні, 6% штату таких компаній мають становити люди з інвалідністю [9].

В країні існують закони, що забороняють пряму або непряму дискримінацію по відношенню до осіб з інвалідністю, починаючи зі стадії відбору співробітників і працевлаштування і закінчуючи процедурою звільнення з займаної посади.

Не можна не згадати цікаву практику соціального підприємництва, яка набула свого поширення в Польщі зі вступом до ЄС. З 2003 року в країні почали активно створювати соціальні кооперативи, що спеціалізуються на забезпеченні робочими місцями інвалідів [9].

Вже в березні 2017 року Польський Державний Фонд реабілітації осіб із інвалідністю запустив три програми для

працевлаштування людей із обмеженими можливостями. Ці програми називаються «Випускник», «Робота – інтеграція» та «Стабільне працевлаштування». Перша програма розрахована на людей з вищою освітою. Друга ставить на меті допомогти людям з інвалідністю знайти власне місце на ринку праці. Остання програма дасть можливість таким людям працювати в державній адміністрації.

Як бачимо, будуючи модель працевлаштування людей з інвалідністю можливо необхідно зробити ставку на чітке визначення рівня працездатності працівника. Щодо фінансових стимулів то їх існує досить багато, тому Українцям залишилося лише вибрати найбільш той, який підходить.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини. (Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#o68.

2. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенцію ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#n547.

3. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (Відомості Верховної Ради УРСР (БВР), 1991, № 21, ст. 252). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#n22>.

4. Постанова КМУ від 22 серпня 2023 р. № 893 «Деякі питання надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2023-%D0%BF#n102>.

5. Європейські стандарти працевлаштування для осіб з інвалідністю України: реалії та перспективи. URL: <http://prava-lyudyny.org/yevropejski-standarty-pratsevlashtuvannya-dlya-osib-z-invalidnistyu-ukrayiny-realiyi-ta-perspektyvy/>

6. Німеччина – країна з найбільшим коефіцієнтом зайнятості серед людей з інвалідністю. URL: <http://prava-lyudyny.org/nimechchyna-krayina-z-najbilshym-koefitsiyentom-zajnyatosti-sered-lyudej-z-invalidnistyu/>.

7. Працевлаштування людей з інвалідністю в Литві: європейський досвід. URL: <http://prava-lyudyny.org/pratsevlashtuvannya-lyudej-z-invalidnistyu-v-lytvi-yevropejskyj-dosvid/>.

8. Можливості людей з інвалідністю на ринку праці Італії. URL:

<http://prava-lyudyny.org/mozhlyvosti-lyudej-z-invalidnistyu-na-rynku-pratsi-italiyi/>.

9. Польський досвід працевлаштування людей з інвалідністю.
URL: <http://prava-lyudyny.org/polskyj-dosvid-pratsevlashtuvannya-lyudej-z-invalidnistyu/>.

*Яна Демчук, ст. гр. СЗм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Сільвестрова, к.філос.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ БЕЗРОБІТНИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Безробіття стало вагомим соціальним ризиком для громадян України. Повномасштабне вторгнення спричинило значне погіршення стану на ринку праці. Половина українців втратили роботу у зв'язку з руйнуванням підприємств, фабрик, заводів, офісів, фірм, організацій та інших місць працевлаштування, або зниження обсягу їх діяльності [3]. Станом на 1 лютого 2024 року в Україні зареєстровано 109,8 тис. безробітних. У 2023 році цей показник дорівнював 186,51 тис. осіб. У дійсності цей показник може бути набагато більшим, оскільки, якщо використовувати методологію розрахунків Міжнародної організації праці (МОП), то людина є безробітною, «якщо вона протягом чотирьох тижнів: не мала роботи, шукала роботу, або була готова приступити до роботи» [1].

Відповідно до Конституції України статті 46 вказано, що «Громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. До того ж це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням» [2].

Право на отримання допомоги по безробіттю має особа, визнана безробітною в установленому порядку. Статус зареєстрованого безробітного надається як за заявою з першого дня реєстрації в центрі зайнятості, так і на порталі ДІЯ. Допомога по безробіттю надається з першого дня отримання статусу безробітного [7]. Під час дії воєнного

стану в 2024 році максимальний розмір допомоги по безробіттю не може перевищувати 7100 грн. (мінімальна заробітна плата станом на січень) [5].

У статті 43 Закону України «Про зайнятість населення» зазначено, що «статусу зареєстрованого безробітного може набути:

1) особа працездатного віку до призначення пенсії (зокрема за віком, на пільгових умовах або за вислугу років), яка через відсутність роботи не має заробітку або інших передбачених законодавством доходів, готова та здатна приступити до роботи;

2) особа з інвалідністю, яка не досягла встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» пенсійного віку та отримує пенсію по інвалідності або соціальну допомогу відповідно до законів України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю»;

3) особа, молодша 16-річного віку, яка працювала і була звільнена у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, зокрема припиненням або перепрофілюванням підприємств, установ та організацій, скороченням чисельності (штату) працівників;

4) одинока мати (батько), яка (який) здійснює догляд за дитиною з інвалідністю та один з батьків, прийомних батьків, батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу, усиновитель, опікун, піклувальник дитини з інвалідністю підгрупи А, які відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» мають право на призначення надбавки на догляд за дитиною» [6].

Враховуючи проблему безробіття і працевлаштування, на які вплинула війна, держава намагається стабілізувати ринок праці та економіку, приймаючи низку рішень.

На сторінці Facebook Державної служби зайнятості зазначено, що «важливим кроком на цьому етапі стало ухвалення 21.09.2022 р. Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування служби зайнятості, соціального страхування на випадок безробіття, сприяння продуктивній зайнятості населення, у тому числі молоді, та впровадження нових активних програм на ринку праці». За рахунок цього суттєво оновлюється зміст положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» (Закон про соціальне

страхування на випадок безробіття) та Закону України «Про зайнятість населення» (Закон про зайнятість населення). Закон набирає чинності з 29.10.2022 р., крім положень, які зазначені в пункті 1 Розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» Закону» [4].

Також вказано, що «відповідно до змін передбачена нова категорія осіб, що мають додаткові гарантії працевлаштування, а саме «інші категорії громадян, визначені Кабінетом Міністрів України, з урахуванням ситуації на ринку праці, а також встановлення карантину, виникнення надзвичайної ситуації, введення надзвичайного або воєнного стану в країні» [4].

Також впроваджені «новації:

1. Зміна підходів до стимулювання зайнятості найбільш вразливих осіб, нові інструменти сприяння зайнятості молоді, додаткові заходи по подоланню тривалого безробіття: роботодавець отримує компенсацію ЄСВ (єдиного соціального внеску) або частини заробітної плати з фонду по безробіттю за працевлаштування:

– молоді на перше робоче місце;

– учасників бойових дій;

– одиноких батьків, батьків дітей з інвалідністю;

– людей за 5 років до досягнення пенсійного віку;

– людей з інвалідністю;

– «тривалих» безробітних та інших вразливих категорій громадян.

2. Осучаснення підходів щодо підходящої роботи: уточнюються критерії визначення транспортної доступності, пропонований рівень заробітної плати залежить від тривалості безробіття.

3. Залежність підтримки безробітних від тривалості трудової діяльності: чим більший страховий стаж, тим більша тривалість та розмір виплат, які отримує особа.

4. Нові можливості щодо підвищення конкурентоздатності: забезпечення деяких нових категорій осіб, зокрема, захисників України та постраждалих від війни правом на отримання ваучера.

5. Розширення кола осіб, які можуть отримувати послуги як безробітні:

– одинока мати (батько), яка (який) здійснює догляд за дитиною з інвалідністю;

- один з батьків, прийомних батьків, батьків-вихователів дитячого будинку сімейного типу;
- усиновитель, опікун, піклувальник дитини з інвалідністю підгрупи А.

6. Уточнення специфіки обслуговування у період воєнного стану: під час дії воєнного стану виплата допомоги по безробіттю припиняється, зокрема, з 31 календарного дня від дня перетину зареєстрованим безробітним державного кордону України у разі безперервного перебування ним за кордоном понад 30 календарних днів.

7. Скасування квот на працевлаштування і штрафів за їх недотримання: роботодавці звільняються від обов'язку дотримуватися квоти на працевлаштування певних категорій осіб» [4].

Щоб покращити ситуацію на ринку праці та зменшити кількість безробітних, Державна служба зайнятості пропонує:

- гранти на власну справу (підтримка від держави для створення або розширення бізнесу);
- професійну орієнтацію (тестування на виявлення професійних навичок);
- «Руку допомоги» (кошти для створення власної справи для малозабезпечених сімей);
- суспільно корисні роботи (залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану);
- ваучери на навчання (кошти від держави для отримання додаткової освіти);
- гранти для ветеранів та членів їх сімей (підтримка від держави для розвитку власної справи);
- професійне навчання (перепідготовка) (проходження навчання та пошук роботи за новим профілем);
- громадські та інші тимчасові роботи (організація громадських та інших робіт тимчасового характеру, а також фінансування їх організації) [8].

Таким чином, при задіянні названих способів, можна зменшити частку безробітного населення та покращити ситуацію на ринку праці. Важливим фактором в подоланні безробіття є забезпечення безпеки на робочих місцях. Позитивний вплив має залучення на робочих місцях спеціалістів із психологічної підтримки, з метою збереження

ментального здоров'я працівників.

Отже, в умовах воєнного стану ринок праці потребує від держави максимальної підтримки всіх його учасників, з метою не тільки вирішення питань нормативного регулювання зайнятості і безробіття, а й з метою недопущення подальшого погіршення соціального добробуту населення та соціально-економічного стану країни.

Список використаних джерел

1. Кількість зареєстрованих безробітних. *Мінфін*. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/unemploy/register/2024/> (дата звернення: 10.04.2024).
2. Конституція України від 28.06.1996 року №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
3. Круп'яник А. Ринок праці під час війни: які зміни потрібні. *«Вокс Україна»*. 14 лют. 2024. URL: <https://voxukraine.org/gynok-pratsi-rid-chas-vijny-yaki-zminy-potribni> (дата звернення: 10.04.2024).
4. Основні новації Закону щодо реформування служби зайнятості № 2622-IX. *Державна служба зайнятості*. URL: <http://surl.li/slndg> (дата звернення: 10.04.2024).
5. Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 року № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
6. Про зайнятість населення: Закон України від 14.10.2023 року № 5067-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
7. Умови та порядок призначення допомоги по безробіттю під час дії воєнного стану. *«WikiLegalAid»*. URL: <http://surl.li/sllsx> (дата звернення: 10.04.2024).
8. Я шукаю роботу. Державна служба зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/people> (дата звернення: 10.04.2024).

*Діана Дмитрук, ст. гр. СЗ-31,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Жук, к.іст.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСІБ ПОХИЛОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Соціальна робота з особами похилого віку є одним з основних напрямів соціальної політики в Україні і залишатиметься таким у найближчому майбутньому. Через свої психофізіологічні особливості люди похилого віку належать до групи осіб, які потребують соціальної допомоги та підтримки. Ця ситуація значно ускладнюється повномасштабним вторгненням Росії в Україну.

У соціальному захисті людей похилого віку в умовах воєнного стану є певні особливості та виклики, оскільки воєнний стан вплине на їх безпеку, фізичний та психологічний стан.

Законом України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» [1] передбачено «зараховувати до таких осіб, які досягли пенсійного віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», а також особи, яким до досягнення зазначеного пенсійного віку залишилося не більш як півтора року.

Потреба в соціальній роботі з цією категорією громадян зростає. Це пов'язано з тим, що більшість з них належать до групи самотніх людей. Іншими словами, чим старшими вони стають, тим більше потребують не лише соціальної підтримки у вигляді пенсій, а й додаткових послуг.

Переважаючою формою соціального обслуговування людей похилого віку була стаціонарна форма у вигляді будинків-інтернатів тощо. Стаціонарна форма при всіх її позитивних якостях (повне державне забезпечення, соціально-побутове влаштування, медико-соціальна допомога) мала й суттєві недоліки. Переселення осіб похилого віку в будинок-інтернат було пов'язане з психологічним стресом, а зміна обстановки, звичного місця проживання сприймалася як драматична ситуація. Переміщення в будинок-інтернат нерідко супроводжувалося депресивним станом, розладами сну, невротизацією особистості. Це одна з обставин, що стала причиною

введення нестационарних форм соціального обслуговування. Саме тому стала розвиватися мережа нестационарних установ з розгортанням соціального обслуговування вдома [2, с. 22].

З 24 лютого 2022 року життя в Україні різко змінилось через агресивний військовий напад РФ на Україну [2, с. 22]. За результатами оцінки та відповідно до потреб особи похилого віку екстрено (кризово) можуть надаватися такі соціальні послуги: інформування; консультування; надання притулку, зокрема нічного; короткотермінове проживання; екстрене (кризове) втручання [3].

Під час дії на території України або адміністративно-територіальної одиниці надзвичайного або воєнного стану також може забезпечуватися надання екстрено (кризово) таких соціальних послуг: представництво інтересів; підтримане проживання осіб похилого віку та осіб з інвалідністю, бездомних осіб; соціальний супровід сімей/осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах; догляд вдома; догляд стаціонарний; денний догляд, денний догляд дітей з інвалідністю; паліативний догляд; соціально-психологічна реабілітація; натуральна допомога; переклад жестовою мовою; транспортні послуги.

Люди похилого віку є вразливою групою. Адже єдиний прямий спосіб захистити права людей похилого віку – змусити Росію припинити незаконну війну. Прямий обов'язок держави – створити людям похилого віку гідні умови життя, забезпечити їм належний захист і підтримку.

Проблеми соціального забезпечення під час воєнного стану включають:

Безпеку та захист: Воєнний стан часто призводить до загроз безпеки, особливо для літніх людей з обмеженою мобільністю. Руїнування інфраструктури та ескалація конфлікту створюють серйозні перешкоди для забезпечення її безпеки.

Доступ до медичної допомоги: військові конфлікти часто призводять до обмеженого доступу до медичної допомоги для людей похилого віку. Пошкоджено медичні заклади, заблоковано транспортування медресурсів, утруднено порятунок.

Економічна нестабільність: Військові дії можуть порушити економіку та зменшити доходи людей похилого віку, які часто мають обмежені фінансові ресурси. Це може вплинути на їхню здатність забезпечувати себе їжею, медичною допомогою та іншими базовими

потребами.

Психосоціальний вплив: військовий стан може спричинити стрес і занепокоєння серед літніх людей, особливо тих, хто втратив близьких або був змушений покинути свої домівки через конфлікт. Відсутність психологічної підтримки може призвести до серйозних психічних та емоційних проблем.

Захист прав: люди похилого віку під час воєнного стану особливо вразливі до насильства, шахрайства та експлуатації. Надзвичайно актуальним стає забезпечення їх правового захисту та підтримки.

Зважаючи на складність питань соціального забезпечення людей похилого віку в умовах воєнного стану, вирішення цих проблем потребує комплексного осмислення та прагматичних заходів. Ось кілька можливих рішень: організація розповсюдження інформації та навчання щодо заходів безпеки для людей похилого віку, створення мобільних медичних бригад і пунктів допомоги для надання медичних послуг у віддалених регіонах, покращення рівня соціальної допомоги та пенсійного забезпечення для людей похилого віку для забезпечення їхнього мінімального рівня життя; заходи, спрямовані на захист прав людей похилого віку від насильства, експлуатації та шахрайства. Ці практичні заходи можуть бути ефективними в розв'язанні проблем соціального забезпечення осіб похилого віку під час воєнного стану.

Таким чином, задоволення соціальних потреб людей похилого віку в умовах воєнного стану є ключовим викликом, що вимагає негайних і комплексних дій.

Розробка та впровадження ефективних стратегій соціального захисту, медичної допомоги, фінансового забезпечення та психологічної підтримки стали б кроком до покращення якості життя людей похилого віку під час військового конфлікту.

Список використаних джерел

1. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-ХІІ : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3721-12#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

2. Черевата О. Соціальна допомога людям похилого віку в умовах воєнного стану. *Могилянські читання – 2022 : Досвід та*

тенденції розвитку суспільства в Україні : глобальний, національний та регіональний аспекти : XXV Всеукр. наук.-практ. конф. : тези доп. Публічне управління в Україні в умовах децентралізації влади та наближення її до європейських стандартів, Миколаїв, 7–11 листоп. 2022 р. ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. 22–25.

3. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях : Постанова Каб. Міністрів України від 07.05.2022 р. № 560. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-п#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

*Світлана Дмитрук, ст. гр.СЗмз-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Валентин Малиновський, д.політ.н., професор,
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДІТЕЙ, ЩО СТАЛИ ЖЕРТВАМИ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тема «Соціальний захист дітей, що стали жертвами домашнього насильства в умовах воєнного стану» є надзвичайно актуальною в контексті сучасних глобальних конфліктів та війн. У воєнний період домашнє насильство може посилюватися через психологічний стрес, втрату родичів, зміну соціального статусу, відсутність доступу до медичної та психологічної допомоги, а також загострення економічних труднощів. Наслідки домашнього насильства можуть мати подвійний негативний вплив на дітей, оскільки вони стикаються як із травматичними наслідками війни, так із наслідками домашнього та сімейного насильства.

Воєнні конфлікти загрожують життю, здоров'ю та благополуччю дітей, піддаючи їх безпосередньому страху та небезпеці. Такі умови впливають на всебічний розвиток дітей, включаючи їхні фізичні, психологічні та соціальні потреби.

Діти, що опиняються в цих умовах, потребують надзвичайної

уваги та підтримки для збереження свого фізичного та психічного здоров'я. До цього можуть бути залучені не тільки соціальні працівники, психологи та консультанти, а й представники органів влади, лікарі, освітні працівники та інші фахівці. Актуальність цієї теми виражається в терміновій необхідності захисту та соціального супроводу для уразливих дітей в умовах воєнного стану, що є важливим завданням для влади, громадських організацій та міжнародних спільнот.

Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» тлумачить термін домашнє насильство, як діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь. Звідси можна зробити висновок, що насильством є не тільки протиправні дії проти дитини, а й бездіяльність батьків, або осіб, що їх замінюють [5].

Держава здійснює захист дитини від усіх форм домашнього насильства та інших проявів жорстокого поводження з дитиною, експлуатації, включаючи сексуальне насильство, у тому числі з боку батьків або осіб, які їх замінюють; втягнення у злочинну діяльність, залучення до вживання алкоголю, наркотичних засобів і психотропних речовин; залучення до екстремістських, релігійних, психокультових угруповань та течій, використання її для створення та розповсюдження порнографічних матеріалів, примушування до проституції, жебрацтва, бродяжництва, втягнення до азартних ігор тощо [2].

Соціальний захист дітей, що стали жертвами домашнього насильства в умовах воєнного стану, важливий і складний процес, який потребує комплексного підходу [1]. Ось кілька можливих аспектів соціального захисту дітей у таких умовах:

1. *Психологічна підтримка*: Діти, що стали свідками або жертвами домашнього насильства в умовах воєнного стану, можуть потребувати психологічної підтримки для подолання травматичних подій та побудови позитивного ментального стану.

2. *Безпека та притулок*: Забезпечення безпеки та притулку для дітей і їх сімей є важливим аспектом соціального захисту. Це може включати створення безпечних просторів для дітей та надання швидкої допомоги в разі негайної необхідності.

3. *Педагогічна підтримка*: Забезпечення можливостей для навчання та розвитку дітей в умовах воєнного стану є важливим аспектом соціального захисту. Можливості для отримання освіти, педагогічна підтримка та розвиток можуть допомогти дітям знаходити надію та позитивні перспективи у складних умовах.

4. *Психосоціальна реабілітація*: Консультативна та терапевтична допомога для дітей, які пережили домашнє насильство в умовах воєнного стану, може бути важливим аспектом соціального захисту. Це допоможе дітям подолати емоційні та психологічні травми.

Усі ці аспекти потребують комплексного підходу та співпраці між установами соціального захисту, медичного персоналу, освітніх установ та громадських організацій для ефективного захисту й надання підтримки дітям у подібних складних умовах [3].

У роботі з дітьми, які стали жертвами домашнього насильства в умовах воєнного стану фахівці соціальної роботи повинні дотримуватися принципу конфіденційності, доступу до допомоги, участі дитини, невідкладності та координованої дії.

Принцип захисту передбачає забезпечення безпечного середовища для дітей, виявлених як постраждали від насильства.

Принцип доступу до допомоги- надання адекватної медичної, психологічної та соціальної підтримки для відновлення фізичного та психічного здоров'я постраждалих дітей.

Принцип участі дитини – врахування думки та побажань постраждалих дітей у процесі надання соціально-психологічної допомоги та прийняття рішень, що стосуються їхнього майбутнього.

Принцип невідкладності – негайна реакція на випадки насильства та оперативне надання необхідної допомоги та захисту дітям, що опинилися в складній життєвій ситуації.

Принцип послідовності передбачає систематичний та послідовний підхід у наданні допомоги постраждалим дітям. Це означає, що процес надання підтримки та захисту дітям повинен бути ретельно спланованим та відповідати встановленим процедурам. Забезпечення послідовності допомоги є важливим для забезпечення ефективності та довгострокової підтримки постраждалих дітей [4].

До органів та установ, які покладена функція захисту дітей в період воєнного стану можна віднести такі: служби у справах дітей; суди; уповноважені підрозділи органи Національної поліції України; органи управління освітою, в тому числі навчальні заклади; органи охорони здоров'я, установи та заклади охорони здоров'я [2].

До загальних служб підтримки постраждалих від домашнього насильства дітей відносять: центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді; притулки для дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); центри соціально-психологічної допомоги; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг). В свою чергу до спеціальних служб відносять: притулки та центри медико-соціальної реабілітації для постраждалих осіб; кол-центри з питань запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі та насильству стосовно дітей; заклади та установи, які призначені виключно для постраждалих від домашнього насильства осіб та осіб, які постраждали від будь-якого насильства за ознакою статі [2].

Спільна діяльність служб у роботі з дітьми, які стали жертвами домашнього насильства в період воєнного стану, надзвичайно важлива з різних причин.

По-перше, комплексний підхід – спільна діяльність дозволяє залучити різні служби, такі як поліція, соціальні служби, медичний персонал, психологи, юристи та інші фахівці, для розгляду кожної ситуації у всій її складності та забезпечення комплексної допомоги.

По-друге, покращення ресурсів – спільна робота дозволяє об'єднати різні ресурси та знання різних служб для надання потрібної підтримки та допомоги дітям, які стали жертвами домашнього насильства.

По-третє, зменшення повторного травмування – спільна діяльність служб дозволяє уникнути множинного опитування та перевірок, що може додатково травмувати дитину та спричинити стрес.

По-четверте, прискорення реагування – спільна робота забезпечує швидше реагування на ситуації, що потребують термінової уваги та захисту дітей.

Загалом спільна діяльність служб є важливим елементом забезпечення безпеки, захисту та допомоги дітям, які стали жертвами домашнього насильства в умовах воєнного стану, і сприяє досягненню

найкращих результатів у цій дуже важливій сфері.

Система соціального захисту дітей в умовах воєнного стану повинна бути належним чином організованою та забезпеченою, з урахуванням усіх можливих ризиків та потреб. Це включає забезпечення безпеки, медичної допомоги, психологічної підтримки та доступу до освіти для всіх дітей, які постраждали від конфлікту. Крім того, належною увагою потрібно забезпечити охорону від сексуальних та інших форм насильства, та зміцнити зусилля для збереження сімейних зв'язків.

Враховуючи ускладнену ситуацію воєнного конфлікту, важливо забезпечити сприятливі умови для функціонування системи соціального захисту дітей, яка могла б запобігти негативним наслідкам впливу війни на психологічний стан та повноцінний розвиток дітей. Такий соціальний захист дітей в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу та міжнародної співпраці для забезпечення безпеки та добробуту майбутнього покоління.

У наш час особливо важливо звертати увагу на соціальний захист дітей, які потерпають від насильства в умовах воєнного стану. Ця тема потребує негайної уваги та дій. Залучення громадськості, неприбуткових організацій та владних структур для покращення умов життя та забезпечення захисту дітей – це важлива мета, яку ми повинні взяти на озброєння. Тільки спільними зусиллями ми зможемо створити безпечне та сприятливе оточення для всіх дітей, незалежно від обставин їхнього життя.

Список використаних джерел

1. Дробязко К. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану. *Юридична газета – онлайн версія* 05.11.2023. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення: 20.03.2024).

2. Захист прав дітей від насильства в сім'ї. *Платформа правових консультацій*. URL: [WikiLegalAid.URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2_%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9_%D0%B2%D1%96%D0%B4_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%B2_%D1%81%D1%96%D0%BC%27%D](https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2_%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9_%D0%B2%D1%96%D0%B4_%D0%BD%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%B0_%D0%B2_%D1%81%D1%96%D0%BC%27%D)

1%97 (дата звернення: 20.03.2024).

3. Інформаційна довідка щодо реалізації Закону України «Про попередження насильства в сім'ї». *Безпека життєдіяльності*. 2006. № 12. С. 1-5.

4. Про забезпечення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах: постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. №585. Дата оновлення: 28.07.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/585-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.03.2024).

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Дата оновлення: 10.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 20.03.2024).

*Валентина Журавська,
начальник управління соціальної та ветеранської політики
Нововолинської міської ради Володимирського району
Оксана Заболоцька,
т.в.о. директора Територіального центру
соціального обслуговування (надання соціальних послуг)
Нововолинської міської ради*

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО ЦЕНТРУ СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ НОВОВОЛИНСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ

Протягом 2023 року працівниками територіального центру спільно з управлінням соціального захисту населення, центром соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а також Товариством Червоного Хреста проводилась значна робота по визначенню потреб населення у соціальних послугах. Поглиблюється співпраця з громадськими об'єднаннями, релігійними та благодійними організаціями. Велика увага приділяється визначенню для кожної категорії громадян переліку й обсягу гарантованого мінімуму соціальних послуг; розробці спрощеного механізму одержання гарантованої мінімізації соціальних послуг; виявленню одиноких непрацездатних громадян, які мають потребу в соціально-побутовому й медично-соціальному обслуговуванні [1].

З метою забезпечення надання психіатричної допомоги, пов'язаної з профілактикою рецидивів, лікуванням і психосоціальною реабілітацією осіб із тяжкими та/або комплексними розладами психіки та поведінки, створена мобільна мультидисциплінарна команда на базі Комунального некомерційного підприємства «Нововолинська центральна міська лікарня» до складу якої входить завідувач відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги [1].

Робота колективу територіального центру спрямована на виконання Державних стандартів: догляду вдома, стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності та соціальної послуги натуральної допомоги, постанов Кабінету Міністрів України, наказів та доручень Міністерства соціальної політики України, Департаменту соціального захисту населення, розпоряджень голів обласної та районної державних адміністрацій, обласних та районних програм з питань соціального захисту населення, управління соціального захисту населення спрямована на розвиток системи соціального обслуговування, підвищення якості наданих послуг, їх адресність, своєчасність надання та наближення до отримувачів, комплексний підхід та розвиток інноваційних моделей у їх наданні [2; 3; 4].

До складу територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) виконавчого комітету Нововолинської міської ради входить 3 відділення: відділення соціальної допомоги вдома, на основі якого працює мультидисциплінарна команда; відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги, при якому функціонує пункт прокату засобів реабілітації, та «банк одягу»; відділення стаціонарного догляду для постійного проживання [5].

На базі відділення соціальної допомоги вдома діє мультидисциплінарна команда для комплексного надання послуг. За 2023 рік мультидисциплінарною командою охоплено 205 осіб та надано 1082 соціальних послуг. Сума коштів, отриманих за надання платних соціальних послуг за 2023 рік становить 1285, 9 тис. грн [1]. Обслуговувались особи похилого віку, особи з інвалідністю, ВПО та інші соціально вразливі верстви громади.

Пункт прокату засобів реабілітації, який функціонує у складі відділення організації надання адресної натуральної та грошової допомоги територіального центру спрямований на зменшення

обмеження життєдіяльності, відновлення здатності до самообслуговування та соціальної активності, пересування. На теперішній час в пункті прокату в наявності є інвалідні візки, ходунці, автокрісла, палиці, підлокотники, крісла-туалети. Засоби допоміжного пересування видаються безкоштовно для тимчасового користування громадянам, які знаходяться на обліку у структурних підрозділах територіального центру. Наприклад у 2023 році пунктом прокату скористалося 48 осіб (28 інвалідними візками, 13 ходунцями, 4 підлокотниками, 1-палицею, 2 крісло-туалетом) [5].

За час повномасштабного вторгнення росії в Україну до територіального центру для отримання соціальних послуг звернулись 40 внутрішньо переміщених осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах.

Матеріально-технічна база терцентру потребує зміцнення та оновлення. У 2023 році за сприяння благодійної організації благодійного фонду «ФОНД РОЗВИТКУ ГРОМАДИ» було розширено матеріально технічну базу відділення стаціонарного догляду для постійного проживання [6].

Благодійний фонд «Волинь-тил» надав продукти харчування для підопічних відділення [7]. За сприяння молодіжного центру «Нові крила» та громадської організації «Крим SOS» для мешканців відділення стаціонарного догляду для постійного проживання надійшла благодійна допомога у вигляді текстилю, каністри для зберігання питної води, посуду, каструль, матраців, подушок, засобів особистої гігієни [8].

Працівники тер центру постійно працюють над підвищенням власної кваліфікації. У 2023 році було проведено 13 нарад з питань соціального обслуговування та покращення якості наданих послуг. Зокрема, було обговорено такі теми: Нарада працівників терцентру із запрошенням провідного інспектора Нововолинського МВ УДСНС України у Волинській області «Пожежна безпека у побуті», «Безпека на робочому місці»; «Як забезпечити психічне здоров'я під час війни»; тренінг на тему «Вміння надати першу медичну (долікарську) допомогу при гіпертонічній хворобі, удавленнях, епілепсії, панічних атаках»; «Субсидія в умовах воєнного стану, спрощений механізм»; «Зміни до порядку призначення виплат ВПО»; навчальний тренінг «Школа здоров'я» тощо [1].

Усі відділення територіального центру соціального обслуговування працюють згідно із Державним стандартом догляду

вдома, Державним стандартом стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності, Державним стандартом соціальної послуги натуральної допомоги. За 2023 рік відділенням соціальної допомоги вдома було охоплено 481 осіб, всі справи були оформлені відповідно до Державного стандарту – 100%, відділенням стаціонарного догляду для постійного проживання було охоплено 68 осіб, всі справи були оформлені відповідно до Державного стандарту – 100%, відділенням організації надання адресної натуральної та грошової допомоги було охоплено 1292 особи, всі справи було оформлено за Державним стандартом – 100% [1].

Однією із головних цілей роботи територіального центру є створення умов для успішної соціалізації та надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують сторонньої допомоги за місцем проживання, в умовах стаціонарного догляду у підтримці звичних обов'язків, функцій, видів діяльності та стосунків з оточуючими людьми та сучасним середовищем. Слід створити такі умови, при яких людина зможе бути суспільно корисною, зберігаючи тим самим гарантію певної стабільності, відчуття хорошої перспективи, оптимістичні та реалістичні надії на те, що за нових життєвих обставин людина залишиться корисною та потрібною.

Військова агресія з боку росії вплинула на процес виконання започаткованого раніше комплексу реформ сфери соціального обслуговування. Основними напрямками удосконалення діяльності територіального центру в умовах війни є: розвиток інноваційних моделей соціальної роботи; залучення до співпраці якомога більшої кількості громадських, релігійних організацій з метою надання ними благодійної, спонсорської та волонтерської допомоги підопічним територіального центру; вивчення досвіду колег з метою удосконалення та покращення якості надання соціальних послуг; удосконалення методів комплексного вирішення соціальних проблем внутрішньо переміщених осіб та прийняття відповідних рішень.

Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) тісно співпрацює з недержавними організаціями, а саме Благодійний фонд «Всесвітні партнери», Суспільна служба України «Берегиня», Волинський обласний благодійний фонд «Карітас Волинь», Благодійний фонд «ФОНД РОЗВИТКУ

ГРОМАДИ», Благодійним фондом «Волинь-тил», Громадською організацією «Медицина в дії» [1].

У 2023 році завдяки тісній співпраці з благодійним фондом «ФОНД РОЗВИТКУ ГРОМАДИ» дозволило значно розширити асортимент речей бувших у вжитку для «банку одягу», та надати соціальні послуги більше ніж 2800 внутрішньо переміщеним особам. Благодійний фонд «Всесвітні партнери» надав гуманітарну допомогу у вигляді продуктів харчування 252 підопічним територіального центру з них 25 внутрішньо переміщеним особам [5; 6; 7].

Протягом 2023 року підопічним територіального центру надавалась волонтерська допомога. У банку одягу на волонтерських засадах працює 1 внутрішньо переміщена особа. Товариством Червоного Хреста у 2023 році до Великодня було надано допомогу у вигляді продуктових наборів для підопічних відділення соціальної допомоги вдома. До Міжнародного дня осіб похилого віку надали підопічним продуктивні набори і засоби особистої гігієни. З нагоди відзначення Міжнародного дня людей з обмеженими можливостями за участі волонтерів підопічних відділення соціальної допомоги вдома отримали продуктивні набори [1].

Між територіальним центром та Нововолинським осередком Суспільної служби України укладена угода про спільну діяльність, згідно якої сторони домовляються про об'єднання зусиль щодо ефективного механізму взаємодії з надання соціальних послуг самотнім та самотньо проживаючим громадянам, що опинилися в складних життєвих обставинах та організацію співробітництва з метою надання соціальної допомоги і підтримки, соціальних послуг, захисту та підвищення якості життя найменш захищених категорій населення, а також укладена угода про спільну діяльність територіального центру соціального обслуговування (НСП) з центром соціальних служб для сім'ї дітей та молоді.

Отже, територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) виконавчого комітету Нововолинської міської ради активно співпрацює зі своїми партнерами, а також постійно налагоджує співпрацю з громадськими організаціями міста.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Нововолинської міської ради. URL: <https://nov-rada.gov.ua/terytorialnyj-tsentr/pro-tertsentr/> (дата звернення 16.03.2024)

2. Державний стандарт соціальної послуги догляду вдома URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1990-13#Text> (дата звернення 17.03.2024)

3. Державний стандарт соціальної послуги стаціонарного догляду за особами, які втратили здатність до самообслуговування чи не набули такої здатності URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0432-16#Text> (дата звернення 17.03.2024)

4. Державний стандарт соціальної послуги натуральної допомоги URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0589-21#Text> (дата звернення 17.03.2024)

5. Які послуги можна отримати у Нововолинській громаді. URL: <https://mistovechirne.in.ua/yaki-socialni-poslugy-mozhna-otrymaty-u-novovolynskiy-gromadi> (дата звернення 12.03.2024)

6. Офіційний сайт громадської організації Благодійний фонд «ФОНД РОЗВИТКУ ГРОМАДИ». URL: <https://philanthropy.com.ua/en/member/view/go-fond-rozvitku-gromadi> (дата звернення 15.03.2024)

7. Дякуємо БФ Волинь-Тил за надані продукти харчування. URL: <https://vtmo.com.ua/diakuiemo-bf-volyn-tyl-za-nadani-produkty-kharchuvannia/> (дата звернення 16.03.2024)

8. Офіційний сайт благодійної організації КримSOS. URL: <https://krymsos.com/> (дата звернення 10.03.2024)

*Андрій Заблоцький, Ph.D,
старший викладач кафедри психології і соціальної роботи;
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Маргарита Харитонюк, ст. гр. 41 ПС,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

РОБОТА ПСИХОЛОГА З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Термін «переміщена особа» став широко використовуватися під час Другої світової війни, коли близько 10 млн. людей було залучено до примусової праці або вислано з країн звичного проживання через расові, релігійні або політичні міркування. Згодом сутність цього

поняття значно розширилась протягом останніх півстоліть. Часто категорію «переміщених осіб» порівнюють із категорією вимушених мігрантів [1, с. 143].

Внутрішньо переміщених осіб можна віднести до групи внутрішньої міграції, спричиненої некерованими факторами, такими як природні катаклізми, військові конфлікти та інші події. У зв'язку з тим, що Україна фактично перебуває у стані війни, з'явилася проблема вимушених переселенців. Оскільки у минулому не було подібних ситуацій, українське законодавство не містило відповідних положень щодо регулювання цього явища. Поміж численними проблемами, з якими зараз стикається Україна, явище вимушеної міграції є наслідком не лише військового конфлікту, але й вказує на готовність українського суспільства реагувати на кризові ситуації.

Згідно з законодавством України, внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах і має право на постійне проживання в Україні, але була змушена залишити або покинути своє місце проживання унаслідок або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, загострення насильства, порушень прав людини або надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [3].

Внутрішньо переміщені особи – це люди, які раптово вимушені покинути свої домівки через збройний конфлікт, внутрішню ворожнечу, систематичні порушення прав людини або природні катастрофи, і знаходяться на території власної країни. Характерність внутрішньо переміщених осіб полягає в тому, що вони залишаються громадянами своєї держави та перебувають на її території, втім, вони підпадають під юрисдикцію та мають право на захист своєї країни, навіть якщо сама держава не може забезпечити цей захист. Тому надання допомоги таким особам з боку міжнародних організацій може сприйматися як втручання у внутрішні справи країни. Серед міжнародних органів, які надають допомогу внутрішньо переміщеним особам, можна вказати: Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Міжнародний комітет Червоного Хреста, Міжнародна організація з міграції, а також Спеціальний представник ООН у справах осіб, переміщених всередині країни [2, с. 235].

Робота з переміщеними особами у воєнний та кризовий період

має велику теоретичну значущість, яку розкрили у своїх працях такі вчені, як А. Акмалова, І. Зверева, Г. Лактіонова, А. Капська, В. Панок та інші.

Вчені досліджують різні аспекти переміщення людей під час воєнних конфліктів та кризових ситуацій. Вони аналізують соціальні, психологічні, економічні та інші аспекти цього явища, вивчають вплив конфліктів на життя та самопочуття переселенців, а також розробляють методи та стратегії для надання їм ефективної підтримки та адаптації.

Їх дослідження сприяють кращому розумінню проблеми переміщених осіб та розробці науково обґрунтованих підходів до вирішення цих проблем. Вони надають важливі настанови для соціальних працівників, психологів, урядових органів та міжнародних організацій з метою покращення умов життя та захисту прав переміщених осіб у кризових ситуаціях.

Дослідження явища внутрішньо переміщених осіб (ВПО) вимагає створення специфічної теоретичної бази. Слід відзначити, що серед існуючих теорій міграцій майже немає теоретичних підходів, які були б присвячені виключно концептуалізації феномену ВПО. Це пояснюється тим, що більшість теорій сконцентровані на міждержавних міграціях.

Сьогодні органи соціального захисту населення активно здійснюють різнобічну роботу з адаптації вимушених переселенців з зони бойових дій до їх нового місця проживання. Соціальні працівники надають допомогу кожній особі, яка звернулася, у вирішенні її особистих соціальних, економічних, правових та інших проблем, а також сприяють у встановленні чи відновленні необхідних соціальних відносин.

У соціальній роботі з вимушеними мігрантами можна умовно виділити такі два види:

1. Практична соціальна робота, яка включає в себе роботу з конкретною людиною або групою людей, які потребують соціальної допомоги. Цей вид роботи включає в себе соціальне, соціально-психологічне, соціально-педагогічне, соціально-правове, медико-соціальне, фінансове, соціально-економічне, матеріальне, соціально-інформаційне та соціально-трудове спрямування.

2. Організаційна робота, яка охоплює організацію діяльності соціальної служби, розробку конкретних програм діяльності тощо.

Список напрямів та їх змістове наповнення на сьогоднішній

день є далеко неідеальними і потребує ретельного аналізу й подальшого розвитку. Наприклад, соціальна робота у фінансовому напрямі досить обмежена, але за допомогою вдосконалення організаційних і технологічних аспектів можливе значне поліпшення соціальної роботи в інших напрямках. Проблематика дослідження вимагає більш ретельного аналізу соціально-педагогічного напрямку роботи з переселенцями з зони бойових дій [5, с. 110].

Так, І. Зверева та інші дослідники у соціально-педагогічній роботі з переселенцями виділяють дві групи проблем, які потребують негайного вирішення:

1. Об'єктивні проблеми, пов'язані із забезпеченням правової нормативної бази, фінансуванням, матеріальним постачанням та забезпеченням життєдіяльності переселенців, а також підготовкою штату соціальних працівників.

2. Суб'єктивні проблеми, які включають підтримку правової гідності людини, допомогу у «відновленні» функцій у новому мікросоціумі для успішної самореалізації, забезпечення умов для формування соціальних якостей у особистості та соціально-психологічну підтримку [4, с. 65].

Важливим є розвиток у вимушених переселенців здатності до самостійного вирішення своїх проблем та подолання певних труднощів.

А. Капська виокремлює такі функції соціального працівника, успішна реалізація яких сприятиме налагодженню ефективної соціально-педагогічної роботи з вимушеними переселенцями:

1. Соціально-побутова функція, яка полягає у сприянні наданню необхідної допомоги для поліпшення житлових умов або забезпечення житлом, організації нормального побуту.

2. Соціально-медична функція, що включає в себе організацію роботи з профілактики захворювань та співпрацю з медичними закладами у наданні медичної допомоги.

3. Соціально-педагогічна функція, спрямована на створення сприятливих умов для соціальної адаптації, всебічного розвитку особистості, виявлення та задоволення соціокультурних потреб та інтересів у різних видах діяльності.

4. Соціально-психологічна функція, яка передбачає проведення консультацій, корекцію міжособистісних відносин у різних соціальних інститутах та надання допомоги у соціальній реабілітації [2, с. 302].

Оскільки проблема переселенців зі сходу України має комплексний характер і пов'язана з наявністю як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, соціальна-психологічна допомога та соціальна робота з цією категорією населення повинна мати інтегративний характер. Це означає, що вона має включати всю сукупність необхідних заходів та забезпечувати ефективне виконання основних функцій у їх гармонійному поєднанні. Визначальна роль у цій справі належить психологу та працівникам соціальних служб, які виступають посередниками між адміністративно-правовою системою соціального захисту і переселенцями з їхніми сім'ями.

Саме ці фахівці відповідають за забезпечення доступності для клієнтів комплексу послуг, які надаються наявними в регіоні соціальними службами. Робота психолога та соціального педагога спрямована на допомогу переселенцям у засвоєнні навичок адекватного поведіння в новому соціальному середовищі. Частиною цього середовища є найближче оточення, таке як сім'я, трудовий колектив, сусіди, і вони також забезпечують надання ефективних гуманітарних послуг з метою покращення якості життя переселенців.

Надання послуг із соціального консультивання, психологічної адаптації та належної підтримки вимушено переміщених осіб є важливим аспектом допомоги цій категорії населення. Це включає захист вразливих груп, таких як люди з особливими освітніми потребами, хронічно хворі, діти, вагітні жінки, серед вимушено переміщених осіб.

Подолання психофізіологічних травм, стресового стану, соціальної апатії та втрати віри у майбутнє також є важливою частиною роботи з вимушено переміщеними особами.

Для забезпечення цих послуг може бути залучено психологів-консультантів і психотерапевтів на партнерських і волонтерських засадах, в тому числі через співпрацю з професійними асоціаціями і міжнародними організаціями.

Список використаних джерел

1. Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції : наук. доп. за ред канд. соціол. наук О.М. Балакіревої; НАН України. Київ: ДУ «Ін-т економ. та прогнозув. НАН України», 2016. С. 96–115.

2. Внутрішньо переміщені особи: від подолання перешкод до стратегії успіху: монографія / О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк та ін. Київ: НАН України, Ін-т економіки пром-сті., 2016. С. 235–349.

3. Освіта в умовах воєнного стану: інформаційний ресурс, відповіді на тематичні питання на сайті Освітнього Омбудсмена України Сергія Горбачова. URL: <https://bit.ly/3wGEeqm>.

4. Психосоціальна допомога внутрішньо переміщеним дітям, їхнім батькам та сім'ям з дітьми зі Сходу України : посіб. для практиків соціальної сфери / Мельник Л.А. та ін. ; за ред. Волинець Л.С. К. : ТОВ «Видавничий дім «Калита», 2015. 72 с.

5. Путінцев А., Пащенко Ю. Адаптація внутрішньо переміщених осіб в регіонах Украхни: сутність, поняття, підходи. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2018. № 9. С. 110–121.

*Людмила Карпінчук, ст. гр. СЗ-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Сільвестрова, к.філос.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ЧОЛОВІКІВ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальною темою на сьогодні є насильство. З початком повномасштабного вторгнення кількість випадків щодо нього зросла в рази. Зазвичай велику увагу приділяють дітям або жінкам, які стали жертвами насилля, хоча чоловіки теж не менше потерпають від цих злочинів. Прикладом є тотальна кількість звернень від чоловіків, які стали жертвами насилля під час війни.

Насильство над чоловіками в більшості випадків вчиняється також чоловіками і переважно це починається ще з дитячого віку. За статистикою майже кожний четвертий чоловік ставав жертвою насилля [3]. А в 2021 році до чоловіків по всій Україні було 3400 виїздів [9]. У Луцьку в 2022 році зі 107 постраждалих осіб було зафіксовано шість звернень від чоловіків, які звернулися про

допомогу [1]. Зазвичай такі злочини щодо чоловічої статі трапляються на вулиці, а інколи й удома. За період 2023 року до Національної поліції України надійшло 20% повідомлень від чоловіків про насильство [7].

Така статистика вказує на те, що дії під час воєнного стану напряму пов'язані зі збільшенням агресії, фізичних злочинів, психологічного натиску над чоловіками, оскільки саме на них зараз покладена велика відповідальність.

На законодавчому рівні насильство над чоловіками не має чіткої конкретизації, як жіноче, оскільки суспільство мало звертає на це увагу. Вважається, що чоловіки є завжди сильними і не потребують допомоги, хоча це не так. Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» зазначаються такі види насильства, як психологічне, фізичне, сексуальне та економічне, яке поширюється не тільки на жіночу стать, але й на чоловічу [5]. Але в міжнародному законодавстві та й в українському є визначення, що «гендерно зумовлене насильство – це насильство, спрямоване проти особи через її стать, або насильство, яке непропорційно впливає на осіб певної статі» [11], тобто тут захищають права не тільки жіночої статі, а й чоловічої. Тим самим гарантують захист чоловікам, які цього потребують.

На сьогоднішній час для чоловіків діє безліч закладів, притулків та різних мереж, які допомагають при насильстві. Під час війни чоловіки, які стали жертвами насильства? можуть звернутися до таких служб підтримки, як:

- поліція – оперативне втручання при гендерно зумовленому насильстві;
- гаряча лінія – надає інформаційну консультацію, зокрема щодо соціальних послуг;
- мобільна бригада – консультування, інформування щодо послуг, які може отримати постраждалий, кризове втручання, перенаправлення до закладів та ін.;
- медична допомога – фіксування фактів насильства, надання різних видів медичної допомоги в залежності від стану постраждалого;
- первинне консультування – інформування щодо прав постраждалого, закладів, в яких можна отримати допомогу, отримання щодо отримання соціальних послуг та заклади, де їх можна отримати;
- денний центр – надання комплексної допомоги, зокрема

психологічної, визначення психологічного стану постраждалого, складання індивідуального плану безпеки;

- кризова кімната – надання продуктів, речей першої необхідності, первинна психологічна допомога, юридична допомога, пошук житла;

- притулок – тренінги, пошук житла, роботи, індивідуальний супровід психолога, допомога з юридичних та соціальних питань;

- юридична допомога – правовий захист, написання заяв-скарг, консультування, представництво інтересів;

- допомога для ВПО – консультації соціальних працівників щодо прав і допомоги ВПО, консультування юриста, психолога та спеціалізоване соціально-психологічне консультування;

- психотерапевтична допомога – психотерапія травматичного досвіду, з'ясування питань щодо здоров'я, підтримка ментального здоров'я та внутрішнього ресурсу, консультування юриста, пере направлення до притулку для постраждалих осіб;

- гаряча лінія для чоловіків – безкоштовна допомога, яка надається анонімно, конфіденційно та цілодобово, можна телефонувати за будь-яких питань, зокрема війни [6].

Завдяки проєкту «Трамплін до рівності» та фонду ООН у місті Луцьк в 2021 році було створено кризову кімнату для осіб, постраждалих від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. Ця кімната створена для осіб, які стали жертвами насилля, або попали у складні життєві обставини. Тут можна перебувати від 10 до 20 діб, а також отримати психологічну та юридичну допомогу [8].

Також потрібно зазначити, що в період війни важливо надавати допомогу в будь-якій місцевості, у тому числі на окупованих територіях України. UNFPA запустив онлайн-чат за підтримки уряду Великої Британії та у співпраці з громадською організацією «Інноваційні соціальні рішення», який почав діяти 19 листопада у Міжнародний чоловічий день. Цей чат створений виключно для чоловіків, які перебувають у стані дистресу та потребують психологічної допомоги у вирішенні своїх проблем. Він працює цілодобово, безкоштовно, але можна звернутися лише один раз на добу та не більше 90 хвилин [2].

З початку повномасштабного вторгнення в Україні почали набирати поширення так звані «шелтери» як укриття, а згодом, як прихисток для жертв, що зазнали насильства. Їх кількість налічує

більше 50 по всій країні. Так, у громадах Київщини планується відкриття ще таких чотирьох шелтерів, які будуть призначені не тільки для жінок, але й для чоловіків [10].

У п'яти громадах Волині з березня 2024 року мають бути відкриті спеціалізовані заклади для осіб, які стали жертвами домашнього насильства. Мирослава Якимчук, голова обласної державної адміністрації, зазначає, що на території області вже діють 45 спеціалізованих закладів для таких випадків. Серед них: 2 кризові кімнати, 1 центр соціально-психологічної допомоги, 3 служби первинного соціально-психологічного консультування, 2 денних центри, 35 мобільних бригад та 2 притулки для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі [4].

Підсумовуючи, можна сказати, що захист чоловіків знаходиться на дуже низькому рівні, оскільки суспільство не помічає насильства над чоловіками як проблему. Практичні заходи щодо реалізації законодавства з питань протидії та запобігання насильству в більшій мірі орієнтовані на дітей та жінок, а питанням захисту та допомоги особам чоловічої статі приділяється недостатньо уваги. Відповідно дуже мала кількість закладів, які можуть надавати допомогу щодо попередження насильства саме у чоловіків, а випадків щодо злочинів над ними значно збільшується. Тому потрібно більше заявляти, що є така проблема і висвітлювати її на загал, змінювати мислення суспільства.

Список використаних джерел

1. Близько 500 повідомлень про домашнє насильство з початку року опрацювали поліцейські у Луцьку. *Головне управління Національної поліції у Волинській області. Офіційний вебпортал.* URL: <http://surl.li/siuag> (дата звернення (04.04.2024)).

2. Герасименко Я. В Україні запрацював цілодобовий онлайн-чат психологічної підтримки для чоловіків. *Нromadske.* 19.11.2023 р. URL: <https://hromadske.ua/posts/v-ukrayini-zapracyuvav-cilodobovij-onlajn-chat-psihologichnoyi-pidtrimki-dlya-cholovikiv> (дата звернення: 03.04.2024).

3. Насильство, яке переживають чоловіки: як його розпізнати та куди звертатися по допомогу. *TSN.* URL: <http://surl.li/nqymk> (дата звернення: 03.04.2024).

4. Парай О. Протидія домашньому насильству: ще у 5 громадах на Волині відкриють спецзаклади підтримки. *Суспільне Луцьк.* 06.03.2024 р. URL: <http://surl.li/sitov> (дата звернення:

04.05.2024).

5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 7 груд. 2017 р. № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 04.04.2024).

6. Служби підтримки. *Розірви коло*. URL: <https://rozirvykolo.org/sluzhby-pidtrymku> (дата звернення: 03.04.2024).

7. Статистика 2023 року: українська поліція розпочала 3622 кримінальні провадження за фактами домашнього насильства. *ANTIRAID*. URL: <https://antiraid.com.ua/> (06.04.2024).

8. У Луцьку відкрили кризову кімнату для осіб постраждалих від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі. *Луцька міська рада. Офіційний сайт*. URL: <http://surl.li/sityn> (дата звернення: 05.04.2024).

9. Упродовж 2021 року групи з реагування на домашнє насильство здійснили майже 63 тисячі виїздів. *Головне управління Національної поліції у Волинській області. Офіційний вебпортал*. URL: <http://surl.li/situq> (дата звернення: 04.04.2024).

10. Цьогоріч на Київщині відкриють ще 4 нових шелтери для постраждалих від домашнього насильства. *Zmina*. URL: <https://zmina.info/news/czogorich-na-kyuyivshhyni-vidkryut-shhe-4-novi-sheltery-dlya-postrazhdalyh-vid-domashnogo-nasylstva/> (дата звернення: 03.04.2024).

11. What is gender-based violence? *European Commision*: website. URL: <http://surl.li/shnol> (дата звернення 03.04.2024).

*Надія Ковальчук, к.е.н., доцент, перший проректор,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Олег Карась, фахівець соціального забезпечення
студентів I категорії,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Забезпечення якісної та доступної вищої освіти є одним з ключових пріоритетів для сталого розвитку будь-якої держави, зокрема й України. Соціальна підтримка студентів відіграє неабияку роль у реалізації цього важливого завдання. Адже створення

сприятливих умов для здобуття вищої освіти представниками різних верств населення, у тому числі малозабезпеченими та соціально вразливими категоріями, дозволяє не лише забезпечити рівний доступ до знань, а й реалізувати принцип соціальної справедливості в суспільстві [1].

Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів, які Україна може спрямовувати на соціальну підтримку здобувачів вищої освіти, вкрай доцільним є ретельне вивчення та аналіз успішних міжнародних практик у цій сфері. Такий аналіз дозволяє запозичити та адаптувати ефективні механізми та підходи, що вже довели свою результативність у розвинених країнах світу.

На жаль, наразі існуючі механізми державної соціальної підтримки здобувачів вищої освіти в Україні потребують суттєвого вдосконалення з урахуванням кращих світових практик. У цьому контексті можна виділити дві ключові проблеми, що перешкоджають рівному доступу до вищої освіти та її системній підтримці державою.

Перша проблема полягає в тому, що студенти, які втратили батьків у віці від 18 до 23 років під час навчання у вищому навчальному закладі, позбавляються права на отримання пільг та соціальної підтримки у разі переходу до іншого університету. Це пов'язано з відсутністю у них необхідних документів, які підтверджують статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування. Чинне законодавство передбачає видачу таких документів лише до досягнення студентом 18-річного віку. Тож особи, які стали сиротами під час здобуття вищої освіти після 18 років, не можуть претендувати на соціальні пільги при вступі до нового закладу освіти [2].

Друга проблема полягає у відсутності ефективної системи верифікації права на пільги під час вступу абітурієнтів до закладів вищої освіти в Україні. Наразі адміністрації університетів не мають доступу до Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги. А відтак перевірка пільгового статусу абітурієнтів потребує значних затрат часу та ресурсів, оскільки провадиться вручну. Ця ситуація створює ризики зловживань та маніпуляцій з боку окремих кандидатів на навчання [3].

Для вирішення окреслених проблем та підвищення ефективності державної підтримки студентів в Україні пропонується вжити ряд заходів. По-перше, доцільно розширити вікове обмеження для отримання статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, з 18 до 23 років. Це дасть змогу особам, які

стали сиротами під час навчання у ЗВО, не втрачати права на соціальну допомогу після досягнення повноліття.

По-друге, необхідно надати працівникам відповідних підрозділів закладів вищої освіти доступ до Єдиного державного реєстру пільговиків для автоматизованої перевірки права абітурієнтів на пільги. Це мінімізує ризики зловживань та скоротить витрати людських та часових ресурсів на верифікацію.

Важливо також розробити та запровадити прозорий та ефективний механізм верифікації пільгового статусу абітурієнтів на основі даних з Єдиного державного реєстру пільговиків. Це може включати автоматичну перевірку поданих абітурієнтами документів шляхом звірки з інформацією в реєстрі. Крім того, необхідно забезпечити належний захист персональних даних пільговиків, що міститимуться в реєстрі, а також конфіденційність цієї інформації з метою запобігання її неправомірному використанню та мінімізації ризиків зловживань.

Для успішного впровадження нового механізму верифікації пільгового статусу абітурієнтів важливо провести інформаційну кампанію серед потенційних вступників та в університетському середовищі. Це дозволить роз'яснити переваги нового порядку, правила його застосування та очікувані результати для забезпечення прозорості та рівного доступу до вищої освіти.

Нарешті, після запуску автоматизованої системи верифікації необхідно організувати постійний моніторинг її роботи, своєчасне оновлення даних в Єдиному реєстрі пільговиків та, за потреби, коригування відповідних процедур і нормативних актів. Це забезпечить ефективність та актуальність нового механізму в довгостроковій перспективі.

Підсумовуючи, можна констатувати, що для підвищення доступності та справедливості системи вищої освіти в Україні нагальним є вдосконалення законодавчого регулювання з метою захисту прав студентів пільгових категорій, зокрема дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Автоматизація процесу верифікації пільгового статусу абітурієнтів на основі Єдиного державного реєстру пільговиків дозволить мінімізувати ризики зловживань та оптимізувати використання бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Аналітичний звіт ЮНЕСКО «Рівний доступ до вищої освіти: стан і перспективи» (2021). URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000379949> (дата звернення: 13.04.2024).
2. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон України від 13 січня 2005 року № 2342-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 14.04.2024).
3. Про Єдиний державний автоматизований реєстр осіб, які мають право на пільги: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 січня 2003 р. № 117. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/117-2003-п#Text> (дата звернення : 12.04.2024).

*Вікторія Кундля, ст. гр. СЗ-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Сільвестрова, к.філос.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СОЦІАЛЬНА РЕІНТЕГРАЦІЯ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ

Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні є актуальною та важливою проблемою, яка потребує комплексного підходу та уваги з боку суспільства та держави. Після участі у збройних конфліктах на Сході країни, ветерани повертаються до цивільного життя зі своїми власними викликами та потребами. Для успішної соціальної реінтеграції важливо не лише забезпечити їм доступ до медичної допомоги та житла, але й створити умови для їхньої повноцінної участі в суспільстві, в тому числі шляхом надання можливостей для професійного розвитку та соціальної адаптації. Вони є частиною зусиль суспільства, спрямованих на створення стійких та згуртованих спільнот, а також зменшення ймовірності переміщення в майбутньому. Як свідчить досвід громад, ветерани та члени їхніх сімей першими долучаються до надання допомоги у кризових ситуаціях.

Починаючи з 2018 року, програма Міжнародної організації з

міграції в Україні з реінтеграції ветеранів спрямована на підтримку ветеранів у процесі дієвої та ефективної реінтеграції у цивільне життя. За прогнозами Уряду України, після завершення війни кількість ветеранів та членів їхніх сімей може коливатися від 5 до 8 млн осіб. У процесі реінтеграції в суспільство багато ветеранів стикається зі значними труднощами з огляду на свій бойовий досвід [6, с. 8].

Тому ми спробуємо проаналізувати правові та психологічні аспекти соціальної реінтеграції ветеранів в Україні, а також запропонуємо шляхи вирішення цієї проблеми для забезпечення стабільного та гармонійного існування учасників бойових дій у нашому суспільстві.

Для багатьох держав, які в той чи інший спосіб були втягнуті у військові конфлікти, на території яких велися бойові дії, важливим питанням є і залишається реінтеграція ветеранів. Розроблено цілі низку програм, метою яких є не лише філологічна, а й психологічна реабілітація учасників бойових дій, а також їх соціальне включення в життя своїх громад. Сьогодні це питання актуальне і для України, на території якої бойові дії ведуться з 2014 року, частина Донецької та Луганської областей окуповані, а Крим анексований російською федерацією. За даними Державної служби України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, статус учасника бойових дій отримала 369 451 особа [4].

Відповідно до змін до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» ветеранами війни визнано добровольців Сил територіальної оборони ЗСУ, а також визначено таку категорію осіб, як сім'ї загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Також Законом розширено перелік осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, а саме: Герої України, повні кавалери ордена Богдана Хмельницького, особи, нагороджені орденом княгині Ольги. Цим особам надаються пільги і гарантії, встановлені законодавством для зазначеної категорії громадян [3].

До цікавих новацій у процесі реінтеграції ветеранів у життя громад є залучення їх до добровільних і місцевих пожежних команд. Так, у співпраці з Державною службою з надзвичайних ситуацій та за підтримки ІСАР Єднання Всеукраїнська Асоціація об'єднаних територіальних громад розпочато реалізацію проекту «Реінтеграція ветеранів через залучення їх до добровільних і місцевих пожежних команд». Це викликано, з одного боку, потребами захисту населення в умовах надзвичайних ситуацій, якими сьогодні є не лише природні і

техногенні катастрофи, а також і ворожі обстріли, що практично завжди супроводжуються пожежами. З іншого – це дозволить здійснити соціальну адаптацію ветеранів та залучити їх до участі у суспільному житті. Велике значення матимуть навчальні та інформаційні заходи, а також механізмів взаємодії ключових сторін [5].

У січні 2022 року розпочав роботу Український ветеранський фонд (УВФ) – державна інституція, завданням якої є сприяння реінтеграції захисників та захисниць у цивільне життя.

Завдання фонду:

- забезпечення належних прав і гарантій державної підтримки ветеранів та членів сімей ветеранів;
- реінтеграція ветеранів до активного суспільного життя, забезпечення збереження і відновлення їхнього фізичного та психічного здоров'я;
- підвищення професійного та освітнього рівня ветеранів;
- підтримка ведення підприємницької діяльності ветеранами та сприяння у їх працевлаштуванні;
- залучення ветеранів до формування української громадянської ідентичності.

За словами в.о. виконавчої директорки Українського ветеранського фонду Р. Величко-Трифонюк, «забезпечення комплексної підтримки ветеранам – це відповідальність не тільки держави, а й суспільства. Це означає не лише визнання їхнього внеску, а й надання можливостей для особистісного зростання, зокрема через професійну орієнтацію, освіту та підприємницьку діяльність. Такий підхід допоможе ветеранам знайти нове призначення в цивільному житті, відновити віру в добро та відчутти себе цінною частиною країни, яку вони захищали» [2].

З метою створення ефективної підтримки ветеранам та їхнім сім'ям УВФ налагодив співпрацю з багатьма зацікавленими сторонами: донорами, урядовими і неурядовими організаціями та бізнесом, пропонуючи програми та послуги у сфері освіти, працевлаштування, фінансової підтримки ветеранського бізнесу в межах програми «Варто робити своє», надаючи юридичні консультації і психологічну підтримку, забезпечуючи фізичну реабілітацію через спортивну активність. Фонд проводить інформаційні соціальні кампанії про ветеранів і для ветеранів [2].

Примітно, що Фонд фінансово підтримує понад 500

ветеранських підприємницьких ініціатив, за якими ветерани мали можливість започаткувати чи розширити свій власний бізнес. Вони стали учасниками урядової грантової програми «Власна справа» та отримали від 250 тис. до 1 млн грн фінансування. Від часу старту ветеранської складової цієї програми отримали гранти на суму 123 млн грн вже 292 ветерани та члени родин учасників бойових дій [1].

Також у нашій країні працює фонд Superhumans, який здійснює протезування та проведення реконструктивної хірургії, надання психологічної підтримки та реабілітації ветеранів війни та осіб, які постраждали внаслідок військової агресії російської федерації проти України. Вони будуть допомагати ветеранам, які проходять лікування у центрі реабілітації та протезування Superhumans Center, отримати всю можливу інформацію та долучитись до урядових програм з реінтеграції ветеранів [7].

У кожного з нас сьогодні є в оточенні люди, які повернулися з війни. Кожен роботодавець вже співпрацює або буде співпрацювати з ветеранами. Важливим елементом зменшення вразливості ветеранів, членів їхніх сімей та родин загиблих Захисників та Захисниць є їх успішна реінтеграція, зменшення вразливості, відновлення фізичних та психологічних ресурсів, покращення загального добробуту та якості їхнього життя, залучення до активного життя в громадах [6, с. 41]. Широкий спектр програм для реінтеграції ветеранів підвищує ефективність та результативність допомоги.

Список використаних джерел

1. В Мінекономіки уклали угоду, яка сприятиме реінтеграції ветеранів та розвитку ветеранського бізнесу: що відомо. *Юридична газета*. 17 лютого 2024 р. URL: <https://jur-gazeta.com/golovna/v-minekonomiki-uklali-ugodu-yaka-spriyatime-reintegraciyi-veteraniv-ta-rozvitku-veteranskogo-biznesu.html> (дата звернення 05.04.2024).

2. Підтримка і реінтеграція: Український ветеранський фонд запустив соціальну кампанію. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3830592-pidtrimka-i-reintegracia-ukrainskij-veteranskij-fond-zapustiv-socialnu-kampaniu.html> (дата звернення 05.04.2024).

3. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України № 3551-XII. Дата оновлення: 04.04.2024. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 05.04.2024).

4. Реінтеграція ветеранів – світовий та український досвід. URL: <https://www.prostir.ua/m/?id=207406> (дата звернення 05.04.2024).

5. Реінтеграція ветеранів через залучення їх до добровільних і місцевих пожежних команд. *Всеукраїнська Асоціація ОТГ*. 11 березня 2024 р. URL: <https://hromady.org/reintegraciya-veteraniv/> (дата звернення 05.04.2024).

6. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. Підсумковий аналітичний звіт. *МОМ. ООН. Міграція*. URL: https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf (дата звернення 05.04.2024).

7. Superhumans Center. URL: <https://superhumans.com/> (дата звернення 05.04.2024).

*Юлія Лебедюк, ст. гр. ПСЗ -41,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Науковий керівник: Андрій Заблоцький, Ph.D,
старший викладач кафедри психології і соціальної роботи;
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ПСИХОЛОГІВ ДО РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ДЕРЖАВНОЇ ОПІКИ НАД ДІТЬМИ

Перед сучасною системою вищої освіти України, яка перебуває на етапі суттєвої трансформації в умовах глобалізованого суспільства XXI століття, стоїть низка стратегічних завдань, які потребують негайного вирішення. Ці завдання включають визначення стратегічних пріоритетів, забезпечення контролю якості, підтримку зв'язку з виробництвом, активну інтеграцію науки та освіти, економічну підтримку стратегічних напрямків наукової та освітньої діяльності, впровадження механізмів раціонального фінансування, ефективне впровадження новітніх освітніх технологій, а також структурний розподіл для оптимального забезпечення сучасних вимог

ринку праці конкурентоздатними фахівцями тощо.

Таким чином, на сучасному етапі заклади вищої освіти (ЗВО) повинні надавати велику увагу підготовці фахівців відповідного рівня та профілю, які будуть конкурентоспроможними на ринку праці. Ці фахівці повинні мати високу компетентність, бути відповідальними, володіти своєю професією і мати розуміння суміжних галузей діяльності, а також бути готовими до ефективної роботи на світовому рівні стандартів. Вони також повинні бути готовими до соціальної та професійної мобільності, постійного професійного зростання та самореалізації.

Думка Т. Алексеєвої щодо вимог, які ставить сучасний ринок праці перед психологами, випускниками ЗВО, вважається достатньо обґрунтованою. Вона підкреслює, що на сьогоднішньому етапі розвитку ринку праці існують вимоги не лише до базових професійних якостей особистості, а й до здатності майбутніх фахівців аналізувати свою професійну діяльність, постійно вдосконалювати свої професійні навички та засвоювати нові професійні напрямки. Це вимагає необхідності постійного розвитку особистісного потенціалу [1].

Науковці визначають основними завданнями психолого-педагогічної підготовки психологів у ЗВО наступне: налагодження співпраці між ЗВО та викладачами у процесі підготовки фахівців, розширення меж і механізмів педагогічної практики, культивування педагогічних знань серед студентів, що стане надійним підґрунтям для якісного відбору спеціалістів.

Т. Дмитренко визначає такі основні напрями професійної підготовки у ЗВО: реалізація взаємозв'язку між усіма дисциплінами навчального плану спеціальності, що дозволяє сформувати ґрунтовні знання та вміння їх застосувати для вирішення професійних завдань (знанняєва парадигма); вибір доцільних засобів діяльності суб'єктів у ситуації, що відповідає культурі діяльності та спілкування (культурологічна парадигма); здійснення спільної продуктивної діяльності на засадах гуманізації відношень (гуманістична парадигма) [3].

У контексті компетентнісного підходу, професійна підготовка розглядається як процес, під час якого майбутні фахівці вищої школи здобувають професійну компетентність. Цей процес включає в себе ряд структурно і функціонально пов'язаних компонентів, які

відображають специфіку навчального процесу і призводять до готовності особистості до професійної діяльності.

Серед основних компонентів системи професійної підготовки майбутніх фахівців у ЗВО традиційно виділяються такі: цільовий, концептуальний, змістовий, організаційно-діяльнісний та діагностично-оцінювальний. Важливо зауважити, що ці компоненти розглядаються у контексті процесу формування готовності (навчання), а кожен з них є підсистемою, що сприяє досягненню результату – професійної готовності.

Сучасні реалії вносять свої корективи у процес формування майбутніх фахівців-психологів. З погляду акмеологічного підходу професійний розвиток триває протягом усього активного періоду професійної діяльності, при цьому модифікація ціннісно-сислової сфери призводить до розширення загальнолюдського і професійного потенціалу суб'єкта професійної діяльності. (Н. Кузьміна, Л. Орбан-Лембрик, А. Маркова та інші).

Л. Орбан-Лембрик визначає певні вимоги до підготовки фахівців, зокрема: переосмислення цілей і завдань навчального процесу з погляду оптимального формування професійних якостей майбутніх фахівців; збалансоване використання індивідуальних та групових форм навчання та підготовки та інші аспекти [4].

У державних закладах, таких як будинки дитини, інтернати, притулки, реабілітаційні центри, продовжують проживати діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Головне завдання дорослих, які працюють з цими дітьми, – це створити емоційно підтримливе середовище, щоб сприяти їхньому психологічному та емоційному розвитку. Особливо важливою є здатність дорослих бути емоційно відкритими по відношенню до дітей і створювати атмосферу довіри та прийняття. Це допомагає дітям відчувати себе безпечно та підтримує їхній психологічний комфорт.

Сприяти психологічній просвіті персоналу установи, де перебувають діти, а також батьків та родичів, які відвідують дітей у закладі, та усиновлювачів/опікунів за допомогою заходів, що підвищують їхні знання з психології розвитку та психічного здоров'я дітей.

Розвивати навички роботи в міждисциплінарній команді та профілактику виникнення психологічного неблагополуччя у дітей,

зокрема, залучаючи до діагностики міждисциплінарну команду. Наприклад, проводити діагностику стану дитини спільно з фахівцем з іншої професійної галузі – педіатром, дефектологом, психіатром та іншими спеціалістами, а також здійснювати спостереження за дитиною та проводити індивідуальну і/або групову роботу з дітьми.

Надавати психологічну підтримку співробітникам державної установи у разі виникнення і/або посилення у них складних емоційних станів, таких як переживання, пов'язані з розлукою з дітьми, погіршенням поведінки або фізичного стану дитини, а також у взаємовідносинах з біологічними батьками, усиновлювачами/опікунами дитини або взаємовідносинах всередині колективу. Така робота сприятиме психологічному комфорту працівників установи, що позитивно вплине на гармонійний емоційний розвиток дітей.

Психолог установи готує, поширює та обговорює інформаційні матеріали про психологічну роботу зі співробітниками установи. У разі потреби він надає їм інформацію про наявні центри психологічної допомоги та умови їх роботи.

Ці функціональні обов'язки сприятимуть створенню найкращих умов для забезпечення психологічного здоров'я, соціального та емоційного розвитку дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в державних закладах. Психологічний супровід не лише дитини, а й працівників установи, усиновлювачів / опікунів та біологічних батьків, надає можливість отримати емоційну підтримку дитині, зрозуміти дорослому причини її негативної поведінки, невротичних проявів тощо. Все це сприятиме проживанню травматичного досвіду дитини-сироти та її зціленню [2].

Отже, перед українською державою виникають нові виклики, пов'язані з глобалізаційними процесами, для подолання яких необхідні кваліфіковані професіонали у різних галузях, зокрема, фахівці-психологи, які супроводжують практично всі види суспільної діяльності.

Водночас стан української вищої школи не відповідає найкращим світовим зразкам та провідним тенденціям підготовки таких фахівців. Загострилася суперечність між завданнями щодо її інтеграції до європейського простору вищої освіти і чинною системою професійної підготовки, потребами суспільства в компетентних фахівцях у галузі психології та якістю їх підготовки. Відтак, остання потребує суттєвої науково обґрунтованої модернізації.

Отже, виявлені тенденції дозволять визначити та уточнити стратегію професійної підготовки психологів до роботи в закладах державної опіки над дітьми.

Список використаних джерел

1. Алексєєва Г.М. Модель формування готовності майбутніх соціальних педагогів до застосування комп'ютерних технологій у професійній діяльності. *Молодь і ринок*. 2014. № 6. С. 66–72.
2. Агарков О.А., Яременко О.О., Балакірева О.М. та ін. Технології соціальної роботи. Запоріжжя: Просвіта, 2013. 584 с.
3. Марчук Л.М. Соціально-психологічні особливості формування асертивної поведінки у професійному становленні майбутніх психологів: дис. ... канд. психол. наук. Київ, 2016. 225 с.
4. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: у 2-х кн.: підруч. для вищ. навч. закл. Кн. 2: Соціальна психологія груп. Прикладна соціальна психологія. К. : Либідь, 2010. 448 с.

*Валентина Лобойченко, д.т.н., професор,
професор кафедри цивільної безпеки,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Анна Михалюк, ст. гр. ЦБ-31,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Ольга Букарева, ст. гр. ЦБ-21,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Військові дії, що мають місце на території України з лютого 2022 р., спричинили значні трансформації в суспільстві та в усіх галузях нашої держави. Тотальні масивні обстріли населених пунктів, захоплення окремих територій України та порушення всіх законів ведення війни, визначених міжнародними конвенціями – така військова стратегія РФ призвела до значних жертв серед цивільного населення нашої країни та руйнувань об'єктів інфраструктури. Окрім фінансових витрат, пов'язаних з відновленням, компенсацією, відбудовою тощо, в першу чергу постає питання підтримки життєзабезпечення населення, що проживає як в зоні активних

бойових дій, так і на всій території України.

Війна зумовила низку серйозних змін в суспільстві, серед яких можна відзначити внутрішню та зовнішню міграцію населення, переформування ринку праці, погіршення ментального та фізичного здоров'я людей (як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі), погіршення або обмеження доступу до базових послуг тощо.

Комплексність та складність цієї проблеми потребує як термінових, так і довгострокових планів щодо її вирішення, а важливість завдань – подекуди нетривіальних шляхів щодо їх вирішення.

Хаотичність та неорганізованість дій щодо допомоги населенню в перші дні війни 2022 року, коли особисті людські властивості в окремих випадках зумовлювали рівень надання цієї допомоги та забезпечення безпеки, стихійний волонтерський рух через певний період замінились більш організованими підходами як на рівні окремих місцевих громад та громадських організацій, так і в державі в цілому.

На сьогодні, в умовах продовження бойових дій, можна відзначити низку чинників, що спрямовані на забезпечення безпеки населення України в умовах військового стану.

У межах однієї градації виділяють підтримку населення керівництвом України, сторонніми державами та міжнародними фондами та суспільними (волонтерськими) організаціями (наприклад фінансування за окремими напрямками, точкова допомога необхідним знаряддям, лікарськими засобами, харчами, юридичні послуги тощо), допомога на рівні місцевих громад та адміністрації (наприклад, забезпечення житлом, розміщення, транспортування, евакуація тощо) та допомога від окремих осіб (спонсори, меценати, волонтери, небайдужі люди) в різних варіаціях.

Ще одна градація – це напрямки, в яких держава забезпечує безпеку населення. Так, в 2024 р. Кабінет Міністрів України затвердив розпорядження «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2024 рік» [1], яке включає розмінування територій, що постраждали внаслідок бойових дій [2; 3]. Сюди також відноситься проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, евакуацію населення з небезпечних територій, забезпечення його гуманітарною допомогою, функціонування пунктів незламності, забезпечення аварійного електроживлення об'єктів

критичної інфраструктури. Підкреслюється необхідність перевірки цих складових, необхідність утворення центрів безпеки та пожежно-рятувальних підрозділів в межах місцевої та добровільної пожежної охорони, створення спеціальних класів безпеки в закладах освіти та актуалізації освітніх програм з безпеки життєдіяльності, залучення міжнародного фінансування та низка інших моментів.

Можна відзначити також види заходів, що спрямовані на забезпечення безпеки населення – для забезпечення фізичної безпеки (евакуація, побудова захисних споруд, гуманітарне постачання продуктів, ліків та речей, забезпечення житлом та інш.), забезпечення ментального здоров'я (психологічні консультації, тренінги, програми реабілітації та інш.), юридична підтримка (юридичні консультації, законодавчі зміни, тощо), соціальна допомога різним верствам населення.

Слід відзначити, що питання розмінування є одним з головних моментів забезпечення безпеки населення, яке також має низку шляхів вирішення – безпосередньо гуманітарне розмінування територій, використання автоматизованих та механізованих приладів та обладнання [2; 3], інформування та підвищення освіченості населення у вигляді освітніх курсів, навчальних програм, цифрових освітніх ресурсів, створення інформаційних додатків [4], залучення фахівців для роз'яснювальної роботи та пошук нових шляхів щодо розмінування тощо.

З урахуванням постійних обстрілів об'єктів енергетичної галузі, які наражають населення на довгострокову небезпеку, пов'язану з відсутністю доступу до таких мінімальних послуг як доступ до їжі, ліків, води, теплоносіїв та інш., важливим питанням постає забезпечення енергетичної безпеки нашої держави. В цьому напрямку слід відзначити необхідність диверсифікації джерел енергопостачання та генерації енергії, в тому числі, й шляхом впровадження системи мікрогрідів, здатних працювати в автономному та мережевому форматі [5]. Створення розгалуженої мережі мікро- та мініпідстанцій в межах окремих районів та населених пунктів може підвищити енергетичну безпеку населення. А застосування декількох альтернативних джерел енергії в рамках використання мікрогрідів – унеможливити або мінімізувати енергетичні втрати.

Таким чином, слід відзначити, що забезпечення безпеки населення України під час війни має комплексний характер та потребує постійних інновацій в мінливих умовах війни та подальшого

повоєнного відновлення. Важливим елементом при цьому є очищення території країни від вибухонебезпечних предметів. Безпосередньо технічні, інженерні та організаційні рішення, що застосовуються, спрямовані на підтримку життєзабезпечення людей як в окремих випадках, так і на постійній основі для груп населення. Сучасна світова тенденція відходу від викопних джерел та вуглецевих енергоносіїв, разом з реалізацією мікрогрідної концепції може стати важливим елементом забезпечення енергетичної, екологічної та цивільної безпеки населення України як в умовах воєнного стану, так і після закінчення війни.

Список використаних джерел

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану основних заходів цивільного захисту України на 2024 рік» від 12 січня 2024 р. № 29-р. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-osnovnykh-zakhodiv-tsyvilnoho-zakhystu-ukrainy-na-2024-rik-i120124-29>

2. Савчук Р.О., Бобок Я.В. Аналіз стану знешкодження вибухонебезпечних предметів як складова забезпечення цивільної безпеки території України під час військових дій 2022 р. *Студентський науковий вісник. Серія – економічні та гуманітарні науки. Науковий збірник.* № 46 (Випуск 2). Луцьк: Л НТУ, 2022. С. 181–190.

3. Бобок Я.В., Павлів В.В., н.к. Лобойченко В.М. Знешкодження вибухонебезпечних предметів на території України під час військових дій 2022 р. *Глобалізація наукових знань: міжнародна співпраця та інтеграція галузей наук: матеріали IV Міжнародної студентської наукової конференції*, м. Тернопіль, 17 лютого, 2023 рік. ГО «Молодіжна наукова ліга». Вінниця: ГО «Європейська наукова платформа», 2023. С. 149–150.

4. Павлів В., Букарева О., Михалюк А. Цифрові технології в забезпеченні мінної небезпеки в Україні. *Студентський науковий вісник. Student Scientific Bulletin, Studencki Biuletyn Naukowy. Фаховий науковий збірник.* Випуск 50. Луцьк: Видавництво «Вежа-Друк», 2023. С. 246–252.

5. Лобойченко В.М., Бондаренко А.Ю., Груздова В.О., Стрілець В.В., Колошко Ю.В. Забезпечення еколого-енергетичної безпеки в повоєнній Україні як складова морської безпеки країн Балто-Чорноморського регіону. II International scientific conference

«Maritime security of the Baltic-Black sea region: challenges and threats» : conference proceedings, (December 23, 2022, Odessa, Ukraine). Riga, Latvia : «Baltija Publishing», С. 145–148.

*Валентина Любчук, к.соціол.н., доцент,
доцент кафедри політології та публічного управління,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк*

ДОПОМОГА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМ ОСОБАМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЯКІСНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ)

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України актуалізувало проблеми внутрішньо переміщених осіб. Якщо станом на 2013–2014 роки це були одні обсяги надання допомоги, то на початок вторгнення – інші. Головні проблеми, які виникли на початку – пов’язані із швидкістю надання допомоги та її різноманітністю. З цією метою до надання допомоги, окрім держави, підключилися також волонтери, бізнес, громадські та недержавні організації, благодійні фонди, як вітчизняні, так і закордонні, релігійні організації та населення України в цілому.

Соціологічна спільнота досить оперативно зреагувала на виклики суспільства пов’язані із внутрішньо переміщеними особами, внутрішньою та зовнішньою міграцією. Ряд публікацій присвячені саме цій тематиці та головним чином ґрунтуються на аналізі результатів соціологічних досліджень, зокрема: Балакірева О. та Дмитрук Д. у своєму дослідженні вперше звернули увагу на питання внутрішньої та зовнішньої міграції, психологічні ресурси населення [1], Рущенко І. подав свою візію вимушеного міграційного процесу у 2022 році та виокремив п’ять хвиль біженців війни [2], Бірюкова М., Рущенко І., Ляшенко Н., Григорєва С. описали соціальні характеристики та практики, що здійснювали внутрішньо-переміщені особи та біженці [3] та ін. Проте, на нашу думку, недостатньо уваги приділено саме видам та суб’єктам надання допомоги.

Метою публікації є аналітичний опис надання допомоги внутрішньо переміщеним особам на прикладі Волинської області та м. Луцька за результатами якісного дослідження, проведеного у рамках спільного польсько-українського проекту «Багаторівневе управління

гуманітарною кризою, спричиненою російською агресією в Україні на прикладі Люблінського воєводства та Волинської області» (2023 р.).

Перш ніж окреслимо деякі результати якісного дослідження, зауважимо, що Згідно Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщена особа – це «громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має постійне місце проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [4]. Саме запровадження воєнного стану спричинили масові переміщення громадян і на даний час кількість зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб сягає 4,9 млн осіб [5].

Якісне дослідження, проведене спільно польськими та українськими соціологами (автор – теж є його учасником) мав на меті з'ясувати якою є допомога внутрішньо переміщеним особам, які мотиви її надання, хто є суб'єктами надання таких послуг та які особливості управління гуманітарною кризою в цілому, яка була спричинена російською агресією. Зазначимо, що серед суб'єктів надання послуг були органи влади (місцева та центральна), різноманітні благодійні фонди (вітчизняні та закордонні), громадські та недержавні організації, релігійні організації (православні, католицькі, протестантські), бізнес, волонтерські організації та волонтери. Головними інструментами дослідження були глибинні інтерв'ю (всього 60 – по 30 з української та польської сторін та по 2 фокус-групи з кожної сторони).

Перший етап надання допомоги припав на перші місяці вторгнення і в основному полягав у забезпеченні вітальних потреб внутрішньо переміщених осіб: потреб у харчуванні, одязі, житлі, отриманні необхідної медичної допомоги. Наступні етапи були зорієнтовані на адаптацію внутрішньо переміщених осіб до нових умов їхнього життя, на інтеграцію у громаду та її діяльність. Саме на цих етапах допомога полягала у сприянні навчання чи пошуковій роботі, відкритті власної справи. Результати дослідження показали, що спочатку допомога була спрямована на внутрішньо-переміщених осіб в цілому, але згодом вже мала адресний характер і враховувала індивідуальні особливості родин внутрішньо переміщених.

Поряд із забезпеченням необхідних потреб, суб'єктами надавалася і психологічна допомога та душпастирська допомога, оскільки різні християнські церкви теж долучилися до надання допомоги внутрішньо переміщеним особам.

Результати дослідження також показали відмінності у сприйнятті представників східних та південних регіонів заходу країни та навпаки. Трагічні сторінки нашої історії дали можливість краще ознайомитися з історією, культурою, звичаями та традиціями українців представникам із інших регіонів. Особливо це зацікавило дітей та молодь. Адже допомога, як вже відмічалася, була досить різноманітною на різних етапах.

Варто також зазначити, що кожен із суб'єктів надавав допомогу, виходячи із власних можливостей та ресурсів. Це могла бути фінансова допомога (органи влади, благодійні фонди тощо), допомога у харчуванні, одязі (волонтери, релігійні організації, бізнес тощо), забезпечення дозвілевих практик (місцеві молодіжні організації тощо).

Головними мотивами участі у наданні допомоги, більшість опитаних називали особисті – бажання допомогти, бажання бути корисним, та професійні, пов'язані із перебуванням на посаді у тій або іншій організації.

Як підсумок, зауважимо, що спочатку надання допомоги мало хаотичний, неорганізований характер, проте пізніше відбулася певна координація зусиль різних суб'єктів щодо надання допомоги. У майбутньому буде необхідно спрямовувати допомогу внутрішньо переміщеним особам для їхньої подальшої інтеграції у громаду, наданні психологічної та медичної допомоги, а також підготовці відповідного персоналу для роботи із внутрішньо переміщеними особами для подолання кризи [6].

Список використаних джерел

1. Балакірева О., Дмитрук Д. «Війна в Україні: сприйняття населенням та її вплив на якість життя». *Український соціум*. 2022. № 1.
2. Руценко І. «Великий вихід українського народу (феномен переміщених осіб 2022 року)». *Український соціум*. 2022. № 2.
3. Бірюкова М., Руценко І., Ляшенко Н., Григорєва С. «Біженці і внутрішньо-переміщені особи російсько-української війни. Соціальні характеристики й практики» у науково-теоретичному альманасі Грані, № 6.
4. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10. 2014р. № 1706-VII: станом на 30.12.2023

p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>.

5. Внутрішньо-переміщені особи. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>.

6. The architecture of help. Multilevel governance of the humanitarian crisis caused by the Russian aggression on Ukraine on the examples of activities in the Lubelskie Voivodeship (PL) and the Volyn Oblast (UA) Comparative research report. Lublin 2023. 61 p.

*Неля Нагайчук, к.е.н., доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси*

ІНКЛЮЗІЯ ПОСЛУГ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

Поняття «інклюзія» (з англ. «inclusion») – *акт включення когось або чогось до групи, списку тощо, або особи чи предмета, який включено; доступність*) було введено у соціально-економічну сферу з прийняттям у 1945 році Організацією об'єднаних націй Загальної декларації про права людини, де зазначено, що права людини не залежать від статі, кольору шкіри, національності, релігії тощо. Статтею 23 Конституції України закріплено «право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, у якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості».

Особливого значення набуває інклюзія в контексті обов'язку держави забезпечити доступ до послуг, зокрема соціальних, для осіб, які мають певні обмеження пов'язані зі станом здоров'я, знаннями або особливим тимчасовим статусом, а також для тих осіб, які зіштовхуються з труднощами щодо пересування і потребують додаткових зусиль для «участі» у соціальній сфері.

Наразі «інклюзія» є багатоаспектним поняттям, що свідчить про її значення та цінність у сучасному суспільстві та використовується у різних сферах і у таких значеннях:

– як процес активного включення усіх людей у всі сфери суспільного життя, незалежно від їхніх особистих характеристик або обставин, що передбачає створення умов, де всі громадяни мають однаковий доступ до освіти, роботи, послуг та можливостей для

розвитку;

- як стан або система, де відсутні обмеження або бар'єри для участі і взаємодії людей у суспільстві та створення таких умов, що забезпечують рівноправну участь кожного індивіда у суспільному житті;

- як усвідомлення та повага до різноманітності людей, їхніх потреб та можливостей і передбачає визнання та врахування унікальності кожної людини і створення умов для їхнього повноцінного розвитку та самовираження;

- як гнучкість та адаптивність систем і структур, що здатні враховувати потреби різних груп людей, проявляється як здатність суспільства та державних інституцій трансформуватися у відповідності до потреб різних індивідів та забезпечення їхньої участі;

- як розвиток співпраці та партнерства між різними групами людей, установами та організаціями для забезпечення включення усіх членів суспільства у процеси прийняття рішень щодо їхнього життя.

Це дослідження має на меті виявити проблеми в організації надання послуг Пенсійним фондом України, оцінити їх доступність в умовах викликів воєнного стану, а також здійснити пошук ефективних рішень з урахуванням можливостей цифрової економіки.

Повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 року, наслідками якого стали окупація частини територій України та вимушена міграція частини населення з місць постійного проживання вимагають від державних інституцій відповідного реагування та вдосконалення організаційного механізму надання соціальних послуг. За результатами дослідження [1, с. 10], проведеного БФ «Право на захист», основною проблемою в умовах воєнного стану було названо відсутність технічних умов для подання заяви про надання соціальних послуг в електронній формі до ЦНАП, оскільки діюча процедура подання такої заяви вимагає особистої фізичної присутності заявника, що не завжди може бути безпечно та забезпечено в силу різних обставин, зумовлених військовою агресією рф.

Порядком організації надання соціальних послуг законодавець передбачив можливість подати заяву на отримання соціальних послуг в електронній формі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг, електронну систему чи іншу інтегровану з ними інформаційну систему [2]. Однак в ході дослідження аналітиками було з'ясовано, що означена вище норма на практиці не реалізована внаслідок відсутності технічної можливості, як в отримувачів, так і в надавачів таких

послуг. Виявлений недолік може бути усунений через успішну реалізацію «Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери» [3], якою окреслено ключові засади цифровізації системи надання соціальних послуг громадянам та вектори цифрової трансформації всіх її складових «з урахуванням новітніх інформаційних та управлінських технологій, єдиних сучасних стандартів якості обслуговування громадян на базі єдиних стандартів і технологій».

Пенсійний фонд України та його територіальні органи є однією з тих інституцій соціального захисту, соціальні послуги якої підлягають цифровій трансформації. Перші кроки щодо цифровізації послуг, які надаються Пенсійним фондом України та його територіальними органами були окреслені «Стратегією модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року» [4]. Одним із заходів, реалізація якого має на меті поліпшення якості обслуговування громадян є «створення умов для доступу громадян до сервісів дистанційного їх обслуговування, подання документів (звернень) до Пенсійного фонду з використанням електронного цифрового підпису, доступу до інформаційних ресурсів через веб-портал електронних послуг Пенсійного фонду». Розглянемо поступ ПФУ у забезпеченні інклюзії його послуг в умовах воєнного стану та генерованих військовою агресією рф соціальних ризиків.

У контексті основних завдань та функцій Пенсійного фонду та його територіальних органів, інклюзивність його послуг проявляється у впровадженні і розвитку цифрових інструментів та технологій, спрямованих на забезпечення доступності та рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього стану здоров'я, фізичних або соціальних характеристик, а також місця перебування/проживання. Інклюзивність включає різні аспекти діяльності ПФУ, починаючи від доступу до інформації про права та обов'язки громадян у сфері пенсійного забезпечення та закінчуючи зручністю отримання пенсійних та інших виплат.

Як видно з інформації, представленої в таблиці, інклюзивність – це ключовий принцип в діяльності Пенсійного фонду та його територіальних підрозділів, реалізація якого, з урахуванням досягнень цифрової економіки, дозволяє забезпечити доступ до послуг пенсійного забезпечення для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу чи фізичних можливостей та зменшити вплив соціальних, економічних та гуманітарних викликів, зумовлених російсько-українською війною.

Прояви інклюзивності послуг Пенсійного фонду України та його територіальних підрозділів в цифровій економіці та умовах воєнного стану

В умовах	
<i>цифрової економіки:</i>	<i>воєнного стану:</i>
розробка та підтримка веб-порталів, мобільних додатків та інших цифрових інструментів, що дозволяють громадянам отримувати доступ до пенсійних послуг онлайн (подання заяв, перевірку стану пенсійного рахунку, отримання інформації про пенсійні виплати тощо);	розширення мережі відділень або використання мобільних та онлайн-сервісів для забезпечення доступу ускладненим регіонам;
впровадження сучасних систем електронної ідентифікації та аутентифікації, які дозволяють громадянам впевнено користуватися цифровими сервісами та забезпечують безпеку та конфіденційність даних, а також зручність користувачів;	забезпечення захисту особистих даних та конфіденційності громадян, особливо тих, хто перебуває у вразливих ситуаціях, що передбачає неухильне дотримання правил обробки та зберігання особистої інформації своїх клієнтів;
розвиток системи електронної звітності та документообігу для спрощення взаємодії з роботодавцями, пенсійними агентами та іншими зацікавленими сторонами, що дозволяє ефективно обробляти документи та заяви, зменшуючи час на їх обробку та ризик помилок внаслідок «людського» фактору;	впровадження спрощених процедур реєстрації та отримання пенсійних виплат для громадян, які перебувають у складних умовах (внутрішньо переміщені особи, біженці та ін.);
розробка адаптивних інтерфейсів, текстових версій для людей з порушеннями слуху або слухових версій для людей з порушенням зору, що забезпечує доступність цифрових сервісів та інформаційних ресурсів для всіх громадян, включаючи тих, хто має різноманітні фізичні обмеження;	проведення додаткових консультацій для громадян щодо їхніх прав та пенсійних виплат в умовах реалізації військових ризиків та пов'язаних з ними втрат, в тому числі документів.
проведення освітніх кампаній та надання консультації для користувачів щодо використання цифрових інструментів та послуг з метою підвищення рівня комп'ютерної грамотності серед громадян та забезпечення необхідної підтримки у використанні цифрових технологій.	

Складено автором, джерело [5]

Як видно з інформації, представленої в таблиці, інклюзивність – це ключовий принцип в діяльності Пенсійного фонду та його територіальних підрозділів, реалізація якого, з урахуванням досягнень цифрової економіки, дозволяє забезпечити доступ до послуг пенсійного забезпечення для всіх громадян, незалежно від їхнього соціального статусу чи фізичних можливостей та зменшити вплив соціальних, економічних та гуманітарних викликів зумовлених російсько-українською війною.

Нижче наведено перелік послуг, які Пенсійний фонд надає дистанційно з використанням електронних сервісів, які функціонують на його вебпорталі [5]:

- призначення та перерахунок пенсії;
- отримання електронних довідок (довідки про доходи пенсіонера для субсидії; довідки про доходи пенсіонера; витягу з Реєстру застрахованих осіб (РЗО); індивідуальних відомостей про застраховану особу (довідок ОК-5, ОК-7); довідки про трудовий та страховий стаж; даних про нараховану заробітну плату та про особливі умови праці; витягів з ЕТК та ЕРЛН);
- доступ до електронної трудової книжки;
- виправлення персональних даних у реєстрі застрахованих осіб;
- подання заяви на призначення субсидії/пільги та страхової виплати (заяви про внесення відомостей до Єдиного державного автоматизованого реєстру осіб, які мають право на пільги; заяви про призначення та надання житлової субсидії; заяви про надання пільг на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого палива і скрапленого газу; заяви щодо перерахунку раніше призначених житлової субсидії; заяви щодо перерахунку раніше призначеної пільги; заяви на зміну способу виплати житлової субсидії або пільги; заяви про припинення житлової субсидії або пільги; заяви про призначення та надання житлової субсидії за експериментальним проєктом);
- розрахунок майбутньої пенсії за допомогою сервісу «Пенсійний калькулятор»;
- подання електронних звернень щодо призначення/перерахунку, продовження) страхової виплати у зв'язку з нещасним випадком на виробництві/професійним захворюванням (заяви про призначення/перерахунок/продовження страхової виплати у зв'язку з нещасним випадком на виробництві (професійним захворюванням); заяви про призначення/перерахунок/продовження

страхової виплати у зв'язку зі смертю годувальника; заяви про відшкодування витрат на поховання потерпілого та пов'язані з цим ритуальні послуги; заяви про здійснення страхової виплати; заяви про компенсацію витрат).

Для їх отримання, застрахована особа повинна авторизуватися в особистому кабінеті на вебпорталі або завантажити мобільний застосунок «Пенсійний фонд». Це є свідченням того, що Пенсійний фонд України активно працює над забезпеченням інклюзивності своїх послуг через впровадження електронних послуг, розширення їх спектру та підвищення рівня інформованості застрахованих осіб.

Проведене дослідження дозволило зробити висновки теоретичного і практичного спрямування та окреслити горизонти підвищення рівня інклюзивності послуг ПФУ в умовах викликів воєнного стану та досягнень цифрової економіки. Основними перепонами на шляху цифровізації послуг ПФУ є низька цифрова грамотність населення (поверхневі навички користування цифровими сервісами), проблеми з доступом до Інтернету, особливо у сільській місцевості, відсутність у громадян технічних засобів для доступу до цифрових послуг ПФУ тощо.

Подальші кроки у сфері цифровізації послуг з пенсійного забезпечення мають бути зорієнтовані на розробку процедур з ідентифікації ризиків використання електронних сервісів, застосування механізмів мінімізації загроз, пов'язаних з їх використанням та зменшення впливу бар'єрів на шляху реалізації Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери.

Список використаних джерел

1. Розвиток соціальних послуг під час війни. URL: https://r2p.org.ua/storage/documents/73c6d24b0db41d1b87296303a1250a19bf4cf7d5_original.pdf.

2. Порядок організації надання соціальних послуг, затверджений Постановою КМУ від 1 червня 2020 року № 587 «Про організацію надання соціальних послуг». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text>.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів «Про схвалення Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1353-2020-p#Text>.

4. Про схвалення Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.09.2016 р. № 672-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2016-%D1%80#Text>.

5. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/>.

*Оксана Пацюк, ст. гр. СЗ-31,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Жук, к.іст.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ ВПО В УКРАЇНІ

Сьогодні фокус наукових досліджень правового статусу ВПО зосереджений на їх реальних проблемах, які потребують свого нагального вирішення, проте для науки права соціального захисту важливо надати відповідь на питання, коли, власне з'явилися ВПО і чи є це новим соціально-правовим явищем, яке виникло у 2014 році.

Так, І. Басова вперше ввела історико-правову проблематику ВПО до права соціального забезпечення, наразі малодослідженим залишається правовий статус переміщених осіб та їх захист, якщо такий був, після їх прибуття на нове місце проживання під час операції «Вісла» та депортації кримськотатарського народу [1, с. 124].

При цьому, окремі приклади вимушеного переміщення визнані злочинами радянського режиму та засуджені як на національному, так і міжнародному рівні. Як вбачається з наведеного, у другій половині ХХ ст. кожні 10–15 років населення України, у тих чи інших регіонах, зазнавало вимушеного переселення. Радянське законодавство з політичних мотивів умисно не напрацювало єдиного термінологічного та нормативного підходу до такого явища, як вимушене внутрішнє переселення, натомість запроваджувало різні законодавчі терміни, зокрема: переселені, виселені, евакуйовані, переміщені особи. На нашу думку, це не випадкова, а чітко спланована політика у сфері правового регулювання (юридичної техніки) задля штучного розмежування цих категорій, і тим самим – для приховання політичних рішень держави щодо своїх громадян, розмиття чітких обрисів правової визначеності та їх правового статусу.

Україна має ряд законів та нормативних актів, які стосуються внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та регулюють їхні права, статус та соціальний захист.

Варто навести декілька основних законів та нормативних актів, які важливі для ВПО в Україні, включають:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», так даний закон визначає правовий статус та права ВПО в Україні. Він гарантує їхні основні права на житло, медичну допомогу, освіту та інші соціальні послуги.

2. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», зокрема даний закон стосується осіб, які шукають притулок в Україні. Деякі ВПО можуть також віднести себе до цієї категорії через переслідування або загрозу життю.

3. Закон України «Про соціальні послуги», так даний закон визначає порядок надання різних соціальних послуг, які можуть бути доступні для ВПО, включаючи психосоціальну підтримку та реабілітацію.

4. Закон України «Про освіту», так даний закон визначає права на освіту для всіх громадян України, включаючи ВПО. Він гарантує доступ до шкільної та вищої освіти.

5. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», так цей закон регулює систему медичної допомоги в Україні, включаючи права на медичні послуги для ВПО.

6. Нормативні акти про житло та відшкодування збитків, так в зазначених актах законодавства зазначено, які ВПО можуть мати право на житло, а також можуть отримувати відшкодування збитків через втрату чи знищення майна внаслідок конфлікту чи інших надзвичайних обставин.

7. Розпорядження та постанови уряду, зазначено як уряд видає розпорядження та постанови, які можуть містити конкретні заходи та програми соціальної підтримки для ВПО [2, с. 85].

Зазначені закони та нормативні акти спрямовані на захист прав та покращення умов життя внутрішньо переміщених осіб в Україні, включаючи ВПО.

Однак важливо зазначити, що дотримання та ефективність виконання цих законів та нормативних актів може варіюватися залежно від регіону та конкретних обставин. Процес реалізації цих прав може стикатися з викликами, такими як бюрократичні перешкоди, недостатня фінансова підтримка та недостатні ресурси для впровадження програм.

Варто зауважити, що «Закон України про соціальні послуги» встановлює правила надання соціальних послуг громадянам, включаючи внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Ось як цей закон

регулює права ВПО в Україні:

1. Надання різних видів соціальних послуг, зокрема Закон визначає різні види соціальних послуг, які можуть бути надані ВПО. Це включає в себе медичні, психологічні, соціальні послуги, послуги з житла, освіти, зайнятості та інші види підтримки.

2. Соціальна підтримка для реінтеграції, так ВПО, зокрема ті, які повертаються до свого місця постійного проживання після внутрішнього переміщення через воєнний конфлікт, можуть мати право на реінтеграційну підтримку. Це може включати психологічну підтримку, професійну підготовку та інші послуги для полегшення їхньої повернення до нормального життя.

3. Підтримка при знаходженні роботи, даний закон надає можливість отримання професійної підготовки та підтримки для знаходження роботи. Це може включати в себе навчання новим навичкам, які допоможуть ВПО знайти роботу та стати економічно самостійними.

4. Соціальна підтримка для осіб з інвалідністю, так даний закон надає спеціальні соціальні послуги для ВПО з інвалідністю, забезпечуючи їхній доступ до медичних, реабілітаційних та інших необхідних послуг.

5. Права на житло, так даний закон передбачає соціальні послуги у сфері житла, включаючи підтримку в отриманні тимчасового чи постійного житла для ВПО, які втратили свої домівки через внутрішнє переміщення.

6. Соціальна підтримка для дітей, так даний закон враховує специфічні потреби внутрішньо переміщених дітей, забезпечуючи їхній доступ до освіти, медичної допомоги та інших необхідних соціальних послуг [3, с. 87].

Отже, Україна має закони та нормативні акти, які регулюють правовий статус внутрішнь переміщеної особи та забезпечують їхню соціальну підтримку. Ці документи визначають їхні права на житло, медичну допомогу, освіту, психологічну підтримку та інші види соціальної допомоги. Незважаючи на існуючі закони, важливо звернути увагу на їхню реалізацію. Бюрократичні перешкоди, недостатні фінансові ресурси та недостатній доступ до інформації можуть заважати ВПО отримати необхідну підтримку. Важливо співпрацювати з міжнародними організаціями для забезпечення додаткової підтримки та ресурсів для ВПО. Це може включати в себе надання правової консультації, психосоціальної допомоги та інші види підтримки.

Список використаних джерел

1. Внутрішньо переміщені особи в Україні як проблема сьогодення. Н.І. Тищенко, Б. Ю. Піроцький. *Молодий вчений*. 2014. № 10 ф (13) (2). С. 124–126.
2. Михайловський В. І. Загальні засади адміністративно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб в Україні. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2017. № 2 (24). С. 85–87.
3. Сунегін С.О. Принцип рівності у праві в контексті ціннісних орієнтацій суспільства: сучасні реалії та тенденції розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 3. С. 87–95.

*Ірина Плісік, ст. гр. СЗм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк,
Науковий керівник: Ярослава Мартинюк, к.істор.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк,*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Під час повномасштабної війни, в якій зараз перебуває Україна, кількість людей, які потребують підтримки, збільшується в рази. Війна наносить численних втрат – як людських, так і матеріальних. Багатьом українцям довелося стикнутися із втратою житла, роботи, здоров'я, просто елементарних засобів для існування. Чималій кількості громадян довелося стати біженцями, внутрішньо переміщеними особами. Наразі, за інформацією Міністерства соціальної політики України, кількість офіційно зареєстрованих в країні внутрішньо переміщених осіб досягає 4,9 мільйона [1].

У сьогоднішніх умовах основним механізмом виведення громадян зі складних життєвих обставин (окрім грошової допомоги) є надання соціальних послуг. Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», «соціальні послуги – дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають» [2]. Згідно цього Закону, забезпечення надання базових соціальних послуг покладається на органи місцевого самоврядування територіальних громад.

Закон України «Про соціальні послуги» визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг. Однак під час війни виникла потреба у внесенні змін до систем та процесу надання соціальних послуг. Тому із початком повномасштабної війни було внесено деякі зміни до законодавства, що регулює організацію надання соціальних послуг.

Відповідно до змін у Законі України «Про соціальні послуги», було збільшено повноваження місцевих органів влади, зокрема їм надано можливості визначати особливості порядку організації та надання соціальних послуг на території відповідної громади у разі введення надзвичайного або воєнного стану [3].

Проте, введені особливості, не мають суперечити логіці та нормам законодавства.

Також, відповідно до змін у Законі України «Про соціальні послуги», у разі ведення надзвичайного або воєнного стану для невідкладного надання соціальних послуг органи соціального захисту населення можуть надати право надавачам соціальних послуг державної/комунальної власності самостійно приймати рішення про надання послуг екстрено (кризово) особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією.

Тобто, органи місцевого самоврядування можуть уповноважити свою комунальну установу, наприклад, територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центр соціальних служб, приймати рішення щодо надання соціальних послуг за спрощеною процедурою, тобто екстрено/кризово. Забезпечується надання таких соціальних послуг невідкладно (протягом однієї доби) у зв'язку з обставинами, що загрожують життю та/або здоров'ю отримувача соціальних послуг без рішення органу соціального захисту.

Також змінами до Постанови Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг» було розширено перелік соціальних послуг, що можуть надаватись екстрено (кризово). Так, під час дії воєнного стану може забезпечуватися надання екстрено (кризово), таких соціальних послуг: представництво інтересів, підтримане проживання, соціальний супровід сімей/осіб, догляд вдома, догляд стаціонарний, соціально-психологічна реабілітація, транспортні послуги, та інші [4]. Тобто органи місцевого

самоврядування можуть у своєму рішенні самостійно визначити, які послуги будуть надаватись за спрощеною процедурою.

Закон України «Про соціальні послуги» визначає, що екстрено/кризово можуть надаватися соціальні послуги особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією [3]. Але у сьогоднішніх умовах будь-яке потрапляння у складні життєві обставини можна трактувати як спричинене війною. Тому, зазначена норма не встановлює жодних обмежень щодо категорій отримувачів соціальних послуг за спрощеною процедурою.

Також варто зазначити, що особам, яким завдано шкоди пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією, усі соціальні послуги, незалежно від доходу отримувача соціальних послуг, надаються за рахунок бюджетних коштів [3].

Тобто, якщо було визначено, що особа потрапила у складні життєві обставини саме через війну, вона буде отримувати усі послуги безкоштовно, а не тільки ті, що надаються екстрено/кризово.

Класична процедура надання соціальних послуг передбачає введення випадку, тобто слідування певної поетапності надання послуги. Однак, у разі надання послуг екстрено/кризово процедура ведення випадку не застосовується. Залишається лише необхідність налагодження взаємозв'язку між органами місцевого самоврядування та надавачами послуг для поінформованості влади щодо надання соціальних послуг.

Під час воєнного або надзвичайного стану значно зростає кількість осіб, які потрапляють у складні життєві обставини, збільшується попит на соціальні послуги і допомогу. Для того щоб розширити можливості надавачів соціальних послуг охоплювати ширше коло людей під час війни також спрощені критерії до надавачів соціальних послуг. Згідно з Постановою КМУ «Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг», на час дії воєнного або надзвичайного стану допускається залучення до надання соціальних послуг працівників і волонтерів, які не мають документів, що підтверджують їх фаховий рівень, з укладенням договорів відповідно до законодавства [5].

Зокрема, поширеною на сьогодні є практика залучення волонтерів до інформування населення з різних питань за допомогою

сучасних каналів комунікації (наприклад, мобільні додатки, чат-боти), консультування на гарячих лініях (консультативний кризовий телефон), забезпечення вразливих осіб транспортними послугами чи за потреби послугами перекладача жестової мови тощо.

Якщо підсумувати, то бачимо, що держава реагує на наявні виклики у соціальній сфері, зокрема змінами у законодавстві та спрощенням процедур надання соціальних послуг. Водночас основні функції забезпечення громадян соціальними послугами і далі покладається на органи місцевого самоврядування, які намагаються забезпечити кожному надання якісних та доступних соціальних послуг.

Список використаних джерел

1. Внутрішньо переміщені особи. *Міністерство соціальної політики України. Офіційний сайт.* URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення 03.04.2024).

2. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. *Верховна рада України. Офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19/ed20220427#Text> (дата звернення: 03.04.2023).

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Закон України від 14.04.2022 р. № 2193-IX. *Верховна рада України. Офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2193-20#n15> (дата звернення 03.04.2024).

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання соціальних послуг у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: постанова Кабінету Міністрів України від 7.09.2022 р. № 560. *Верховна рада України. Офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/560-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 03.04.2024).

5. Про затвердження критеріїв діяльності надавачів соціальних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 р. № 185. *Верховна рада України. Офіційний сайт.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185-2020-%D0%BF#n17> (дата звернення 03.04.2024).

*Олександр Ситник, к.політ.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ

Введення воєнного стану та війна в Україні порушила звичний порядок речей, населення держави стало особливо уразливим. Воєнний стан, введений Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [1] та затверджений Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [2], створює низку складних соціальних проблем, пов'язаних зі збільшенням кількості людей, які потребують допомоги та обмеженням доступу до неї через обмеження прав і свобод громадян. З іншого боку, воєнний стан може сприяти збільшенню потреб у соціальному захисті, оскільки громадяни стають вразливими внаслідок порушення прав і свобод, зниження рівня життя та підвищення ризику критичних ситуацій.

У цих умовах важливим є формування актуальної соціальної політики держави з пріоритетом на систему соціального захисту та забезпечення. Важливою метою соціальної політики є створення сприятливих умов для кожної людини, незалежно від її соціального статусу, релігії, раси чи національності, щоб вона могла розвивати свій потенціал та жити гідно. Однією з основних цілей соціальної політики є досягнення соціальної справедливості, що означає рівні можливості та розподіл соціальних благ у суспільстві. Соціальна справедливість – це одна з ключових ідей та цінностей, яка лежить в основі будь-якого суспільства.

Вона визначає те, наскільки справедливим та рівним є розподіл ресурсів, можливостей і благ у суспільстві. Це означає, що кожна людина має однакове право на доступ до основних потреб, таких як освіта, охорона здоров'я, житло, робота і справедлива оплата за працю. Спільна ідея соціальної справедливості полягає в тому, що нерівності між людьми повинні бути зменшені, і суспільство повинно дбати про тих, хто знаходиться в найбільш вразливому становищі. Соціальна справедливість також включає в себе поняття справедливості в розподілі прав і обов'язків. Всі громадяни повинні

мати однакове право на участь у прийнятті рішень, які впливають на суспільство, і однаковий обов'язок дотримуватися законів і правил.

Отже, справедливість передбачає, що всі мають однаковий доступ до основних послуг і можливостей, і що ніхто не повинен бути позбавлений цього доступу через дискримінацію чи обмеження.

У пріоритеті адекватної соціальної політики визначальне місце завжди займає система соціального захисту. Соціальний захист – це система заходів та програм, спрямованих на забезпечення гарантованого рівня життя громадян у сфері соціального забезпечення. Його сутність полягає в забезпеченні основних соціальних потреб населення, таких як доступ до медичної допомоги, освіти, житла, пенсійних виплат, допомоги малозабезпеченим громадянам тощо. Соціальний захист спрямований на зменшення соціальних нерівностей, підтримку уразливих категорій населення та забезпечення соціальної справедливості.

Теоретичними засадами та основою соціального захисту є принципи справедливості, рівності та гуманізму. Вони визначають право кожної людини на достатній рівень життя, соціальну допомогу у важких життєвих обставинах, доступ до медичної допомоги та освіти. У воєнний час ці принципи набувають особливого значення, оскільки населення потребує захисту від наслідків воєнних дій, економічної невпевненості та соціальної дезорганізації.

Конституційно-правові засади соціального захисту включають у себе такі важливі аспекти:

1. Гарантії основних прав і свобод. При введенні воєнного стану важливо забезпечити, щоб це не порушувало основні права і свободи людини. Конституція містить механізми, які гарантують, що соціальний захист залишається недоторканим.

2. Соціальна підтримка. Держава повинна забезпечувати соціальну підтримку тим, хто постраждав від воєнного конфлікту, включаючи військовослужбовців, мирних жителів, біженців та інші категорії населення.

3. Ефективна система медичної допомоги. Держава повинна мати ефективну систему медичної допомоги для того, щоб забезпечити належне лікування та реабілітацію постраждалим.

4. Соціально-економічні програми. Умови воєнного стану часто призводять до економічної нестабільності та зниження рівня життя. Держава повинна розробляти соціально-економічні програми, спрямовані на підтримку економіки та соціальної сфери.

5. Гарантії прав людини. Навіть у складних умовах воєнного стану важливо зберігати гарантії прав людини, включаючи право на

життя, свободу від насильства та дискримінації.

Таким чином, соціальний захист населення в умовах воєнного стану є складною, але невід’ємною частиною державної соціальної політики. Теоретичні та конституційно-правові засади гарантують, що навіть у найважчі часи кожна людина може отримати необхідну підтримку та захист від держави.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України. 24.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 05.04.2024).

2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#n29> (дата звернення: 05.04.2024).

*Марія Ткачук, ст. гр. СЗм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Валентин Малиновський, д.політ.н., професор,
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ У ЛУЦЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

Вторгнення росії на територію України, варварське за своїм характером, адже не тільки знищується чи руйнується інфраструктура міст, від цього також страждають тварини, рослини, вода, повітря, земля. Проте найбільше відчують цей характер військовослужбовці. Війна на житті і здоров’ї цих людей по-особливому залишає глибокі рани. Тому, учасники бойових дій (далі – УБД), як ніхто інший, найбільше потребують зараз захисту, в тому числі й соціального. За даними Міністерства оборони України, за січень 2024 р. статусу УБД було надано 30 185 особам [3], а в загальному за 10 років війни більше мільйона громадян нашої країни отримати такий статус. Тому важливим кроком від нашої держави є створення всіх умов нормалізації та відновлення життєздатності наших захисників.

Конституція України є основним законом, що визначає необхідний соціальний захист для військовослужбовців. Зокрема, в статті 17 Конституції вказується, що «держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних

Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей» [1].

Згідно статті 5 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» – «учасниками бойових дій є особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час» [5]. Цим законом також передбачені відповідні пільги, соціальні послуги та допомоги для такої категорії населення. Найважливішими, на мою думку, пільгами для УБД є:

- «виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;

- першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово-комунального господарства, міжміського транспорту;

- позачергове обслуговування закладами та установами, що надають соціальні послуги з догляду. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим ветераном війни, в порядку і розмірах, встановлених чинним законодавством;

- переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації;

- використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки із збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік;

- учасникам бойових дій на території інших держав надається переважне право на вступ до закладів вищої, фахової передвищої освіти, право на позаконкурсний вступ до закладів професійної (професійно-технічної) освіти і на курси для одержання відповідних професій;

- користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи;

- безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;

– 75-процентна знижка плати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапченим балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання» [5].

У Луцькій міській територіальній громаді основним закладом, що надає соціальні послуги є Департамент соціальної політики Луцької міської ради. За рішенням Луцької міської ради цей департамент перейменували на Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради. Це рішення пов'язане реалізацією Методичних рекомендацій щодо організації та забезпечення реалізації територіальними громадами питань ветеранської політики, затверджених наказом Міністерства у справах ветеранів України від 11 жовтня 2023 р. № 250, якими рекомендовано місцевим радам створювати структурний підрозділ із питань ветеранської політики [6]. Також у цьому департаменті з 2022 р. функціонує відділ по роботі з ветеранами та членами їх сімей.

При Департаменті соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради з вересня 2023 р. розпочав роботу сектор сервісу ветеранів відділу прийому громадян. Цей сектор був створений з метою допомоги ветеранам та членах їх сімей реалізувати можливості та пільги, які передбачені чинним законодавством. Важливим завданням сектору також є допомога в оформленні всіх необхідних документів та інформування про різноманітні програми чи проекти підтримки таких осіб. Тут можна отримати послуги підтримки для осіб, які завершують військову службу та повертаються до цивільного життя.

У секторі сервісу ветеранів можна отримати такі соціальні послуги:

– отримати консультацію щодо можливостей, прав, гарантій, пільг, отримання публічних (електронних публічних), соціальних, освітніх, реабілітаційних, психологічних та інших послуг, зокрема з питань оформлення документів для отримання таких послуг;

– подати документи та отримати результати послуг за механізмом «єдиного вікна» щодо:

а) отримання статусу та відповідних посвідчень для учасників війни, осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України, бійців-добровольців, постраждалих учасників Революції Гідності;

б) отримання професійної адаптації та психологічної реабілітації ветеранам війни та членам сімей загиблих (померлих);

в) санаторно-курортного лікування ветеранам війни та членам їх сімей;

г) виплати допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців;

д) грошової компенсації на придбання житла учасникам бойових дій з числа внутрішньо переміщених осіб, членам сімей загиблих, особам з інвалідністю I та II групи з числа учасників АТО/ООС/Захисту України;

е) забезпечення транспортними засобами ветеранів війни та членів їх сімей;

є) компенсаційних виплат за проїзд до реабілітаційних установ для проходження психологічної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей;

ж) надання житлових субсидій та пільг на оплату житлово-комунальних послуг;

д) виплати інших одноразових та щомісячних виплат з державного, обласного та місцевого бюджетів [4].

Медичну, реабілітаційну та паліативну допомогу УБД на території Луцької міської територіальної громади надає Медичний центр реабілітації учасників бойових дій Луцької міської територіальної громади. Медичний центр є комунальним закладом, структура якого складається з трьох відділень:

– відділення реабілітації. Діяльність відділення реабілітації спрямована на адаптацію та інтеграцію осіб у суспільство шляхом відновлення та покращення їх стану здоров'я. Основними напрямками роботи відділення є «медична реабілітація, фізична терапія, ерготерапія, психологічна реабілітація, фізіотерапія, механотерапія, кінезотерапія, галотерапія, бальнеологія, гідрокінезотерапія, вертебрологія, мануальна терапія, дитяча реабілітація, кінезіотейпування» [2].

– відділення паліативної допомоги. «Метою діяльності є надання паліативної допомоги за місцем проживання (перебування) пацієнта, зокрема, вдома та консультування медичних працівників, родичів пацієнта, волонтерів, соціальних працівників, які здійснюють первинну паліативну допомогу з питань адекватного знеболення, симптоматичного лікування, медико-психологічної реабілітації та інших видів паліативної допомоги» [2].

– відділення медико-психологічної реабілітації. Це відділення

відповідно надає медико-психологічну реабілітацію людям, які цього потребують. Зокрема, УБД, учасникам війни, членам їх сімей, особам з інвалідністю внаслідок війни та іншим. Відділення надає такі послуги, як «психологічна діагностика, психологічна просвіта та інформування (психоедукація), психологічне консультування, психотерапія, групова робота (проведення психологічних тренінгів, інтерв'ю, занять із психологічної просвіти та груп психологічної підтримки)» [2].

На території Луцької міської територіальної громади здійснює роботу ветеранський простір «Центр допомоги ветеранам війни «4.5.0.». Тут надаються послуги психологічної та соціально-правової допомоги, реабілітації у вигляді різних терапій, зокрема арт-терапії. Здійснюється також кризове втручання, яке надається за місцем знаходження клієнта, який перебуває у критичному психологічному та фізичному стані і потребує сторонньої допомоги.

Як ми бачимо, соціальний захист УБД у Луцькій міській територіальній громаді є доволі розвинений, але, на нашу думку, потрібно ще більше приділяти увагу зазначеній категорії населення, адже у воєнний час це є найважливішим завданням соціальної сфери загалом. Така соціальна категорія на цей час є найбільш вразлива до впливу зовнішніх негативних факторів, тому соціальна сфера повинна мінімізувати цей вплив та відновити втрачене психічне та психологічне здоров'я УБД.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.03.2024).

2. Медичний центр реабілітації учасників бойових дій Луцької міської територіальної громади : веб-сайт КП «Медичний центр реабілітації учасників бойових дій». URL: <https://www.rehabilitation.lutsk.ua/%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F> (дата звернення: 30.03.2024).

3. Міноборони продовжує виконувати зобов'язання з виплати одноразової грошової допомоги та надання статусу учасника бойових дій. Міністерство оборони України : веб-сайт. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2024/02/12/minoboroni-prodovzhue->

vikonuvati-zobov'yazannya-z-viplati-odnorazovoi-groshovoi-dopomogi-ta-nadannya-statusu-uchasnika-bojovih-dij/ (дата звернення: 01.04.2024).

4. Почав діяти сектор сервісу ветеранів. Луцька міська рада. Департамент соціальної та ветеранської політики : веб-сайт. URL: http://www.social.lutsk.ua/news_view.php?id=1468 (дата звернення: 28.03.2024).

5. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України № 3551-ХІІ від 22.10.1993 р. Верховна Рада України : офіційний веб-сайт. Дата оновлення: 01.01.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 25.03.2024).

6. У Луцьку буде Департамент соціальної та ветеранської політики. Волинські новини. 2024. 31 січ. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-lutsku-bude-departament-sotsialnoyi-ta-veteranskoyi-polityky/> (дата звернення: 29.03.2024).

*Мирослава Хлистік, старший викладач
кафедри права та економіко-фінансової безпеки,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України з 24 лютого 2022 року на території нашої держави введено воєнний стан [1]. Відповідно до статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», «воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Війна завдала негативного впливу на усі сфери життєдіяльності країни, у тому числі соціальну сферу. Через руйнування житла, інфраструктури, спад економіки, людські втрати, багато людей потрапили у складні життєві обставини: втратили роботу і житло, стали біженцями або внутрішньо переміщеними особами, були позбавлені мирного безпечного життя та звичних умов існування. Так, за інформацією Мінсоцполітики наразі кількість офіційно зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб в Україні досягає 4,9 млн осіб. З них – 3,6 млн – особи, які перемістилися (чи повторно перемістилися) після початку повномасштабної війни, з них – 2,5 млн, які перемістилися і не можуть повернутися до своїх домівок (оскільки житло або зруйноване, або знаходиться у зоні активних бойових дій, або на тимчасово окупованій території) [3].

Самотужки впоратися з проблемами, спричиненими війною, спроможний не кожен, тому одне із основних завдань, яке стоїть перед державою, допомогти таким громадянам. Важливим механізмом підтримки осіб (сімей), які опинились у складних життєвих обставинах, є надання соціальних послуг.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги», соціальні послуги – це дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають [4]. У зв'язку із військовою агресією щодо нашої держави, до законодавства, що регулює організацію та порядок надання соціальних послуг, були внесені зміни, оскільки система і процедури надання соціальних послуг потребували особливої уваги в умовах воєнного стану.

Так, відповідно до п. 5¹ частини 4 статті 11 Закону України «Про соціальні послуги, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації, виконавчі органи міських рад міст обласного значення, рад об'єднаних територіальних громад були наділені додатковими повноваженнями самостійно визначати особливості надання соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці/територіальної громади у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях.

Абзацом другим частини 1 статті 21 Закону України «Про соціальні послуги» передбачено, що у разі введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях для невідкладного надання соціальних послуг структурний підрозділ з

питань соціального захисту населення уповноважених органів системи надання соціальних послуг може надати право надавачам соціальних послуг державної/комунальної власності приймати рішення про надання соціальних послуг екстрено (кризово) (консультування, надання притулку, догляд, підтримане проживання, короткотермінове проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо) особам/сім'ям, які опинилися у складних життєвих обставинах через шкоду, завдану пожежею, стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією. Це означає, зокрема, що органи місцевого самоврядування можуть уповноважити свою комунальну установу, наприклад, територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центр соціальних служб, надавати соціальні послуги за спрощеною процедурою, тобто екстрено/кризово. Такі послуги надаються без рішення органу соцзахисту, без ведення випадку та безоплатно [5].

Абзац 38 пункту 4 Постанови Кабінету Міністрів України «Про організацію надання соціальних послуг» було викладено у новій редакції, таким чином розширено перелік вразливих категорій населення і до осіб/сімей, які мають найвищий ризик потрапляння у складні життєві обставини через вплив несприятливих зовнішніх та/або внутрішніх чинників, було віднесено також осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення чи у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх здійснення, у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів (війни), Захисників і Захисниць України [6].

Крім того, після лютого 2022 р. було прийнято ряд нормативно-правових актів, які регулюють окремі аспекти надання соціальних послуг в умовах воєнного стану, зокрема, це постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання фінансування соціальних послуг під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях» [7], «Про затвердження Порядку та умов надання компенсації за спожиті комунальні послуги під час розміщення внутрішньо переміщених осіб у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та

приватної власності у період воєнного стану» [8], «Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах» [9], «Питання надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні» [10] та ін.

Отже, незважаючи на тяжкі умови воєнного стану, забезпечення громадян соціальними послугами продовжується, у тому числі за рахунок адаптованого до умов сьогодення законодавства, що регулює відповідну сферу життєдіяльності українського суспільства.

Список використаних джерел

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 10.04.2024).

2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 10.04.2024).

3. Внутрішньо переміщені особи: веб-сайт Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html> (дата звернення: 10.04.2024).

4. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19> (дата звернення: 10.04.2024).

5. Організація надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. *Соціальна справа*: веб-сайт. URL: <https://socsprava.com.ua/organizacziya-nadannya-soczialnyh-poslug-v-umovah-voennogo-stanu/> (дата звернення: 10.04.2024).

6. Про організацію надання соціальних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 01 червня 2020 року № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF/ed20231102> (дата звернення: 10.04.2024).

7. Деякі питання фінансування соціальних послуг під час дії воєнного стану в Україні або окремих її місцевостях: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 липня 2022 року № 784. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/784-2022-%D0%BF> (дата звернення: 10.04.2024).

8. Про затвердження Порядку та умов надання компенсації за

спожиті комунальні послуги під час розміщення внутрішньо переміщених осіб у будівлях (приміщеннях) об'єктів державної, комунальної та приватної власності у період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 261. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2022-%D0%BF> (дата звернення: 10.04.2024).

9. Деякі питання використання коштів для задоволення потреб евакуйованих осіб та осіб, які проживають в деокупованих населених пунктах: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2022 року № 1195. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1195-2022-%D0%BF> (дата звернення: 10.04.2024).

10. Питання надання гуманітарної та іншої допомоги цивільному населенню в умовах воєнного стану в Україні: Постанова Кабінету Міністрів України від 07 березня 2022 року № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2022-%D0%BF> (дата звернення: 10.04.2024).

*Уляна Шкабура, директорка Благодійної організації,
«Благодійного Фонду «Грін Лайт Хелп»,
сmt Колки, Колківська ТГ*

СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ У СMT КОЛКИ

Внутрішнє переміщення населення внаслідок війни є складною проблемою, яка вимагала і вимагає уваги у громадах та в Україні в цілому. У цьому контексті соціальна робота має вирішальне значення у забезпеченні підтримки та захисту.

З початку повномасштабного вторгнення російської федерації у Західні частини України та у Колківську громаду зокрема почали масово приїжджати люди, які шукали тимчасового притулку. Основні виклики включали доступ до житла, освіти, медичної допомоги та економічної підтримки. Це вказувало на важливість розуміння впливу війни на громаду та роль соціальної роботи у наданні підтримки внутрішньо переміщеним особам.

Колківська громада з 2022 року надала притулок близько 2000 особам, з них біля 700 осіб ВПО, які проживали в тимчасовому притулку у Колках та інші які проживали по інших населених

пунктах територіальної громади.

27 лютого 2022 року, колишній тубдиспансер Колківської громади, який на той час був уже у приватній власності власниками був переданий в благодійне користування для розміщення ВПО. З підтримки місцевого населення, волонтерів та місцевого самоврядування облаштування прихистку було здійснено за короткі дні та створено 150–200 ліжкомісць. Після чого прихисток почав функціонувати [1].

Перший час забезпеченням продуктами, гуманітарною допомогою було не проблемою, але пізніше ресурси громади вичерпувалися. Власниками прихистку було створено Благодійну організацію з допомогою якої була можливість залучати міжнародних донорів для допомоги та підтримки жителям які змушені були тікати від війни.

Благодійна організація «Благодійний Фонд «Грін Лайт Хелп» слугувала як додаткова підтримка для ВПО, пошук забезпечення їхньої життєдіяльності та базових потребах за рахунок місцевих та іноземних інвестицій [2].

Під час своєї діяльності фонд співпрацював з такими організаціями як: Данська Рада у справах з біженцями, Асоціація ягідництва, Crown Agents in Ukraine, Співдія Луцьк, ГО «КримСОС», БО «Рокада», ВолиньSOS, Асоціація Червоного Хреста, БФ «Подбаємо», ГО «Кожна Тварина», ГО «Право на Захист» та інші [3].

Під час співпраці з організаціями, ВПО були додатково забезпечені харчуванням, медичних ліками, засобами гігієни. У прихистку для ВПО був створений спортивний та навчальний простір, закуплено спеціалізований інвентар для навчання та заняття спортом, закуплено побутову техніку, зроблено ремонт у сан вузлах із залученням жителів прихистку, облаштування та ремонт кухні і їдальні, також були створенні різні інтеграційні заходи для покращення юридичної та правової обізнаності, тренінги та навчання для розширення можливостей ВПО, була надана психологічна підтримка з перших днів створення прихистку та яка діє і досі.

З фінансування Веганської кухні України Благодійним Фондом «Грін Лайт Хелп» з 29 серпня 2022 року для ВПО було організовано Благодійні Веганські обіди. Програма діяла більше року, під час якої Внутрішньо переміщенні особи самі активно брали участь у приготуванні обідів. Дана програма активно розвивала лідерські якості та підтримувала базову потребу жителів прихистку у продуктах

харчування [4].

На рівні громади Благодійним Фондом «Грін Лайт Хелп» спільно з Благодійним фондом «Рокада» був реалізований інтеграційний проект «Велосипедний транспорт – здорове та екологічне майбутнє», за фінансування УВКБ ООН. В рамках проекту для жителів прихисту було закуплено 10 велосипедів, з них 2 велосипедних транспорта призначених для дітей, та встановлено 10 велопарковок. 8 з яких були на території школи, лікарні, відділу ЦНАП та території розміщення волонтерського центру [5].

Дослідження базується на кількісних та якісних методах оцінювання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та аналізу роботи Благодійного Фонду, який опікується безпосередньо ВПО у смт Колки.

Результати дослідження показали, що внутрішньо переміщені особи у громаді стикаються зі значними викликами у забезпеченню своїх потреб. Важливим критерієм для ВПО є як базові потреби так і соціальні потреби інтеграції та визнання у громаді. Завдяки спільній згуртованості Благодійного фонду, волонтерських та міжнародних організацій, місцевих жителів та місцевої влади, було пропрацьовано хорошу роботу, в результаті якої отримали хороші показники.

Соціальна підтримка сприяла формуванню партнерств з іншими організаціями та установами, розширила можливості та підвищила ефективність діяльності фонду та місцевого самоврядування, підвищила довіру громади до ВПО, що є важливим фактором для їхньої успішної роботи та впливу на безпеку і благополуччя, привернула увагу громадськості до роботи ВПО, підвищуючи рівень обізнаності про їхню діяльність та значення для громади.

ВПО проявили свої лідерські якості, і спільно з Благодійним фондом та Відділом культури Колківської селищної ради утворили ініціативну групу «Крок в майбутнє» та з підтримки ГО «КримSOS» в рамках проекту «Посилення спільнот ВПО в західних та центральних областях України» за фінансування UNHCR Ukraine - Агентство ООН у справах біженців в Україні втілили інтеграційний проект в якому взяли участь 50 жителів ВПО та 600 місцевих жителів усієї Колківської громади [6; 7; 8].

На даний момент у Колківській Територіальній громаді проживає 300 осіб ВПО, які інтегрувались у громаду та активно шукають роботу та місце для реалізації. Спільно з місцевою владою було прийнято низку рішень, для створення молодіжної ради та

молодіжного простору, який в майбутньому має бути реалізовано, що є важливим критерієм залучення ВПО до життя громади а також злагодженій роботі в питанні ВПО.

Дослідження підкреслює важливість соціальної роботи у громаді з внутрішньо переміщеними особами під час війни.

Соціальна підтримка від громадських організацій, державних установ та громадян є надзвичайно важливим чинником у забезпеченні базових потребах ВПО, їхньої успішної діяльності та реалізації. Злагоджена організація соціальної роботи для ВПО має позитивний вплив як на самих внутрішньо переміщених осіб так і на благополуччя громади [9; 10; 11].

З підтримки різноманітних програм та грантових можливостей для постраждалого населення, громада має можливість втілювати важливі проекти, а саме: створювати новий бізнес, розвивати соціальні простори, підтримувати культурне життя, турбуватися про екологічне середовище, розвивати інституційні можливості та залучати ВПО у життя громади, забезпечуючи їхню легітимність у суспільстві та створюючи умови для здорового середовища ВПО.

Інтеграція внутрішньо переміщених осіб досить складний проте дуже важливий процес, як для громади так і для самих вразливих груп. Забезпечення базових потреб на перший час здається основним критерієм допомоги ВПО, проте соціальна підтримка полягає ще у тому, щоб створити здоровий соціум навколо людей, які змушені були покинути свої домівки. Створити умови, щоб внутрішньо переміщені особи, які виїхали за межі України мали можливість, бажання та умови повернутися в Україну.

Список використаних джерел:

1. Їхали куди очі дивились : як 60 переселенців живуть в колишньому санаторії на Волині. Перший канал соціальний новин: веб сайт URL: <https://pershyj.com/p-yihali-kudi-ochi-bachili-yak-60-pereselentsiv-zhivut-v-kolishnomu-sanatoriyi-na-volini?fbclid=IwAR2rXPtIbLmdJrUOuhHWhd8ePurOnv52Jcv5SwLocD-7F8FpcIAL0S3wG4U> (дата звернення 12.03.2024).

2. Потрудились для захисників: у Колках ВПО виготовляють окопні свічки для військових. Благодійний Фонд Грін Лайт Хелп: веб сайт URL: <https://www.facebook.com/GrinLaytHelp> (дата звернення

21.03.2024).

3. Вирішили створити затишний спортивний та навчальний простір, який сприятиме психологічному розвантаженню та інтелектуального розвитку дітей та дорослих ВПО у Колках з підтримки «Crown Agents in Ukraine» створили інтеграційний спортивний комплекс. Благодійний Фонд Грін Лайт Хелп: веб сайт URL: <https://www.facebook.com/GrinLaytHelp> (дата звернення 02.04.2004).

4. Для нас важливо те, що ми їмо! З підтримки Організації «Кожна тварина» отримали пізнавальну літературу, де можна знайти всю інформацію про особливості Веганського харчування, та для чого воно створене: веб сайт URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=144463568455694&set=pcb.144463685122349> (дата звернення 21.03.2024).

5. Велосипедний транспорт – здорове та екологічне майбутнє: У Колках реалізували інтеграційний проєкт. Колківська ТГ: веб сайт URL: <https://kolkyrada.gov.ua/news/1697439828/> (дата звернення 21.03.2024).

6. Посилення спільнот ВПО в західних та центральних областях України» за фінансування UNHCR Ukraine - Агентство ООН у справах біженців в Україні. У Колках ВПО реалізували інтеграційний проєкт «Кіно заради Перемоги». Ініціативна група «Крок в майбутнє»: веб сайт URL: <https://www.facebook.com/krok.v.majbutne/> (дата звернення 21.03.2024) (дата звернення 21.03.2024).

7. Завдяки Веганській Кухні України у прихистку, який знаходиться під опікою БФ «Грін Лайт Хелп», продовжують безкоштовно харчувати тих, хто був змушений покинути свої домівки: веб сайт URL: <https://www.facebook.com/photo?fbid=125027543732630&set=pcb.125027683732616> (дата звернення 23.03.2024).

8. З підтримкою Данської Республіки у справах з біженцям змогли оновити санвузли та розширити душові кімнати, з урахуванням потреб людей з інвалідністю! веб сайт URL: <https://www.facebook.com/photo/?fbid=107657392136312&set=pcb.107657598802958> (дата звернення 24.03.2024).

9. З 28 лютого ми разом з жителями нашого селища, організували приміщення, за що всім, хто допомагав – висловлюємо

нашу подяку, адже на сьогодні, у нас проживають від 80-120 осіб» веб сайт URL: <https://www.facebook.com/GrinLaytHelp/videos/1784373995252629> (дата звернення 21.03.2024).

10. Перші результати ініціативи «Українське місце надії» веб сайт URL: <https://projects.uaberries.com/place-of-hope-ukraine-en/tpost/r3mt1cibz1-the-first-wards-from-volyn-region-of-ukr> (дата звернення 25.03.2024).

11. Благодійна організація Благодійний Фонд «ГРІН ЛАЙТ ХЕЛП» отримала від Програми Підтримка організацій громадянського суспільства в Україні фінансування на реалізацію проекту» веб сайт URL: <https://www.facebook.com/UASupportCSO> (дата звернення 01.04.2024).

СЕКЦІЯ 2

ДЕРЖАВНА СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

*Оскар Вальтер, к.екоп.н., доцент,
вільний дослідник, Інгольштадт, Німеччина*
*Михайло Костюк, к.іст.н., доцент,
дцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

З ІСТОРІЇ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В НІМЕЧЧИНІ

Одним із напрямків соціальної політики держави є створення ефективної та дієвої системи соціального захисту. Молода українська держава також працює у цьому напрямі. Це непросто завдання вимагає вивчення позитивного історичного досвіду, накопиченого в різних країнах світу. У цьому плані досвід створення системи соціального захисту в Німецькій імперії ще в кінці XIX ст. також може стати корисним для України.

У другій половині XIX ст. німецька держава зіштовхнулася з проблемами, які виникли, як результат бурхливої індустріалізації. Швидко зростання чисельності робітничого класу, високий ступінь його експлуатації, відсутність робітничого законодавства та будь-якого правового захисту від власників промислових підприємств, травматизм на виробництві наряду з проблемами адаптації робітників до нових соціально-економічних умов стали створювати соціальну напругу, особливо у розвинених промислових регіонах Німецької імперії. Така ситуація вимагала зміни ставлення до нових реалій не лише з боку німецького уряду, але й з боку традиційних німецьких політичних сил та нової німецької буржуазії. Однак, до ідеї проведення нових соціальних реформ ставлення у більшості із них було негативним. Однак, це не завадило тодішньому канцлеру Німеччини Отто фон Бісмарку рішуче взятися за підготовку та впровадження законодавчих ініціатив соціального спрямування. Фактично впродовж десяти неповних років у 80-х роках XIX ст. йому вдалося створити систему соціального страхування, яка стала

законодавчим фундаментом нової політики німецької держави у сфері соціального забезпечення [1, с. 181].

Першим у переліку законів соціального страхування став Закон про медичне страхування від 15.06.1883 року. Першочерговість його прийняття була обумовлена великою кількістю нещасних випадків, які відбувалися на різних виробництвах. Згідно цього закону робітники та службовці, річний прибуток яких не перевищував 2 тис. марок, зобов'язані були застрахуватися в обов'язковому порядку. Витрати на страхування ділилися між працівником та роботодавцем у таких пропорціях: $\frac{1}{3}$ необхідної суми – сплачував працівник, $\frac{2}{3}$ – роботодавець. Прийняття цього закону давало можливість отримання фінансової допомоги у випадку хвороби, матерям на час догляду за дитиною, а також у випадку смерті [2].

Вже наступного 1884 року було прийнято Закон про страхування від нещасних випадків на виробництві. Він передбачав використання страхових внесків для відшкодування працівникам витрат на лікування та частини втраченого заробітку через непрацездатність, пов'язану із нещасним випадком. Разом з тим, цей закон мав ще один позитивний наслідок. Зобов'язавши власників та керівників підприємств вносити немалі страхові суми за своїх працівників, закон змусив їх приділяти серйозну увагу охороні праці, щоб скоротити до мінімуму ризики нещасних випадків і, відповідно, зменшити суми страхових компенсацій [2].

Підсумком соціального законодавства Бісмарка стало ухвалення німецькими законодавцями у 1889 році Закону про страхування по старості та інвалідності. На підготовку цього закону пішло кілька років, тому що його реалізація вимагала створення нової системи пенсійного страхування для забезпечення застрахованих осіб у старості, а також у випадках професійної втрати непрацездатності через інвалідність. Прийняття цього закону значною мірою зробило приватні заощадження на старість не обов'язковими. Відтепер страхові внески до пенсійного фонду, що вносилися як працедавцями так і робітниками, створювали безпеку працівників та їх сімей у старості та в разі втрати працездатності. А держава, зі свого боку, виступала гарантом надійності пенсійного фонду [2].

Якщо стисло проаналізувати значення перелічених вище законів, ініційованих німецьким канцлером Бісмарком, то слід вказати на кілька аспектів. Зокрема, вони фактично поклали початок соціальному страхуванню в Німеччині. Вони забезпечили більшу

безпеку і захист найманих працівників, серйозно покращили умови праці на виробництві. Крім того, вони кардинально реформували виробничі стосунки між працедавцями та робітниками і перевели їх у цивілізоване, законодавчо оформлене русло. Соціальні закони Бісмарка відвели саме німецькій державі роль захисника соціальних інтересів найманих працівників і тим самим підвищили її авторитет у їхніх очах. Таким шляхом німецький канцлер стримував збільшення чисельності прихильників соціал-демократів, які, використовуючи аргументи існування соціальної несправедливості, ставали все більш популярними у німецькому суспільстві [2].

Соціальне законодавство Бісмарка без перебільшення можна вважати революційним. Воно стало першим кроком від чистої ринкової економіки до соціальної держави із захисними механізмами для найманих працівників. Воно й донині має глибокий вплив і продовжує формувати соціальну систему сучасної ФРН. Слід зауважити, що його прийняття було спричинене не в результаті тиску знизу, а стало ініціативою німецького канцлера, завдяки прозорливості якого вдалося уникнути соціального напруження, а то й серйозних соціальних конфліктів у німецькому суспільстві, забезпечивши його стабільність.

І, наостанок, варто звернути увагу й на те, що соціальне законодавство Бісмарка вплинуло не тільки на соціальну політику Німеччини, але й мало значний вплив на міжнародне соціальне законодавство. Багато країн, у тому числі США та Велика Британія, перейняли аспекти законодавства Бісмарка у власні системи соціального забезпечення. Перевірений десятиліттями на практиці досвід соціального законодавства Бісмарка було б доцільно використати й для створення ефективної системи соціального забезпечення і в сучасних українських реаліях.

Список використаних джерел

1. Хлібовська Г.М. Політика соціального реформування в Німецькій імперії: витоки, сутність, значення історичного досвіду. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Історичні науки.* 2022. № 1. Том 33 (72). С.179-184. URL: https://www.hist.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/26.pdf (дата звернення: 01.04.2024).

2. Bismarck

Sozialgesetzgebung.

URL:

<https://www.studysmarter.de/schule/geschichte/industrialisierung/bismarck-sozialgesetzgebung/> (дата звернення: 03.04.2024).

*Діана Влацига, ст. гр. СЗз-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Ірина Сушик, к.іст. н, доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ЦЕНТР СОЦІАЛЬНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ (НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ) ЛУЦЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І ДІЯЛЬНОСТІ

Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької міської територіальної громади є установою системи соціального захисту, яка опікується людьми похилого віку, особами з інвалідністю, внутрішньо переміщеними особами, а також тими, хто перебуває у складних життєвих обставинах і проживає в Луцькій міській територіальній громаді. На обліку терцентру, станом на лютий 2024 року перебуває 3500 осіб, з них 1117 чоловік мають групи інвалідності, 59 пересуваються на візках [1].

Територіальний центр соціального обслуговування як установу, де співчувають біді ближнього та приходять на допомогу тим, хто її потребує, в Луцьку було відкрито 24 листопада 1994 року на базі колишнього дитсадку. Це був один із перших подібних закладів в Україні. До цього – з 1988 року – в місті функціонувало відділення соціальної допомоги. Передусім робота терцентру була спрямована на підвищення рівня соціальної захищеності самотніх людей поважного віку та осіб з інвалідністю.

Зі слів керівниці територіального центру соціального обслуговування Галини Шатецької, з 130 штатних робітників 26 осіб працюють у центрі з початку створення, а окремі працівники навіть з 1988 року, коли в Луцьку розпочало функціонувати відділення соціальної допомоги. За 25 років роботи до структури установи увійшло сім підрозділів: чотири відділення соціальної допомоги вдома, відділення соціально-психологічних послуг, відділення організації надання адресної допомоги та відділення денного

перебування.

«Починаючи з 1988 року, в Луцьку зародилася соціальна служба. Спочатку працівники єдиного відділення соціальної допомоги ходили до підопічних, вивчали їхні проблеми – так і виникла потреба розширити установу, аби надавати ширший спектр послуг. Згодом у 1994 році, одним із перших в Україні, був створений територіальний центр. На сьогодні установа складається з семи структурних підрозділів. Ми надаємо різноманітні послуги. У нас нараховується тисяча підопічних, послуги яким соціальні робітники надають удома, ще три тисячі підопічних ми обслуговуємо безпосередньо в нашому центрі» [2], – з інтерв'ю пані Г. Шатецької.

Працівники своїми силами робили ремонти, проводили виявлення громадян, які потребують наших послуг. Спочатку були лише соціальні працівники, які надавали послугу догляду вдома за місцем проживання. Ми вивчали потреби мешканців нашої громади й поступово розширювали спектр послуг. Відкрили швейну майстерню, пральню, перукарню, створили кімнату дарованих речей. Не завжди люди поважного віку, люди з інвалідністю мали змогу навіть викликати, наприклад, електрика. Тому ми ввели у штат і електрика, і столяра, і сантехніка, які за заявками надають послуги нужденним мешканцям нашої громади.

Штатна чисельність із 1994 до 2020 року була незмінною – 120 штатних одиниць. Це і соціальні працівники, і керівники, і працівники кухні, і охоронці, і оператори, і водії. Коли наша громада розширилася за рахунок приєднання навколишніх сіл, виникла потреба в розширенні штату. На сьогодні в нас нараховується 151 штатна одиниця. До всіх 35 населених пунктів, які приєдналися до Луцька, наші працівники виїжджають, проводять там виявлення громадян, які потребують різних послуг. У цьому нам допомагають старости округів і небаїдужі.

Самотні люди похилого віку та особи з інвалідністю можуть користуватися в територіальному центрі швейною майстернею, пральнею, кімнатою подарованих речей, їдальнею, кімнатою трудової адаптації тощо. Щодня центр відвідують до 300 осіб, 140 осіб щодня харчуються в їдальні центру. У найближчій перспективі заклад поповниться ще одним структурним підрозділом – відділом обліку безхатьків.

Зі слів Г. Шатецької, за 25 років діяльності терцентру його працівники надали послуги 200 тисячам мешканців міста, близько 40

тисяч людей отримали харчування в їдальні закладу. Установа активно підтримується владою та благодійниками, завдяки яким відремонтовано пральню, санвузли, кухню, кімнату трудової адаптації [2].

Передусім робота терцентру спрямована на підвищення рівня соціальної захищеності самотніх людей поважного віку та осіб з інвалідністю. До структури установи входять сім підрозділів: чотири відділення соціальної допомоги вдома, відділення соціально-психологічних послуг, відділення організації надання адресної допомоги та відділення денного перебування.

Із 1997 року в центрі був автомобіль для перевезення людей з інвалідністю, обладнаний підйомником. Однак транспортний засіб часто виходив із ладу. Через повномасштабну війну центру довелося призупинити ремонт приміщення під відділення денного перебування. Воно буде розраховане на 12 ліжко-місць. У першу чергу планується брати людей із віддалених населених пунктів, доставляти їх автомобілем на місце, забезпечити харчуванням, гігієнічними процедурами. Передбачений також клас комп'ютерної грамотності. Після денних активностей ввечері планується повернення (розвезення) додому.

«Якби не терцентр, то мене вже не було б», – не раз доводилося чути від підопічних. Людина, яка приходить до терцентру, може обрати те, що їй потрібно. Тут є столяр, електрик, перукар, психолог, швейна та пральна кімнати, фізкабінет, їдальня. Кожна людина, ознайоmlена з переліком послуг терцентру, обирає те, що їй необхідно. Щороку кількість людей, які потребують таких послуг, зростає. Особливо збільшилася кількість таких людей після створення Луцької міської територіальної громади. Тому терцентр розширився на 31 штатну одиницю. Територіальний центр опікується людьми важкої долі – самотніми, особами з інвалідністю, безхатьками.

На обліку в центрі обслуговування перебувають 3700 осіб. На сьогодні кожен працівник терцентру має 12–15 підопічних або двох лежачих підопічних плюс ще трьох-чотирьох людей. Передусім терцентр бере під опіку самотніх. Із понеділка до п'ятниці у терцентрі харчуються 150 людей, зокрема тридцятьом, які через стан здоров'я не можуть приїхати в їдальню, обіди додому доставляють соціальні працівники. Загалом, на сьогодні у Луцькій громаді на обліку в Пенсійному фонді перебувають 65 тисяч людей, із яких – 15 тисяч осіб з інвалідністю.

Із початком повномасштабної війни навантаження на центр посилилося. Було важко не лише жителям громади, а й тим, хто почав прибувати з територій, охоплених бойовими діями. Перші 47 днів приміщення територіального центру працювало практично цілодобово. Працівники тут ночували. Тут зустрічали людей, годували їх, одягали, видавали їм продуктові набори. «Бувало, за день до нас приходили 300-400 переселенців» [3].

Наразі кількість відвідувачів із категорії внутрішньо переміщених осіб не зменшується. Якщо є в наявності продуктові набори для переселенців, то за день терцентр відвідують до 150-170 людей. Вони знають, куди можна прийти, в які дні, харчуються у нас і стрижуться. Аби скористатися послугами центру, внутрішньо переміщені особи обов'язково мають бути зареєстровані в нашій громаді. Зробити це можна у департаменті соціальної політики міськради. Від початку повномасштабного вторгнення і до сьогодні установу відвідують до 500 людей за день. Це і переселенці, і люди, які харчуються в їдальні, й інші нужденні, які приходять чи то проконсультуватися, чи то отримати допомогу, наприклад, продуктові набори.

З квітня до середини серпня 2022 року на базі пологового будинку було виділено приміщення для забезпечення надання стаціонарного паліативного догляду. 13 людьми, прикутими до ліжка, опікувалися наші соціальні працівники. Зараз ми доглядаємо цих людей за місцем їхнього проживання.

Від початку створення територіального центру серед категорій громадян, якими опікується установа, є особи без постійного місця проживання та люди, звільнені з місць позбавлення волі. Більшість із них – це чоловіки. Вони постійно приходять до терцентру, тут харчуються, миються, стрижуться, отримують одяг. У зимовий період в установі діє стаціонарний пункт обігріву. У цьому році в тісній кімнатці одночасно могли перебувати до 14 людей. Терцентр забезпечував їх продуктами харчування, одягом, ковдрами, подушками, однак прилягти вони не мали змоги через брак приміщення.

У планах розміщення модульного будиночку для згаданої категорії осіб, де можна буде похарчуватися, помитися, переночувати, перебуваючи під наглядом. Будиночок мають встановити до 30 червня. Він поділятиметься на жіночу та чоловічу половини, там будуть двоярусні ліжка та інші меблі, буде підведено світло, воду,

обігріватимемо приміщення радіаторами. Одночасно в такому будинку зможуть перебувати 15 осіб. Вони зможуть приходити за потреби.

Зауважимо, що на кожну людину без постійного місця проживання чи звільнену з місця позбавлення волі терцентр заводить картку. Досить часто ті, хто вийшов з в'язниці, хочуть стати на шлях виправлення. Ми допомагаємо їм відновити документи, знайти роботу [3].

У 2023 році адміністрація територіального центру звернулася до президента Скандинавської дитячої місії Бо Валенберга з проханням допомогти у придбанні спецавтомобіля для перевезень осіб з інвалідністю, які пересуваються на візках. Незабаром транспортний засіб придбали і доправили до Луцька. Спецавтомобіль обладнаний усім необхідним: розкладним підйомником, кондиціонером, обігрівачем, а також місцями для сидіння супроводжуючих. Він дасть змогу працівникам терцентру швидше реагувати на потреби людей з обмеженими можливостями, які проживають у громаді і не можуть самостійно вирішити свої проблеми [1; 4].

Сьогодні Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької міської територіальної громади надає такі соціальні послуги: догляд вдома (в тому числі паліативний догляд); денний догляд; соціальна адаптація; соціальна профілактика; консультування; інформування; соціальна інтеграція та реінтеграція; представництво інтересів; натуральна допомога; соціальна реабілітація; екстрене (кризове) втручання; транспортні.

За наявності кадрових та матеріально-фінансових ресурсів територіальний центр може надавати наступні соціальні послуги: соціальний супровід; підтримане проживання; посередництво; медіація; фізичний супровід осіб з інвалідністю, які мають порушення опорно-рухового апарату та пересуваються на кріслах колісних, порушення зору; інші соціальні послуги (в тому числі переклад жестовою мовою через додаток «УТОГ»), потреба в яких є у громаді та які не суперечать чинному законодавству України щодо надання соціальних послуг.

Територіальний центр, через свої структурні підрозділи, забезпечує надання соціальних послуг мешканцям Луцької міської територіальної громади, які є:

– особами похилого віку; особами з інвалідністю (старше 18 років);

- особами з частковою або повною втратою рухової активності, пам'яті;
- особами з невиліковними хворобами, хворобами, що потребують тривалого лікування (з числа осіб працездатного віку на період до встановлення їм групи інвалідності, але не більше як на чотири місяці);
- особами з психічними та поведінковими розладами;
- особами, які перебувають у складних життєвих обставинах у зв'язку з безробіттям і зареєстровані в державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, бездомністю, а також у зв'язку зі шкодою, завданою стихійним лихом, катастрофою, бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією (і мають на своєму утриманні неповнолітніх дітей, дітей з інвалідністю, осіб похилого віку, осіб з інвалідністю), малозабезпеченістю [5].

Список використаних джерел

1. Терцентр Луцької громади отримав спецавтомобіль від скандинавських благодійників. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/publications/tertsentr-lutskoi-hromady-otrymav-spetsavtomobil-vid-skandynavskykh-blahodiinyki> (дата звернення 9.04.2024).
2. Один із перших в Україні: Луцький терцентр відзначив 25-річчя. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/odyn-iz-pershykh-v-ukrayini-lutskyu-tertsentr-vidznachyv-25-richchia/> (дата звернення 9.04.2024).
3. У кожного – своя історія. Директорка Луцького терцентру – про підопічних, будинок для безхатьків і роботу у военний час. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-kozhnoho-svoia-istoriia-dyrektorka-lutskoho-tertsentru-pro-pidopichnykh-budynok-dlia-bezkhatkiv-i-robotu-u-voynnyu-chas/> (дата звернення 9.04.2024).
4. Луцький терцентр отримав автомобіль, обладнаний для пасажирів з інвалідністю. URL: <https://lutsk.rayon.in.ua/news/675527-lutskiy-tertsentr-otrymav-avtomobil-obladnaniy-dlya-pasazhiriv-z-invalidnistyu> (дата звернення 9.04.2024).
5. Територіальний центр соціального обслуговування (надання соціальних послуг) Луцької міської територіальної громади. URL: <http://www.social.lutsk.ua/tercentr.php> (дата звернення 10.04.2024)

*Наталія Герасимчук, здобувач вищої освіти,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Жук, к.іст.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ УКРАЇНИ НА ПРИКЛАДІ РАТИФІКАЦІЇ СТАМБУЛЬСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Євромайдан, який відбувся в Україні у 2013–2014 роках, викликав значні зміни в країні та відіграв важливу роль у початку процесу євроінтеграції. Під час Революції гідності українське суспільство виступило проти корупції, авторитаризму та захоплення влади, виступаючи за європейські цінності та інтеграцію з Європейським Союзом. Цей масовий протест повністю оновив владу в країні і спонукав новоутворений уряд до впровадження реформ, спрямованих на відповідність українського законодавства європейським стандартам, а також на покращення умов задля вступу України до ЄС. Таким чином, Євромайдан став рушійною силою на шляху України до євроінтеграції, активізувавши зусилля у напрямку змін та модернізації країни.

Євроінтеграція у соціальній сфері України включає в себе процеси синхронізації законодавства, політики та стандартів у цій сфері з вимогами та стандартами Європейського Союзу. Цей процес передбачає адаптацію українських нормативно-правових актів до європейських стандартів, впровадження та реформування соціальних програм, підвищення якості та доступності послуг у сфері соціального захисту. Це також включає в себе сприяння розвитку громадянського суспільства, зміцнення прав людини та розвиток соціального партнерства. Євроінтеграція у соціальній сфері сприяє модернізації та підвищенню якості життя українського населення за європейськими стандартами.

Важливим кроком євроінтеграції у соціальній сфері України стала ратифікація 20 червня 2022 р. «Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами», або цей нормативний акт також відомий, як «Стамбульська конвенція». Дата набрання чинності цієї конвенції для України 1 листопада 2022 р. Ратифікація цієї конвенції відбулася з

метою покращення захисту прав жінок та боротьби з насильством стосовно жінок і домашнім насильством в Україні. Після ратифікації Україною цієї конвенції уряд України зобов'язаний вживати необхідних заходів для впровадження її положень в національне законодавство та практику соціального захисту.

З преамбули вищезгаданої Конвенції можна виділити такі основні тези, що держави-члени Ради Європи та інші держави, які її підписали визнають: «1. що, осуджують всі форми насильства стосовно жінок і домашнього насильства; 2. що жінки й дівчата піддаються більшому ризику насильства за гендерною ознакою, ніж чоловіки; 3. що домашнє насильство зачіпає жінок непропорційно й що чоловіки також можуть бути жертвами домашнього насильства; 4. визнаючи те, що діти є жертвами домашнього насильства, у тому числі як свідки насильства в лоні сім'ї» [3].

Ратифікація цієї конвенції була важлива не лише для процесу Євроінтеграції, а й для українського суспільства в цілому. На рис. 1 зображена статистика відкритих справ щодо домашнього насильства окремо за роки з 2019 по 2023 роки [4].

Статистика свідчить, що домашнє насильство є великою проблемою для українського суспільства. Більшість постраждалих від домашнього насильства – жінки, хоч цього і не видно на даному рисунку, але це загальновідомий факт, який навіть зазначено у Стамбульській конвенції.

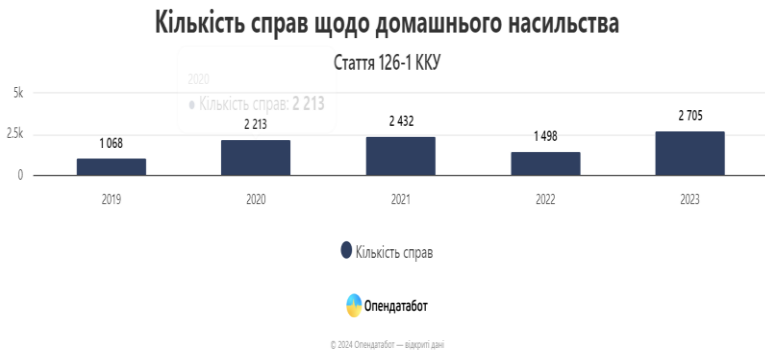

Рис 1. Кількість справ щодо домашнього насильства (2019–2023)

На жаль, ратифікації цієї надзвичайно важливої конвенції

довгий час заважали церква і частина парламенту. «Представник Ради церков публічно заявив, що документ несе в собі неприпустимі загрози для інституту сім'ї та подружжя в Україні, і що його інституція буде «робити все, щоб не допустити» ратифікації Стамбульської конвенції, яка передбачає «запровадження гендерних постулатів в правове поле»» [5]. А щодо парламентарів, то противники цієї конвенції навіть створювали міжфракційне об'єднання «За сімейні цінності», до складу якого входило 307 осіб при загальній кількості парламенту 423, а для ратифікації Конвенції потрібно було 226 голосів [5].

На даний момент українське законодавство і суспільство рухається у напрямку подолання домашнього насильства і наближення до європейських стандартів. З кожним роком про насильство все більше жінок не бояться говорити, з цієї теми поступово знімається тавро «табу». У містах, селищах та селах створюються нові заклади для допомоги постраждалим від домашнього насильства, проводяться тренінги, консультації та інші важливі заходи. Побільшало більше звернень про домашню насильство до поліції і соціальних служб, що важливо, не тому, що побільшало випадків насилля, а тому що більше жінок не мовчать.

Євроінтеграція у соціальній сфері України, відбувається хоч і повільно але все ж є зрушення. Ратифікація Стамбульської конвенції стала значущим і важливим кроком у напрямку вступу до Європейського Союзу.

Євроінтеграція – це складний, але важливий крок на шляху до розвитку суспільства та покращення якості життя всіх громадян країни, адже, Україна – це Європа.

Список використаних джерел

1. Євроінтеграція у соціальній сфері: результати першого року зусиль. URL: <https://euroscope.org.ua/sotspolitika-glava-19-acquis-yes/yevrointegratsiya-u-sotsialnij-sferi-rezultati-pershogo-roku-zusil/> (дата звернення: 08.04.2024).

2. Капітан О.І. Розвиток соціальної сфери України в умовах Євроінтеграційних процесів URL: <file:///C:/Users/%D0%95%D0%B2%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B5%D1%85/Downloads/212-Article%20Text-399-1-10-20200709.pdf> (дата звернення: 07.04.2024).

3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами (Стамбульська конвенція) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text (дата звернення:

09.04.2024).

4. Рекордну кількість справ про домашнє насильство зареєстрували у 2024 році URL: <https://opendatabot.ua/analytics/domestic-violence-2023> (дата звернення: 10.04.2024).

5. Що заважає Україні ратифікувати Стамбульську конвенцію URL: <http://surl.li/sruou> (дата звернення: 10.04.2024).

*Тетяна Демидюк, ст. гр. СЗм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Мирослава Купира, к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В ПОСТВОЄННИЙ ПЕРІОД (НА ПРИКЛАДІ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Країна, яка переживає війну, стикається з безліччю викликів та завдань, пов'язаних з відновленням і підтримкою соціальної сфери. На прикладі Волинської області можна прослідкувати ситуацію при якій, механізм формування фінансового забезпечення має вплив на якість життя мешканців сьогодні та впливатиме в поствоєнний період.

Однією з основних складових механізму є розподіл бюджетних коштів. Після війни, пріоритетом стає відновлення інфраструктури та соціальних послуг, що страждали від конфлікту. У Волинській області, значну увагу приділяють фінансуванню освіти та охорони здоров'я, які є основоположними галузями соціальної сфери. Це забезпечує доступ мешканців до якісних послуг у цих галузях та сприяє підвищенню рівня освіченості та здоров'я населення.

Іншим важливим аспектом є залучення додаткових ресурсів. Умови поствоєнного періоду можуть ускладнити ситуацію з фінансуванням, тому важливо залучати міжнародну допомогу, гранти та інвестиції для підтримки соціальної сфери. Надходження додаткових коштів дозволяє збільшити обсяги послуг та поліпшити їх якість для мешканців області.

Однак, необхідно також враховувати ефективність використання коштів. Не ефективне або нецільове витрачання бюджетних ресурсів може призвести до недоліків у наданні соціальних послуг та недооцінки потреб населення. Тому, контроль за витратами та моніторинг результативності використання коштів є важливим аспектом у механізмі формування фінансового

забезпечення соціальної сфери.

Ще одним важливим аспектом є планування на майбутнє. врахування довгострокових потреб і тенденцій у розвитку соціальної сфери, що дозволить ефективно розподіляти ресурси та запобігати кризовим ситуаціям. Стабільне фінансове забезпечення соціальної сфери має бути пріоритетом у стратегічному плануванні регіонального розвитку.

У світлі вищезазначеного, важливою є також роль громадськості та активної участі громадян у процесах планування та контролю за витрачанням бюджетних коштів. Тільки за умови тісної співпраці між владою, громадою та бізнес-середовищем можна забезпечити максимальний вплив на покращення якості життя мешканців і зростання розвитку області.

І на завершення, ефективне фінансове забезпечення соціальної сфери – це не лише інвестиція в людський капітал, а й ключовий фактор соціального та економічного розвитку регіону. Розуміння та вдосконалення механізмів формування фінансового забезпечення є основою для створення стабільного та процвітаючого суспільства.

Список використаних джерел:

1. Грубляк О.М., Мацкуляк А.А. Роль бюджету в реалізації соціальної політики держави. *Молодий вчений*. 2018. № 10 (2). С. 761–764.
2. Биркович Т.І. Вплив трансформаційних процесів у державі на формування принципів державного регулювання соціально-культурного розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 3. С. 86–89.

*Оксана Жук, к.іст.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*
*Оксана Сільвестрова, к.філос.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ СОЦІАЛЬНИХ СТАНДАРТИВ ТА ГАРАНТІЙ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

Україна позиціонує себе як соціальна, правова держава та відповідно до конституційних засад, орієнтована на стандартизацію процесів суспільного розвитку. Це потребує створення адекватної наявному суспільному розвитку системи державних соціальних

стандартів і державних соціальних гарантій та нормативів. Оскільки соціальні гарантії виражають відповідальність держави перед громадянами і забезпечують певний рівень життя для всіх, то їх дієве й ефективне забезпечення, разом з адекватним фінансуванням, сприятиме підвищенню добробуту населення.

У науковій літературі існує значна кількість підходів, тлумачень та визначень соціальних гарантій. Це створює поліваріантний понятійний апарат і певну методологічну трудність в їх розумінні. Натомість, концептуальна чіткість у розумінні сутності даних категорій дасть їх теоретичне обґрунтування та практичне застосування в реалізації державної соціальної політики.

Окрім того, важливим чинником адекватної реалізації системи державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій та нормативів є наявна нормативно-правова база.

Так, процес формування соціальних стандартів і створення системи соціальних стандартів, гарантій та нормативів розпочався в Україні із прийняттям Законів України «Про прожитковий мінімум», та «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії». Проте на сьогодні ми не маємо завершеної системи соціальних стандартів і нормативів.

Важливою причиною наявного стану речей є, у тому числі, відсутність чіткого розуміння самих понять «соціальні нормативи» та «соціальні стандарти». У ст. 1 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» соціальні стандарти визначено як «встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій» [3]. Під соціальними гарантіями Закон розуміє «встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, встановлені законами пільги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму» [3]. У якості складових соціальних стандартів виступають соціальні норми, соціальні нормативи та нормативи витрат (фінансування). Саме на основі соціальних стандартів визначаються мінімальні розміри заробітної плати та пенсії за віком.

Проте таке визначення не розкриває повною мірою змісту поняття «соціальні стандарти». Окрім того, зазначеним законом передбачено тільки один державний соціальний стандарт –

прожитковий мінімум, який визнано базовим. На його основі «...визначаються державні соціальні гарантії та стандарти у сферах доходів населення, житлово-комунального, побутового, соціально-культурного обслуговування, охорони здоров'я та освіти» [3]. Як справедливо зауважує Г. Лопушняк, «із цього закону не є зрозумілим, що ще відносити до стандартів, оскільки всі показники, які згадуються в ньому, віднесено або до державних соціальних нормативів, або до державних соціальних гарантій» [1, с. 132]. З 1 січня 2024 року прожитковий мінімум в Україні визначений на рівні 3 028 грн. для працездатних осіб.

Визначимо концептуальні межі та предметне поле понять «державні соціальні гарантії», «державні соціальні стандарти» та «державні соціальні норми». Стандарт у широкому розумінні слова – взірець, еталон, модель для порівняння з іншими подібними об'єктами. Інколи поняття «стандарт» ототожнюється з поняттям «норма», що, на нашу думку, є неприпустимим, оскільки стандарт – це те, до чого потрібно прагнути, а норма – те, що слід виконувати.

Оскільки для нас важливим є визначення змісту понять не просто «стандартів» та «нормативів», а «соціальних стандартів» та «соціальних нормативів», то соціальні стандарти повинні відображати бажаний рівень життя населення кожної країни на конкретному етапі її розвитку. Соціальні стандарти для всіх країн не можуть бути однаковими, оскільки кожна держава формує власне бачення гідного рівня життя населення. Формування державних соціальних стандартів та гарантій базується на комплексному підході до розв'язання соціальних проблем. Це означає врахування потреб різних соціальних груп, забезпечення рівних можливостей для всіх громадян та здійснення соціальної політики, спрямованої на зменшення соціальних відмінностей. Так, в Україні, на думку О. Насібової, спад економічної активності та збідніння населення, зокрема, і серед працездатних осіб, «загострили внутрішні протиріччя та посилили внутрішні дисфункції системи соціального захисту населення, обов'язковим елементом функціонування якої є державні соціальні стандарти й гарантії» [2]. Ситуація значно погіршилася з початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, призвівши до окупації частини територій нашої держави, спричинивши збільшення чисельності внутрішньо-переміщених осіб, поклавши колосальне навантаження на всю систему соціального захисту населення.

Як бачимо, на рівні соціальних стандартів відображається такий

рівень життя населення, який відповідає запитам держави на певному етапі її розвитку. Хоча соціальні стандарти і визначаються як еталони для забезпечення базових потреб людини, вони не є однаковими для усіх країн, а змінюються від історичних та соціально-економічних умов розвитку держави. Кожна країна, виходячи із власних особливостей політичного, економічного, соціального розвитку формує власне бачення гідного рівня життя населення. Тому соціальні стандарти, зокрема, прожитковий мінімум, чи мінімальна заробітна плата, визначені в одній країні, можуть розглядатися як бідність або навпаки, розкіш, для іншої. Проте соціальні стандарти повинні орієнтуватися не на мінімальний рівень життя населення, а на такий, що на належному рівні забезпечить потреби людей та дозволить досягати соціального благополуччя.

Однією з основних умов формування державних соціальних стандартів є забезпечення соціальних прав громадян. Це включає в себе право на соціальне забезпечення, медичну допомогу, освіту, житло та інші соціальні послуги. Держава має створювати необхідні умови для здійснення цих прав кожним громадянином. Важливою концепцією є гарантування соціальної захищеності населення. Це включає в себе забезпечення мінімального рівня соціального забезпечення для всіх громадян, боротьбу з бідністю та безробіттям, а також створення умов для розвитку соціального підприємництва та волонтерства.

Ефективне формування державних соціальних стандартів та гарантій неможливе без активної участі громадськості. Співпраця з громадськими організаціями, активістами та експертами дозволяє враховувати реальні потреби суспільства та забезпечувати відкритий та прозорий процес прийняття соціальних рішень.

Список використаних джерел

1. Лопушняк Г.С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України: монографія . Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.
2. Насібова О.В. Механізм реалізації державних стандартів і гарантії соціального розвитку. *Український журнал прикладної економіки*. 2019. Том 4. № 4. С. 375–387.
3. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України № 2017-III. Дата оновлення 24.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення 03.04.2024).

*Вікторія Комарчук, ст. гр. СЗ-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Ірина Сушик, к.іст.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ЦІННІСНО-ОРІЄНТАЦІЙНА МОДЕЛЬ У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Моральна діяльність працівника соціальної сфери розкривається через систему моральних цінностей, підвалин чеснот і добра в поведінці, які слугують чинником людяності. Від рівня морального розвитку фахівця значною мірою залежить моральне здоров'я професії. Особистісні психологічні якості та моральні цінності соціального працівника формують його особистий імідж та репутацію професії в цілому.

Проблеми, пов'язані з людськими цінностями, відзначають дослідники, належать до найважливіших для будь-якої з наук, що займається людиною і суспільством. Відзначимо, що термін «цінність» має багато синонімів таких, як «гідність», «користь», «заслуга» тощо. Цінність позначає значимі для людини об'єкти, що сприймаються ним як благо, користь, задоволення.

Аксіологія як вчення про цінності склалося ще на початку ХХ ст. Цінності є міждисциплінарною категорією, яка містить специфічне наповнення у кожній сфері. Вчення про цінності активно розробляється у часовому проміжку «античність – сучасність», репрезентуючи ідею розвитку ціннісно-сміслової свідомості людини у форматі нового напрямку гуманітарного знання – аксіопсихології [1, с. 35]

Ціннісно-нормативна модель у роботі соціального працівника набуває особливої актуальності в умовах війни задля підготовки фахівців для соціально-реабілітаційного процесу в умовах триваючої війни та в часи повоєнні. Така підготовка, окрім інформаційної, психологічної та методичної готовності, передбачає і ціннісно-нормативну. Основними компонентами, які впливають на формування моральних цінностей і формують світоглядні уподобання майбутніх фахівців соціальної сфери є професійно-етична спрямованість особистості, цінності-знання, цінності-вміння, особистісно моральні якості і професійно-етична культура фахівця.

На формування системи ціннісних орієнтацій особистості впливає сукупність зовнішніх, соціально-психологічних, і внутрішніх, індивідуально-психологічних чинників. Варто зазначити, що саме професійно-ціннісна орієнтація є основою діяльності і сенсом роботи людини у соціальній сфері та сфері соціального забезпечення. Вона визначає характер діяльності і бажаний результат, орієнтує працівника на виконання і дотримання певних обов'язків, на професійну відповідальність за свою діяльність.

Основу професійної компетентності та світогляду складають цінності знання, що дозволяють виконувати професійні обов'язки, досягати цілей та ідеалів в соціальній діяльності. Цінності-вміння поєднують гностичні, комунікативні, конструктивні та організаційні вміння фахівця. Професійно-етична культура фахівця, основними компонентами якої виступають моральна свідомість, моральна позиція, моральна поведінка, моральні звички, моральний самоконтроль, а також професійно-етичний розвиток, є візитівкою фахівця [2, с. 147].

Професор Т. Семигіна дає таке роз'яснення поняття цінності: «система етичних норм поведінки; ідеї та переконання, на які спираються соціальні працівники у процесі прийняття фахових рішень» [3, с. 71]. Цінності вважаються ядром соціальної роботи і впроваджуються в практику за допомогою знань та навичок.

Глобальні етичні принципи соціальної роботи були прийняті у 2018 р. шляхом ухвалення «Глобальної декларації етичних принципів соціальної роботи» (Global Social Work Statement of Ethical Principles). На сьогодні існує два різних тексти – версія міжнародної федерації соціальних працівників (МФСП) та версія Міжнародна асоціація шкіл соціальної роботи (МАШСР), кожна організація ухвалювала їх самостійно на своїх зборах. В їх основі – однакові дев'ять принципів етики, підтриманих як практиками, так і академічною спільнотою.

Центральне місце у роботі соціального працівника посідають принципи «визнання гідності людини (Recognition of the Inherent Dignity of Humanity); Сприяння правам людини (Promoting Human Rights); Сприяння соціальній справедливості (Promoting Social Justice); Сприяння праву на самовизначення (Promoting the Right to Self-Determination); Сприяння праву на участь (Promoting the Right to Participation); Повага конфіденційності та приватності (Respect for Confidentiality and Privacy); Ставлення до людей як до цілісних індивідів (Treating People as Whole Persons); Етичне використання

технологій та соціальних медіа (Ethical Use of Technology and Social Media); Професійна доброчесність (Professional Integrity) [4, с. 75].

Для професій, що мають особливу відповідальність перед суспільством запроваджують етичні кодекси. У професійній діяльності існує безліч питань, які не можуть бути охоплені чинним законодавством. У зв'язку з цим виникає необхідність у додатковому регулюванні професійної поведінки. Саме тому основним завданням розробників етичних кодексів є виписування та впровадження у професійну сферу норм і принципів етики, які спрямовані на вирішення етичних дилем, запобігання зловживанням у різних сферах професійної діяльності.

«Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи (соціальних працівників і соціальних педагогів) України» – «це документ, який націлює на здійснення соціальної роботи в багатьох функціональних сферах з метою розвитку потенціалу та можливостей особистості, а також і задоволення людських потреб» [5].

У ньому визначені положення, які для фахівців є принциповими орієнтирами стосовно питань професійної діяльності, організації взаємодії з клієнтами, виконання службових обов'язків. У документі рекомендовані шляхи вирішення моральних проблем та способи прийняття професійних рішень. В основу Етичного кодексу покладений вітчизняний і міжнародний досвід.

«Ціннісно-нормативна готовність соціальних працівників передбачає сформованість певної світоглядної позиції особистості, ставлення до життя, професійної діяльності та до власної особистості у професійній діяльності» [2, с. 148]. Складовими компонентами такої ціннісно-нормативної готовності є, в першу чергу, орієнтація на позитив у житті.

Важливо ознайомитися з основами позитивної психології, принципи якої закладені в таких методах соціальної роботи, як емпauerмент, фасилітація, коучинг, опора на сильні сторони тощо. Соціальні працівники мають усвідомлювати, що формування позитивних думок, оптимізму впливає на якість особистісного життя та професійну діяльність. Орієнтиром і головною етичною категорією, з якою необхідно працювати соціальним працівникам є категорія «щастя» та почуття задоволеності життям. І хоча у філософії категорія «щастя» є досить складною, в умовах війни вона ще більше актуалізується і набуває нових сенсів і змістів.

Отже, соціальний працівник, який свідомо вибрав свою

професію, розуміє її важливість у суспільстві, відчуває власну місію та моральну сутність, вважає успіхом своєї роботи здатність сприяти поліпшенню життя людей, що опинилися у складних обставинах. У роботі соціальні працівники спираються на цінності, які є орієнтирами професії і вказують на мету та завдання.

Список використаних джерел

1. Лазарук А. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні. *Психологія і суспільство*, № 2 (12), 2003. С. 19–37.
2. Сайко Н., Бацман О. Модель підготовки майбутніх соціальних працівників до соціально-реабілітаційного процесу. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика: збірник наукових праць*. Том 1 № 2 (106). 2023. С. 145–154.
3. Семигіна Т.В. Сучасна соціальна робота. Київ: *Академія праці, соціальних відносин і туризму*, 2020. 275 с.
4. Семигіна Т.В. Нові глобальні етичні принципи соціальної роботи. *Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму*. 2019. № 1. С. 70–85.
5. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України: Наказ міністерства України у справах молоді та спорту від 09.09.2005 № 1965 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text> (дата звернення 1.04.2024)

*Роман Кошелюк, ст. гр. СЗз-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Ірина Сушик, к.іст.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

«FOSTERING»-ОПІКА ЯК СПОСІБ СОЦІАЛІЗАЦІЇ НЕПОВНОЛІТНІХ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Світовою спільнотою упродовж багатьох років ведеться пошук та апробація різних систем соціальної допомоги дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також соціалізації, ресоціалізації та реабілітації дітей, котрі вступили у конфлікт із законом. Проблема утримання і виховання дітей поза батьківською сім'єю у різних країнах вирішується по-різному, але відповідно до

статей Конвенції про права дитини від 1989 р. визнається необхідність виявлення державою та суспільством особливої турботи про дітей, які є сиротами, інвалідами, які тимчасово або постійно позбавлені сімейного оточення, а отже, мають право на допомогу і захист з боку держави [1].

Міжнародна та вітчизняна практика свідчить, що запровадження ювенальної юстиції є важливим фактором, який позитивно впливає на суспільство та сприяє зміцненню позицій місцевих громад. В основу ювенальної юстиції зарубіжних держав покладена доктрина «*parens patrie*», яка передбачає, що держава веде себе як піклувальник або відповідальна особа за неповнолітнього і забезпечує його від небезпечної поведінки і шкідливого оточення [2, с. 74]. На сьогодні у світі сформовано дві основні моделі ювенальної юстиції: автономна і загальна. Автономна модель передбачає існування ювенального суду, як окремої інституції, а загальна модель передбачає розгляд справ про неповнолітніх судьями судів загальної юрисдикції.

На перших етапах існування «автономна модель ювенального суду формувалася у США, Канаді, Англії, Бельгії, Франції, Греції, Голландії, Польщі та ряді інших країн. В свою чергу, у Німеччині, Австрії, Іспанії, Португалії, кантонах німецької Швейцарії функції ювенальної юстиції виконувалися судами у справах неповнолітніх, що висунуло на перший план їх діяльності завдання судового захисту прав неповнолітніх» [3, с. 147]. У другій половині ХХ ст. у багатьох країнах світу сформувалося сучасне законодавство про ювенальну юстицію. У США такою основою є Закон про ювенальну юстицію та запобігання правопорушенням неповнолітніх (1974 р.), у Польщі – Закон «Про процедуру розгляду справ неповнолітніх» (1982 р.), у Канаді – Закон «Про кримінальну юстицію щодо неповнолітніх» (2003 р.) [3, с. 147].

Сьогодні інститути ювенальної юстиції функціонують більше ніж у 60 країнах світу. Зарубіжна практика функціонування ювенальної юстиції доводить, що як самостійний напрям державного адміністрування прав дитини, ювенальна юстиція себе цілком виправдовує. Щодо України, то слід відзначити триваючу багато років дискусію стосовно доцільності заснування інститутів ювенальної юстиції. Прибічники створення національної моделі ювенальної юстиції вважають, що відповідні інституції стануть надійною гарантією забезпечення прав дітей і захисту дитинства, а їх опоненти відстоюють тезу про те, що ювенальна юстиція стане чинником

дестабілізації патріархальних традицій української родини і створить загрози для порушення прав і свобод людини і, зокрема, дитини. Актуальності додає статистика про те, що кожні п'ять років в Україні засудженими є близько 100 тисяч дітей [4, с. 5]. В умовах війни в Україні, в часи нестабільності та економічної скрути в державі, питання турботи та соціального захисту прав дітей стають чи не головними.

Важливим напрямом соціального захисту прав дитини в зарубіжних країнах є практика фостерингу (від англ. foster – фостеринг виходжувати, виховувати, доглядати) [5]. Фостеринг являє собою специфічний метод соціальної роботи, який сформувався на основі деінституалізації державних закладів утримання дітей – сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування і створення прийомних сімей. Фактично сутність фостерингу зводиться до догляду та опіки над нерідними дітьми, створення так званої «фостерної сім'ї».

Законодавство Великої Британії та Сполучених Штатів Америки визначає фостеринг як професію, яка потребує спеціальних навичок і знань. Розвинуті некомерційні та приватні агентства, що надають допомогу батькам і дітям, орієнтуються на різні групи населення. Відрив від сім'ї застосовується лише у крайньому випадку, оскільки вважається, що першочергово потрібно забезпечити співпрацю батьків із усіма суб'єктами фостерного процесу, зокрема з соціальними працівниками, лікарями, педагогами тощо. Основною формою фостерингу є встановлення опіки над дитиною і піклування про неї фізичною особою, налагодження функціонування державних закладів для дітей, позбавлених батьківського піклування, заснування дитячих будинків сімейного типу тощо [6, с. 19].

«Fostering» – це виховання у спеціально підготовлених сім'ях дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та тих, які опинились у складних життєвих обставинах, протягом тривалого часу за одночасного збереження контактів із справжньою сім'єю [6]. Професор Д. Кіртон виділяє такі найбільш розповсюджені типи фостерного виховання: «фостерінг у надзвичайних ситуаціях (emergency fostering); короткостроковий фостерінг (short-term/intermediate); довгостроковий фостерінг (long-term / permanent); фостерінг для дітей, що потребують спеціальної опіки (specialist foster care); для неповнолітніх правопорушників (offenders); для дітей з особливими потребами (disabled children); з терапевтичною метою

(therapeutic / treatment) фостерінг для правопорушників / як попередня опіка (remand foster care) [7].

Зарубіжна практика державного регулювання різноманітних форм фостерингу базується на державному протекціонізмі стосовно впровадження фостерингу як виду допомоги в суспільне життя. До прикладу, у Великій Британії, яка є історичною батьківщиною фостерингу, держава завжди сприяла формуванню фостерингових відносин і створювала для цього правові та організаційно-управлінські умови. У Сполученому Королівстві з 1989 р. діє Закон про дітей («The Children Act»), який визначає як основні права дітей, так і заходи адміністрування, що спрямовані на їх повноцінне забезпечення і захист [8, с. 126]. Таким чином, турбота про добробут дітей перейшла до місцевих органів влади, які повинні робити все необхідне, щоб забезпечити щонайменшу можливість для дитини проживати у власній сім'ї і громаді, попередити її передачу під державну опіку.

У Великій Британії існує багато агенцій, які пропонують різні види фостерної опіки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також займаються пошуком для них тимчасових сімей. Причини потрапляння дітей у сімейні форми виховання можуть бути різними: хвороба одного з членів родини, насильство в сім'ї, тимчасові фінансові проблеми, проблеми з вживанням алкоголю чи наркотиків тощо. Система виховання дітей в Англії передбачає різні види її прояву. Так, «fostering» передбачає виховання дитини в прийомній сім'ї, якій делеговано батьківські права зі збереженням контакту з біологічними батьками.

Програма «Mainstay» (в перекладі «Опора») передбачає догляд за дітьми від 11 до 17 років на досить короткий період, зазвичай на термін від двох до трьох місяців у зв'язку з тимчасовими труднощами. За правилами «Mainstay» дитина повертається до біологічної сім'ї як тільки проблеми вирішені. Якщо ж їх вирішити не вдалося, то згодом оформляється фостеринг. Якщо сталася непередбачена, надзвичайна ситуація (аварія, смерть одного з членів сім'ї, техногенні катастрофи), має місце «emergency care» (невідкладна допомога) [9].

Залежно від участі місцевих органів влади існує фостерна опіка над дітьми, яка покладає всі функції на агентів соціальних служб та місцевих органів, і приватна фостерна опіка, яка передбачає домовленість тільки між батьками і фостерними вихователями без залучення держави. Якщо влаштування дитини в фостерну сім'ю є неможливим, розглядається питання про тимчасове проживання в

різноманітних стаціонарних закладах, таких як дитячі будинки, притулки сімейного типу, які розраховані лише на 3–5 дітей. Приймається до уваги приналежність дітей та родини до однієї раси або національності, хоча вимоги щодо суворого дотримання цього положення немає.

Фостерними батьками можуть бути лише ті особи, які чітко відповідають Національним стандартам фостерного виховання у Великій Британії, видані робочою групою Національної асоціації фостерного виховання Великобританії (NFCA) та Правилам влаштування дітей на фостерне виховання (Foster Placement Children Regulations). На них покладено зобов'язання забезпечити всі необхідні умови для розвитку, навчання, життя та необхідність нести відповідальність за всі передбачені дії. Статус фостерних батьків заноситься в національний реєстр та закріплюється у документальній формі. Їм надається необхідна інформація, консультативна допомога та підтримка з боку соціального агентства, участь у підготовчих тренінгах. До прийомних сімей можуть потрапити не більше трьох дітей, які не досягли 16 років. Винятковим можуть бути прийом рідних сестер та братів [6, с. 19].

Соціальні працівники від імені держави мають право проводити спеціальне розслідування випадків порушення прав дітей у їх родинях, що передбачає примусовий невідкладний лікарський і психологічний огляд дитини в умовах соціальної або медичної установи, госпіталізацію (у притулку або медичному стаціонарі) в якості короткочасної захисної міри. Згода або дозвіл батьків не потрібні. Соціальний працівник уповноважений звернутися до суду, якщо його розслідуванню чинять опір. У разі, якщо тривалий час інформація про порушення прав дитини не підтверджується, соціальний працівник періодично відвідує дитину.

Державна підтримка фостерингу зводиться до того, що на місцевому рівні, органи влади надають організаційне сприяння створенню і діяльності громадських фостерних організацій і агенцій, які надають послуги фостерингу. Їх працівники пропонують різні види фостерної опіки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Головна з таких форм – організація пошуку для них нових сімей, а для майбутніх прийомних батьків – дітей.

На сьогодні найбільшою фостерною організацією в Англії є Фостерна мережа («The Fostering Network»), яка є провідною благодійною організацією Сполученого Королівства для прийомних

сімей. Мета діяльності цієї організації полягає у прагненні покращити клімат у прийомних сім'ях. Фостерна мережа до 2001 р. мала статус Національної асоціації фостерної опіки. Пізніше, набувши статусу Фостерної мережі, її було зареєстровано як національну організацію Великої Британії зі створенням офісу в Кардіффі. Фостерна мережа організовує просвітницькі заходи, випускає власне друковане видання, ініціює наукові дослідження різноманітних аспектів фостерингу, співпрацює з органами влади [10]. Англійська фостерна організація об'єднує під своїм керівництвом тисячі вихователів, які можуть здійснювати значну кількість функцій соціального характеру, що спрямовані на забезпечення статусу дітей.

Допомога та опіка над неповнолітніми у США відома ще з початку ХХ ст., коли з ініціативи церковних і благодійних організацій активно ширилась інформація про труднощі, які доводиться переживати дітям (важкі умови проживання, дефіцит їжі та гігієнічних засобів, незаконна трудова експлуатація тощо). Усвідомлюючи проблему, у 1912 році в США було засновано федеральну структуру – «Дитяче Бюро» (Children's Bureau). На початку 1970–х років на рівні штатів у США було сформовано законодавче поле, акти якого зобов'язували працівників різних професій, в першу чергу медиків, вихователів, вчителів, соціальних працівників, за можливості, виявляти тілесні ознаки насильства над дітьми та повідомляти органи поліції про такі факти. У 1974 році з'явився федеральний Закон про попередження жорстокого поводження з дітьми («Child Abuse Prevention and Treatment Act»). Прийняття цього закону було відповіддю держави на розповсюдження на початку 1960–х років негативного специфічного соціального явища, який американські науковці назвали «синдром побитої дитини» [6]. Сутність цього соціального феномену полягала у тому, що по всій території США органи поліції, медики і соціальні служби почали частіше фіксувати збільшення насильства над дітьми. Частіше всього суб'єктами насильства виступали батьки дітей.

На сьогодні основне навантаження із забезпечення прав дитини в США беруть на себе органи поліції. В усіх штатах США будь-яка особа має право повідомити поліцію про свої підозри стосовно поганого поводження з дітьми. У законах 18-ти штатів таке повідомлення вважається громадянським обов'язком кожної особи. Поліція оперативно реагує на усунення безпосередньої фізичної і психічної небезпеки для дітей. Якщо буде встановлено, що

безпосередня загроза фізичній безпеці і правам дитини відсутня, за справу береться особливий орган – орган з питань захисту прав дітей – Служба захисту дітей («Child Protective Services») – інституція, що веде нагляд за тим, щоб батьки не порушували права дітей, і рекомендує суду позбавити у передбачених законом випадках, батьків батьківських прав. У якості адміністративно–попереджувального заходу служба уповноважена у примусовому порядку ізолювати дитину від сім'ї і розташувати її у дитячому будинку або у родинах родичів [11].

Варто зауважити, що ставлення американської громадськості до Служби у справах дітей є неоднозначним. На тлі підтримки діяльності Служби населенням, частина суспільства вважає її діяльність упередженою і такою, що порушує права батьків на виховання дитини. У результаті цього на території США наразі сформувалися цілі громадські рухи, що виступають за заборону діяльності Служби захисту дітей. У порівнянні з іншими державами світу, США витрачають найбільше коштів на адміністрування прав дитини. Суми таких витрат становлять мільярди доларів [6, с. 19].

Підсумовуючи наголосимо, що вивчення світового досвіду «fostering»-опіки як способу соціалізації та підтримки неповнолітніх у складних життєвих обставинах, має суттєве значення для розвитку соціальної політики держави щодо неповнолітніх, формування інституту фостерного виховання та вдосконалення ювенального права.

Список використаних джерел

1. Іщенко Л.В. Фостерна сім'я як метод перевиховання неповнолітніх правопорушників. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/8437/2/Iscenko.pdf>.
2. Навроцький О.О. Ювенальна юстиція в системі чинників забезпечення безпеки, прав і свобод дітей: зарубіжний досвід. *Сучасна міжнародна безпека: виклики глобалізації*. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (29 березня 2018 року). Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2018. С. 73–75.
3. Опацький Р.М. Зарубіжний досвід впровадження ювенальної юстиції. *Юридична наука*. 2012. № 2. С. 146–152.
4. Лазебний Л. Ювенальна юстиція в Україні – за і проти. *Адвокат*. 2013. № 3. С. 3–5.
5. Фостеринг. URL: <http://pidruchniki.com/13340203/sotsiologiya/fostering>.

6. Бельо Л.Ю. Фостерне виховання дітей у США та Великій Британії. URL:

http://www.law.stateandregions.zp.ua/archive/2_2021/5.pdf.

7. Грищенко С. Міжнародний досвід у розвитку інституту прийомної сім'ї (фостерінгу). URL:

<http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1345190365.pdf>.

8. Навроцький О.О. Фостеринг як форма публічного адміністрування прав і свобод дитини в зарубіжних державах. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2017. № 2. С. 124-129.

9. Стремечька О.В., Паскарь Ю.В. Досвід розвитку фостерингу у зарубіжних країнах. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2016/270-258-15.pdf>.

10. The Fostering Network. URL: <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/>

*Микола Кухарук, ст. гр. СЗз-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Ірина Сушик, к.іст.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

МОЛОДІЖНІ ЦЕНТРИ ЯК ОСЕРЕДКИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДІ

Молодь є важливою складовою сучасного українського суспільства, носієм інтелектуального потенціалу, визначальним фактором соціально-економічного прогресу. Сучасна молодь як специфічна соціальна група є предметом особливої уваги у суспільстві, тому що зміни соціально-економічної і політичної системи, війна в Україні здійснили неоднозначний вплив на свідомість і поведінку підростаючого покоління.

Особливим пріоритетом молодіжної політики в Україні є розвиток мережі молодіжних центрів та просторів європейського зразка, які по своїй суті є осередками практичної роботи з молоддю. Це унікальні установи, що сприяють розвитку молодих людей, громадянської освіти, популяризації здорового способу життя, волонтерства, молодіжному підприємництву, підвищенню рівня мобільності молоді тощо. Напрями роботи молодіжних центрів формуються відповідно до потреб та інтересів молодих людей в тій ти

іншій громаді.

Правові підвалини державної молодіжної політики було закладено у Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» від 15 грудня 1992 р. [1]. Основні принципи, мета, завдання та пріоритети молодіжної політики в Україні виписані в Законі України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року [2]. Названий закон визначає напрями і механізми реалізації молодіжної політики в Україні, гарантії для молоді у її формуванні та реалізації, особливості правових засад створення та діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань. Зокрема, у ст. 15. Молодіжні центри визначено, хто може входити до мережі молодіжних центрів, окреслено чим керується у своїй роботі такий центр, звернено увагу на функціонування регіональних та місцевих молодіжних центрів. Закон також дає відомості про Всеукраїнський молодіжний центр як державну установу, що належить до сфери управління центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує молодіжну політику.

Відзначено, що «місцеві молодіжні центри комунальної форми власності можуть утворюватися та діяти на базі закладів освіти, культури, охорони здоров'я, соціального захисту шляхом їх реорганізації у разі ухвалення відповідного рішення органом місцевого самоврядування, що є засновником зазначеного закладу, у порядку, визначеному законом.

Місцеві молодіжні центри сприяють соціальному та індивідуальному розвитку дітей та молоді на засадах залучення до прийняття рішень та інтеграції в життя громади, забезпечують розвиток громадянської та неформальної освіти, запроваджують інші форми змістовного дозвілля дітей та молоді, здійснюють методичне та інформаційне забезпечення діяльності молодіжних та дитячих громадських об'єднань, інших суб'єктів молодіжної роботи» [2]. Крім того, «з метою розвитку молодіжної інфраструктури органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, заклади освіти, культури, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, підприємства, установи та організації незалежно від форми власності та підпорядкування можуть організовувати роботу молодіжних просторів» [2].

Пріоритети молодіжної політики визначаються Національною молодіжною стратегією до 2030 р., підписаною Указом Президента України № 94/2021 від 12 березня 2021 р., яка передбачає

запровадження нових підходів для розвитку молоді в Україні, враховує важливі аспекти, передбачені цілями сталого розвитку України до 2020 року, молодіжними стратегіями та документами, що регламентують засади розвитку молодіжної політики ООН, Ради Європи та Європейського Союзу, а також демографічні, безпекові та економічні виклики.

Стратегія має на меті забезпечити створення можливостей для молоді, яка проживає в Україні, бути конкурентоспроможною, брати участь у житті суспільства і, як свідомі громадяни, робити свій внесок у подальший розвиток українського суспільства. «Реалізація стратегії допоможе українській молоді бути свідомою, більш адаптованою до викликів сучасного світу, мати високий рівень життєстійкості, самостійності і спроможності» [3].

Історія створення молодіжних центрів розпочалася ще в 70-х роках минулого століття. При ЖЕКах і домоуправліннях в Україні були створені перші підліткові клуби (аналог європейських молодіжних центрів). Держава прагнула забрати підлітків з вулиці та шляхом організованого дозвілля займатися їх розвитком. У 2003 році в Україні було 1656 підліткових клубів, у 2007 – 1506 [4].

Станом на 2022 р. до активної фази війни в Україні діяло 377 молодіжних центрів різної форми власності, у тому числі утворених на базі закладів освіти, культури, спорту. У Волинській області, зокрема, у даний період молодіжні центри діяли у містах Луцьку, Ковелі, Нововолинську, Володимир-Волинську, Ківерцях, селах Рожище, Копачівка, Будятичі, Зимне, Смідин, Шацьк, селищі Дубове та Колки [5]. Такі молодіжні хаби, платформи та коворкінги успішно працюють у більшості обласних центрів України, а також активно розвиваються в маленьких містах і селах України.

Станом на 04.07.2022 року в Україні працювало лише 121 молодіжний центр. Внаслідок повномасштабного вторгнення росії станом на кінець березня 2024 р. зруйновано більше 100 об'єктів молодіжної інфраструктури: 13 об'єктів зруйновано повністю або знищено частково, 31 об'єкт має суттєві або часткові пошкодження, 57 об'єктів знаходяться під окупацією [6].

Із виступу заступника Міністра молоді та спорту України Олександра Яреми, 2019 р.: «...надзвичайно важливим і актуальним є питання розвитку молодіжної інфраструктури, зокрема мережі молодіжних центрів, як платформи у регіонах та населених пунктах України для об'єднання молодих людей, обміну знаннями та досвідом,

створення та розвитку ініціатив. Фактично молодіжні центри і простори є одними з основних партнерів органів влади й місцевого самоврядування в реалізації молодіжної політики, оскільки їх діяльність спрямована на посилення роботи державних структур і створення умов для змістовного проведення дозвілля, навчання й самореалізації молодих людей. Також вони є своєрідними платформами, які можуть сприяти розвитку громадських об'єднань у громадах» [7].

Серед успішних прикладів діючих молодіжних центрів в Україні можна назвати Молодіжний центр Волині, заснований у 2014 р. у м. Луцьк громадською організацією «Молодіжна платформа». Центр є відкритим простором для роботи, відпочинку та розвитку молодіжних організацій Волині. Сумський міський центр дозвілля молоді у м. Суми, засновником якого є міська рада. Центр є майданчиком для налагодження партнерських відносин між владою та молоддю, надає практичну, організаційну, інформаційну та ресурсну підтримку в реалізації молодіжних проєктів та ініціатив; освітні та консультаційні послуги з актуальних для молоді питань.

Львівський обласний молодіжний центр, заснований львівською обласною радою та обласною державною адміністрацією як платформа для комунікації, співпраці та розвитку компетенцій молодих людей, з метою реалізації потенціалу молоді для втілення суспільно корисних ініціатив. Центр активно працює над відкриттям можливостей молоді щодо участі у громадському житті та розбудові мережі молодіжних громадських організацій і служить майданчиком для комунікацій між молоддю, громадським сектором та органами влади.

Молодіжний центр Дніпропетровщини у м. Дніпро заснований обласною радою та обласною державною адміністрацією і працює у форматі платформи для реалізації кращих молодіжних ініціатив Дніпропетровської області, вільний простір, де народжуються та втілюються ідеї шляхом неформальної освіти [4]. Лідером активного створення молодіжних центрів до повномасштабного вторгнення була Донецька область. У рамках програми «Гідна країна для гідних людей» керівництвом краю було ухвалено рішення про утворення в регіоні 85 сучасних молодіжних центрів.

Першочерговими кроками щодо створення молодіжних центрів в Україні визначено наступні: підтримати розвиток сучасної мережі молодіжних центрів на базі існуючих; запровадити сучасні стандарти молодіжної роботи, що діють у європейських молодіжних центрах;

ухвалити нормативно-правові акти щодо діяльності молодіжних центрів [1].

У 2019 р постановою кабінету міністрів України від 20 березня 2019 р. за № 246 було створено «Всеукраїнський молодіжний центр» [8] як експертно-ресурсний центр молодіжної роботи задля розвитку молодіжної інфраструктури та молодіжної роботи по всій території України. Місією центру було визначено як актуалізацію молодіжної роботи через розвиток молодіжних центрів відповідно до потреб молоді та кращих міжнародних практик. У своїй роботі Всеукраїнський молодіжний центр визначив такі завдання: формування єдиної політики роботи з молоддю у молодіжних центрах різних міст; створення можливостей для розвитку й мережування молодіжних працівників по всій Україні; розробка методичних матеріалів для роботи молодіжних центрів; адвокація розвитку молодіжної інфраструктури; створення освітніх подій для молодіжних працівників тощо.

У 2023 р. наказом міністерства молоді та спорту України від 22 травня 2023 р. було затверджено Положення про державну установу «Всеукраїнський молодіжний центр» у новій редакції [9]. На сьогодні Всеукраїнський молодіжний центр має багатофункціональний простір на п'ять робочих поверхів, наповнений необхідним технічним обладнанням для проведення лекцій, тренінгів, конференцій, зустрічей, прямих трансляцій, місцем і платформою для спілкування і розвитку молоді.

Підсумовуючи зазначимо, що молодіжні центри як складові молодіжної інфраструктури та осередки соціалізації молоді особливо важливі в умовах війни. Інтеграція молоді, в тому числі молоді з тимчасово окупованих територій та молоді з числа внутрішньо переміщених осіб задля їх адаптації на новому місці вимагає активної і професійної роботи молодіжних працівників, соціальних працівників і соціальних менеджерів, які працюватимуть в громадах, молодіжних центрах, громадських та волонтерських організаціях.

Список використаних джерел

1. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні: Закон України від 15.12.1992 р. URL: https://ips.ligazakon.net/document/t285900?ed=2006_02_09 (дата звернення 17.03.2024).

2. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення 19.03.2024).

3. Уряд схвалив Національну стратегію державної молодіжної політики до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-nacionalnu-strategiyu-derzhavnoyi-molodizhnoyi-politiki-do-2030-roku> (дата звернення 17.03.2024).

4. Молодіжні центри в Україні. Досвід. Передумови. Приклади створення. К. 2017. URL: https://decentralization.ua/uploads/library/file/141/Molodizhni_centrii_v_Ukrayini.pdf (дата звернення 17.03.2024).

5. Перелік Молодіжних Центрив України. URL: <https://youthcenters.net.ua/perelik-tsentriv-ukraini/> (дата звернення 17.03.2024).

6. Понад сто об'єктів молодіжної інфраструктури зруйновані в Україні внаслідок війни. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3675927-ponad-sto-obektiv-molodiznoi-infrastrukturi-zrujnovani-v-ukraini-vnaslidok-vijni.html> (дата звернення 29.03.2024).

7. Заступник Міністра Олександр Ярема зустрівся з молоддю Київщини <https://mms.gov.ua/news/zastupnik-ministra-oleksandr-yarema-zustrivsvya-z-moloddyu-kiiвшchini> (дата звернення 17.03.2024).

8. Про утворення державної установи «Всеукраїнський молодіжний центр» та внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України: постанова кабінету міністрів України від 20 березня 2019 р. № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.03.2024).

9. Про затвердження Положення про державну установу «Всеукраїнський молодіжний центр» у новій редакції: наказ міністерства молоді та спорту України від 22 травня 2023 р. № 2906 URL: <https://mms.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-polozhennia-pro-derzhavnu-ustanovu-vseukrainskyi-molodizhnyi-tsentr-u-novii-redaktsii> (дата звернення 17.03.2024).

*Ірина Лінейко, ст. гр. СЗ-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Ірина Сушик, к.іст.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

МЕРЕЖА МОЛОДІЖНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТА ЛУЦЬКА

Молодь, як верства населення відіграє вагому роль у формуванні та розвитку суспільства у сучасному світі. Благополуччя та соціальне забезпечення саме цієї верстви населення показує рівень

розвитку країни, та її націленість на соціально-економічну стабільність. У теперішній час, особливо в період війни, молодь повинна стати першочерговим предметом уваги української влади, адже це покоління створює наше майбутнє.

Для ефективної роботи з молоддю створюються, як регіональні, так і місцеві молодіжні центри та простори. Це установи, що здійснюють роботу, спрямовану на розвиток молоді, популяризації здорового способу життя, поширення громадянської освіти, молодіжного підприємництва та волонтерства.

Особливості молодіжної роботи, мета та принципи молодіжної політики закладено в Законі України «Про основні засади молодіжної політики» від 27 квітня 2021 року [1]. Згідно цього закону «мережа молодіжних центрів складається з: молодіжного центру загальнодержавного рівня (Всеукраїнський молодіжний центр); республіканського Автономної Республіки Крим, обласних, Київського та Севастопольського міських молодіжних центрів (регіональні молодіжні центри); міських, районних, районних у містах, селищних, сільських молодіжних центрів (місцеві молодіжні центри)» [1].

Молодіжні активності у місті Луцьку щороку стають все потужнішими і впізнаваними. Ще до початку повномасштабної війни, Луцьк потрапляв до числа фіналістів всеукраїнського конкурсу «Молодіжна столиця». Серед критеріїв, що брались до уваги у змаганні були: система освіти, кількість молодіжних центрів та громадських організацій, а також працевлаштування молодих осіб. Зараз у Луцьку, за словами начальниці відділу молодіжної політики департаменту молоді та спорту Луцької міської ради Зарини Дацик, розробляється Стратегія розвитку молодіжної політики та Стратегія розвитку молоді. Напрацьовані документи мають задати вектор для розвитку молоді стосовно здорового способу життя, спорту, гендерної політики, екологічних ініціатив, протидії наркоманії тощо [2].

Відділ молодіжної політики при Луцькій міській раді створює та реалізовує велику кількість проєктів та заходів для розвитку молодого покоління. Значну допомогу надають активні громадські організації, діяльність яких спрямована на вирішення багатьох викликів молодіжної політики. Варто детальніше розглянути деякі з них.

«Національний Альянс». Діяльність цієї організації спрямована на вирішення широкого спектру проблемних питань та напрямків, а також на формування національно свідомого громадянського суспільства. Ця спільнота виступає за створення серед молодого

покоління нового патріотичного руху, спираючись на засади українського націоналізму, здорового способу життя та християнських цінностей.

Також одним з основних завдань вважається інтеграція України у світове співтовариство, при цьому зберігши національну ідентичність країни.

«Пласт на Волині». Пласт – це організація скаутів, яка виховує відповідальне, свідоме та прогресивне молоде покоління. Вони мають 137 осередків у всьому світі, та діють у 23 областях України. Члени цієї організації мають можливість брати участь у різноманітних походах, таборах і кемпінгах. Такі заходи є дуже корисними для молодого покоління, адже навчають їх самостійності, взаємодії з оточуючими та відповідальності за власне життя і не тільки [5].

«Фундація регіональних ініціатив» (ФРІ). Це Всеукраїнська молодіжна громадська організація, яка є потужним центром підтримки молодіжних організацій, молодіжного руху та підготовки юних лідерів. Цілями цієї організації виступають посилення молодіжного руху, підготовка та активізація учасників молодіжних об'єднань, розвиток студентських та молодіжних ініціатив.

Основною метою діяльності центру є підвищення кількості активістів серед молоді для запуску стійкої ланцюгової реакції позитивних змін суспільства. ФРІ – це незалежна громадська організація, яка не пов'язана з жодною політичною партією, та не бере участі у підтримці жодного партійного лідера.

«Студентська Рада Волині» виступає громадською організацією, яка об'єднує, координує, навчає та організовує активний відпочинок для всіх студентських рад Волинської області.

«Волинська фундація». Метою цієї громадської організації є збереження історико-культурної спадщини та місцевого туризму та захисту природно-заповідного фонду та довкілля; стимулювання просвітництва та культурної взаємодії. Місією організації виступає: збереження та популяризація історико-культурної спадщини Волині, а також налагодження співпраці з європейським культурним простором.

«ІМАГО» – студія анімаційного мистецтва, члени якої проводять майстер-класи, школи анімації та інші заходи з метою стимулювання розвитку особистого творчого потенціалу громадян, а також залучення суспільства не тільки у світ анімації, а й театрального, музичного та літературного мистецтва.

«Федерація Дебатів України» – організація, що створена з

метою розвитку інтелекту суспільства за допомогою проведення дебатних поєдинків. Її команда навчає учасників грамотно доводити власну думку, та виховує прогресивних особистостей задля формування свідомого та розвинутого суспільства.

«МИ плюс» – громадська організація, яка допомагає юнакам та старшій молоді, шляхом реалізації різноманітних соціальних та благодійних проєктів. Її учасники створюють різні безкоштовні гуртки, де люди можуть проявити свої здібності у багатьох цікавих сферах та знайти власне призначення. Також ці заходи допомагають знайти однодумців та друзів, що чудово прокачує соціалізацію особи.

Наметовий національно-патріотичний табір «Волинська Січ». Команда цього табору займається організацією активного та корисного літнього дозвілля. Його учасники можуть отримати різноманітні практичні навички, а саме: у сфері туризму, топографії, основ медицини, національного спорту, а також першочергової військової підготовки. Функціонування цього табору у теперішній час є вкрай важливим, адже він формує серед підростаючого покоління активну громадську позицію та виховує майбутніх патріотів.

«Основа Майбутнього» – ще одна організація, яка головною ціллю обрала виховання новітньої української нації, що забезпечить процвітання майбутнього країни. Співка займається національно-патріотичним вихованням молоді (тобто проведення лекцій та тренінгів), пропагує здоровий спосіб життя шляхом боротьби з розповсюдженням наркотичних речовин та незаконного продажу спиртних напоїв. Крім того, організація займається волонтерською діяльністю, а саме допомагає дітям-сиротам та безпритульним тваринам.

Мистецьке об'єднання «Стендаль». Метою цієї організації є гуманізація суспільного життя та подолання кордонів шляхом культурного громадського діалогу, а також проведення заходів задля збагачення української культури та інтеграції її у світове товариство. Стратегічними напрямками виступають: сприяння туристичної привабливості визначних місць Волинської області, а також збереження пам'яті величних постатей, подій та місць важливих для сучасного культурного становища Волині. Колектив організації займається проведенням таких літературних подій, як лекції, дискусії, читання, фестивалі, тури письменників та презентації новинок літератури.

ГаРМидЕр ангаp-stage – експериментальний театр на Волині, що

виокремлюється за межі класичної вистави та драматургії. Він є сучасним мистецьким простором, що обрав за мету налагодження діалогу дітей, молоді та людей середнього віку. Реалізація мети відбувається шляхом презентації сучасного театрального мистецтва та організації громадсько-суспільних і мистецьких заходів.

Волинська обласна бібліотека для юнацтва як спеціалізована установа, потужний інформаційний, культурно-освітній, науково-методичний та краєзнавчий центр з власною сервісною системою, що орієнтується на сприяння освіти та самоосвіти молоді, а також її профорієнтацію та соціальний захист. Напрямами діяльності обласної бібліотеки є: консультування щодо бібліотечно-інформаційного обслуговування молоді; організаційно-методичне забезпечення функціонування бібліотек для молодих осіб; координація діяльності бібліотек різноманітних відомств та систем області [3].

«Молодіжна Платформа» – громадська організація, яка була створена понад 10 років тому з метою вдосконалення та створення новітнього і кращого простору для розвитку молоді.

Стратегічними напрямками діяльності організації виокремлено: створення та допомога у функціонуванні молодіжних центрів, що забезпечують молоде покоління різноманітними базовими послугами; підвищення важливості участі юнацтва у житті громад за допомогою організаційного та програмного розвитку молодіжних органів всіх рівнів; сприяння посиленню сфери молодіжної роботи як на національному, так і на міжнародному рівнях. Організація зазначає, що їх місія звучить так: «Творимо якісні інструменти молодіжної політики та молодіжної роботи для формування відповідальної та щасливої української молоді».

Спілка співпрацює з національними органами влади та органами місцевого самоврядування, а також і з міжнародними організаціями. Варто зазначити, що колективом молодіжного центру було розроблено стратегічний план діяльності до 2025 року, який включає такі напрямки: заохочення молоді залишатися в Україні, адже війна спричинила значні соціальні та демографічні наслідки, і тому створення мотивації не виїжджати закордон є одним з основних завдань молодіжної політики сучасності; соціальна підтримка молоді, держави, та й суспільства загалом в умовах воєнного стану, шляхом організації взаємодії волонтерів і усіх бажаючих з метою допомоги

постраждалим людям; посилення співпраці з урядовими організаціями для підтримки роботи з молоддю, зокрема з Міністерством молоді та спорту, а також з Всеукраїнським молодіжним центром, Українським молодіжним фондом та іншими міністерствами; зміцнення власної організаційної спроможності, адже ця організація є опорою молодіжного сектору, тому вона повинна прагнути до зростання та показувати найкращий приклад людиноорієнтованої структури [4].

Послуги, які зараз пропонує молодіжний центр: безоплатне приміщення для проведення різноманітних заходів, незалежно від напрямку діяльності групи; надається необхідне обладнання для роботи та організації заходів; допомога у формуванні та проведенні занять; можливість приймати волонтерську участь у багатьох молодіжних проєктах [6].

Підсумовуючи, варто зазначити, що інфраструктура установ для підтримки молоді в Луцьку є досить добре розвиненою, що дозволяє отримувати базові послуги гідного рівня. Державні установи та громадські організації здійснюють активну роботу для залучення юнацтва до різноманітних заходів, лекцій, тренінгів та дійств, а інтеграція в соціум є дуже важливою. Також вони працюють над вдосконаленням системи молодіжної роботи, щоб забезпечити необхідні умови для якісного розвитку молоді. Адже забезпечити гідне майбутнє країни здатна тільки прогресивна та свідомо молодь з новими знаннями та ідеями.

Список використаних джерел

1. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text> (дата звернення 10.04.2024).

2. «Молодь з молодіжної ради – потенційні працівники луцької міськради, депутати, потужні майбутні громадські діячі», – начальниця відділу молодіжної політики. Інтерв'ю. *Волинські новини*. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/molod-z-molodizhnoyi-rady-potentsiyni-pratsivnyky-lutskoyi-miskrady-deputaty-potuzhni-maybutni-hromadski-diiachi-nachalnytsia-viddilul-molodizhnoyi-polityky-interviu/> (дата звернення 10.04.2024).

3. Громадські організації. *Молодіжний портал Волині*. URL:

<https://molod.volyn.ua/hromads%CA%B9ki-orhanizatsiyi/> (дата звернення 11.04.2024).

4. Молодіжна платформа: презентація. 2024 р. URL: https://drive.google.com/file/d/1jEA36uQpLNqwmwmT2kCqkAfiUI_HG GNq/view (дата звернення 11.04.2024).

5. Пласт на Волині. *OPEN LUTSK*. URL: <https://open.lutsk.ua/mistse/plast-na-volyni/> (дата звернення 10.04.2024).

6. Молодіжний центр Волині. *Веб-портал ГО «Молодіжна платформа»*. URL: <https://youthplatform.com.ua/youth-center/> (дата звернення 11.04.2024).

*Валентин Малиновський, д.політ.н., професор,
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

РОЛЬ ТА МІСЦЕ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ У МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Проблематика формування та реалізації державної соціальної політики, як й інших політик у сфері державного управління, займає важливе та актуальне місце в теорії та практиці публічного управління. Соціальна сфера не стала винятком, адже питання розмежування цих функцій є важливим завданням, від якого залежить ефективність політик, які приймаються і реалізуються в соціальній сфері. Виклики і загрози, пов'язані з військовим вторгненням РФ в Україну, ще більшою мірою актуалізували проблематику пріоритетності державної соціальної політики, від якої залежить спрямування бюджетних коштів та їх раціональне використання.

Формування та реалізація державної політики у соціальній сфері покладаються на Міністерство соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики) – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Безпосередню реалізацію державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, здійснював лише Пенсійний фонд України [8]. В інших соціальних секторах реалізація державної політики була у сфері діяльності

Мінсоцполітики. Такий підхід суперечив місії міністерства, про що констатовалося в Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: «...на сьогодні у міністерств залишається невикористаний великий потенціал до розвитку спроможності з формування державної політики. Водночас діяльність інших центральних органів виконавчої влади продовжує зосереджуватися на розробленні проектів нормативно-правових актів замість якісної реалізації державної політики.

У роботі міністерств можливий конфлікт між функціями формування державної політики та окремими функціями з реалізації державної політики, зокрема щодо управління об'єктами державної власності, інспекційно-наглядової діяльності та надання адміністративних послуг. Такий стан справ може зумовлювати вироблення упередженої і неякісної політики, яка має тенденцію до збереження статус-кво, збільшення бюджетних видатків на існуючі державні програми та опір змінам» [3].

З метою зміни такої ситуації, 12 грудня 2018 р. у межах реформи державного управління Кабінетом Міністрів України було створено Державну соціальну службу України як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики [10]. Основним завданням новоствореного органу була реалізація державної соціальної політики щодо здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та з питань захисту прав дітей [1]. Однак його діяльність не дала очікуваних результатів, про що зазначалося у Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей: «Водночас Мінсоцполітики продовжує виконувати значну кількість функцій з реалізації державної політики із зазначених питань. При цьому система адміністрування соціальних програм є складною, не забезпечується повною мірою своєчасність надання адміністративних послуг соціального характеру, уніфікованість практики надання таких послуг, підзвітність місцевих органів виконавчої влади, координація дій та співпраця органів місцевого самоврядування (особливо це стосується ОТГ), системний моніторинг і контроль за цільовим використанням коштів, передбачених для соціальних виплат, контроль за дотриманням державних стандартів під час надання соціальних послуг, контроль забезпечення прав дітей, потребує удосконалення механізм здійснення такого контролю» [9].

Фактично констатувалося, що у соціальній сфері не відбулося розмежування процесу формування та реалізації державної політики. Мінсоцполітики й надалі займалося невластивими для цього центрального органу виконавчої влади функціями з реалізації державної політики. З певних причин Державна соціальна служба з цим завданням не впоралася. Зважаючи на такий стан, одним зі способів розв'язання проблеми визначалася необхідність «створення державного органу виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики і який реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення та захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей забезпечується шляхом перетворення Держсоцслужби на Національну соціальну сервісну службу України» [9].

26 серпня 2020 р. замість ліквідованої Державної соціальної служби була утворена Національна соціальна сервісна служба України (далі – Нацсоцслужба) – центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики і який реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей. Також були створені як юридичні особи публічного права 25 територіальних органів Нацсоцслужби у всіх регіонах України [2]. Територіальні органи Нацсоцслужби утворювалися відповідно до вимог законодавства з урахуванням територіальної організації виконавчої влади, необхідності виконання на відповідному територіальному рівні визначеного обсягу сервісних і контрольних функцій щодо реалізації державної політики соціального захисту населення та захисту прав дітей. Зазначалося, що з метою недопущення дублювання функцій, нераціонального використання кадрових і фінансових ресурсів, а також для забезпечення безперервності та послідовності соціального захисту населення, захисту прав дітей кількість територіальних органів на різних рівнях, їх функціональне навантаження та чисельність працівників визначатиметься поетапно з урахуванням строку завершення реформи місцевого самоврядування і територіальної організації влади та внесення відповідних змін до законодавства. Зокрема, згодом було

об'єднано в один територіальний орган головної управління у м. Києві та Київській області.

Створення нового центрального органу виконавчої влади стало не формальною зміною назви з додаванням слова «сервісна», а зміною філософії його діяльності. Здійснення Нацсоцслужбою сервісних послуг з використанням новітніх інформаційно-аналітичних систем забезпечує адміністрування процесів надання соціальної підтримки, моніторинг та оцінювання їх якості, а також контроль за дотриманням законодавства незалежно від рівня надання соціальної підтримки населенню. 23 грудня 2020 р. до компетенції Нацсоцслужби були додані повноваження і функції з реалізації державної політики у сфері соціального захисту населення, захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей [5].

Після цього у Положенні про Нацсоцслужбу основними завданнями визначалися такі:

1) *реалізація державної політики у сфері соціального захисту населення з питань:*

- надання соціальних послуг та провадження соціальної роботи;
- соціальної підтримки сім'ї, соціального захисту бездомних осіб;
- соціальної адаптації осіб, які відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, а також звільнених від подальшого відбування зазначених видів покарання;
- запобігання та протидії домашньому насильству, насильству за ознакою статі, торгівлі людьми;
- забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків;
- соціального захисту осіб з інвалідністю, осіб, постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів праці, ветеранів військової служби, жертв нацистських переслідувань, дітей війни, жертв політичних репресій;
- соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються, осіб, звільнених з військової служби;
- волонтерської діяльності;
- активного та здорового довголіття, подолання негативних наслідків старіння;
- моніторингу даних щодо гуманітарної допомоги;

2) *реалізація державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей, усиновлення та захисту прав дітей;*

3) *реалізація державної політики у сфері здійснення державного контролю:*

– за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки (державна допомога, пільги, житлові субсидії та інші виплати, що здійснюються за рахунок коштів державного бюджету, соціальні послуги);

– за використанням коштів державного бюджету, виділених для надання соціальної підтримки, зокрема під час проведення перерахунку її розмірів у разі встановлення фактів надмірної виплати коштів або надання її з порушенням законодавства;

– за дотриманням прав дітей;

4) *в межах повноважень, визначених законом, методичне забезпечення та координація діяльності органів місцевого самоврядування, центрів надання адміністративних послуг у частині надання адміністративних послуг соціального характеру, організації соціальної роботи та надання базових соціальних послуг з урахуванням потреб жителів територіальної громади [6].*

Згідно Порядку взаємодії Мінсоцполітики з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики України, керівник Нацсоцслужби подає Міністру соціальної політики України пропозиції щодо забезпечення формування державної політики у відповідній сфері, зокрема розроблені Нацсоцслужбою проекти законів, актів Президента України та Уряду, наказів Мінсоцполітики, а також позиції щодо проектів нормативно-правових актів, розробниками яких є інші центральні органи виконавчої влади [7].

Взаємодія Нацсоцслужби з Мінсоцполітики здійснюється за допомогою таких механізмів:

1) підготовка проектів актів Кабінету Міністрів України;

2) погодження законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, розроблених іншими центральними органами виконавчої влади та державними колегіальними органами;

3) підготовка проектів наказів Мінсоцполітики, що підлягають державній реєстрації у Міністерстві юстиції України;

4) скасування актів;

5) обмін інформацією між Мінсоцполітики і Нацсоцслужбою;

6) визначення пріоритетів діяльності Нацсоцслужби;

7) окремі положення щодо взаємодії керівників Нацсоцслужби з

Міністром;

8) контроль за реалізацією державної політики у відповідних сферах Нацсоцслужбою, її територіальними органами, підприємствами, установами, організаціями, що належать до сфери її управління [7].

Зважаючи на сказане вище, можна констатувати, що зі створенням Нацсоцслужби, Мінсоцполітики позбулося багатьох невластивих міністерству функцій державного управління, зокрема реалізації державної політики. Це дало можливість Мінсоцполітики зосередитися на формуванні політик у соціальній сфері і через Нацсоцслужбу та Пенсійний фонд України організувати їх ефективну реалізацію. Окрім того, на Нацсоцслужбу було покладено цілу низку функцій, які не входили до компетенції інших органів виконавчої влади, що суттєво підвищило ефективність державного управління у соціальній сфері. У результаті «вітчизняна модель формування і реалізації державної соціальної політики, в основному, позбулася вад і стереотипів попередніх адміністративних систем, що зумовлювали вироблення упередженої і неякісної політики, котра призводила до невинуватених бюджетних видатків та спричиняла опір змінам» [4].

Список використаних джерел

1. Деякі питання Державної соціальної служби України : постанова Каб. Міністрів України від 18.12.2019 р. № 1053. *Урядовий кур'єр*. 2019. 24 груд. С. 10.

2. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України : постанова Каб. Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783. *Урядовий кур'єр*. 2020. 5 верес. С. 10.

3. Концепція оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: затвердж. розпорядж. Каб. Міністрів України від 27.12.2017 р. № 1013-р. *Урядовий кур'єр*. 2018. 20 січ. С. 11.

4. Малиновський В.Я. Модель формування та реалізації державної соціальної політики в Україні. *Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк 11–12 трав. 2023 р.). Луцьк: ЛНТУ, 2023. С. 108.

5. Питання Національної соціальної сервісної служби : затвердж. розпорядж. Каб. Міністрів України від 23.12.2020 р. № 1619-р. *Урядовий кур'єр*. 2021. 14 січ. С. 11.

6. Положення про Національну соціальну сервісну службу

України : постанова Каб. Міністрів України від 26.08.2020 р. № 783. *Урядовий кур'єр*. 2020. 5 верес. С. 10.

7. Порядок взаємодії Міністерства соціальної політики України з центральними органами виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики України : затвердж. наказом Міністерства соціальної політики України 21.04.2021 р. № 200. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0709-21#Text>.

8. Про затвердження положення про Пенсійний фонд України: постанова Каб. Міністрів України від 23.07.2014 р. № 289. *Урядовий кур'єр*. 2014. 2 серп. С. 22.

9. Про схвалення Концепції реалізації державної політики щодо соціального захисту населення та захисту прав дітей : затвердж. розпорядж. Каб. Міністрів України від 29.08.2020 р. № 1057-р. *Урядовий кур'єр*. 2020. 1 верес. С. 8.

10. Про утворення Державної соціальної служби України : постанова Каб. Міністрів України від 12.12.2018 р. № 1070. *Урядовий кур'єр*. 2018. 22 груд. С. 10.

*Анна Приступа, ст. гр. СЗм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Жук, к.іст.н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У сучасному світі забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків є невід'ємним елементом державної політики кожної демократично орієнтованої країни. Обравши євроінтеграційний напрямок Україна взяла на себе чималу кількість відповідних зобов'язань, стосовно встановлення гендерної рівності у всіх сферах суспільного життя. Саме тому, сьогодні є актуальною тема забезпечення контролю за дотриманням рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, який покликана здійснювати Національна соціальна сервісна служба (далі – Нацсоцслужба).

Україна, як правова та демократична держава, протягом останніх років прагне максимально наблизити своє законодавство та політичну діяльність до стандартів міжнародного зразка, де одним із важливих елементів державної політики є гендерна складова [1]. Поняття «гендер» являє собою так звану соціальну стать, тобто розрізняє чоловіків та жінок відповідно до їх ролі в соціумі. Гендерна рівність не вимагає того, щоб чоловіки та жінки вважались однаковими, вона означає, що їх права, обов'язки та можливості не повинні залежати від статі [2].

Принципи гендерної рівності закріплені в таких міжнародних нормативно-правових актах: Загальна декларація прав людини, Конвенція про політичні права жінок, Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Пекінська Платформа Дій та Пекінська декларація 1995 року, Конвенція Міжнародної організації праці № 156 «Про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками», Європейська хартія з питань рівності між жінками та чоловіками в суспільному житті тощо [3]. Відповідно до цих міжнародних документів, гендерна рівність включає в себе недопущення насильства проти жінок та будь-яких дій, що погіршують їхнє становище, вільні можливості працевлаштування, участь жінок у прийнятті рішень на усіх рівнях, рівність чоловіків та жінок перед законом, врахування досвіду та потреб жінок підчас прийняття політичних, соціальних та інших рішень, внесення питань гендерної рівності до соціального діалогу, подолання стереотипів тощо [3].

В Україні реалізація державної політики щодо забезпечення гендерної рівності здійснюється відповідно до українського законодавства, зокрема: ЗУ «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків», ЗУ «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», Указ Президента України від 30 вересня 2019 р. № 722 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» тощо. Так, Закон України «Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків» визначає гендерну рівність, як: «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства» [4]. Також передбачається, що державна гендерна політика повинна стосуватись таких напрямів як утвердження гендерної рівності, запобігання дискримінації за ознакою статі та будь-яких проявів насильства стосовно жінок,

забезпечення рівних можливостей щодо участі у прийнятті суспільно важливих рішень, поєднання професійної діяльності та сімейних обов'язків тощо [4].

Національна соціальна сервісна служба України – центральний орган виконавчої влади, що покликаний реалізовувати державну політику у сфері соціального захисту населення, в тому числі стосовно забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні. В структурі органу є Управління з питань дотримання стандартів рівності, де знаходиться Відділ з питань дотримання рівності.

До основних функцій Нацсоцслужби стосовно забезпечення рівних прав та можливостей чоловіків та жінок, передбачених у Постанові Кабінету Міністрів України «Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України», належать: участі у розробці заходів, спрямованих на забезпечення рівності, а також надання пропозицій щодо Національного плану дій стосовно впровадження гендерної рівності, здійснення в межах повноважень контролю за дотриманням гендерної рівності під час вирішення кадрових питань у центральних і місцевих органах виконавчої влади, організація проведення наукових та експертних досліджень проблеми забезпечення гендерної рівності, моніторинг забезпечення рівності чоловіків та жінок в різних сферах суспільного життя, вживання заходів щодо подолання дискримінаційних норм, тощо [5].

Окрім цього, для більш ефективної реалізації державної гендерної політики, Нацсоцслужба активно співпрацює з багатьма громадськими та міжнародними організаціями, що ведуть боротьбу за рівність жінок та чоловіків. Серед них: Національна рада жінок України, Благодійне товариство «Київський інститут гендерних досліджень», Центр «Розвиток демократії», Спілка жінок України, Структура ООН Жінки в Україні, Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні, Рада Європи в Україні та ін. [2].

Отже, в контексті євроінтеграційних процесів, що тривають в нашій країні, одним з важливих питань є забезпечення рівних прав та можливостей жінок та чоловіків. Нацсоцслужба, як уповноважений орган, виконує низку функцій, направлених на забезпечення дотримання гендерної рівності на всіх рівнях життя суспільства.

Список використаних джерел

1. Максименко Н.В. Гендерна рівність: проблеми становлення та

дотримання. *Форум права*. 2011. № 2. С. 551–556. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/dc66cf3d-b571-4b46-81b7-999d564dd297/content> (дата звернення 16.03.2024).

2. Національна соціальна сервісна служба України. Гендерна рівність. Веб-сайт. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist> (дата звернення 16.03.2024).

3. Щербак Н.В. Міжнародні стандарти з питань гендерної рівності та їх упровадження в Україні (в умовах реформування державного управління). *Право та державне управління*. 2020 р. № 4. С. 153–165. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/4_2020/24.pdf (дата звернення 16.03.2024).

4. Про забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків. Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення 16.03.2024).

5. Деякі питання Національної соціальної сервісної служби України. Постанова Кабінету Міністрів України від 26.08.2020 № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.03.2024).

*Юлія Глучкевич, ст. гр. СЗ-31,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Жук, к. іст. н., доцент,
завідувач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

НЕДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН СИСТЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

На сучасному етапі розвитку держави, пенсійне забезпечення виступає одним із чинників процесу впорядкування соціально-економічних відносин та все більш присутнє у всіх сферах державної політики, за яким вектором ми б не рухалися. Станом на червень 2022 року пенсійна система в Україні хаотично організована та перебуває в стані глибокого дефіциту. Головними факторами, що призводять до сповільнення здійснення пенсійного забезпечення громадян держави, є старіння населення, а також складна економічна, соціальна і політична ситуація в країні.

Одним із рівнів пенсійного забезпечення України є недержавне пенсійне забезпечення. Рівень розвитку недержавного пенсійного забезпечення є показником економічного та соціального становища населення країни. Саме тому роль недержавних пенсійних фондів в Україні є надзвичайно важливим напрямом досліджень. Формування цієї системи дозволить недержавному пенсійному забезпеченню зайняти ключове місце в пенсійній системі України та розвитку оптимального соціального забезпечення в країні з оновленою системою пенсійного забезпечення.

Система недержавного пенсійного забезпечення діє поза державною системою пенсійного забезпечення. «Недержавне пенсійне забезпечення – система, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців і їхніх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах і в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення. Недержавне пенсійне забезпечення є накопичувальним пенсійним забезпеченням, тобто воно полягає в акумуляції коштів особою на відповідних індивідуальних рахунках недержавного пенсійного фонду» [2].

Участь у системі недержавного пенсійного забезпечення не виключає можливої участі у загальнообов'язковому державному пенсійному страхуванні. Недержавне пенсійне забезпечення поряд із державним пенсійним страхуванням стає соціально важливим та необхідним для людей пенсійного віку, тому що наявна система загальнообов'язкового пенсійного страхування з кожним роком все далі втрачає свою популярність серед населення.

Недержавне пенсійне забезпечення в Україні представлене приватними установами, які виступають основними суб'єктами його формування. Основні суб'єкти недержавного пенсійного забезпечення можуть включати:

- недержавні пенсійні фонди;
- страхові організації;
- банківські установи;
- інвестиційні фонди.

Законодавство про недержавне пенсійне забезпечення складається з закону України «Про недержавне пенсійне забезпечення», законодавства про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до законодавства.

У багатьох країнах існує система державного пенсійного забезпечення, до якої мають доступ усі працездатні громадяни. Внески у цю систему здійснюються автоматично через оподаткування з отриманих доходів. Держава зазвичай гарантує мінімальний рівень пенсії для тих, хто сплатив достатньо внесків до системи.

Громадяни можуть також вибрати участь у недержавних (приватних) пенсійних програмах. Ці програми можуть надавати додаткове пенсійне забезпечення понад те, що гарантує держава. У багатьох випадках, кошти, які сплачуються в недержавні пенсійні фонди, можуть бути інвестовані в різноманітні фінансові інструменти з метою забезпечення вищого доходу при настанні пенсійного віку.

Недержавна пенсійна система є безпечним та переважним засобом забезпечення кращого рівня життя після виходу на пенсію, ніж той, який може забезпечити солідарна система. Проте інша, не менш важлива функція недержавного пенсійного забезпечення полягає в тому, що вона є джерелом довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни.

Недержавні пенсійні фонди є однією з форм пенсійного забезпечення, яку пропонують приватні фінансові установи. Вони діють наряду із державною пенсійною системою та можуть надавати додаткові можливості для накопичення пенсійного капіталу особам, які бажають отримати більше, ніж пропонує обов'язкове державне пенсійне забезпечення.

В Україні недержавні пенсійні фонди суттєво поступаються іншим посередникам ринку та займають провідну роль. Особливостями їх діяльності є надання послуг з накопичування пенсій, забезпеченні учасників додатковою пенсією за рахунок інвестування, розподілі отриманого інвестиційного доходу серед вкладників та його обліку на індивідуальних пенсійних рахунках, нарахування пенсійних виплат учасникам.

Загалом, кількості недержавних пенсійних фондів, які працюють на сьогодні на вітчизняному ринку, достатньо для забезпечення всіх бажаючих недержавною пенсією, можна сказати навіть більше ніж потрібно.

Система недержавного пенсійного забезпечення в Україні розвивається досить швидко та має можливості для подальшого розвитку. Основними проблемами, які виникають на шляху розвитку недержавного пенсійного страхування є недостатній рівень державної підтримки, низький рівень довіри населення до недержавних

пенсійних фондів, встановлення досить вузького кола інструментів, в які дозволяється вкладати пенсійні активи. З огляду на вищезазначене, необхідним є розроблення та провадження дієвих заходів, які б сприяли вдосконаленню функціонування недержавних пенсійних фондів та розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні.

Перспективи для розвитку недержавного пенсійного забезпечення в Україні, на нашу думку, з кожним роком зростають. Відмітимо достатній потенціал для розвитку даного ринку. З метою покращення ситуації потрібно посилити довіру населення до недержавних пенсійних фондів, сприяти розвитку економіки, що в свою чергу призведе до підвищення платоспроможності населення.

Список використаних джерел

1. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 № 1058–IV зі змінами URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1058-15> (дата звернення 30.03.2024 р.).

2. Про недержавне пенсійне забезпечення : Закон України від 09.07.2003 № 1057–IV зі змінами. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1057-15> (дата звернення 30.03.2024 р.).

3. Приймак І., Вишивана Б. Недержавне пенсійне забезпечення в системі соціального захисту населення України. *Світ фінансів*. 2019 (№ 3). С. 121–138.

*Дарина Чередько, ст. гр. СЗ-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Ірина Сушик, к.іст.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Суспільні катаклізми, нестабільна економічна ситуація, руйнування звичного ціннісного поля важко впливають на людину, провокуючи в неї відторгнення від суспільства, викликане внутрішнім психологічним налаштуванням або ж зовнішніми причинами (втрата житла, звільнення з роботи, вимушене переселення, смерть батьків і т. д.). Саме в подібних ситуаціях актуалізується значення роботи

соціальних працівників.

Соціальна сфера, яка постраждала найбільше в умовах війни, вимагає фахових високоморальних працівників для здійснення планування, організації, координації, моніторингу соціальної роботи, оцінювання потреб населення у соціальних послугах, соціальної підтримки різних категорій населення у надскладних викликах сучасної війни, а згодом у повоєнній відбудові країни.

Соціальний працівник – це професійно підготовлений фахівець, який має необхідну кваліфікацію у сфері соціальної роботи та виконує різноманітні види соціальної роботи; людина, яка внаслідок своїх посадових і професійних обов'язків надає всі (або окремі) види соціальної допомоги в подоланні людиною, сім'єю або групою людей проблем, що виникли у них. Разом з тим соціальний працівник – це кваліфікований консультант і комунікатор, який вмilo оперує законами України, використовуючи їх для вирішення кризових ситуацій, разом з клієнтами створює програми та механізми виходу зі складних становищ [5].

Поняття «соціальний працівник» стало вживатися наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття. Але як професія соціальна робота отримала визнання лише після Другої світової війни. Згідно з ідеєю держави «загального добробуту» у США в 30-х роках і у Західній Європі в 40-х роках визнавалися права кожної людини на певний мінімум гідного існування, а держава перетворювалася на гаранта реалізації цього права. Потрібна була система індивідуальної допомоги людям, які з тих чи інших причин не вписувалися в сучасне суспільство, опинилися «за бортом». Цю функцію і взяли на себе соціальні працівники.

Важливу роль у роботі соціального працівника відіграє професійна етика. Дискусії щодо професійної етики в соціальній роботі тривали роками і зміст етичних концепцій трансформувалася, змінювалася, набував нових значень. Зумовлене це як фаховим розвитком самої соціальної роботи, завдання та пріоритети якої уточнювались і ставали дедалі більш соціальноорієнтованими, так і тим, що етика, за твердженням Д. Лантоса, – це «жива істота і, як і всі живі істоти, розвивається та адаптується». Професійна етика як система моральних норм, вироблених у межах професійного співтовариства, закріплюється у фахових документах, а її дотримання регулюється фаховими організаціями [3].

9 вересня 2005р. відповідно до наказу Міністерства України у

справах молоді та спорту було затверджено Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи України. Мета якого – упорядкування професійної діяльності соціальних працівників, її удосконалення на основі етичних норм і вимог, якими мають керуватися на практиці соціальні працівники для забезпечення відповідного рівня фахової відповідальності та високої якості надання соціальних послуг різним категоріям клієнтів. В основу Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України покладений вітчизняний досвід і міжнародні етичні принципи й стандарти соціальної роботи, що визначені на загальних зборах Міжнародної Федерації соціальних працівників (IFSW) у м. Коломбо (Шрі-Ланка) 6-8 липня 1994 р. Цей документ містить етичні принципи діяльності соціальних працівників (список базових етичних ідей і традицій, що є основою для прийняття етичного рішення в соціальній роботі); та норми етичної поведінки соціальних працівників (що є основою для професійної діяльності).

Проаналізувавши етичні принципи діяльності соціальних працівників, можна прийти висновку, що вони базуються на семи основних засадах: повага до гідності кожної людини. Кожна людина є неповторною і унікальною, що необхідно враховувати в роботі, не допускаючи будь-якого прояву зневаги до особистості. Кожна людина має право на самореалізацію, яка не призводить до порушення подібних прав інших людей. Соціальна робота несумісна з прямим або непрямим примусом клієнтів до будь-яких дій, навіть на користь клієнта або його близького соціального оточення; пріоритетність інтересів клієнтів. Спеціалісти із соціальної роботи спрямовують усі свої зусилля, знання та навички на допомогу окремим громадянам, сім'ям, групам, спільнотам та громадам для їх удосконалення, а також з метою розв'язання конфліктів та подолання їх наслідків; толерантність.

Спеціалісти із соціальної роботи є толерантними до різних емоційних проявів клієнтів, мають належний рівень професійної підготовки, за будь-яких обставин зберігають рівновагу, терпимість. Спеціалісти із соціальної роботи приймають проблеми й обставини клієнтів незалежно від їхнього способу життя, поведінки, соціального і національного походження, статі тощо; довіра та взаємодія у вирішенні проблем клієнта. Спеціалісти із соціальної роботи співпрацюють з клієнтами, намагаючись якнайкраще розв'язувати будь-які завдання, з якими вони стикаються, з метою задоволення

інтересів клієнтів. Спеціалісти із соціальної роботи створюють доброзичливу атмосферу спілкування з клієнтом. Довіра до спеціаліста із соціальної роботи є необхідною умовою результативної соціальної діяльності; доступність послуг. Спеціалісти із соціальної роботи надають допомогу кожному, хто звертається до них за захистом, підтримкою, консультацією або порадою, без будь-якої дискримінації щодо статі, віку, фізичних або розумових обмежень, соціальної чи расової приналежності, віросповідання, мови, політичних поглядів, сексуальної орієнтації; конфіденційність. Спеціалісти із соціальної роботи в будь-якій соціальній ситуації інформують клієнтів про те, як забезпечується конфіденційність, для чого вона необхідна, а також про обмеження в її дотриманні. Обов'язок спеціалістів із соціальної роботи – бути конфіденційними, що виключає можливість розголошення будь-яких відомостей про клієнтів за винятком тих випадків, коли це робиться з їхньої згоди чи в установленому законом порядку; дотримання норм професійної етики. Спеціалісти із соціальної роботи сприяють формуванню та реалізації заходів соціальної політики, забезпеченню благополуччя людини, спільноти, громади, несуть відповідальність за розвиток та дотримання професійних норм у розв'язанні практичних завдань соціальної роботи [4].

Окрім того, етика взаємостосунків соціальних працівників визначає професійні межі соціальної роботи, які своїми обрисами відповідають уявленням про те, що є допустимим в їх взаємодії. Професійні межі соціальної роботи – межі компетенції соціального працівника і професійної дистанції між фахівцем і клієнтом, обумовлені:

- професійними вміннями та компетенцією;
- ціннісними установками і морально-етичними нормами;
- вмінням органічно застосовувати і поєднувати різні форми і методи соціальної роботи;
- обов'язками соціального працівника і моделлю прийняття рішень, що використовується [1].

Соціальний працівник мусить володіти фаховими знаннями з психології, соціології, психіатрії, знати законодавство, правові аспекти соціального захисту, теорії та методи соціальної роботи, наявні ресурси та методи їх використання; уміти спілкуватися та надавати інформацію, оцінювати потреби та представляти інтереси людини, підвищувати її можливості та сприяти розвиткові,

створювати «мережу допомоги» та керувати процесом допомоги. Таким чином значно розширюється кругозір, чи, навіть, збільшується простір існування особи. Важливими навичками роботи такого працівника є:

- емпатія – вміння бачити світ очима іншої людини;
- повага, реагування на проблему клієнта так, щоб вселити йому впевненість у здатності подолати її;
- конкретність і чіткість;
- знання себе і вміння допомагати іншим у самопізнанні;
- щирість, вміння природно поводитися у стосунках з клієнтом;
- дотримання правила «тут і тепер», що зобов'язує до невідкладного розв'язання проблеми, задоволення потреб клієнта [5].

Отже, специфіка функцій соціального працівника вимагає органічного єднання особистісних та професійних якостей, широкої освіченості, а тому підготовка такого фахівця має ґрунтуватися на тлі практичного людинознавства. Професійні стандарти, вимоги до таких фахівців базуються на кодексі етики та професійних умінь, які слугують своєю «клятвою Гіппократа», ґрунтуються на фундаментальних загальнолюдських цінностях, враховують гідність та унікальність кожної особистості, її права та можливості.

Список використаних джерел

1. Етика соціального працівника(-ці). URL: <https://profihealth.org.ua/uk/lessons/185> (дата звернення 07.04.2024).
2. Етичний кодекс із соціальної роботи. URL: https://korjukivka.at.ua/publ/psikhologichna_sluzhba/normativna_baza/etic_hnij_kodeks_iz_socialnoji_roboti/11-1-0-21 (дата звернення 07.04.2024).
3. Семигіна Т.В. Нові глобальні принципи соціальної роботи. URL: <https://www.iassw-aiets.org/wp-content/uploads/2019/03/Ukrainian-Global-SW-statement-of-Ethical-Principles.pdf> (дата звернення 07.04.2024).
4. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів із соціальної роботи України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05#Text> (дата звернення 07.04.2024).
5. Соціальний працівник. URL: <https://dnp.dcz.gov.ua/publikaciya/socialnyu-pracivnyk>.

СЕКЦІЯ 3

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я ТА ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

*Микола Бабій, к.психол.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ПСИХІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сучасні виклики глобального масштабу впливають на поведінку молодого покоління та на їхнє психічне здоров'я. Вони спонукають юних людей включати адаптаційні процеси заради збереження внутрішньої рівноваги. У такий спосіб формується вміння регулювати власні емоції, виробляється гнучкість мислення та швидкість адаптаційних процесів. Вироблена практика реакцій на такі виклики залишається на все життя та набуває ознак досвіду, який використовується як регулятор індивідуальної поведінки.

Вітчизняні науковці провели емпіричне дослідження психічного здоров'я першокурсників під час їх адаптації до нових умов професійної освіти в Україні. Отримані результати засвідчують про відсутність депресивних тенденцій серед цієї групи. Проте відзначають, що серед основних виявлених відхилень помітні ознаки дистресу (знижений настрій, підвищене хвилювання, астения, неспокійний сон та напруження) та соматичні тенденції як головний біль, а також прояви тривоги (панічні атаки, страх перед зневажливим ставленням інших) [3].

Загалом здобувачі першого курсу з рівнем життєстійкості у нормі виявляють високий рівень адаптації. Вони жваво включаються в навчальну діяльність, з бажанням контактують з новим оточенням та не відчувають безпорадності. Вони активно спілкуються, активні у дискусіях, легко сходяться з новими людьми та успішно й доволі швидко адаптуються до нових умов та соціального середовища. Така активна позиція допомагає відчутти необхідну підтримку та отримати схвалення, відчутти прийняття. Все це в комплексі допомагає долати

все складніші труднощі, що стають складнішими, наближаючись до меж своїх можливостей [1].

Науковці переконані, що процеси пристосування не можливі без педагогічної підтримки, зокрема визначення соціально-педагогічних умов, що сприяють ефективності цього процесу для здобувачів першого курсу. Серед таких умов важливе створення сприятливого навчального середовища, реалізація різних аспектів соціально-виховної роботи зі слухачами, а також впровадження відповідних організаційно-педагогічних умов у процес навчання.

Досліджуючи стан психічного здоров'я першокурсників під час воєнного стану, Н. Діра та В. Череп'яна вказують на тісну залежність ефективності навчального процесу від фізичної підготовки та загального здоров'я студентів. Вони пропонують впровадження відповідної комплексної програми, яка включає в себе різноманітні фізкультурні вправи, спеціальні дієтичні рекомендації та профілактичні заходи, спрямовані на збереження рівня гомеостазу [2].

Важливо значення, для відновлення душевної рівноваги, має життєстійкість здобувачів до кризових ситуацій. Вона розглядається як невід'ємна складова адаптаційного потенціалу особистості, особливо важливого у юнацькому віці. Низький її рівень суттєво обмежує досвід та утруднює процес формування відповідних навичок вирішення актуальних проблем. Життєстійкість корелює з такими адаптивними показниками, як психічна стійкість, регулювання поведінки, адекватна самооцінка, об'єктивне уявлення про реальність та відповідність моральним нормам.

Керуючись результатами власних досліджень у період воєнного конфлікту, Л. Міхеєва та О. Кулешова, вказують на переважання андрогінних гендерних ролей у більшості здобувачів перших курсів. Виявлено, що в середньому у студентів, особливо у жіночої статі, вищі показники тривожності порівняно з чоловіками. Тривожність у більшості випадків проявлялася через дратівливість, напруженість, розчарування, відчуття безвихіддя, а також емоційну нестабільність [3].

Процес адаптації слухачів перших курсів до дистанційного навчання під час воєнного конфлікту буде успішним, якщо вони відчують психологічну підтримку викладачів й родини. Хоча відзначають певну ізоляцію та недостатню комунікацію з викладачами

та однокурсниками [4].

Психологи-дослідники вказують на негативний вплив війни на спосіб життя першокурсників. Більше третини респондентів відчували та продовжують відчувати стрес. Поширені почуття тривожності, страху, шоку, роздратованості, панічних атак, апатії тощо стали загальнопоширеними серед здобувачів вищої освіти. Аналогічні тенденції мали місце серед їхніх ровесників, що пережили війну на Балканах. Науковці зазначають, що через кілька років після закінчення війни рівень поширеності психічних розладів серед постраждалих тривалий час залишається високий [5].

Так, в умовах сучасних викликів навіть молодому поколінню важно утримувати внутрішню рівновагу, але можливо, якщо вони відчуватимуть психологічну підтримку з боку родичів, небайдужих людей та ровесників, які теж опинилися у такому скрутному становищу. Саме головне, використовуючи широту контактів запозичити, або виробити свою успішну стратегію поведінку уникнення негативного впливу стрес генних факторів.

Список використаних джерел

1. Алфузова Г.В., Найдьонова Г.О., Кротенко В.І. Особливості психічного здоров'я першокурсників на етапі адаптації до професійного навчання в умовах воєнного стану. *Габітус*. 2022. Вип. 41. С. 278–283.

2. Діра Н.О., Череп'яна В.С. Дослідження стану здоров'я студентів-першокурсників в умовах військового стану. *Продовольча та екологічна безпека в умовах війни та повоєнної відбудови: виклики для України та світу*: мат. міжн. наук.-практ. конф. Київ, 2023. С. 284–288.

3. Міхеева Л., Кулешова О. Гендерні особливості прояву тривожності в студентів-першокурсників в умовах війни. *Psychology Travelogs*. 2023. Р. 28–39.

4. Непорада І. Адаптація студентів-першокурсників до дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Імідж сучасного педагога*. 2023. № 1. С. 39–44.

5. Priebe S., Bogic M., Ajdukovic D., Franciskovic T., Galeazzi G., Kucukalic A. Mental disorders following war in the Balkans a study in 5 countries. *Arch. Gen. Psychiatry* 67, 2010. P. 518–528.

*Інна Бєлова, к.е.н., доцент,
завідувач кафедри соціального забезпечення,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
Максим Богдан, ст. гр. СЗ 2310,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
Кравчук Євген, ст. гр. СЗ 2310,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА РІВЕНЬ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ ТА ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ

Посттравматичний стресовий розлад – це комплексне порушення психічної діяльності, сукупність реакцій на травму, яка може змінити те, як людина думає, відчуває себе та поводить, і спричиняє значні негаразди або впливає на її здатність до нормального функціонування. Психологічна травма, через яку розвивається ПТСР, завжди пов'язана з надзвичайно загрозливою або катастрофічною ситуацією [1].

Війна може мати значний вплив на психічне здоров'я людей, як військових, так і цивільного населення. Дослідження показали, що рівень ПТСР серед військовослужбовців та ветеранів значно вищий, ніж у загальній популяції. Цивільне населення, яке зазнало воєнних дій, також має підвищений ризик розвитку ПТСР.

Мета нашого дослідження полягає у вивченні впливу війни на рівень ПТСР серед військових та цивільного населення.

Існує багато досліджень, які вивчають вплив війни на рівень ПТСР. Огляд цих досліджень показує, що рівень ПТСР серед військовослужбовців та ветеранів коливається від 10% до 30%. Рівень ПТСР серед цивільного населення, яке зазнало воєнних дій, може бути ще вищим, досягаючи 50%.

Існує багато факторів, які можуть сприяти розвитку ПТСР, включаючи тяжкість травми, тривалість впливу травми, наявність попередніх психічних розладів та соціальну підтримку.

Щоб діагностувати ПТСР, потрібно звернути увагу на важливі симптоми. Ці симптоми часто поділяють на чотири категорії:

- симптоми повторного переживання (інтрузії, флешбеки, нічні жахи, сильні емоційні реакції, сильні фізичні реакції);
- уникання нагадування про травму;

- негативні когнітивні/емоційні порушення;
- підвищена тривожність (посилене відчуття загрози).

Якщо характерний специфічний набір симптомів не зникає більше ніж упродовж місяця після потенційно травматичної події, є досить серйозним, перешкоджає функціонуванню у стосунках чи роботі, ймовірно, що розвинувся посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [1].

Факторами ризику розвитку ПТСР у військовослужбовців є:

- пряма участь у бойових діях;
- свідчення насильства та смерті;
- перебування в полоні;
- фізичні травми;
- психосоціальні фактори (наприклад, низька соціальна підтримка).

Для підтвердження гіпотези «Війна значно і безпосередньо впливає на рівень ПТСР у військових» нами було проведено дослідження на тему «Вплив війни на рівень посттравматичного стресового розладу (ПТСР) серед військових». Дослідження проводилося за допомогою розробленої Анкети опитування фокус-групи. Цільовою аудиторією опитування стали військові віком від 22 до 56 років, які виконують/виконували бойові завдання в зоні бойових дій. Усім учасникам дослідження пропонувалося пройти опитувальник, який складався із 9 блоків питань. Після отримання згоди на дослідження опитування здійснювалося онлайн за допомогою google форми, військовослужбовці. Дозвіл на дослідження отримане від командирів військових частин, психологів військових частин та психологів, які працюють з ветеранами та членами їх родин. Опитування анонімне.

Слід зазначити, що збір даних у військових був ускладнений з кількох причин:

- Не всі військовослужбовці були охочими ділитися особистою інформацією. (Анкета була розповсюджена серед 300 військовослужбовців, відповіли лише 50).
- Існує ризик ретравматизації, то ж за консультування психологів обиралися такі запитання, які б не завдавали повторної травматизації респондентів.

В своїй роботі ми користувалися такими методами збору даних:

- Анкетування: була розроблена та поширена анкета для збору даних про демографічні дані, досвід війни та симптоми ПТСР.

• Інтерв'ю: Було проведено інтерв'ю з групою військовослужбовців, які пережили війну, щоб отримати більш глибоке розуміння їх досвіду.

Вікова структура респондентів має такий вигляд (рис. 1)

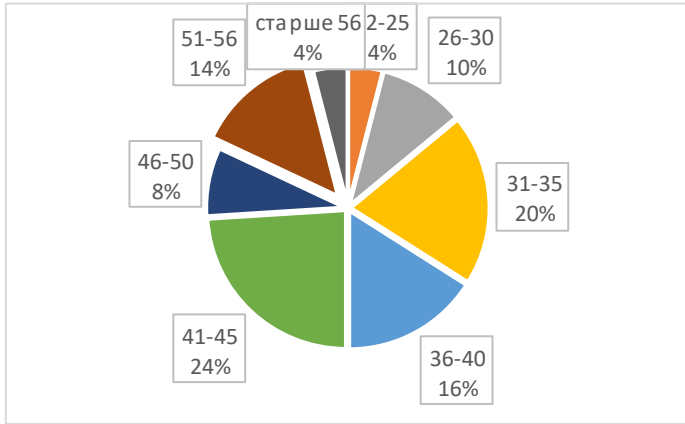

Рис. 1. Вікова структура респондентів

Пряма кореляція між ступенем травми та обсягом психологічних проблем є послідовною в низці досліджень. Чим більший вплив травми, як фізичної, так і психологічної, тим виразнішими є симптоми.

За результатами анкетування бачимо частоту виникнення симптомів ПТСР серед опитуваних.

Таблиця 1

Частота виникнення симптомів ПТСР серед опитуваних військовослужбовців

Симптоми ПТСР	Ніколи	Кілька разів	Раз на тиждень	Кілька разів на тиждень	Майже щодня
Нав'язливі думки, спогади або кошмари про бойові події	14	27	6	1	2
Повторні проживання бойових подій у вигляді раптових, зазвичай сильних, повторних проживань минулого досвіду	21	24	3	1	1

Уникання людей, місць або занять, які нагадують про бойові події	31	13	2	4	0
Зміна настрою, апатія або відчуття емоційної байдужості	11	22	10	4	3
Втрата інтересу до занять, які раніше приносили задоволення	20	17	7	3	3
Труднощі з концентрацією уваги та пам'яттю	16	15	11	4	4
Підвищена дратівливість або гнів	13	19	6	8	4
Неспокій, проблеми зі сном	9	19	10	6	6
Страх або панічна атака	25	16	5	2	0
Відчуття провини	29	13	5	1	2
Сором	33	14	2	1	0
Деперсоналізація	38	8	4	0	0
Дереалізація	29	13	7	0	1
Дисоціація	30	16	3	0	1
Зловживання алкоголем або наркотиками	38	12	0	0	0
Суйцидальні думки (думки про заподіяння собі шкоди або самогубство)	46	4	0	0	0

Подальші життєві події та їх зв'язок із виникненням психологічних проблем мають велике значення для швидкої та повної реабілітації як способу мінімізації негативних наслідків конфліктних ситуацій. Але дослідження показало, що лише 14% (7 з 50 опитаних респондентів) звернулося за кваліфікованою допомогою до психолога, чи психіатра, решта 86% не вважають потрібним робити це.

Війна впливає на цивільне населення інакше, ніж на військових. Військові, як правило, проходять спеціальну підготовку до бойових дій, на відміну від цивільного населення, яке не очікує та не готує до травматичних подій. Цивільні особи часто стають випадковими жертвами насильства, що може бути ще більш травматичним.

Крім того, війна часто руйнує інфраструктуру та соціальну тканину суспільства. Це призводить до втрати домівки, засобів до існування, соціальних зв'язків та почуття безпеки. Втрата цих важливих факторів може значно підвищити ризик розвитку ПТСР.

Додаткові групи ризику серед цивільного населення

Деякі групи цивільного населення більш схильні до розвитку ПТСР, ніж інші, зокрема:

- Діти особливо вразливі до впливу війни, оскільки вони ще формуються психологічно. Вони можуть мати труднощі з розумінням подій, що відбуваються, і можуть відчувати себе безпорадними та наляканими.

- Люди похилого віку можуть мати менше ресурсів для подолання травми, ніж молодші люди. Вони також можуть мати проблеми зі здоров'ям, які можуть погіршуватися стресом війни.

- Люди з інвалідністю можуть мати додаткові труднощі під час війни, наприклад, під час евакуації. Це може підвищити ризик розвитку ПТСР.

- Медичні працівники та рятувальники, які постійно стикаються з травмами та смертю, також мають підвищений ризик розвитку ПТСР.

Робота із людьми, що мають посттравматичний стресовий розлад, передбачає тривалу реабілітацію. Це комплекс лікувальних та соціальних заходів, які спрямовані на покращення психічного, психологічного, емоційного, поведінкового стану особи, яка має посттравматичний стресовий розлад. При цьому важливо спочатку визначити ступінь розладу, специфіку його протікання, особистісні параметри особи. Це дозволяє розробити індивідуальну програму реабілітації, яка на основі врахування всіх критеріїв викладених вище, визначає оптимальні етапи та кроки для усунення проявів посттравматичного стресового розладу [2].

Список використаних джерел

1. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? Довідник для широкого кола фахівців. Київ, 2023. 164 с. Друге видання, доповнене. Загальна редакція: К. Возніцина, Л. Литвиненко. ст. 23.

2. Мазур О., Ткаченко І., Чепурна В. Посттравматичний стресовий розлад в умовах військового стану. *Наукові перспективи* (Naukovі perspektivi). 2023. № 5 (35).

*Марія Боднар, к.психол.н., доцент
доцент кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія ім. Тараса Шевченка, м. Кременець*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ЖИТТЄВИХ КРИЗ СТУДЕНТСЬКОЮ МОЛОДДЮ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ СИТУАЦІЯХ ВОЄННОГО СТАНУ

Життєвий світ особистості неповторний і своєрідний. Він ніколи не співпадає з навколишнім світом, не тотожний із ним. «Особистість зв'яже клубок із ниток – вікової, подієвої, продуктів творчості, соціальних досягнень – своїм унікальним вузлом, визначаючи якість життя» [4, с. 20]. У процесі життєтворчості кожен конструює індивідуальну матрицю, заломлюючи через своєрідну призму власний досвід, самооцінку, життєві домагання та досягнення.

Інколи людина потрапляє у певні «прогалини буття», наслідком чого виникає дисгармонія, дисонанс, зсув в один бік реальності. Іншими словами, особистість опиняється в ситуації життєвої кризи. У нашому дослідженні не будемо акцентувати увагу на вікових кризах, адже вони є закономірними, нормативними, а їх переживання не може уникнути ніхто. Епігенетичний закон розвитку, за Е. Еріксоном, дозволяє стверджувати, що переживання вікової кризи поза віковим періодом буде ще важчим і більш проблемним.

Ми ж проаналізуємо особливості переживання індивідуальних життєвих криз особистості, зокрема в екстремальних ситуаціях, як-от під час повномасштабної війни в Україні. Наші респонденти – представники студентської спільноти, які навчаються в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка. Хтось із них втратив найрідніших, хтось домівку, а в окремих похитнулася віра й надія як основна магістраль життєвого шляху.

У науковому дискурсі поняття «життєва криза» має дуже різнопланове трактування. У розвідках Т. Титаренко криза розуміється як вагомий імпульс, що «підштовхує людину до іншої, зміненої, відредагваної траєкторії саморозвитку» [4, с. 35]. На нашу думку, у працях ученої найбільш повно і ґрунтовно охарактеризовано різні типи життєвих криз особистості, зокрема і на різних вікових етапах; запропоновано доцільні й науково обґрунтовані шляхи

психологічної підтримки та допомоги людині, яка переживає психологічні кризи [3].

Дослідниця І. Булах наголошує на тому, що у процесі переживання життєвої кризи важливим моментом є актуалізація автономії особистості («самості», за К.-Г. Юнгом). Зазначається, що після переживання кризи, людина по-іншому сприймає світ, більш реалістично і структуровано його сприймає. Таким чином, конструктивний вихід із кризи, на думку вченої, збагачує особистісний простір особистості [1].

Психологиня І. Черезова, розкриваючи сутність та природу життєвих криз, характеризує різні типи ставлення особистості до кризових ситуацій, акцентує увагу на доцільності використання класичних та інноваційних технік подолання життєвих криз. Привертає увагу підхід ученої до трактування окремих причин життєвих криз, зокрема «втрати» та «травми» [5].

Так як респондентами нашого дослідження є студентська молодь, тому простежимо дослідження вченими-психологами особливостей переживання кризових ситуацій у ранній та пізній юності. У контексті зазначеного, Є. Варбан якраз і розкриває стратегії подолання життєвих криз у юнацькому віці. Автор акцентує увагу і на ролі гендерних особливостей молодих людей, які впливають на вибір відповідної стратегії подолання кризи. Заслуговує на впровадження в практику його авторська програма психокорекційного тренінгу щодо подолання життєвих криз юнаками та юнками у складних ситуаціях [2].

Перед психологічною спільнотою часто постає питання: «Чи завжди криза – це суто негативне явище?». У сучасних дослідженнях простежуємо різнопланові підходи. І все ж, на думку переважної більшості, можемо стверджувати, що криза – це й своєрідний мотив, який підштовхує особистість до пошуку нової траєкторії життєздійснення. Ймовірно, що життєва дорога після переживання кризи буде відредагованою, реконструйованою, дещо зміненою, але переважно це буде рух особистості до саморозвитку та самовдосконалення.

Така ситуація видається нам найбільш оптимальною для кожного. При цьому молода людина часто вдається до необхідних «ремонтних робіт». У процесі переживання життєвої кризи вона

аналізує систему своїх міжособистісних стосунків. Наголосимо на тому, що інколи варто відмовитись від таких відносин, які давно віджили, тяготять, принижують або тягнуть назад. Не кожен може справитися з окресленою ситуацією, хоча ми вважаємо такий крок доцільним.

Ще одну важливу рекомендацію можемо дати молодим людям у реаліях сьогодення. Надзвичайно важливо навчитись захищати власні психологічні кордони. Людина на відміну від тварини, за Ф. Ніцше, вміє вчасно сказати «Ні!». Таким чином, особистості необхідно завжди тримати своєрідну зручну дистанцію з тими людьми, які загострюють кризові ситуації, а при певних обставинах і справді відмовляти їм.

Інколи, щоб не думати про життєві випробування, молодь надіває рожеві чи чорні окуляри. І перші, і другі їй зашкодять, бо кризова ситуація не зникне сама собою. Деякі люди можуть вчасно позбутись ілюзій щодо обставин життя, навколишніх або самих себе. Це вже буде кроком до самовдосконалення, маленькою перемогою над кризовою ситуацією. Разом із тим, можемо констатувати, що так чинять переважно особистісно зрілі молоді люди. Окремі ж не здатні самостійно конструктивно вийти з життєвої кризи. І на це є декілька причин.

По-перше, часто особистість боїться ризикувати, а значить і щось змінювати в своєму житті; по-друге, вона не бажає пережити можливе страждання, яке ймовірно може виникнути після розриву з певною людиною; по-третє, її часто лякає страх самотності, і вона продовжує своє існування навіть із тим, хто її тяготить і принижує; по-четверте, людина часто не вірить у власні сили, а значить залишає все, як було.

Наслідки описаних вище ситуацій можуть бути дуже доволі драматичними і непередбачуваними. Особистість «законсервовує» себе певною мірою, заплющує очі на все, що її не влаштовує у житті. Проблема не зникає, вона «засідає» ще глибше, руйнуючи плани, надії і сподівання. Хотілося б застерегти молодих людей від того, щоб вони не потрапили у псевдокризу, яка може наповнити їхнє життя почуттям нудьги і нікчемності, пригніченості і безбарвності. Криза нікуди не зникне, а лише тимчасово замаскується, щоб під впливом незначного на перший погляд тригера вибухнути з новою силою. Така молода

людина, ймовірно, не зможе зробити кроку назустріч новому життю, відмовиться від найзаповітніших мрій та сподівань.

Досліджуючи порушену проблематику, ми намагалися пропрацювати із майбутніми психологами можливі шляхи переборення життєвих криз, хоча вони мають дуже індивідуальний характер. Практичні фахівці повинні оволодіти здатністю надавати дієву допомогу у першу чергу собі, адже й їх може підстерігати зневіра, стан безвиході, апатія, розчарування, загострення депресії, наростання байдужості, втрата магістральної лінії життя. Кризи руйнують не лише нашу душу. Маючи потужний негативний емоційний потенціал, вони дуже негативно впливають на стан нашого фізичного тіла, викликаючи або загострюючи соматичні захворювання.

Таким чином, можемо стверджувати, що кожна життєва криза – це своєрідна сходинка або вперед, до саморозвитку, до роботи над собою, до істотних, але таких необхідних змін; або це рух назад.

У першому випадку відбуватиметься самоздійснення, самовдосконалення, самореалізація, що призведе до поступового руйнування застарілої життєвої траєкторії; у другому випадку – спостерігатиметься застій, своєрідна стагнація побудови життєвого шляху. Молоді люди повинні розуміти, що переборовши окрему життєву кризу, неможливо виробити психологічний імунітет від інших криз, а тому треба бути готовим до чергового життєвого вибору. У людини завжди є альтернатива, проте не варто зволікати з вибором, адже не роблячи його вчасно, можна опинитись у новій життєвій, але вже загостреній кризі.

Список використаних джерел

1. Булах І.С. Психологія життєвих криз особистості : навч. посіб. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 284 с.
2. Варбан Є.О. Стратегії подолання життєвих криз в юнацькому віці : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2009. 25 с.
3. Титаренко Т. М. Життєві кризи : технології консультування : навч. посіб. Київ : Главник, 2007. 176 с.
4. Титаренко Т.М. Сучасна психологія особистості : навч посіб. Київ : Каравела, 2013. 372 с.
5. Черезова І.О. Психологія життєвих криз особистості : навч. посіб. Бердянськ : БДПУ, 2016. 193 с.

*Лариса Бондарчук, к.с.-г.н., доцент,
доцент кафедри цивільної безпеки,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПОТЕРПІЛОМУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОЇ СИТУАЦІЇ

Щодня ми дізнаємося про надзвичайні ситуації – аварії, катастрофи, стихійні лиха, терористичні акти тощо. Важливо вміти правильно надавати потерпілим не лише домедичну, а й психологічну допомогу. Надзвичайні ситуації спричиняють сильний стрес. При цьому нервові напруження призводять до руйнування психічного здоров'я. Якщо потерпілому внаслідок надзвичайної ситуації несвоєчасно або неправильно надали психологічну допомогу, у нього може виникнути симптом посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У потерпілого змінюється ставлення до роботи, сон переривають нічні кошмари. Він перестає контролювати свої почуття, має неконтрольовані раптові вибухи гніву. У нього погіршуються стосунки в родині, він втрачає друзів. З ним часто трапляються нещасні випадки.

Цей синдром отримав офіційний статус як «посттравматичний стресовий розлад» (ПТСР). Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) є одним з найбільш помітних негативних психологічних наслідків переживання надзвичайно стресових ситуацій. Спочатку ПТСР визначався як психологічна реакція на війну та психологічні переживання ветеранів війни, але згодом був розширений до інших подій, таких як стихійні лиха, викрадення, автомобільні аварії, медичні травми тощо.

ПТСР діагностується, коли людина переживає травматичну ситуацію або стає свідком події, яка несе реальну або потенційну загрозу смерті або травми для себе або інших. При цьому вона переживає подію щонайменше протягом одного місяця, уникає пов'язаних з травмою подразників або відчуває підвищене збудження у вигляді дратівливості, порушення сну, труднощів з концентрацією уваги, страху та безпорадності.

Особливу роль у розвитку психічних розладів відіграє не сама надзвичайна ситуація (фактичний ступінь загрози), а те, як людина її сприймає. Чи виникне (коли і наскільки сильна) гостра стресова реакція, залежить від вразливості та адаптаційних можливостей

людини. Важливо також, що людина думає про конкретну надзвичайну ситуацію.

Психологічна підтримка потерпілим в основному включає підготовчі заходи, спрямовані на мінімізацію людських і матеріальних втрат внаслідок надзвичайної ситуації.

Необхідні заходи реалізуються за певними пунктами:

1. Розробка та уточнення концепції психологічної підтримки в надзвичайних ситуаціях.

2. Прогнозування нових видів надзвичайних ситуацій.

3. Створення постійно діючих груп психологічної підтримки у складі підрозділів реагування на надзвичайні ситуації, які беруть безпосередню участь у наданні допомоги в осередку надзвичайної ситуації.

4. Аналіз загальних закономірностей психічних розладів, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями, та розробка нових методів їх швидкої діагностики та лікування.

5. Розробка критеріїв професійної оцінки психічних розладів, що виникають під час та після надзвичайних ситуацій.

6. Організація курсів підвищення кваліфікації психологів, відповідальних за психологічну допомогу в польових умовах, та видання наукової і навчальної літератури з психології, специфічної для проблеми організації допомоги в надзвичайних ситуаціях.

7. Підготовка та проведення навчань для різних надзвичайних ситуацій.

Для надання психологічної допомоги населенню на місцях доцільно спочатку вжити необхідних заходів і призначити особу, відповідальну за надання відповідної допомоги. Як правило, відповідальність за надання допомоги покладається на службу психологічної підтримки.

Відповідальні за надання психологічної допомоги повинні заздалегідь визначити групу психологів, які будуть залучені до надання професійної допомоги. Також необхідно спланувати взаємодію групи психологічної допомоги з лікарями інших спеціальностей та іншими фахівцями, які надають допомогу, які підрозділи надаватимуть медичну допомогу, які заклади надаватимуть спеціалізовану психологічну допомогу, яким чином буде здійснюватися транспортування постраждалого до лікарні тощо. Також необхідно зробити наступне:

1. Визначення закладів, які потребують особливої уваги (школи,

інтернати, лікарні, пологові будинки).

2. Використання засобів масової інформації для підвищення обізнаності населення про наслідки надзвичайної ситуації та заходи, які необхідно вжити.

3. Взаємодія з іншими неурядовими організаціями, які залучені до надання допомоги (церквами, благодійними фондами, волонтерами).

4. Організовуючи психологічну підтримку в епіцентрі надзвичайної ситуації, з'ясувати, чим займаються місцеві лікарі та наскільки вони залучені до роботи [1].

Список використаних джерел

1. Круглий стіл «Захист та адаптація працівників в екстремальних умовах». URL: <https://ohoronapraci.kiev.ua/seminar/webinar/kruglij-stil-zahist-ta-adaptacia-pracivnikiv-v-ekstremalnih-umovah>.

*Дарина Галета, ст. гр. 22 Срзс
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Володимир Терпелюк, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОФІЛАКТИКА КІБЕРБУЛІНГУ СЕРЕД ПІДЛІТКІВ

Розвиток інформаційних технологій дав можливість люду ознайомлюватися та обмінюватися інформацією, спілкуватися, бути завжди на зв'язку, дізнаватися про події у світі, ділитися враженнями, обмінюватися думками в соціальних мережах і т. ін. Сучасні підлітки уже не уявляють свого життя без інтернету та, окрім користі спілкування, володіння широкою інформацією, інтернет несе серйозні ризики, що виявляються через агресію, образливі коментарі, повідомлення з погрозами і т. ін. Якщо такі цькування відбуваються постійно, підліток набуває статусу «жертви» і часто самотужки впоратися із цим не може. Основною особливістю кібербулінгу є його віртуальний характер, коли дії зловмисника відбуваються в інтернет-

просторі, де жертва може бути постійно доступною для атаки.

Поняття «кібербулінг» походить з англійської мови (cyber – віртуальне, опосередковане комп'ютером середовище; to bully – ображати або залякувати когось, хто є меншим або не таким впливовим, примушування такої особи до небажаних дій) [4].

Отже, кібербулінг (або кіберзнущання) визначається як форма агресії, яка виникає в інтернеті та використовується для заподіяння шкоди, образливих дій або залякування інших осіб за допомогою цифрових комунікаційних технологій. Це може включати в себе поширення образливих повідомлень, фотографій або відео, погрози, інтимні образи або вимагання.

Суттєвим у визначенні булінгу є розуміння того, що повторювана агресивна поведінка має довільний, а не випадковий характер і спрямована на обрану «жертву» з метою нашкодити, залякати, примусити до небажаних дій.

Дослідник Л. Лушпай зазначає, що дефініція «шкільний булінг» означає сукупність соціальних, психологічних і педагогічних проблем, які пов'язані з процесом тривалого фізичного або психологічного насильства з боку індивіда або групи по відношенню до індивіда, який не здатен себе захистити у певній ситуації. Часто агресивна, насильницька поведінка пов'язана з вибудованою ієрархією міжособистісних взаємин, з прагненням утвердження влади у підлітковому віці [3].

За дослідженнями Л. Найдьонової, кібербулінг передбачає напади з метою завдання психологічної шкоди, які здійснюються через різні мережі інтернет, через текстові повідомлення, розгортаються в чатах, діють за допомогою мобільного телефонного зв'язку [4].

Отже, поняття «кібербулінг» можемо трактувати як новітню форму протиправної поведінки, яка виявляється в агресивних, жорстоких діях з метою нашкодити, принизити, залякати людину, використовуючи мобільні телефони, електронну пошту, соціальні мережі тощо.

Українське законодавство у статті 173-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) «Булінг (цькування) учасників освітнього процесу» визначає булінг (цькування) як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у т. ч. із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються

стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого.

Українські науковці і практики у різних галузях цю проблему лише починають аналізувати, причому вітчизняні дослідження здійснюють переважно з позицій педагогіки та психології, що ґрунтуються на закордонних розробках теорії булінгу, яку активно почали вивчати і розробляти в 90-х роках ХХ століття. Цю проблему досліджували Д. Лейн, В. Ортон, Д. Ольвеус, Е. Ролланд та ін. Проблему профілактики булінгу в шкільному середовищі досліджували О. Вознюк [1], Т. Єльчанінова [2], О. Кормило [3], Н. Лалак [4], Л. Лушпай [5], С. Панасевич [6] та інші.

Соціально-педагогічна профілактика кібербулінгу серед підлітків є важливим завданням у сучасному світі, де використання інтернету та соціальних мереж стає все поширенішим. Кібербулінг відноситься до форми цілеспрямованого негативного впливу через електронні засоби комунікації, такі як соціальні мережі, повідомлення, форуми і т.д. Для запобігання цьому явищу і захисту підлітків від його наслідків можна використовувати соціально-педагогічну профілактику.

Кібербулінг (або кіберзнування) визначається як форма агресії, яка виникає в Інтернеті та використовується для заподіяння шкоди, образливих дій або залякування інших осіб за допомогою цифрових комунікаційних технологій. Це може включати в себе поширення образливих повідомлень, фотографій або відео, погрози, інтимні образи або вимагання. Основною особливістю кібербулінгу є його віртуальний характер, коли дії зловмисника відбуваються в інтернет-просторі, де жертва може бути постійно доступною для атаки.

Серед стратегій, які можуть бути використані для профілактики кібербулінгу серед підлітків важливим є створення довірливого середовища, де дитина може поділитися своїми тривогами, де забезпечена можливість для підлітків обговорювати будь-які проблеми чи ситуації, з якими вони зіткнулися в інтернеті, зі своїми батьками, вчителями або соціальними працівниками. Важливо, щоб підлітки відчували, що їхні проблеми чують, розуміють і готові прийти на допомогу. Створення виховного простору, що формує особистість, позитивного клімату в школі або спільноті, формування культури поваги, толерантності та взаєморозуміння серед учасників

будь-якого процесу у спільноті – ключові аспекти профілактики кібербулінгу підлітків.

Освітнє середовище є частиною життєвого, соціального середовища людини, що є сукупністю всіх освітніх чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість у процесі навчання, виховання та розвитку.

Відповідно до пункту 1 частини першої Закону України «Про повну загальну середню освіту» безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможлиблюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової або моральної шкоди, шляхом фізичного або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору.

Сьогодні заклад освіти є не тільки освітнім ресурсом, а й простором розвитку особистості, де в кожній дитині є можливість реалізувати свої здібності, перебуваючи в комфортних та безпечних умовах. Важливим буде залучення підлітків до проектів та ініціатив, спрямованих на підтримку позитивних взаємин та протидію кібербулінгу. Необхідною умовою також є тісна співпраця з батьками та громадою, шляхом залучення батьків до процесу профілактики кібербулінгу, надання їм інформації та ресурсів для того, щоб вони могли відстежувати онлайн-активність своїх дітей і реагувати на потенційні загрози.

Важливим елементом батьківського контролю є розташування комп'ютера в зоні спільного користування (вітальня, кухня), де, займаючись паралельно власними справами, дорослі можуть ненав'язливо спостерігати час від часу за реакціями дитини, коли вона перебуває в інтернеті, а також легше контролювати час роботи з комп'ютером (особливо критичним це є для молодших підлітків, у яких власна довільна поведінка і вольові процеси знаходяться на етапі формування). Батьки повинні уважно вислуховувати дитину щодо її вражень і дій у віртуальному середовищі, знайомитись із сайтами і тими кібер-технологіями, які використовуються дітьми.

Важливо звертати увагу на тривожні ознаки, які можуть вказувати на можливість виктимізації вашої дитини внаслідок кібербулінгу: дитина виглядає засмученою після он-лайн режиму, перегляду повідомлень, віддаляється від спілкування з однолітками,

можливе погіршення академічної успішності (хоча останнє може свідчити і про інші негаразди). Періодичність спілкування, певні ритуали і сімейні традиції обговорення підсумків дня чи тижня дають змогу здійснювати моніторинг проблем, в тому числі й тих, які виникають у віртуальній частині соціального світу дитини.

Суттєво важливим у профілактиці кібербулінгу є інформування в ході навчально-виховного процесу: проведення регулярних лекцій, семінарів або тренінгів з підлітками щодо небезпек інтернету та кібербулінгу. Це може включати бесіди про безпеку в інтернеті, ризики кібербулінгу, етику онлайн-поведінки та методи захисту. Розвиток навичок міжособистісної комунікації допоможе підліткам у тренуванні у навичках спілкування та розв'язання конфліктів віртуально і офлайн. Це може включати в себе тренування з емоційної рівноваги, уміння виявляти імпульсивні реакції та зберігати помірковану поведінку у складних ситуаціях.

Отже, для профілактики кібербулінгу серед дітей можуть використовуватися психологічні методики та технології. Програми профілактики кібербулінгу в процесі розвитку міжособистісних відносин у колективі шкільного класу є компонентом навчально-виховного процесу здобувачів середньої освіти. У подоланні кібербулінгу важливо знайти нові підходи до взаємодії з учнями та їхніми батьками. Використання профілактичних програм допоможе у навчанні учнів та дорослих новим формам поведінки, сприятиме розвитку стресостійкості особистості, здатної самостійно, ефективно і відповідально будувати своє життя.

Список використаних джерел

1. Вознюк О.М. Профілактика булінгу в шкільному середовищі. Вісник Житомирського інституту післядипломної педагогічної освіти. 2019. № 1. URL: <http://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/01/>.
2. Лалак Н.В., Майборода І.Е., Пеняк В.С. Булінг в освітньому середовищі сучасного закладу загальної середньої освіти: теоретичний аспект. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Педагогіка та психологія». 2019. Вип. 1. С. 34–36.
3. Лушпай Л.І. Шкільний булінг як різновид суспільної агресії. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна». 2013. Вип. 33. С. 85–89.
4. Найдьонова Л.А. Кібербулінг або агресія в Інтернеті: способи розпізнання і захист дитини [Електронний ресурс] : метод. рек. Київ.

*Катерина Герасимюк-Казьмірук, ст. гр. 41-ПС,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець*
*Юлія Тимош, к. психол. н., доцент,
доцент кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ ПІДЛІТКОВОЇ КРИЗИ УЧНЯМИ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ В ЗЗСО

Підлітковий період характеризується внутрішніми суперечностями. Дитина відчуває себе дорослою, виражає це у своїй поведінці самостійністю і незалежністю. Одночасно вона залишається дуже вразливою і потребує підтримки, внутрішнього розуміння і відчуття любові, особливо з боку батьків. Підлітки борються з обмеженнями, але водночас вони потребують стабільності й кордонів навколо себе [3].

На цьому етапі життя підлітки активно спілкуються з однолітками, а вагомість авторитету дорослих зменшується. Часто вони обирають собі кумирів серед успішних знаменитостей й намагаються наслідувати їх. Підлітки намагаються довести свою важливість і незалежність від дорослих, іноді це виявляється у радикальних діях: втеча з дому, поява шкідливих звичок, пропуски уроків у школі, конфлікти з дорослими, упертість у власних рішеннях, агресія у відповідь на спроби втрутитися в їхнє особисте життя. Це все, на думку підлітка, допомагає їм продемонструвати свою індивідуальність, вагомість, дорослість [1].

Психологічні особливості поведінки школярів підліткового віку в період підліткової кризи ми досліджували у кваліфікаційній роботі. Із метою вивчення стилю поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях серед однолітків нами було проведене емпіричне дослідження на базі філії опорного закладу Горинського ЗЗСО І-ІІІ ступенів «Кушлинська гімназія». Для психодіагностики був застосований груповий метод, в якому взяли участь 40 учнів 6–8 класів.

Під час проведення діагностування (рис. 1) нами було встановлено, що у 38% досліджуваних осіб виявлено стиль суперництва в конфліктних ситуаціях. Стиль пристосування є характерним для 22% осіб, стиль компромісу – для 24%, тоді як лише 16% осіб використовують стиль співпраці та уникнення (по 8% на кожен з цих стилів).

Результатом використання методики було виявлення різних типів поведінки дітей підліткового віку.

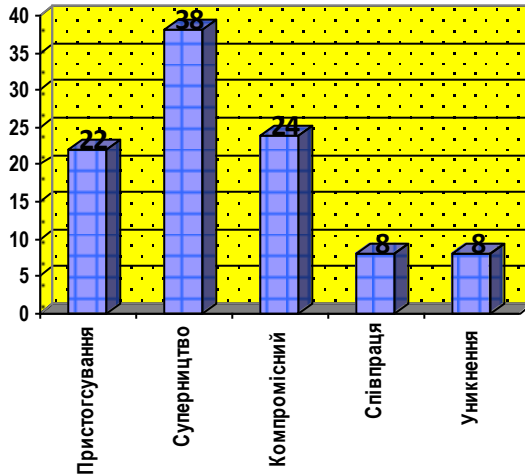

Рис. 1. Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки за методикою К. Томаса

Аналіз результатів нашого дослідження засвідчив тенденцію використання стилів поведінки у конфліктах, які відносяться до двох моделей регулювання конфліктів – кооперації (стиль компромісу та співпраці) та напористості (стиль суперництва та пристосування). Для досліджуваних респондентів найтиповішим типом конфліктної поведінки є суперництво (рис. 1).

Здійснивши аналіз результатів дослідження респондентів, ми виявили, що найпоширенішою є друга модель – напористість (60% підлітків використовують цей стиль), тоді як перша модель – кооперація – є характерною лише для 32% підлітків.

У нашому дослідженні із метою зниження рівня показників схильності підлітків до конфліктів нами було застосовано психокорекційну програму, яка допомогла підліткам зрозуміти себе та

інших, розвинути навички ефективного спілкування та управління емоціями.

Після проведення психокорекційної програми була проведена повторна діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки за методикою К. Томаса (рис. 2). Результати засвідчили, що стиль суперництва виявлено у 31% досліджуваних осіб, стиль пристосування – для 24% осіб, стиль компромісу – для 25%, співпраці – 13%, уникнення – 7%.

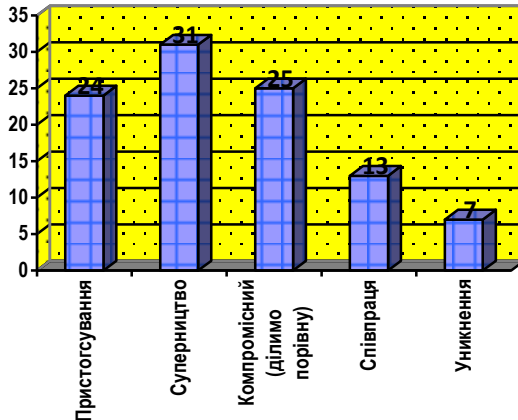

Рис. 2. Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки за методикою К. Томаса

Отже, у своєму дослідженні ми вивчали стиль поведінки підлітків у конфліктних ситуаціях серед однолітків. Нами була використана тренінгова психокорекційна програма, яка мала на меті розширити світогляд учнів щодо важливості позитивних взаємин у спілкуванні, сформувати в підлітків позитивне ставлення до дружби, навчити цінувати своїх товаришів та надавати їм допомогу, сприяти розвитку позитивної самооцінки та формування позитивного уявлення про себе.

Можемо сказати, що проведений тренінг був дієвим, адже показники схильності підлітків до конфліктної поведінки дещо знизилися. Це говорить про необхідність систематичного проведення бесід, круглих столів, тренінгів, години класного керівника на означену тему з метою зниження рівня в учнів схильності до конфліктної поведінки.

Список використаних джерел

1. Котлова Л.О. Особливості конфліктних форм поведінки підлітків з вираженими акцентуаціями рис характеру. Актуальні проблеми педагогіки та психології. Львів, 2011. Ч. 1. С. 68–70.
2. Кравчук С. Психологічні основи міжособистісних стосунків у групі. *Соціальна психологія*. 2007. № 3. С. 100–105.
3. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
4. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
5. Товпій Ж.І. Формування системи міжособистісних взаємин у підлітків. *Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. Костюка АПН України*. Київ, 2009. Т. IV. Ч. 4. С. 73–76.

*Олександра Губар, к.е.н, доцент,
доцент кафедри соціального забезпечення,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси*

ВПЛИВ СТРЕСУ НА ПСИХОЛОГІЧНИЙ СТАН ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

В Україні вже два роки триває повномасштабна війна з росією, що має кризовий вплив на всі сфери життя суспільства, включаючи освіту. Здобувачі вищої освіти стикаються зі значними стресовими викликами та емоційними навантаженнями, пов'язаними з війною та загрозою безпеки, що, в свою чергу, значно знижує когнітивні здібності та якість навчання.

Емпіричне дослідження видів та ступеня емоційних реакцій на стрес є основою для розроблення та подальшого впровадження в освітній процес корекційних програм психологічної підтримки, які допоможуть стабілізувати психоемоційний стан студентів та, відповідно, покращити їх здатність до навчання.

Дослідження впливу емоційного реагування на стрес здобувачів вищої освіти проведено на базі Черкаського державного технологічного університету, Факультет гуманітарних технологій, кафедра соціального забезпечення. Експериментальну вибірку дослідження становлять студенти 3–4 курсів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» та 1–2 курсів освітньо-

кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальності «Соціальне забезпечення» денної та заочної форм навчання. Загальна кількість учасників – 50 студентів, віком – 18–35 років. За гендерною ознакою, жінки становлять 38 осіб (76%), чоловіки – 12 (24%). Застосовані методики дослідження: тест на визначення рівня стресу В. Щербатих, методика «Агресивна поведінка» [1; 2].

Розподіл респондентів відносно рівня стресу (за тестом В. Щербатих) представлено на рис. 1. Вагомий стрес відсутній у 5% студентів, 20% респондентів знаходяться у стані помірному стресу, 40% переживають сильні стресові фактори, 20% знаходяться у стані сильного стресу і 15% перебувають у стані виснаження. Тобто, у 5% студентів стрес компенсується природнім шляхом, у 20% респондентів є виражена напруженість емоційних і фізіологічних систем організму, який не вдається компенсувати; 20% студентів необхідна допомога спеціаліста і у 15% спостерігається виснаження енергетичних запасів адаптаційного захисту.

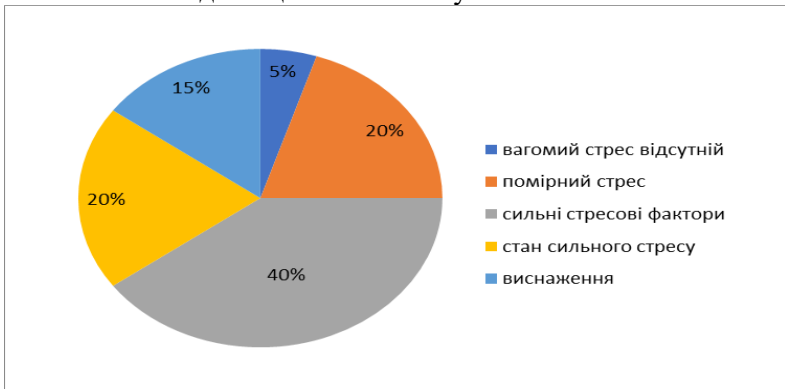

Рис. 1. Розподіл респондентів відносно рівня стресу

Загальний вплив рівня стресу на соматичні та інші стани організму респондентів представлено на рис. 2.

Як видно з рис. 2, найбільший вплив мають прояви стресу на патофізіологічні чинники. У всіх респондентів виявлено головні болі та біль у різних частинах тіла. Значною є поширеність симптомів підвищеної стомлюваності та тахікардії (у 68%). Поширені симптоми порушення функції системи травлення та пітливості (у 51%). Майже у половини респондентів відмічено симптоми зниження імунітету і часті нездужання. Такі симптоми, як порушення вільного дихання, відчуття напруги в м'язах, тремор рук, судоми виявлено у 7%

респондентів.

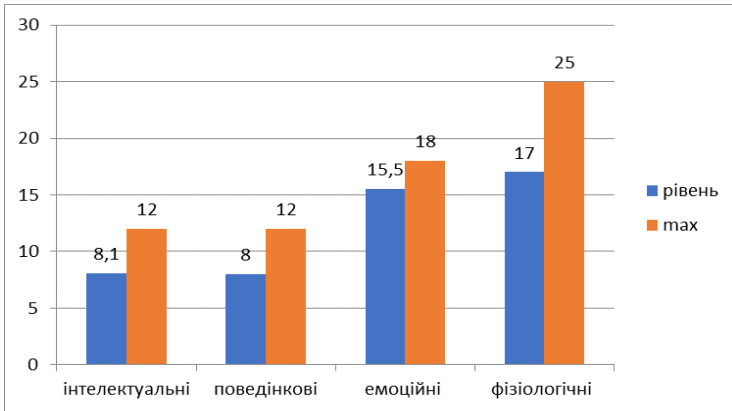

Рис. 2. Вплив рівня стресу на соматичні та інші стани організму

Дуже високим є рівень поширеності емоційних симптомів стресу. Виявлено значний прояв таких емоційних симптомів, як занепокоєння (у 66%), підвищення тривожності (у 77%), похмурих настроїв (у 95%), підозрілість, зменшення почуття впевненості у собі, почуття відчуженості та самотності (87%) втрата інтересу до життя та зниження самооцінки, поява почуття провини. Всі респонденти відмітили зменшення задоволеності життям.

Результати впливу стресу на поведінкові зміни за методикою «Агресивна поведінка» представлено на рис. 3.

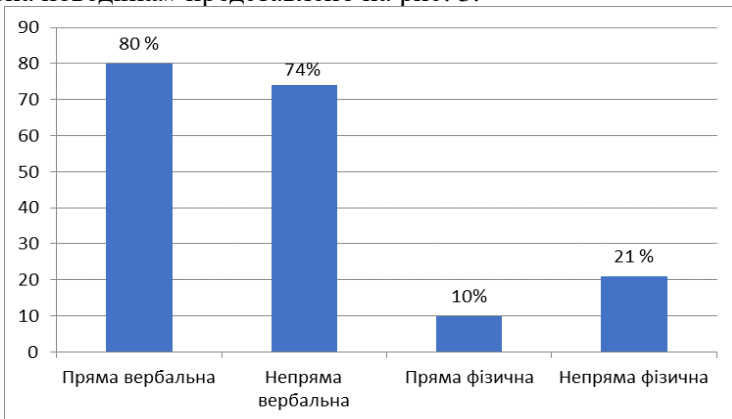

Рис. 3. Розподіл проявів агресивної поведінки серед респондентів, (%)

Схильність до прямої вербальної агресії мають 80% респондентів, як через сварки і крики, так і через зміст словесних відповідей (брутальних, образливих слів). До непрямой вербальної схильні 74% респондентів, що має прояв у вигляді осуду іншої людини, поширення про неї пліток, образ на її адресу, висловлювання свого невдоволення у спілкуванні з друзями, близькими, знайомими. До непрямой фізичної агресії схильні 21% респондентів, що проявлялось у ляскоті дверима, биттям кулаками по столу, прагненню зламати яку-небудь річ, киданні предметів. Це спосіб «випуску пару» є менш агресивним, однак може призвести до фізичних травм. До прямої фізичної агресії має схильність 10% респондентів, переважно, чоловіки. Середній рівень стриманості становить 22 бали, що свідчить про нестриманість агресивних емоційних проявів.

Отже, тривалі військові дії створюють надзвичайні та травматичні умови, які можуть спричинити негативні емоційні реакції серед студентської аудиторії. Різні фактори можуть підсилювати або зменшувати емоційну реакцію здобувачів вищої освіти на стрес у зв'язку з війною. До них відносяться особисті характеристики, рівень підтримки з боку родини та спільноти, доступ до психологічної допомоги та ресурсів.

Серед найбільш поширених реакцій на стрес можна відзначити високий рівень тривожності, занепокоєння, незадоволеність життям, неухважність, труднощі в прийнятті рішень, нестриманість агресивних проявів, безсоння, кошмари, порушення короткочасної пам'яті, зміни у харчовій поведінці.

Забезпечення ефективної психологічної підтримки для здобувачів вищої освіти у період війни має велике значення для збереження їхнього психічного здоров'я та успішного навчання. Серед стратегій підтримки можуть бути психологічні консультації, тренінги психологічної самопомоги, створення підтримуючого середовища в закладі вищої освіти, публікація інформації про доступні ресурси допомоги. Це знизить рівень накопиченого непереробленого стресу та ймовірність розвитку соматичних та нервових захворювань.

Список використаних джерел

1. Тест на визначення рівня стресу (за В.Ю. Щербатих). URL: <https://vseosvita.ua/test/test-na-vyznachennia-rivnia-stresu-za-v-iu-shcherbatykh-2951223.html>.

2. Ільїн Е.П. Психологія індивідуальних відмінностей, 2002.

URL:

http://psih.pp.ua/p140_%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D1%96%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%B9_2002.html#google_vignette.

*Зарина Дацук, начальник відділу
молодіжної політики департаменту
молоді та спорту Луцької міської ради, м. Луцьк*

МЕНТАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я МОЛОДІ ЯК ОДИН З ПРІОРИТЕТІВ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ

Ментальне здоров'я – поняття дуже широке та поєднує різні аспекти. Досить часто у різних інформаційних джерелах ми можемо зустрічати інші, дещо синонімічні терміни (хоч деякі автори й надають їм трохи різне тлумачення): психічне здоров'я, психологічне здоров'я, душевне здоров'я та ін.

Тут варто нагадати, що сам термін «здоров'я» не означає лише відсутність хвороб. Так, за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (далі – ВООЗ) здоров'я – це стан повноцінного (повного) фізичного, психічного та соціального добробуту (благополуччя), а не лише відсутність хвороб чи фізичних вад. Отже, коли ми говоримо про здоров'я – ми говоримо про благополуччя і добробут. Згідно з визначенням ВООЗ, ментальне здоров'я – це стан щастя та добробуту, в якому людина реалізує свої творчі здібності, може протистояти життєвим стресам, продуктивно працювати та робити внесок у суспільне життя. Таким чином, ментальне здоров'я є невід'ємною частиною щасливого життя людини.

Останнім часом про ментальне здоров'я в Україні почали говорити частіше. На це вплинув як загальний рівень прогресу, дослідження у цій тематиці, так і, звісно, ті виклики, в яких живе наша країна останні декілька років. Обмеження, пов'язані з пандемією COVID-19, страх за своє здоров'я та здоров'я близьких, згодом – повномасштабне вторгнення росії до України, рівень стресів та тривог, безумовно, накладає свій відбиток на самопочуття людей. Тож

ментальному здоров'ю присвячують все більше досліджень та наукових робіт. Особливу увагу на нього звертають психологи, які працюють з клієнтами над цими темами, і, звісно, не можуть та не мають права ігнорувати ментальне здоров'я, а також органи влади всіх рівнів.

Наприкінці 2023 року Луцькою міською радою було затверджено нову Програму реалізації молодіжної політики у Луцькій міській територіальній громаді на 2024–2027 роки (рішення сесії від 20.12.2023 № 54/5). У програмі вперше згадується термін «ментальне здоров'я» (підпункт 3.1. Додатку 2 до Програми: «Організація та підтримка заходів, що спрямовані на дбайливе відношення до свого фізичного та ментального здоров'я. Проведення спортивних акцій, підвищення культури звернення до психологів, підтримка заходів профілактичного спрямування»). Департамент молоді та спорту Луцької міської ради має право як самостійно організовувати та проводити заходи, спрямовані на підтримку ментального здоров'я, так і сприяти громадським організаціям у реалізації заходів такого спрямування.

Про ментальне здоров'я наші експерти спілкуються, зокрема, під час проведення тренінгів із сексуального просвітництва для підлітків; під час реалізації відомого проєкту «Помічник патрульного» (реалізується спільно із патрульною поліцією у Волинській області та увійшов до каталогу кращих практик молодіжної роботи у 2020 році); під час анімаційних майстер-класів для молоді; організуємо спеціальні зустрічі молоді з психологами та ін.

Питанням ментального здоров'я також приділено значну увагу й при розробці Стратегії розвитку молоді та Стратегії реалізації молодіжної політики (обидві – до 2027 року), робота над якими розпочалася ще у 2023 році (з максимальним залученням громадськості) та має бути завершена у I півріччі 2024 року (затвердження вказаних Стратегій на сесії Луцької міської ради). У вказаних Стратегіях питанням ментального здоров'я приділено окремий важливий блок. Не обійшла вказану тему й Національна молодіжна стратегія до 2030 року (затверджена Указом Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021). Наразі також реалізується Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?» – ініціатива Першої леді України Олени Зеленської, спрямована на розбудову якісної системи надання послуг у сфері психосоціальної підтримки та розвиток культури піклування про ментальне здоров'я.

Все це черговий раз підкреслює посилену увагу до ментального здоров'я населення (в тому числі – молоді) з боку всіх зацікавлених сторін. Звісно, не виключення й органи влади всіх рівнів.

Важливою складовою дбайливого ставлення до свого ментального здоров'я є також формування культури звернення до психологів. Довгий час у нашому менталітеті звернення до психологів вважалося чимось табуйованим, соромітьким, незручним тощо. Останніми роками ця тенденція, на щастя, змінюється. Зокрема, це спостерігається в перше чергу серед молоді. Молоді люди дбають про своє ментальне здоров'я, звертаюся до психологів, часто не приховують цю інформацію, а навпаки публічно це артикують, привертають увагу до цього питання, нівелюють застарілі стереотипи і, таким чином, формують культуру звернення до психологів.

Слід також наголосити на важливості доступності таких послуг (звернення до психологів). Вживаючи термін «доступність», маємо на увазі як фізичну (наявність психолога в населеному пункті, де проживає людина, або ж можливість звернутися онлайн), так і можливість вибору: звернутися до психолога безоплатно або ж на платній основі. В Україні існує декілька «гарячих ліній», які спеціалізуються на психологічній допомозі, працюють на умовах анонімності та на безоплатній основі. Є навіть окремі «гарячі лінії» для молоді, підлітків.

Зокрема, Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України 30 липня 2023 року опублікувало статтю, де були зазначені усі сервіси та «гарячі лінії», куди можуть звертатися підлітки. Зі статтею можна ознайомитись за посиланням: <https://minre.gov.ua/2023/07/30/psychologichna-dopomoga-dlya-pidlitkiv-kudy-mozhna-zvertatysya/> Зокрема, це: Лінія Національної психологічної асоціації, Національна гаряча лінія для дітей та молоді від Ла Стради, Лінія від благодійного фонду «Голоси дітей», Міжнародна гуманітарна організація «Людина в біді». Сервіси для підлітків та молоді: «ПОРУЧ» (онлайн група підтримки), «Не дрібниці» (телеграм-бот), «Teenergizer» (консультації).

Для всіх охочих, незалежно від віку, які відчувають емоційну кризу чи суїцидальні думки, працює «гаряча лінія» LifeLine Ukraine. Посилання на джерело: <https://lifelineukraine.com/activities>

На сайті сервісу зазначено: «Наша основна діяльність полягає в наданні підтримки людям, які відчувають суїцидальні думки або емоційну кризу, через нашу гарячу лінію, яка доступна 24 години на

добу і 7 днів на тиждень і є безкоштовним дзвінком від усіх основних операторів мобільного зв'язку в Україні, номер гарячої лінії 7333. З моменту початку роботи гарячої лінії в жовтні 2019 року Lifeline Ukraine допомогла абонентам, які потрапили в біду, більше 30 000 разів. З моменту повного вторгнення в Україну попит на нашу підтримку зріс майже втричі». Тут є різні послуги: від підтримки через дзвінок чи телеграм чат, до можливості пройти освітні курси з питань ментального здоров'я та інші опції.

Звісно, важливими є і місцеві сервіси. Так, фактично одразу після повномасштабного вторгнення агресора в Україну, при управлінні соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді Луцької міської ради було створено Психологічний штаб. Тут безплатно в режимах онлайн та офлайн надавалися консультації психологів. Записатися на консультацію можна було, зателефонувавши на інформаційну лінію. Важливо, що консультації надавалися на безоплатній основі. Діє вказаний штаб і сьогодні. Активно працює кабінет психолога, у якому щоденно з 8.30 до 17.30 проводять індивідуальні консультації психологи – сімейний психолог, кризовий психолог, дитячий психолог, фахівець із впровадження корекційних програм для кривдників, психолог по роботі з постраждалими від домашнього насильства. Щодня 6 фахівців проводять індивідуальні консультації та психологічні тренінги. За номером 0800 400 332 працює цілодобова телефонна інформаційна лінія підтримки, де провідні психологи консультують клієнтів онлайн. Адреса: м. Луцьк, пр-т Соборності, 18 (2 поверх ДРАЦСу).

До речі, не варто ігнорувати й простий, але часто ефективний спосіб самопомоги – звернення не тільки до психологів, а й до друзів чи родичів. Часто саме душевна бесіда зі знайомою / рідною людиною здатна принести полегшення та зміну ситуації.

Коли точно варто звернутися саме до спеціаліста? Фахівці радять відвідати спеціаліста, якщо спостерігаєте порушення сну і харчової поведінки, відчуваєте тривалу апатію та відсутність енергії. Психотерапевт / психолог – це також не єдиний, хто має опікуватися ментальним здоров'ям. Це завдання стосується багатьох:

Батьки. Змалку слід створювати для дитини здорову й доброзичливу атмосферу в сімейному колі. Адже психіка формується саме в сім'ї, й те, що закладається в ранньому дитинстві, залишається на все життя: самооцінка, вміння спілкуватись і розуміти себе та інших.

Вчителі. Не завжди батьки можуть вчасно помітити зміни в поведінці своєї дитини. Особливо це стосується підлітків – вони більш замкнуті, а більшість часу проводять у школі та з друзями. Тому вчителям варто звертати увагу на поведінку своїх учнів, будувати з ними довірливі відносини, допомагати вирішувати конфлікти.

Роботодавці. Працевдатність однією з перших страждає від порушень психіки. Водночас сприятлива атмосфера на робочому місці зміцнює колектив та є профілактикою психічних розладів.

Деякі організації впроваджують навчальні тренінгові програми для своїх працівників або ж відкриті навчання для вільного запису всіх охочих. Навчання мають назву на кшталт «Базовий курс самопомоги та первинної підтримки у кризових ситуаціях». Звісно, людина, яка пройшла такий тренінг чи інший вид навчання, буде більш підготовленою як для надання самопомоги, так і базової допомоги іншій людині, якщо така опиниться в надзвичайних обставинах, або коли цього буде потребувати ситуація.

Не варто ігнорувати й прості поради фахівців, які стверджують, що дбати про ментальне здоров'я можна і завдяки простим, але ефективним діям: займатися фізичною культурою чи / та спортом; практикувати медитацію; дбати про здоровий та повноцінний сон; здійснювати профілактику вигорання; дотримуватись режиму відпочинку; концентруватися на позитивних емоціях; уникати стресових ситуацій та навчитися адекватно на них реагувати; збалансовано харчуватись; регулярно здійснювати прогулянки на свіжому повітрі; чітко планувати свій розпорядок дня; відмовитись від поганих звичок (алкоголь, паління тощо).

Чи можна розпізнати перші «дзвіночки» ментальних розладів? Головні ознаки порушення психологічної рівноваги за даними ВООЗ наступні:

- фізичні (порушення сну, больові відчуття у будь-якій частині тіла);
- емоційні (постійне відчуття страху, тривоги, журби);
- когнітивні (труднощі з чітким мисленням, порушення пам'яті, патологічні переконання);
- поведінкові (агресія, зловживання алкоголем чи наркотиками, неспроможність виконувати повсякденні функції);
- перцептивні (наприклад, пацієнту здається, що він бачить або чує те, чого не помічають інші).

Насправді ознаки розладів дуже індивідуальні, й відрізнити їх

може лише лікар /психолог /психотерапевт, тому займатися самодіагностикою не варто.

Ментальне здоров'я – надзвичайно важлива складова здоров'я людини, невід'ємна частина щасливого життя, тож дбати про нього – наш привілей та зобов'язання.

Список використаних джерел

1. Психологічна допомога для підлітків: куди можна звертатися?
URL: <https://minre.gov.ua/2023/07/30/psychologichna-dopomoga-dlya-pidlitkiv-kudy-mozhna-zvertatysya/>.
2. Гаряча лінія. URL: <https://lifelineukraine.com/activities>.

*Тетяна Корецька, к.н. з держ.управл.,
в.о. доцента кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ВАЖЛИВІСТЬ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Сьогодні майже кожен українець, переживає стресові ситуації на ті події, які відбуваються щодня. Тривоги, обстріли, недосипання, депресії – це зараз відчуває кожна людина у нашому суспільстві. Дуже важко переключитися на нормальне життя, адже наше ментальне здоров'я постійно перебуває під великою напругою.

В умовах повномасштабної війни Україна зіткнулася із значним зростанням потреби в психологічній допомозі. Близько 15 млн українців потребують психологічної підтримки через війну. У першу чергу допомоги потребують внутрішньо переміщені особи, літні люди, діти, підлітки, ветерани та військові. Наразі дуже важливою є роль місцевих влад та місцевих громад у розбудові сфери охорони психічного здоров'я, підвищення культури піклування населення про свій психоемоційний стан, поширенні знань про реалізацію техніки психологічної самопомоги.

Ментальне здоров'я є невідомою частиною нашого щасливого життя. Це поняття дуже широке і поєднує різні аспекти. Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, ментальне здоров'я – це стан щастя та добробуту, в якому людина реалізовує свої творчі здібності, може протистояти життєвим стресам та робити

внесок у суспільне життя. Це означає, що ментальне здоров'я об'єднує здоровий дух та психіку людини із соціальним складником. Воно є важливим для втілення бажань, реалізації цілей, доброго фізичного самопочуття. А з іншого боку – психічне здоров'я кожної людини важливе для всього суспільства. Стан ментального здоров'я залежить від багатьох чинників: соціальних, екологічних та навіть економічних. Здатність отримувати задоволення від життя - основна риса ментально здорової людини. На жаль, не кожна людина, яка відчуває дисбаланс ментального здоров'я наважиться звернутися до психотерапевта. Далеко не кожен знає, як підтримати себе та близьких, коли тривожні думки перестають бути варіантом норми.

30 березня 2023 року Кабінетом Міністрів України ухвалено постанову № 301 «Про утворення Координаційного центру з психічного здоров'я», якою затверджено Положення про Координаційний центр з психологічного здоров'я та склад. Основним завданням Координаційного центру було розроблення та впровадження Всеукраїнської програми ментального здоров'я, забезпечення системного підходу до організації та координації заходів з виконання Програми, планування відповідних заходів, проведення моніторингу та аналізу стану їх здійснення.

За ініціативи першої леді Олени Зеленської створено Всеукраїнську програму ментального здоров'я, що має просту життєву назву «Ти як?». По всіх областях країни продовжується створюватися мережа осередків. Також у регіонах створюються центри життєстійкості, в яких людина зможе отримати необхідну допомогу або перенаправлення до фахівця. Наразі отримано вже 200 заявок від громад на участь у пілотному проєкті. Так, у Волинській області, у лютому 2024 року уже відкрився перший центр життєстійкості у Нововолинську.

Також в рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?» створено мобільний застосунок. Це дуже зручно, адже зайшовши у застосунок або на сайт howareu.com можна дізнатися багато важливої інформації, а також звернутися по допомогу до фахівців. Також можна дізнатися про організації та інші ресурси, що допомагають як звичайним українцям, так і надають психологічну підтримку ветеранам та ветеранкам.

До прикладу ГО «Вільний вибір» має місію надання психологічної підтримки ветеранам, ветеранкам, військовим та їх

родинам у доказових методах психотерапії; творити та розвивати екологічну, професійну спільноту фахівців сфери ветеранських справ.

Застосунок «База» – це мобільний застосунок психологічної підтримки для ветеранів і ветеранок. У ньому зібрані едукативні матеріали про ментальне здоров'я, вправи для самодопомоги і корисні контакти. Застосунок допомагає навчитися ідентифікувати свої стани і вміти стабілізувати себе в моменті, коли накриває. Також у цьому застосунку є можливість написати фахівцю та отримати від нього відповідь.

MARTA – програма ментального здоров'я для ветеранів війни, їх рідних та близьких. MARTA надає можливість анонімно пройти тестування, зрозуміти свій психологічний стан та за потреби знайти фахівця або звернутися за допомогою на Гарячу лінію кризової підтримки для ветеранів і їхніх родин Українського ветеранського фонду.

Mental Help – онлайн платформа, яка створена для надання безкоштовної професійної психологічної допомоги та підтримки українцям у цей непростий час. Кожен незалежно від віку, статі та соціального статусу може отримати незалежну психологічну допомогу. Проєкт зібрав команду з 15 професійних психологів, які працюють з усіма українцями, що відчують на собі психологічні наслідки війни. Окрім індивідуальних консультацій, психологи проводять відкриті лекції.

UCare – це ресурс, що допомагає людям знаходити висококваліфікованих психологів для вирішення проблем, тощо.

Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що в умовах сучасних викликів ментальне здоров'я кожної людини дуже важливе як для самої людини, так і для суспільства. На сьогодні важливо знати ресурси, які зможуть допомогти, а також ознайомлять з важливою інформацією щодо збереження ментального здоров'я та дозволять оволодіти техніками психологічної самодопомоги. Одним із основних ресурсів, який створений в рамках Всеукраїнської програми ментального здоров'я «Ти як?».

Список використаних джерел

1. Про утворення Кординаційного центру з психічного здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів від 30.03.2023 №301. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/301-2023-%D0%BF#Text>.

2. Всеукраїнська програма ментального здоров'я. URL: <https://www.howareu.com/>.

*Оксана Кудкудак, магістр 2 курсу спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія», ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Ігор Савчук, старший викладач кафедри фізичної терапії, ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

ПОШИРЕНІСТЬ ОЖИРІННЯ У ХВОРИХ ПІСЛЯ ІШЕМІЧНОГО ІНСУЛЬТУ НА АМБУЛАТОРНОМУ ЕТАПІ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Інсульт посідає одне з перших місць серед причин смертності, та перше місце у структурі стійкої втрати працездатності [3].

Інсульт дуже часто залишає після себе важкі наслідки у вигляді рухових, мовних та інших порушень, до праці повертається не більше 15% хворих [2]. Рухові розлади в гострому періоді захворювання розвиваються в 75% хворих, а через півроку стійкий руховий дефект зберігається в 53% пацієнтів, які перенесли інсульт [4].

Ожиріння ($IMT > 30 \text{ кг/м}^2$) визнано незалежним фактором ризику коронарної хвороби серця й передчасної смерті. Серед осіб з інвалідністю ожиріння ще більше поширене. Ожиріння тісно пов'язане з декількома головними факторами ризику – гіпертензією, цукровим діабетом і дисліпідемією. У чоловіків збільшення індексу маси тіла асоціюється зі стійким ростом частоти ішемічного інсульту, незалежно від впливу гіпертензії, цукрового діабету й рівня холестерину. У жінок також встановлений позитивний зв'язок. Абдомінальне ожиріння більшою мірою, ніж не абдомінальне, асоціюється з ризиком інсульту. Достовірний і незалежний зв'язок між абдомінальним ожирінням та ішемічним інсультом виявлений у всіх расових та етнічних групах. Зниження маси тіла достовірно знижує артеріальний тиск, глікемію натще, рівень ліпідів плазми й підвищує фізичну витривалість пацієнта. Оскільки ожиріння впливає на інші фактори ризику, пов'язані з повторним інсультом, зниження маси тіла й підтримка нормальної ваги є досить пріоритетними й доцільно рекомендувати всім пацієнтам з ішемічним інсультом й надлишковою масою тіла з метою підтримки індексу маси тіла в межах $18,5\text{--}24,9 \text{ кг/м}^2$ [6].

Аналізуючи показники індексу маси тіла у жінок, було встановлено, що 12,71 % мали нормальну масу тіла, 32,2% – надмірну, 55,08% – ожиріння. У чоловіків нормальна маса тіла реєструвалась у 22,22% обстежених, 43,79% хворих мали надмірну масу, 33,99% – ожиріння.

При вивченні гендерних відмінностей було встановлено, що серед осіб, які мають нормальну масу тіла, переважають чоловіки (30,61% та 69,39% відповідно) $p < 0,05$.

Серед осіб, які мають надмірну масу тіла, також переважають чоловіки – (36,19% та 63,81% відповідно) $p < 0,05$. Проте, серед хворих, в яких відмічається ожиріння переважають жінки (55,56% та 44,44% відповідно) – ($p < 0,05$).

Було встановлено, що в 61,17% осіб, які перенесли ішемічний інсульт, реєструється абдомінальний та в 38,83% – неабдомінальний тип ожиріння.

Серед жінок абдомінальний тип ожиріння відмічається в 82,35% та в 17,65% – неабдомінальний тип ожиріння. Тоді як у чоловіків з абдомінальним типом ожиріння дещо менше, ніж з неабдомінальним (44,81% та 55,19% відповідно).

При вивченні гендерних відмінностей встановлено, що серед хворих з абдомінальним типом ожиріння переважають жінки (58,68% та 41,32% відповідно), тоді як серед хворих з неабдомінальним типом ожиріння переважають чоловіки (80,19% та 19,81% відповідно).

Виявлено також вікові особливості поширення ожиріння. При віковому аналізі поширення ожиріння, хворих розподілили на дві вікові групи – другий зрілий вік та похилий вік: для жінок 1-а група – 36–55 років, 2-а група 56–74 років; для чоловіків 1-а група – 36–60 років, 2-а група 61–74 років.

Було виявлено, що у жінок у першій віковій групі поширеність ожиріння відмічалась в 64,54 %, надмірна маса у 32,26%, норма лише у 3,23% осіб. У другій віковій групі у 56,34% жінок відмічали ожиріння, у 28,17% надмірну масу, і лише 15,49% мали нормальну масу тіла. В третій віковій групі ожиріння відмічали у 31,25% жінок, надмірну масу тіла – у 50% й нормальну масу тіла – лише у 18,75% жінок.

При дослідженні поширення ожиріння у чоловіків було виявлено також вікові особливості. У першій віковій групі ожиріння виявлено у 36,76% чоловіків, надмірну масу у 42,65%, нормальну у 20,59%, у другій віковій групі ожиріння відмічали у 31,25% чоловіків,

надмірну масу тіла у 43,48% та у 24,64% нормальну масу тіла. В третій віковій групі ожиріння відмічено у 31,25% чоловіків, надмірну масу тіла у 50 % й нормальну масу тіла лише у 18,75% чоловіків.

При вивченні статеві-вікових особливостей поширення ожиріння спостерігалися деякі відмінності. У першій віковій групі нормальна маса тіла спостерігалася лише у 3,2% жінок й у 20,6% чоловіків, надмірна маса в 32,3% жінок та 42,7% у чоловіків, тоді, як ожиріння у першій віковій групі відмічалася у 64,5% жінок та 36,8% чоловіків. У другій віковій групі чоловіків з нормальною масою тіла, також, було більше 24,6% тоді, як жінок 15,5%, надмірна маса тіла відмічалася у 28,2% жінок та у 43,5% чоловіків, знову ж таки жінок з ожирінням у другій віковій групі було значно більше ніж чоловіків (56,3% та 31,9% відповідно).

Отже, ожиріння, в тому числі його абдомінальний тип, як важливий фактор ризику виникнення ускладнень кардіоаскулярної патології, частіше спостерігався серед осіб жіночої статі.

Список використаних джерел

1. Агафонов С. Функціональний стан осіб другого зрілого віку, які перенесли ішемічний мозковий інсульт, на першому етапі раннього відновного періоду. *Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини*. Л. 2014. Вип.18. Т. 3. С. 4–6.

2. Білянський О. Основні засади післяінсультної реабілітації. *Фізична реабілітація*. 2010. Т. 1. № 1. С. 5–10.

3. Корнацький В. Соціальні та медичні проблеми цереброваскулярної патології. *Український кардіологічний журнал. Національний науковий центр «Інститут кардіології ім. акад. М.Д Стражеска» АМН України*. К. 1/2008. С. 121–124.

4. Кушнір Ю. Особливості наслідків перенесеного мозкового інсульту на другому етапі фізичної реабілітації. *Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту*. 2008. Т. 3. С. 132–137.
URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/MSNU/2008-t3/zmist2008-t3.html.

5. Кушнір Ю.І. Особливості реабілітаційного обстеження постінсультних хворих на другому етапі реабілітації. *Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту*. 2009. Т. 3. С. 99–104. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/MSNU/2009/3/index.html.

6. Рокошевська В. Модель індивідуальної програми фізичної реабілітації осіб після перенесеного мозкового геморагічного інсульту. *Молода спортивна наука України : зб. наук. праць з галузі фізичної культури та спорту*. 2008. Т. 3. С. 187–192. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/MSNU/2008-t3/zmist2008-t3.html.

Наталія Мандрук, викладач циклової комісії психолого-педагогічних дисциплін та дошкільних методик, Фаховий коледж Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії імені Тараса Шевченка, м. Кременець

АРТТЕРАПІЯ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІ ЕМОЦІЙНО-ВОЛЬОВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У сучасних умовах соціальної нестабільності, дитяча особистість піддається впливу багатьох негативних чинників, що можуть серйозно сповільнити її розвиток. У дошкільному віці дитина, яка є однією з найтендітніших частин суспільства, іноді не може ефективно протистояти негативному впливу оточуючого світу. Цей період характеризується інтенсивним психічним розвитком, змінами в емоційній та поведінковій сферах, а також перетворенням соціальних зв'язків та оточення. Дошкільний вік відіграє ключову роль у формуванні особистості дитини.

У цьому віці відбувається перебудова відносин, що склалися раніше з навколишньою дійсністю, здійснюється своєрідний перехід на новий етап. Успішність цього переходу багато в чому залежить від здатності дитини пристосовуватися, точніше адаптуватись до нових соціальних та психологічних ситуацій. Закономірним стає виникнення порушень адаптації, негативних емоційних та поведінкових станів, тривожності та інших побічних явищ.

У процесі арт-терапевтичної роботи достатньо успішно відбувається корекція образу «Я», покращується самооцінка, зникають неадекватні форми поведінки, налагоджуються способи взаємодії з іншими людьми. Позитивні результати можуть бути отримані в роботі з дошкільниками, в яких спостерігаються відхилення в розвитку емоційної та вольової сфер, оскільки арт-терапевтична діяльність сприяє зниженню рівня тривожності, агресивності, страхів, сором'язливості та гіперактивності дітей [5, с. 29–30]. Педагогічний напрям арт-терапії має неклінічну спрямованість, розрахований на потенційно здорову особистість, а також пов'язаний зі зміцненням

психічного здоров'я дитини й виконує здебільшого профілактичні та корекційні функції [5, с. 28].

Під час проведення арт-терапевтичних сесій педагог має можливість отримати інформацію щодо розвитку та індивідуальних особливостей кожної дитини. Спостерігаючи за учнями протягом усього навчального процесу, вихователь може дізнатися більше про їхні інтереси, цінності, відчуті їх внутрішній світ та неповторність, а також виявити проблеми, які вимагають спеціальної корекції. Саме в процесі арт-терапевтичних занять легко виявляється характер міжособистісних стосунків, визначаються внутрішні, глибинні проблеми особистості. Таким чином, арт-терапевтична робота дозволяє діагностувати різні аспекти емоційної стійкості дітей. Оскільки в процесі творчої діяльності створюється атмосфера емоційної теплоти, доброзичливості, емпатійного спілкування, визнання цінностей особистості іншої людини, її почуттів, переживань тощо, у дітей з'являється стійке відчуття психологічного комфорту, захищеності, радості, успіху, в результаті чого мобілізується цілющий потенціал емоційної сфери дитини, а отже, реалізується лікувальний потенціал арт-терапії. При виконанні арт-терапевтичних завдань у груповій, колективній формах роботи вихованці вчаться працювати й взаємодіяти в групі, набувають навичок коректного спілкування, взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги, що позитивно впливає на формування міцного, дружнього колективу, морально-етичних загальнолюдських цінностей. У процесі спільної арт-терапевтичної роботи створюються відкриті, довірливі стосунки як з однолітками, так і з педагогом. Таким чином, арт-терапевтична робота сприяє вихованню гармонійно розвиненої особистості, її здатності до взаємодії з оточуючим світом.

Сьогодні арт-терапія синтезує знання різних галузей наук: мистецтвознавства, психології, педагогіки, психотерапії та ін., що є необхідними для теоретичного осмислення процесу особистісного, зокрема культурного, художньо-естетичного розвитку вихованця, забезпечуючи формування всебічно розвиненої особистості через мистецтво й художньо-творчу діяльність. Методи арт-терапії мають істотний вплив на процеси розвитку, виховання, навчання, соціалізації та успішної реалізації дитини в суспільстві [4, с. 116].

Найбільш дієвими методами арт-терапії з дітьми дошкільного віку є: ізотерапія, пісочна терапія, пісочна анімація, ігрова терапія, казкотерапія, музична терапія, кольоротерапія, танцювальна терапія,

лялькотерапія [4, с. 117].

Ліплення з витончених матеріалів може бути ефективним методом для подолання гніву, агресії, страхів, тривожності та замкнутості. Воно сприяє розслабленню м'язових напруг, розвитку пластичного і креативного мислення, інтуїтивному вираженню емоцій та розвантаженню як рухової, так і емоційної напруги.

Пісочна терапія ґрунтується на комбінації невербальної (процедура зведення композиції) та словесної (розповідь про готову композицію, що відкриває її значення) ініціативності дітей. Скринька з піском представляє собою умовний простір, який забезпечує «утримання» і вираження різних психологічних переживань, тривожності чи напруження дитини, постаті різних героїв формують можливість їхньої умовної взаємодії один з одним.

Музична терапія – це спосіб та метод цілеспрямованого застосування своєрідних відмінних рис чуттєво-емоційного впливу музики на дитину. Результативність мелодійних арт-технологій з метою коригування психологічного стану дошкільника гарантується унікальністю впливу музики на тіло та особистість дитини: мистецтво за допомогою різних звучань породжує у дошкільників встановлену психофізіологічну та емоційну реакцію [3, с. 37].

Малювання являє собою творчий акт, який дозволяє дитині відчувати і зрозуміти саму себе, висловити вільно свої думки і почуття, звільнитися від конфліктів і сильних переживань, розвинути емпатію, бути самою собою, вільно висловлювати мрії. Малюючи, дитина дає вихід своїм почуттям, бажанням, мріям, перебудовує своє відношення у різних ситуаціях і безболісно стикається з деякими страшними, неприємними, травмуючими образами. Таким чином, малювання виступає як спосіб осягнення своїх можливостей і навколишньої дійсності, як спосіб моделювання взаємовідносин і вирази різного роду емоцій, у тому числі і негативних. Тому малювання широко використовують для зняття психічної напруги, стресових станів при корекції неврозів, страхів [2, с. 69].

Слід зазначити що саме казкотерапія добре долає у дітей високий рівень тривожності, різноманітні страхи, агресивність, адаптує до різних дитячих колективів. Процес казкотерапії дозволяє дитині усвідомити та проаналізувати свої проблеми, побачити шляхи їх вирішення. Терапевтична казка відрізняється від звичайної тим, що її вигадують спеціально з урахуванням особливостей дитини. Тобто її головний герой схожий на дитину, він переживає ті ж проблеми й

емоції. Він бореться, наприклад, з темрявою, й за його вчинками дитина може бачити, що це насправді не так уже й страшно. Або, навпаки, героя казки доля карає за те, що він не мие руки або не слухається батьків. Головне завдання казко терапії полягає у тому, щоб через казкові події показати герою ситуацію з іншого боку, запропонувати альтернативні моделі поведінки. Казка використовується батьками, вчителями, психологами для підготовки дитини до школи, організації її входження у простір шкільного життя. Казкотерапія дозволяє опанувати позитивними моделями поведінки, знизити негативні емоції, рівень тривожності. Спілкування дітей із казкою допомагає їм впоратися зі своїми негативними станами, невпевненістю, лінню, небажанням пізнавати нове тощо [6, с. 20].

Вище зазначені різновиди арт-терапії можуть використовуватися в процесі як групової, так і індивідуальної роботи з дошкільниками. Перевага надається арт-терапевтичним методам саме в групі, що дозволяє розвивати ціннісні соціальні навички дитини, формувати адекватну самооцінку, що забезпечує зміцнення особистісної ідентичності, а також формує емоційно стійку поведінку дитини. Завдяки взаємопідтримці, групова робота дозволяє спостерігати результати дій вихованця і їх вплив на оточуючих, засвоєння ним нових ролей; уможливорює формування навичок прийняття рішень, здатності до адаптації та комунікації [1, с. 69].

Для успішного застосування арт-терапевтичних методів потрібно, щоб вони були простими і доступними для дітей. В той же час, арт-терапевтичні техніки мають бути цікавими, оригінальними та приємними для виконання.

Арт-терапевтична робота з дітьми дошкільного віку полягає у тому, що діти мають можливість саморозкриття. У результаті задовольняється інтерес до деструктивних дій, виплескуються негативні емоції, вивільняється психологічна енергія, яка здебільшого витрачається на неефективне напруження, діти стають спокійнішими і розслабленими. Демонстрація, негатив, агресивність поступається місцем ініціативі та творчості.

Арт-терапія вважається найприроднішою формою корекції негативних емоційних станів у дітей, яку можна використовувати для розслаблення накопиченої психічної напруги, зосередження та зменшення негативних переживань. Творчість дитини, виявлена під час арт-терапії, дає можливість у символічній формі виразити та відтворити внутрішні почуття, переживання, сумніви, конфлікти та

сподівання, що сприяє профілактиці негативних психоемоційних станів.

Список використаних джерел

1. Бойко А.Е. Використання арт-педагогічних технологій як засобу творчого самовираження молодших школярів у позашкільних навчальних закладах. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія «Психолого-педагогічні науки»; за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2014. № 5. С. 68–73.

2. Булах М.В. Образотерапія : зняття психологічного напруження та стресових станів у дітей. *Психолог*, 2012. № 13 (14). С. 68-72.

3. Героева В.І., Задержинська Л.О., Рюміна А.В. Емоційний світ дошкільнят : Методичний посібник. Добропілля, 2011. 60 с.

4. Глійчук Л.В. Педагогічні умови використання арт-терапії в освітньо-виховному просторі початкової школи. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія «Психолого-педагогічні науки»; за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. № 2. С. 114–118.

5. Лебедева Л.Д. Арт-терапія в педагогіці. *Педагогіка*. 2000. № 9. С. 27–34.

6. Єфремова С. Як допомогти дитині звільнитися від негативних емоцій. *Дошкільне виховання*. 2008. № 11. С. 20.

*Сергій Марчук, к.пед.н.,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж
Волинської обласної ради», м. Луцьк*

ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ В АНТРОПОЛОГІЧНІЙ ПЕДАГОГІЦІ КОСТЯНТИНА УШИНСЬКОГО

Наукова спадщина й просвітницька діяльність Костянтина Ушинського – видатного українського педагога-демократа, професора, реформатора шкільної справи, письменника, корифея світової психолого-педагогічної науки – посідає в історії національної педагогічної думки одне з чільних місць.

Здоровий спосіб життя є визначальним чинником забезпечення

тривалості активного життя, соціального, біологічного та психічного благополуччя громадян і передбачає оптимальну рухову активність, раціональне харчування, здоровий сон, додержання гігієнічних правил, відмову від тютюнокуріння, вживання наркотиків та зловживання алкоголем [1].

У своїх працях К. Ушинський висвітлює питання здорового способу життя особистості. У творі «Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології» є чимало розділів, у яких теоретично обґрунтовано компоненти здорового способу життя школярів. Зокрема, ми довідуємося про такі актуальні питання зазначеної проблеми: «Нервова втома і нервове подразнення», «Потреба відпочинку і сну», «Фізична теорія тілесних рухів», «Воля як влада душі над тілом» та ін. Важливу роль у валеологічному вихованні школярів відіграє твір Ушинського «Праця в її психічному й виховному значенні».

Педагог був ґрунтовно обізнаний із народною медициною та раціональними рецептами лікування окремих хвороб. Зокрема, у пояснювальній записці, представленій Ушинським одному з членів ради виховного товариства у відповідь на висунуті йому звинувачення, зазначалось: «Якщо я був у халаті, то нікому, здається, не заборонено ходити вдома в чому заманеться. Я в цей день був хворий, у мене лежали припарки із сала на грудях і на спині, що заважало мені одягнути якийсь інший костюм». Бачимо, Костянтин Дмитрович так лікував хвороби дихальних шляхів, які часто йому дошкуляли.

К. Ушинський, висловлюючи свої думки щодо проблеми формування, збереження та зміцнення здоров'я людини, уживає чимало понять і термінів, які сьогодні є базовими категоріями валеологічної науки: «здоров'я», «хвороба», «втома», «нервова сила», «спосіб життя» та ін.

Зокрема, базову валеологічну категорію «здоров'я» К. Ушинський трактує так само, як і в науці, – у чотирьох аспектах: фізичному, психічному, соціальному та духовному. У табл. 1. подаємо характеристики розуміння сутності головних аспектів здоров'я в сучасній валеології та працях Ушинського.

Отож, кожна складова здоров'я багатогранна, непроста. Ми помітили, що і сучасна валеологічна наука, і К. Ушинський одноставні в думці про те, що тільки за умови органічного поєднання цих компонентів формується і розвивається, зміцнюється і зберігається здоров'я людини.

Складники категорії «здоров'я» у валеології та творчій спадщині К. Ушинського

Складники здоров'я	Характеристики складників здоров'я	
	Валеологічна наука (автори – Р. Валецька, В. Горашук)	Наукове вчення К. Ушинського [5]; [6]
Фізичний	Фізичний (тілесний) стан людини та її фізичний розвиток; оптимальне функціонування усіх систем організму людини (серцево-судинної, дихальної, м'язової та ін.); уміння володіти своїм тілом, фізична витривалість, високий рівень працездатності.	Сприятливі умови для харчування тілесного організму: волога, температура, повітря, світло; потреба сну і відпочинку; живлення м'язів; органи тілесного організму мають свою мету в цілому (частина фізіологічна праці «Людина як предмет виховання [5].
Соціальний	Ефективна взаємодія людини з соціальним середовищем; ототожнення особи з певними соціальними групами (сім'я, громада, народ, нація); суспільство зацікавлене у здоров'ї громадян, оскільки тільки здорові громадяни зможуть принести максимальну користь його розвитку.	Сім'я, рід, плем'я, народ, держава є громадськими органічними істотами; увесь людський рід – великий суспільний організм, який вкрив земну кулю; подальший розвиток людини зумовлюється сім'єю, здатність говорити залежить від життя народу, до якого вона належить, бо народ – орган людського роду [5, с. 56–57].
Психічний	Збалансованість психічних процесів, їхніх проявів, здатність керувати собою за умов високих життєвих навантажень на основі взаєморозуміння й емоційного комфорту в суспільстві й особистого внутрішнього комфорту; розвиток почуттів та емоційних станів; пристосування до соціального середовища, самопізнання.	Розвиток свідомості людини (уваги, пам'яті, уяви, мислення), її почуттів (почувань: задоволення, огиди, гніву, доброти, страху, сміливості, сорому, несподіваності, обману, здивування, успіху, сумніву, впевненості. Воля як бажання, перетворення бажань в переконання; воля як влада душі над тілом; слабкості волі. Роль самоспостереження [5]; [6].
Духовний	Розуміння сутності життя, місця людини в природі і суспільстві, життєвих цінностей, вибору способу власного життя (філософське світобачення), бачення прекрасного в навколишньому світі й собі (естетизм), поведінка за законами суспільства та внутрішнім моральним кодексом (етизм); здатність до співпереживання та співчуття, доброзичливості, порядності, терпимості; самовдосконалення, духовний розвиток.	Розвиток духовних явищ. Слово «дух» як збірна назва всіх психічних явищ, властивих тільки людині. Розвиток естетичних та моральних почуттів як високих духовних почуттів. Прагнення щастя: значення мети в житті. Душевне прагнення як прагнення жити (прагнення до свідомої діяльності). Розуміння душі як принципу життя в організмі, саме життя (діяльність почуття і волі) [5, с. 356] (психологічна частина праці «Людина як предмет виховання»).

Серед об'єктивних чинників ведення здорового способу життя у науковому доробку К. Ушинського знаходимо такі передумови, які позитивно впливають на цей процес (раціональне харчування, заняття гімнастикою, фізичними вправами, відпочинок), що належать до сфер матеріального, виробничого, сімейно-побутового й духовного життя; сприятливе середовище існування (повітря, вода, географічні умови життя людини, рослинний і тваринний світ); безпечні умови праці; економічні фактори, що зумовлюють потребу людини бути здоровою. Суб'єктивними чинниками здорового способу життя в педагогічній спадщині К. Ушинського є: спадкова біологічна основа; психічні почуття, настанови; стереотипи мислення і свідомості; національний менталітет; спрямованість поведінки.

Фізичну працю педагог вважає необхідною умовою розвитку і підтримання в тілі людини фізичних сил, здоров'я і фізичних здібностей. Розумова праця, на думку педагога, благотворно впливає на обіг крові і травлення [6, с. 390].

В активний відпочинок після навчання К. Ушинський пропонує включати пішохідні прогулянки. Передвечірні прогулянки, особливо в гарних природних умовах, швидко знімають втому. Корисно діють на дитячий організм купання в річці, ходіння босоніж. Учений вказує на потребу постійної зміни розумових вправ тілесними – прогулянок, купань тощо [4, с. 250].

Проблему харчування школярів К. Ушинський пояснює як фізіологічну, медичну та педагогічну. Свої думки він висловлює у творі «Педагогічна антропологія», зокрема у таких статтях: «Стислий виклад процесу харчування», «Відмінність у швидкості процесу харчування», «Педагогічних додатках розділів про почуття». Ушинський, розробляючи зміст програми педагогіки для спеціальних класів жіночих навчальних закладів, включає в перший розділ «Фізичне виховання» відомості про харчування, значення різної їжі для організму, кількість їжі, своєчасність харчування, відмінність їжі за віком, за кліматом, способом життя й фізичними особливостями організму, наслідки нестачі їжі, її якості, наслідки переїдання, педагогічні правила щодо кількості та якості їжі, часу харчування тощо [3, с. 25].

К. Ушинський у праці «Людина як предмет виховання (Спроба педагогічної антропології)» аналізує проблему психічного здоров'я школяра у статтях «Потреба відпочинку і сну», «Нервова втома і нервове подразнення», «Вплив нервової системи на уяву, почуття і волю», «Воля як влада душі над тілом», «Праця в її психічному і

виховному значенні». Розробляючи зміст програми педагогіки для спеціальних класів жіночих навчальних закладів, учений подає у розділі «Фізичне виховання» тему «Нервова система». Педагог радить ознайомлювати слухачок із такими відомостями: особливості нервової діяльності (млявість, збудженість, нервове подразнення і виснаження); небезпечні наслідки нервового подразнення й нервової бездіяльності в дитячому віці; негативний вплив на нервову діяльність деяких харчових продуктів; вплив свіжого повітря, купання, гімнастики, активного способу життя дітей на нервову систему; вплив розумової і фізичної праці на організм школяра; необхідність загального відпочинку в нервовій діяльності; фізіологічне значення сну, його тривалість залежно від віку; необхідність регулярного відпочинку нервової системи [3, с. 26].

Педагог рекомендує обережно ставитись до учнів і, наскільки можливо, уникати методів заохочення і покарання. Методи покарання повинні застосовуватися з урахуванням педагогічного такту і бути такими, щоб не ображати гідність дитини. Найприйнятнішими серед них Ушинський називав попередження, зауваження, низьку оцінку поведінки. Він виступав проти матеріальної винагороди як засобу заохочення, пропонував використовувати моральне заохочення у вигляді схвалення, визнання успіху.

Слушною є теза К. Ушинського про те, що «нерви втомлюються так само, як і м'язи» [2, с. 128]. Педагог уважає, що передчасний розумовий розвиток є нервовим подразником, тому потрібно гармонійно поєднувати фізичний (тілесний) і духовний розвиток школяра.

Важливого значення для запобігання нервового перенапруження у процесі навчання К. Ушинський надає відпочинку школярів. Вихователь, на його думку, повинен керувати відпочинком дітей, змінюючи одну розумову діяльність іншою, загалом змінюючи розумову діяльність тілесною [4, с. 338].

У табл. 2 подаємо перелік засобів, які на думку педагога, позитивно та негативно впливають на нервову систему школярів.

Таким чином, з'ясовано, що понятійний апарат основ здорового способу життя, зафіксований у «Педагогічній антропології» Ушинського містить таку термінологію: «фізичне виховання», «життя», «здоров'я», «фізичне здоров'я», «душевне здоров'я», «хвороба», втома», «нервова сила», «спосіб життя», «ідеал душевного здоров'я», «тілесний організм», «нервовий організм», «розвиток», «людина» та ін.

**Засоби впливу на нервову систему дитячого організму,
визначені К. Ушинським**

Засоби, які благотворно впливають на нервову систему	Засоби, що подразнюють нервову систему
<p>– гімнастика, різного роду тілесні вправи; – тілесна втома, що вимагає сну та їжі; – прогулянка на свіжому повітрі; – прохолодна спальня; – холодні купання; механічні роботи, які вимагають тілесної активності. «... Ось найкращі засоби для того, щоб утримувати нервовий організм завжди в нормальному стані і заспокоїти навіть той, який був уже необережно збуджений, а водночас зміцнити волю й дати їй перевагу над нервами» [7, с. 249].</p>	<p>– чай, кава, вино, ваніль, усілякі прянощі; – азартні ігри; – дитячі бали; – раннє й надмірне читання романів, повістей (особливо на ніч); – безладне життя розладує нерви. «Усяка нетерпляча дія з боку вихователя та наставника викликають наслідки, цілком протилежні тим, яких вони сподіваються: замість того, щоб заспокоїти нерви дитини, вони ще більше дратують її» [7, с. 250].</p>

Також визначено основні ідеї здорового способу життя школярів у науковому доробку К. Ушинського: активна рухова діяльність; гігієна праці та відпочинку; здоровий сон; раціональне харчування учнів; виховання у школярів сприятливого психоемоційного стану, волі, оптимізму, цілеспрямованості; відмова від шкідливих звичок.

Список використаних джерел

1. Національна доктрина розвитку фізичної культури і спорту. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1148%2F2004> (дата звернення: 02.04.2024).
2. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання (Спроба педагогічної антропології). *Твори. В 6 т. Т. 4.* Київ: Рад. школа, 1952. С. 21–454.
3. Ушинський К. Д. Програма педагогічного курсу для жіночих навчальних закладів. *Твори. В 6 т. Т. 6.* Київ: Рад. школа 1955. С. 16–38.
4. Ушинський К. Д. Стислий підручник педагогіки *Твори. В 6 т. Т. 6.* Київ: Рад. школа, 1955. С. 237–402.
5. Ушинський К. Д. *Твори. В 6-ти т. Т. 4.* Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Київ: Рад. школа, 1952. 518 с.
6. Ушинський К. Д. *Твори. В 6-ти т. Т. 5.* Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Київ: Рад. школа, 1952.

430 с.

7. Ушинський К. Д. Твори. В 6-ти т. Т. 6. Матеріали до третього тому «Педагогічної антропології». Психологічні статті. Київ: Рад. школа, 1955. 616 с.

*Наталія Міщук, ст. гр. 41 ПСЗ,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець*
Науковий керівник: *Маріанна Ярошук, к. психол. н.,
викладач кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ У НЕПОВНІЙ СІМ'Ї

Багато речей впливають на розвиток особистості дитини. Один із ключових факторів – це атмосфера та стосунки в родині. Взаємодія з батьками дозволяє дитині отримати досвід спілкування з іншими людьми. Вона також усвідомлює сімейні цінності і намагається відповідати вимогам та традиціям, які існують у її сім'ї.

Діти дуже чутливі до навіть найдрібніших аспектів відносин між батьками. Взаємини матері та батька поступово стає для них прикладом для наслідування. Якщо батьки показують доброзичливість, дружність та взаємодопомогу, ці цінності також проникають у їхні відносини з дітьми, які, у свою чергу, сприймають цей підхід у відношенні до оточуючих. Однак, якщо батьки знаходяться у стані конфлікту, постійно суперечать один одному за лідерство в сім'ї, це часто відбивається і на поведінці дітей, які наслідують такий підхід [1].

Коли батько виявляє владу, а мати проявляє лагідність і доброту, це може стати для дітей прикладом «чоловічого ідеалу», особливо для хлопчиків. Проте в сучасному світі, де статева рівність важлива, дівчата також можуть наслідувати такий підхід. Взаємини в сім'ї найчастіше визначають стиль життя людини. Загальні риси дітей зазвичай відображають атмосферу, яка панувала в їхньому домі. Втім, діти з однієї сім'ї можуть бути дуже різними між собою. У дітей з неповних сімей частіше спостерігаються певні характеристики, такі як збудливість, покірність і тривожність, а також менша впевненість у собі.

Розлучення батьків може призводити до зниження пізнавальних

здібностей, низької академічної успішності та слабого бажання досягати успіхів. Медичні дослідження показують, що у дітей без батьків частіше спостерігаються затримки у розвитку мовлення та більша психічна нестійкість. У неблагополучних неповних сім'ях діти часто не отримують достатньої уваги та стикаються з негативними прикладами, що може спричинити слабкість характеру та безлад у поведінці.

Дитячі страхи часто виявляються через непорозуміння між батьками та складнощі у засвоєнні шкільної програми. Розлучення батьків часто призводить до збільшення конфліктів між дитиною та батьками. Це може викликати високий рівень тривожності, пов'язаний з необхідністю побудови окремих відносин з кожним з батьків, уникаючи конфлікту в лояльності (тобто не виявляючи переваги щодо одного з батьків).

Розлучення батьків може викликати у дитини ворожість до батька, який пішов, а також до матері, яка дозволила це. Це може призвести до вияву агресії у поведженні, особливо до матері, якій може бути спрямоване обвинувачення за те, що батько покинув сім'ю.

У неповних сім'ях атмосфера має значний вплив на формування особистості дитини. Напружена обстановка, яка складається всередині та навколо сім'ї через конфлікти між батьками, сварки, взаємні обвинувачення та безтактність з боку оточуючих, сприяють дезорганізації та соціальній деформації дитини. Це може призводити до знецінення авторитету батьків, почуття неповноцінності та озлобленості у дитини, а також розвитку заздрості до інших.

Відсутність одного з батьків може порушити гармонію у розвитку дитини, зробивши її більш вразливою до різних девіацій, психологічних комплексів та проблем. Хоча існує випадки, коли навіть у повних сім'ях не вдається забезпечити гармонійний розвиток особистості, але наявність повної родини створює кращі умови для цього.

Дж. Буолбі зазначає, що відсутність матері, а саме материнської турботи майже завжди призводить до затримки психосоціального та інтелектуального розвитку дитини, а також до появи симптомів фізичних та психічних захворювань. Великий вплив на формування ціннісних орієнтацій підлітка відіграє рівень освіченості матері.

Американські вчені Б. Артур і М. Кеммі відзначають у дітей, які втратили одного з батьків емоційні труднощі. Серед емоційних

проблем відзначаються різні розлади і реакції: фобії, порушення сну і сні з важкими сновидіннями, ознаки вираженої печалі після події. Внутрішній світ таких дітей – почуття самотності, втрати та емоційної порожнечі.

Діти з неповних сімей часто проявляють замкнутість, сором'язливість та меншу емоційність, вони не завжди вірять у свої можливості та відчувають меншу впевненість у собі. Часто вони перебувають у самотності, що може бути для них прийнятним. Після розлучення батьків у дітей можуть виникати проблеми зі сном, агресивність, дратівливість або інша деструктивна поведінка. Вони можуть також відчувати смуток, тугу та почуття втрати.

Емоційний фон у дітей з неповних сімей може бути зниженим порівняно з дітьми з повних сімей. Однак вони зазвичай прагнуть до теплих емоційно насичених відносин з однолітками. Для дітей з неповних сімей особливо важливе стає ставлення до матері, через відсутність батька. Вони виявляють особливу турботу до своїх близьких, оскільки бояться втратити їх любов та підтримку.

Психологічний дискомфорт у дітей з неповних сімей виявляється, по-перше, у тривожності, яка може бути реакцією на об'єктивні труднощі функціонування у такій сім'ї. По-друге, вони можуть мати особисті проблеми, які виникають як наслідок сімейних конфліктів. Для них характерно виражене побоювання за здоров'я своїх близьких, особливо батька, який залишився з ними. Це почуття тривоги може з'являтися у них вже на початковому етапі розпаду сім'ї та супроводжувати їх до досягнення повної самостійності. Також можна пояснити більш високу конфліктність у стосунках між батьками у повних сім'ях порівняно з розлученими. Друга причина тривожності у дітей пов'язана з їх особистими проблемами, які виникають через розбіжності з батьками та труднощі в навчанні.

Діти, які переживають розлучення батьків, реально розуміють обмежені можливості отримання допомоги та підтримки з боку сім'ї, і вони більш гостро відчувають занепокоєння щодо реалізації своїх життєвих планів. Таким чином, відсутність одного з батьків призводить до порушення гармонійного розвитку особистості і ускладнює механізми формування соціально компетентної особистості. Для дітей, що зростають у неповній сім'ї, характерними стають постійне відчуття нещастя, невпевненість у майбутньому та

підвищена роздратованість. Цей хронічний стрес може призвести до кризових станів, проявом яких може бути апатія.

Список використаних джерел

1. Максимович О.М. Особливості виховання дітей із розлучених сімей : Навчально-методичний посібник. Київ : ДЦССМ, 2004. 140 с.
2. Ковальчук Л., Костів В., Максимович О. Вплив структурної неповноти сім'ї на розвиток і поведінку особи. *Родинні взаємини і проблеми виховання дітей*. Івано-Франківськ, 1995. С. 11–14.
3. Денисенко В. Еміграційна епідемія. *День*. 2007. 5 грудня (№ 21). С. 5.
4. Папір О.О. Труднощі внутрішньосімейних стосунків один із факторів девіантної поведінки дітей. *Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика*. Київ : Міленіум, 2002. С. 267–272.
5. Нікітіна О.І. Вплив типу сім'ї на розвиток акцентуації характеру в дитини. *Проблеми девіантної поведінки: історія, теорія, практика*. Київ : Міленіум, 2002. С. 256–262.

Софія Нецюк, ст. гр. 41 ПСз,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Науковий керівник: Маріанна Яроцук, к. психол. н.,
викладач кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ

Комунікативна компетентність є ключовою складовою професійної підготовки сучасного педагога. Це не просто здатність взаємодіяти з учнями, але і навички та вміння вести педагогічне спілкування. У сфері освіти, педагогічна комунікація має велике значення, оскільки її метою є не лише передача інформації, а й соціальна взаємодія між вчителем та учнем, в рамках якої відбувається обмін навчальними знаннями.

Згідно з Н. Волковою, педагогічне спілкування є формою навчальної взаємодії, яка є одночасно особистісно та соціально орієнтованою. Ця взаємодія втілює комунікативну, перцептивну та інтерактивну функції, використовуючи різноманітні вербальні, образотворчі, символічні і кінетичні засоби.

Необхідно визначити такі цілі педагогічної комунікації:

1. Інформаційна – передбачає обмін даними, повідомленнями та відомостями між учасниками, формулювання нових питань і завдань.
2. Контактна – встановлює взаємовідносини між учнем і педагогом, створює готовність до спілкування та передачі інформації.
3. Спонукальна – стимулює активність учасників спілкування, спонукаючи їх виконувати різноманітні комунікаційні дії.
4. Координаційна – спрямована на узгодження дій учасників спілкування та взаємне орієнтування.
5. Розуміння – передбачає взаєморозуміння між учасниками та сприйняття сенсу переданої інформації.
6. Амотивна – пробуджує необхідні почуття, емоції та переживання учасників спілкування.
7. Встановлення відносин – полягає в усвідомленні свого місця та статусу в системі соціальних взаємин.

8. Надання впливу – передбачає зміну стану, поведінки та почуттів учасників спілкування.

Ці цілі відіграють ключову роль у педагогічному процесі та сприяють успішній взаємодії між педагогом та учнем.

С. Терещук пропонує чотири етапи педагогічного спілкування:

1. Прогностичний етап передбачає підготовку педагога до уроку, осмислення конкретних ситуацій спілкування, розробку алгоритмів поведінки та можливе рольове програвання або репетицію майбутнього уроку.

2. Початковий етап охоплює організаційні дії педагога, такі як створення доброзичливої атмосфери в класі, вступна промова, спрямована на розвиток інтересу до теми уроку, та управління психологічним настроєм учнів.

На етапі управління спілкуванням педагог має виконувати кілька важливих завдань:

– спрямування учнів на певну комунікативну тему: педагог повинен визначити основну тему спілкування на уроці та забезпечити, щоб учні спрямовували свої думки та висловлювання на цю тему;

– формулювання чітких і конкретних завдань: педагог повинен поставити перед учнями завдання, які відповідають темі уроку і сприяють його меті. Ці завдання мають бути зрозумілими та досяжними для кожного учня;

– забезпечення зрозуміння та осмислення навчального матеріалу: педагог повинен пояснювати новий навчальний матеріал так, щоб кожен учень зрозумів його значення та застосування. Він повинен використовувати різні методи навчання, щоб сприяти засвоєнню матеріалу учнями.

Комунікативна компетентність є однією з ключових складових успішної професійної діяльності педагога. Вона включає у себе розуміння принципів ефективного спілкування, вміння створювати сприятливу атмосферу на уроці або під час занять, а також здатність ефективно спрямовувати учнів на досягнення навчальних цілей.

Комунікативна компетентність педагога допомагає створювати продуктивні взаємини з учнями, забезпечуючи їхнє зрозуміння та зацікавленість у навчальному процесі. Крім того, вона сприяє ефективному вирішенню конфліктних ситуацій, підвищенню мотивації до навчання та розвитку позитивного класного керівництва.

Навички ефективного педагогічного спілкування та розвинута комунікативна компетентність також допомагають студентам педагогічних напрямків в оволодінні необхідними знаннями та навичками для подальшої успішної професійної діяльності. Вони вчать студентів ефективно взаємодіяти з учнями, колегами та батьками, сприяючи побудові позитивних взаємин і підвищенню якості навчання.

Список використаних джерел

1. Баловсяк Н.В. Формування інформаційної компетентності майбутнього економіста в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 326 с.
2. Дідух Л.І. Інформаційно-комунікативна компетентність викладача. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2013. № 32-33 (36-37). С. 150–155.
3. Соснін О. Інформаційно-комунікативна компетентність громадянина в процесах формування громадянського суспільства. *Віче*. 2012. № 20. С. 22–26.
4. Зінченко В.М. Методика формування мовно-мовленнєвих компетентностей на засадах системного підходу учнів старших класів гімназії: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. : 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». К., 2015. 20 с.

*Адріана-Веста Олексюк, ст. гр. СЗ-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Оксана Сільвестрова, к.філос.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ШЛЯХИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Сучасні реалії України, пов'язані у попередні десятиліття із численними соціально-політичними та економічними трансформаціями, а сьогодні – і з повномасштабним вторгненням росії, поставили перед працівниками соціальної сфери високі та складні вимоги. В першу чергу – це необхідність надання соціальних послуг особам у складних життєвих обставинах, а кількість таких людей із початком війни зростає в рази.

Під час воєнних дій на території України постає нагальна потреба правильної організації діяльності соціальних служб для забезпечення сприятливого середовища перебування та проживання громадян, які потерпають від наслідків війни. Допомоги потребують внутрішньо переміщені особи, люди, які постраждали внаслідок воєнних дій; родини в тривалому стресовому стані, спричиненому постійними загрозами життю; діти, які втратили батьків, позбавились нормальних умов для життя і розвитку у зв'язку із окупацією, бомбардуваннями та обстрілами [2]. Водночас у стресовому стані опиняються й самі соціальні працівники, професія яких зумовлює значну кількість емоційно виснажливих та когнітивно насичених міжособистісних контактів. Це, в свою чергу, неабияк впливає на їх психологічний стан, зумовлюючи емоційне напруження та ризик розвитку професійних стресів. Одним із найсерйозніших наслідків тривалого впливу такого стресу є синдром професійного вигорання – особливий стан людини, який виникає як відповідна реакція на дію хронічних стресорів, що пов'язані з професійною діяльністю.

Прояви цього стану спостерігаються не тільки у професійній сфері, а й виявляються в різних сферах буття людини, її буденних відносинах та діяльності. Вигорання як наслідок професійних стресів виникає в тих випадках, коли перевищуються адаптаційні можливості людини в подоланні стресової ситуації.

Професійне вигорання є притаманним для професій, які пов'язані із комунікацією та міжособистісним спілкуванням. Насамперед, це професії, діяльність у яких відбувається в системі «людина-людина». Найчастіше та найбільш яскраво цей синдром проявляється в соціально-орієнтованих, комунікативних професіях: психологи, психіатри, лікарі, вчителі, консультанти, менеджери, працівники сервісних служб тощо, всі, чия діяльність неможлива без спілкування. До цього переліку належить і професія соціального працівника, оскільки вона вимагає повного включення в проблему клієнта, занурення в його життя та співпереживання [1].

Особливістю професійної діяльності соціального працівника є велика кількість міжособистісних контактів, які впливають на його психологічний стан, можуть викликати емоційне напруження та стреси. Навіть позитивні емоції здатні виснажувати нервову систему людини, не кажучи вже про негативні. Синдром професійного вигорання є наслідком тривалого перебування в стресовій ситуації [3]. Тому соціальний працівник має бути психологічно і морально готовий до значної кількості складних життєвих ситуацій та проблем людей, з якими він працюватиме. Надаючи допомогу іншим, він у той же час має захистити і себе.

Високий рівень стресу дезорганізує діяльність фахівця, значно знижуючи його здатність до саморегуляції поведінки та ефективного управління ситуаціями різної складності. Тому вагомою складовою ефективності роботи соціальних працівників є запобігання їх професійному вигоранню в процесі виконання ними своїх безпосередніх обов'язків, котрі пов'язані із соціально-економічними та психологічними факторами.

Як і будь-яка хвороба, синдром професійного вигорання має свої умови та фактори. Вигорання є причиною взаємодії зовнішніх (пов'язаних з роботою) і внутрішніх (індивідуальних) чинників. Як зазначають Л. Яценко та Н. Перхайло, до стрес-факторів у діяльності соціальних працівників, що зумовлюють їхнє професійне вигорання, належать:

- інформаційна насиченість та невизначеність. Часто зміст і обсяги професійної інформації, а також вимоги до швидкого реагування на неї, високий рівень відповідальності перевищують психічні можливості працівника;

- дефіцит часу, що негативним чином відображається на якості роботи, і часто виявляється у тому, що працівник не може приділити

достатньо часу кожному клієнту;

– міжособистісні та внутрішньоособистісні (рольові) конфлікти, які виникають через складність та специфіку роботи, високий рівень вимог до професійного функціоналу соціальних працівників;

– «невизначеність ролей», що виявляється у нерозумінні фахівцем очікувань щодо змісту і форм його діяльності;

– втрата мотивації й інтересу до своєї діяльності [4].

Вигорання працівників соціальної сфери виявляється у ряді негативних змін стереотипів поведінки, професійних навичок, моделей комунікацій. Про факт вигорання свідчать зниження рівня продуктивності виконаної роботи, відсутність здатності приймати вольові рішення, відсутність зацікавленості у професійному самовдосконаленні, недобросовісне ставлення до виконання покладених обов'язків тощо [2].

Професійне вигорання викликає у соціального працівника розчарування, яке згодом поширюється на інші сфери його життєдіяльності, в тому числі й на особисте життя, призводячи до поступового зниження активності, розвитку психічних розладів, появи негативних психічних станів, виникнення байдужості не лише до професійної діяльності, а й до життя загалом.

Тому актуальною на сьогодні є проблема профілактики професійного вигорання, формування навичок саморегуляції внутрішнього стану соціальних працівників. Адже вигорання спричиняє не тільки погіршення ефективності праці, але й впливає на все життя людини, змінюючи її психічний і фізичний стан, що призводить до втрати здоров'я, психологічних та особистісних проблем.

Соціальний працівник потребує певного психологічного і фізичного захисту, що буде підтримувати його здатність керувати собою і своїм внутрішнім самопочуттям, забезпечувати високий рівень професійної діяльності, емоційну стабільність і внутрішню гармонію. На рівень психологічної рівноваги неабияк впливає високий рівень стресостійкості. Фахівець із соціальної роботи повинен мати цю якість, а також навички боротьби зі стресом та відновлення свого емоційного стану. Особливо в період роботи під час воєнного стану, коли соціальний працівник щодня зіштовхується з емоційною нестабільністю, важкими випадками та групами клієнтів, які перебувають у стані ризику.

Для того, щоб розвинути ці якості у фахівців необхідна участь

супервізора чи менеджера в організації роботи. Найбільш дієвими є проведення тренінгів (психологічних, соціально-психологічних, тренінгів із навчання самоменеджменту, стресостійкості, самовідновленню після стресу тощо).

Велику підтримку діяльності соціального працівника надає супервізія – підтримка та допомога одних працівників всередині організації іншим працівникам. Роль супервізора полягає у тому, щоб бути наставником, будувати відкритий діалог із соціальним працівником, визначати його слабкі і сильні сторони, сприяти розвитку його потенціалу. В умовах воєнного стану ці практики особливо важливі, оскільки суспільство очікує від соціального працівника швидкого реагування на складні ситуації, ефективної допомоги, емпатії та стійкості до вкрай важких випадків. Застосування цих практик є однією з умов ефективної організації роботи, яка буде перешкоджати розвитку професійного вигорання фахівців [1].

Отже, можна зробити висновок, що проблема професійного вигорання соціальних працівників є надзвичайно важливою, а її подолання та профілактика має стати системним явищем у колективах працівників соціальної сфери. Поєднання класичних та інноваційних методів підтримки сприятимуть підвищенню рівня стресостійкості в роботі, дозволять зменшити прояви емоційного виснаження та не допустити професійне вигорання.

Список використаних джерел

1. Бутиліна О.В., Бугай К.Є. Професійне вигорання фахівців із соціальної роботи в умовах воєнного стану. *SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний електронний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи*. 2022, № 12. С. 24–32. <https://doi.org/10.26565/2218-2470-2022-12-03>
2. Миколюк С. Професійне вигорання соціальних працівників в умовах війни. *Ввічливість. Humanitas*. 2022. № 6. С. 38–43. <https://doi.org/10.32782/humanitas/2022.6.5>.
3. Рідкодубська Г.А. Професійне вигорання соціальних працівників. *Вісник Запорізького Національного університету. Педагогічні науки*. 2020. № 1 (34). С. 266–271.
4. Яценко Л.В., Перхайло Н.А. Гендерні особливості професійного вигорання фахівців із соціальної роботи. *Габітус*. 2021. Вип. 25. С. 27–31. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.25.4>.

*Петро Патій, к.мед.н.,
доцент кафедри фізичної терапії
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Валентина Ярликова, ст. викл. кафедри фізичної терапії,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

СПА-ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ВІДНОВЛЕННЯ СТАНУ ЗДОРОВ'Я

Здоров'я та благополуччя населення вважаються ключовими чинниками економічного та соціального розвитку будь-якої країни. Проблема збереження та підтримки здоров'я населення завжди стояла на першому місці в суспільстві. Згідно з Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ), «здоров'я» – це стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не просто відсутність хвороб чи фізичних вад. Основними складовими здоров'я є фізичне здоров'я, а саме: загальний стан росту і розвитку органів та систем організму, на якому базуються морфологічні та функціональні резерви, що забезпечують адаптаційні реакції; психічне здоров'я, тобто внутрішній психічний стан, залежний від душевного комфорту, який забезпечує адекватну реакцію та поведінку; моральне здоров'я: комплекс характеристик мотиваційної та інформаційної сфер життєдіяльності, його особливості визначає система цінностей, установок та мотивів поведінки індивіда в суспільстві. Усі складові здоров'я взаємопов'язані [1].

Зараз ми спостерігаємо різке погіршення стану здоров'я населення України. Однією з причин цього є введення воєнного стану через повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України, що призвело до значних змін у житті всієї нашої країни й призвело до численних страждань і болю. Виникає питання: як зберегти достатній рівень фізичного та психічного здоров'я українців у період війни.

Одним із засобів відновлення фізичного та психічного здоров'я виступають СПА-технології. «SPA» – це абревіатура від латинського «Sanus per Aquam», або «Sanitas pro Aqua», що в перекладі з латині означає – здоров'я за допомогою води або здоров'я через воду. Це поняття з'явилося в Стародавньому Римі, де для лікування фізичних і психологічних нездужань використовували процедури з термальною водою. У цьому контексті, давні римляни сформулювали аксіому

підтримування здорового способу життя, яка в наші дні стала зазначеним висловом. Латинське «Sanitas Pro Aqua», покладено в основу найпрогресивніших сучасних технологій оздоровлення та релаксації [1].

СПА включає в себе ряд оздоровчих процедур з використанням морської, термальної, мінеральної або прісної води, морських водоростей, цілющих рослин і лікувальної грязі; фітнес-програми, дієтичні програми, програми регенерації й програми з омолодження шкіри обличчя й тіла; різновиди лазень (фінська сауна, турецька лазня, парові ванни, крижані гроти, біосауни); різноманітні купання (ванни, відкриті й закриті басейни, джакузі, сольові ванни); класичні процедури (масаж, ванни з маслами й солями, пілінг); медитація, йога [2].

Дія процедур СПА спрямована на загальне оздоровлення, омолодження шкірних покривів і релаксацію. Впливаючи на шкіру, компоненти СПА активізують обмін речовин, покращують кровообіг, виводять токсини і шлаки з організму, покращують якість сну та загальне самопочуття, насичують організм життєвою енергією.

Згідно з сучасними дослідженнями, СПА представляє собою комплексні програми та процедури, спрямовані на відновлення здоров'я і краси, впливаючи на всі шість органів чуття людини: зір (природні інтер'єри та пейзажі), слух (композиція звуків та тиші, музика), нюх (аромати або їх відсутність), дотик (тепло, холод і тактильні відчуття), смак (баланс чотирьох основних смаків: солодкого, гіркого, кислого, солоного) та інтуїція або підсвідомість (формує кінцеве відчуття задоволення і комфорту) [1].

СПА-процедури є важливою складовою здорового способу життя та мають позитивний вплив на фізичне та психічне здоров'я людини. Розглянемо детальніше, як СПА-процедури впливають на організм:

- Релаксація та зменшення стресу. Масаж, гідротерапія та баня допомагають знизити рівень стресу та сприяють загальному відчуттю релаксації, що покращує психічне здоров'я та зменшується ризик розвитку стресових захворювань.

- Покращення кровообігу. Багато СПА-процедур впливають на роботу кровоносної та лімфатичної системи, сприяють покращенню кровообігу, внаслідок чого відбувається насичення поживними речовинами і киснем клітин і тканин, а також допомагають виводити токсини і шлаки з організму.

- Зміцнення імунної системи. Регулярне відвідування СПА дозволяє підтримувати імунну систему, що збільшує загальний рівень опірності організму до інфекцій та захворювань.

- Догляд за шкірою і тілом. СПА-процедури по догляду за шкірою, такі як обгортання, пілінг та масажі, покращують стан шкіри, вирівнюють її тон, видаляють застарілі клітини і надають здоровий вигляд.

- Збереження гармонії між тілом і розумом. СПА сприяє гармонії фізичного та психічного здоров'я, допомагає зберегти психофізіологічну рівновагу, що є важливою складовою здорового способу життя [2; 3].

СПА-процедури корисні при малорухливому способі життя, захворюваннях суглобів, частих вірусних інфекціях, стресі, хронічній втомі та безсонні. Проте, проведення СПА-процедур не рекомендується у випадках варикозного розширення вен, гострих респіраторних захворювань, запаленнях шкіри або внутрішніх органів, гіпер- або гіпотонії, гормональних порушеннях та онкологічних захворюваннях [2].

Також важливо, щоб підхід до СПА-терапії був індивідуальним, тобто відповідав потребам організму, та систематичним, оскільки лише регулярне проведення SPA-процедур може принести значний ефект. СПА-процедури не лише сприяють поліпшенню самопочуття і загальному розслабленню, але й мають терапевтичний вплив. Регулярне використання СПА може допомогти в профілактиці психосоматичних захворювань, тривожних розладів, депресії, хронічної втоми внаслідок гострого або тривалого стресу, перевантажень і перевтоми на роботі. Систематичне використання СПА не лише приносить миттєве поліпшення самопочуття, але й сприяє нормалізації психологічного стану та самопочуття в довгостроковій перспективі.

Отже, сучасні СПА-технології виявляють значний оздоровчий ефект і можуть бути використані не лише для відпочинку та покращення стану здоров'я населення, але й як засіб фізичної реабілітації для відновлення здоров'я.

Список використаних джерел

1. Гауряк О. СПА – технології в системі оздоровлення. *Фізична терапія, ерготерапія: сучасні виклики та перспективи розвитку:*

матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці 15.02.2024 року) / за редакцією Я.Б. Зоря. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2024. С. 31–34.

2. Погонцева О.В. Перспективні напрямки розвитку СПА в Україні, які зумовлюють особливості професійної підготовки фахівців за спеціальністю 017 «Фізична культура». *Нові концепції викладання у світлі інноваційних досягнень європейської дидактики вищої школи: Матеріали Міжнародної науково-методичної конференції 30–31 жовтня 2017 року* / Укл. С.М. Іваненко, О.В. Холоденко, К.М. Павицька, О.Г. Смольнікова. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. С. 459–462.

3. Юденко О.В., Грищай В.В., Гром Т.В., Рааб Маркус, Лоффінг Флоріан. Засоби гідрокінезотерапії актуальні для відновлення стану здоров'я для військовослужбовців в умовах воєнного стану. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України: тези VI Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25 листопада 2022 р.)*. Національний університет оборони України. Київ : НУОУ, 2022. С. 326–330.

*Софія Петрук, ст. гр. ПСз-41,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Науковий керівник: Андрій Заблоцький,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Період старшої школи відомий своїм інтенсивним фізичним, психічним і соціальним розвитком, який часто супроводжується різними викликами та стресами. Це може призводити до збільшеної тривожності у підлітків, що може негативно впливати на їхнє психічне здоров'я. Незважаючи на обширні дослідження, проблема тривожності серед учнів старших класів залишається актуальною. Це пояснюється різноманітністю підходів до розуміння цього явища, а

також неоднозначністю його визначення та причини. Проте найважливішими залишаються питання про корекцію тривожності серед старшокласників.

Оскільки виховання навичок та вмінь, а також засвоєння досвіду завжди супроводжуються емоційними переживаннями, дитина молодшого шкільного віку може відчувати страх і тривогу. Кожне переживання є унікальним і залежить від індивідуальних особливостей характеру, досвіду та когнітивної оцінки. Основна роль емоцій полягає в тому, щоб стимулювати діяльність і сигналізувати про правильність чи неправильність. На жаль, тривале або посилене переживання будь-яких емоцій може призвести до появи нових емоційних реакцій, що свідчать про відхилення від норми або загрозу небезпеці [4, с. 16].

Основними сигналами загрози та небезпеки є страх і тривога. Кожна людина сприймає ці емоції по-різному в залежності від свого оцінювання конкретної ситуації. Хоча страх і тривогу може відчувати більшість людей, тривожність є характерною лише для окремих особистостей на основі цих базових емоцій.

На відміну від тривоги, тривожність, як риса особистості, формується під впливом стійких негативних факторів та переживань через особливо значимі для людини події. Наприклад, стійка негативна оцінка вчителя, глузування однолітків можуть викликати стан тривожності. Він характеризується підвищенням рівня готовності «відбити напад», збільшенням сенсорної уваги, моторним напруженням, тобто в цілому має негативний характер.

Тривожність завжди негативно впливає на поведінку та діяльність особистості, а тому викликає її відхилення. Відхилення поведінки практично завжди засуджуються не лише однолітками, які ще не розуміють істинних причин, але й дорослими. Таким чином, учень у класному колективі стає вигнанцем, із нього глузують, внаслідок тривожності знижується успішність навчання, зростають негативні оцінки однокласників, знижується соціальний статус [2, с. 51–56].

Практичні психологи займаються діагностичною і корекційною роботою з тривожними дітьми. Однак наше вивчення цієї роботи показало, що її ефективність може значно зрости, якщо врахувати систему психологічних особливостей її організації та проведення.

З іншого боку, відомо, що поза оптимальними межами тривожність може впливати на поведінку та діяльність особи. Хронічне переживання тривоги формує тривожність як постійний стан готовності до активізації, що негативно впливає на життєдіяльність

людини. Враховуючи, що тривожність як стійка риса діагностується ще у ранньому віці, вивчення проблеми тривожності у дітей є особливо актуальним.

Разом із тим зазначена проблема не обмежується рамками старшого шкільного віку. Здобуваючи особливе значення в період перебування дитини в школі, вона не втрачає своєї актуальності й у роботі з дорослими людьми. У зв'язку з цим практичний психолог ставиться перед необхідністю добору потрібних йому методик для діагностики окремих властивостей і станів особистості з незліченної безлічі пропорованих у даний час джерел [1, с. 124–131].

Така робота не тільки віднімає багато часу, але і часом показує себе як малоефективна, оскільки в психолога часто не вистачає сил і часу для детального підбору найбільш ефективного діагностичного інструментарію.

На жаль, не завжди вдається вчасно виявити, а тим більше подолати стан тривоги й тривожність. А це – надзвичайно важливо, особливо для учнів старшого шкільного віку, в яких знижується роль родини і підвищується роль школи. Саме в школі з'являються нові об'єкти страху та виникають ситуації, що породжують тривогу і розвивають тривожність. Тому, у роботі психолога з дітьми дуже важливо враховувати всі негативні наслідки, до яких може призвести тривожність, і вчасно попереджувати її виникнення [3, с. 13–18].

Проблема вивчення тривожності і подальшого пошуку найбільш ефективних шляхів виявлення та подолання психічного неблагополуччя дитини вельми актуальна для практичної психології та педагогіки. Якщо тривожність усунена, оптимістично перероблена з дитиною, вона збагачується новим досвідом, стає більш орієнтованою, так як це приводить до довіри людям, доброти, оптимізму, мужності.

Дітям із тривожністю доцільно надавати комплексну, спеціальну психолого-педагогічну допомогу, що включає індивідуальний підхід у навчанні, індивідуальні заняття з психологом. За умови своєчасності і правильності такої допомоги недоліки у емоційній сфері можуть поступово долатися і в подальшому така дитина зможе формуватися як успішна і гармонійна особистість. Вчасна терапія дозволяє здійснити необхідний вплив м'яко і гуманно, не тільки позбавляючи дитину від страхів, а й сприяючи гармонійному особистісному і психічному розвитку.

Список використаних джерел

1. Андреева А. Психологічна підтримка дитини. *Виховання школярів*. 2010. № 3. С. 124–131.

2. Булатевич Н., Селезньова О. Вплив дитячо-батьківських стосунків на особливості прояву шкільної тривожності підлітків. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота»*. 2021. № 1 (7). С. 51–56.

3. Дмитрієва С.М., Мачушник О.Л. Психологічні детермінанти підліткової тривожності. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій*. 2018. № 3. С. 13–18.

4. Омельченко Я.М. Психологічна допомога дітям з тривожними станами. Київ, 2011. 112 с.

*Тетяна Поліщук, магістр 2 курсу спеціальності «Фізична терапія, ерготерапія», ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Інна Мезенцева, к.геогр.н., доцент, завідувач кафедри фізичної терапії, ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»*

РАЦІОНАЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ – ЗАПОРУКА ЗДОРОВ'Я ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ

Важлива роль у забезпеченні високого рівня здоров'я, збільшення тривалості життя, збереження працездатності людини належить харчуванню. Воно має бути раціональним (розумним).

Раціональне харчування – це фізіологічно повноцінне харчування з врахуванням особливостей кожної людини, яке забезпечує сталість внутрішнього середовища організму, підтримує його життєві прояви, сприяє зміцненню здоров'я, підвищенню опору організму людини інфекціям.

Раціональне харчування слід розглядати як один з головних складників здорового способу життя, як один із чинників продовження активного періоду життєдіяльності. Головне завдання, яке покладається на раціональне здорове харчування – відновити і підтримувати обмін речовин в організмі людини.

Із віком змінюється швидкість та характер обміну речовин у людини. Зниження активності деяких ферментів призводить до меншого синтезу білків, що в свою чергу порушує процеси біологічного окислення та зменшує енергетичне виділення. Рівень ліпідів та ліпопротеїдів у сироватці крові зростає, а споживання кисню тканинами та основний обмін зменшуються. Також відзначаються зміни у водно-сольовому обміні, що пов'язані зі змінами у

проникності клітин: вміст внутрішньоклітинного калію зменшується, а натрію та хлору – зростає [2].

Зміни відбуваються і в травній системі: ослаблення м'язів живота може сприяти опущенню внутрішніх органів, зменшення виділення та активності травних секретів у слинних залозах, шлунку, тонкому кишечнику, підшлунковій залозі та печінці може призвести до порушень травлення, зниження кишкової моторики може викликати схильність до закріпів. Частіше виникають проблеми з подрібненням їжі, що утруднює її трансформацію та всмоктування. Недостатньо перетравлена їжа може сприяти розвитку дисбіозу та інших захворювань. У літньому віці збільшується ймовірність дефіциту незамінних компонентів харчування, що також може призвести до погіршення якості життя та розвитку різних захворювань. Активність залоз внутрішньої секреції, таких як щитоподібна та статеві, також зменшується, що впливає на обмін речовин та функції органів і систем.

Багато людей похилого віку продовжують споживати їжу, аналогічну тій, яку вони вживали у молодому віці, хоча обмін речовин сповільнюється, а також зменшується рівень фізичної активності, тому виникає ризик зайвої ваги. Дослідження показують, що з кожним наступним десятиліттям життя зростає зв'язок між збільшенням маси тіла та підвищенням смертності. Ожиріння стає серйозною проблемою, яка торкається від 7% до 10% населення світу: до 20% в країнах Західної Європи, 25-30% у США. Підвищений ризик смертності від захворювань, включаючи ішемічну хворобу серця та деякі види раку, спостерігається у людей з надмірною вагою [2; 3].

Деякі літні люди стикаються з недостатнім харчуванням або дефіцитом певних поживних речовин через одноманітність раціону, що може бути обумовлено фізіологічними особливостями, захворюваннями або соціально-економічними умовами. Дослідження показали зв'язок між розладом уваги, депресією, хворобою Альцгеймера, шизофренією та споживанням фаст-фуду, а також недостатністю необхідних жирів, вітамінів і мінералів у раціоні. У літньому віці нерідко спостерігається дисбаланс у харчуванні за кількісними та якісними параметрами, такими як: перевищення добової калорійності раціону (за рахунок жирів і простих вуглеводів); білково-енергетична недостатність; дефіцит мікронутрієнтів і деяких біологічно активних речовин; дефіцит незамінних жирних кислот, вітамінів і мінеральних елементів; недостатнє споживанням

клітковини.

Тому одним із основних принципів раціонального харчування для людей похилого віку вважається кількісна та якісна повноцінність харчування. Кількісна повноцінність харчування – відповідність калорійності харчового раціону енерговитратам організму. Енергетичні потреби організму з віком знижуються у зв'язку із зменшенням інтенсивності обмінних процесів і фізичної активності, тому енергетична цінність раціону повинна бути поступово знижена відповідно до фактичних енерговитрат. Встановлено, що в середньому енергетична цінність харчового раціону в 60–69 років і 70–80 років становить відповідно 80 і 70% від такої, що була в 20–40 років. Тому у віці 60–74 роки добова калорійність раціонів для чоловіків – близько 2000 ккал, для жінок – 1800 ккал, у віці старше 75 років – 1800 ккал та 1600 ккал, відповідно. А енергетичні потреби людей похилого віку складають 25–35 ккал/кг/добу. На фоні зниження калорійності їжі відзначено уповільнення старіння нейроендокринної, імунної систем, зменшення інтенсивності вільно-радикальних процесів та вікозалежного підвищення рівня холестерину, тригліцеридів і вільних жирних кислот. А переїдання веде не тільки до ожиріння, але сприяє розвитку атеросклерозу, гіпертонічної хвороби, ішемічної хвороби серця, цукрового діабету, жовчно-кам'яної і сечокам'яної хвороби, подагри тощо, що сприяє передчасній старості [1; 3].

Якісна повноцінність харчування – збалансованість за вмістом білків та жирів (в тому числі – тваринного і рослинного походження), вуглеводів (в тому числі – простих та складних), вітамінів та мінеральних речовин, причому важливо забезпечити антисклеротичну спрямованість раціону. Згідно з вимогами до збалансованості раціонів харчування, енергетична цінність білків повинна складати 15–20% від добової калорійності, жирів – 10–30%, вуглеводів – 55–60% (клітковина 20–30 г на добу для профілактики закрепів, зниження рівня холестерину та зниження ризику раку товстої кишки). Стосовно забезпечення раціону харчування вітамінами, необхідно пам'ятати, що старші люди потребують підвищеної кількості вітамінів у зв'язку із погіршеним всмоктуванням їх у шлунково-кишковому тракті. Рекомендується достатня кількість якісної води (свіжа джерельна або слабо мінералізовані лікувально-столові води) [1].

Дотримання режиму харчування сприятиме підтримці рівня глюкози в крові. У більшості випадків оптимальним вважається 4–5 разове харчування невеликими порціями (по 200–250 гр.). Проміжки

часу між прийомами їжі мають бути не більше 4 годин, останній прийом – не менше ніж за 2 години до сну. Розподілити добову калорійність раціону при 4-кратному харчуванні рекомендовано так: на перший сніданок – 25–30 %, на другий сніданок або полуденок – 10–15 %, на обід – 40%, на вечерю – 20% (проміжок між прийомами їжі – 4 години). При 5-кратному харчуванні: на перший сніданок – 20 %, на другий сніданок – 10–15 %, на обід – 40%, на полуденок – 10%, на вечерю – 15–20% (проміжок між прийомами їжі – 3 години) [3].

Перевагу потрібно надавати продуктам і стравам, що легко піддаються дії травних ферментів і процесам засвоєння, помірно стимулюють секреторну і рухову функції органів травлення, нормалізують кишкову мікрофлору старіючого організму. Тому необхідно вживати кисломолочні продукти та харчові волокна. Лужна спрямованість харчування сприяє корекції закислення внутрішнього середовища організму, що розвивається в старості. «Лужні» властивості мають кисломолочні та рослинні продукти (морква, буряк, помідори, огірки, яблука, апельсини). Також їжа повинна бути збагачена аліментарними геропротекторами з антиоксидантними властивостями: амінокислотами (метіонін, цистеїн, глутамінова кислота), вітамінами С, Р, А, Е, К, групи В, мінеральними речовинами (магній, марганець, мідь, цинк, селен), речовинами рослинного походження (флавоноїди, поліфеноли пряно ароматичних трав, таніни, бетаїдин). Антиоксидантні властивості мають продукти переважно рослинного походження: боби, солодкий перець, ріпа, картопля, морква, буряк, помідори, огірки, селера, цибуля, фрукти та їх соки, цикорій. Лікувально-профілактичне харчування спрямоване щодо найбільш поширених патологій старості: атеросклерозу, гіпертонічної хвороби, ожирінню, цукрового діабету, остеопорозу, онкологічних захворювань [2; 3].

Таким чином, раціональне харчування є однією з головних складових запобігання передчасного старіння і для літньої людини повинне бути різноманітним та збалансованим за всіма поживними речовинами і стимулювати активність ферментних систем.

Список використаних джерел

1. Демченко К. О. Важливість харчування людей похилого віку для підтримання стану здоров'я. *Крок у науку: дослідження у галузі природничо-математичних дисциплін та методик їх навчання* : збірник тез доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю студентів, аспірантів і молодих учених. Чернівці : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2022. С. 29–31.

2. Сидоренко А., Луценко Р., Сизова Л., Коптев М., Луценко О.,

Чечотіна С. Харчування як запорука якісного життя людей похилого віку. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу*: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції. м. Полтава, Полтавський інститут економіки і права, 19-20 травня 2022 року. С. 422–424.

3. Харченко Н.В. Анохіна Г.А., Якубовська І.В., Бурмак Ю.Г. Особливості харчування людей похилого віку. *Фітотерапія*. 2012. № 3. С. 29–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fch_2012_3_9.

*Павло Процик, ст. гр. 11-ДОПСмз,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Науковий керівник: Тетяна Долга, к.психол.н., доцент,
доцент кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАВЛЕННЯ ДО МАТЕРИНСТВА ЖІНОК В ПЕРІОД ВАГІТНОСТІ

Дослідження материнства на сучасному рівні проводяться в різних галузях, включаючи медицину, соціологію, психологію, науку та культурологію. Це призводить до наявності різноманітних визначень цього поняття, які варто розглянути.

Завдяки дослідженням О.М. Ганкевича у сфері сімейно-правової доктрини можна зазначити, що материнство має тісний зв'язок з правовими нормами України, правами та обов'язками батьків і дітей. У своїй роботі Ганкевич відмітив, що згідно зі статтею 49 Сімейного кодексу України дружина має право на материнство [1].

Д. Винникатт у своїх працях акцентував увагу на тому, що психіка формується протягом періоду вагітності, задовго до народження дитини. Цим він підкреслив важливість цього періоду.

Завдяки Е. Каплану, який провів аналіз та демонстрував зміни у змісті материнства та материнських установок на протязі різних історичних епох, можна виділити три основні етапи материнства:

1. Премодерну добу (у середні віки).
2. Модерну добу (від епохи Відродження до кінця Другої світової війни).
3. Постмодерну добу (з кінця 1960-х років до сучасності).

У епоху модерну уявлення про материнство зазнали значних

змін. Дослідження Ж.Ж. Руссо привернули увагу людей до цього феномену та підкреслили його важливість, що призвело до підвищення престижності материнства. Руссо вважав, що головна мета жінки полягає у народженні та вихованні дитини. Крім того, він підкреслював, що всі проблеми, хвороби, невдачі та злочинність дітей можна приписати матері, оскільки вона, на його думку, не надавала дитині достатньо уваги та любові. Теорія соціального навчання, яка набула популярності, вважала материнство новим досвідом, якому жінка навчається спочатку. Це було відмінним підходом від ідей Ж.Ж. Руссо та психоаналітичних концепцій.

Д. Штерн зазначив, що жінка не повинна бути обмежена роллю матері, і материнство не є головною функцією жінки в суспільстві. Тому, виховання дітей не обов'язково повинно бути виконано біологічною матір'ю; увага слід зосереджувати не на ролі жінки як матері, а на її індивідуальних потребах та проблемах у репродукції.

Поняття «Психологічна готовність жінки до материнства» було визначено О.П. Проскурняк, яка стверджувала, що це комплекс базових інстинктів та особистісних рис жінки, які формуються під впливом її ціннісних змін в соціокультурному житті під час вагітності та народження дитини. Ці зміни включають зміни в спілкуванні з оточенням та фізичний стан, спричинений вагітністю, пологами та післяпологовим періодом.

І.М. Лук'яненко, психолог з Херсонського центру планування сім'ї, визначила психологічні компоненти гестаційної доміанти материнства – це сукупність психічних механізмів саморегулювання жінки, починаючи від моменту запліднення і до народження дитини. Ці механізми включають створення умов для здорового розвитку майбутньої дитини, формування позитивного ставлення до вагітності та подолання поведінкових стереотипів. Лук'яненко [4] виділила п'ять типів ПКГД:

1. Оптимальний тип – це жінки, які без тривоги ставляться до свого стану вагітності та продовжують активний спосіб життя.

2. Гіпогестогнозичний тип – це жінки з неочікуваною вагітністю, які не схильні змінювати свої стереотипи поведінки, часто передають дітей на виховання батькам через власну зайнятість. У них можуть спостерігатися проблеми з емоційним відношенням, відчуженість та недостатність батьківських почуттів.

3. Ейфоричний тип – це жінки з істеричними реакціями або ті, хто мав довготривалі проблеми з безпліддям і потребують підвищеної

уваги та дотримання їхніх бажань. Вони можуть демонструвати гіпопротекцію.

4. Тривожний тип – це жінки з підвищеним рівнем тривожності під час вагітності, що може впливати на їхній фізичний стан та спричиняти переоцінку особистих проблем.

5. Депресивний тип – це жінки, які демонструють знижений настрій під час вагітності, що може призводити до нав'язливих думок, таких як «вагітність мене погіршить» або «після пологів чоловік покине мене». У них можуть виникати проблеми з емоційним відношенням або жорстокість по відношенню до дитини.

Отже, в психолого-педагогічному напрямі ПГМ досліджуються особистісні характеристики матерів, їхні емоційні стани та переживання, які можуть впливати на прийняття дитини. Психологічна готовність до материнства формується у результаті тривалого процесу взяття на себе ролі матері, тому психологи та психотерапевти розробляють різноманітні методи психологічної допомоги для підготовки до материнства.

Список використаних джерел

1. Ганкевич О.М. Поняття батьківства та материнства у сімейно-правовій доктрині. *Збірник наукових статей*, 2018. № 46. С. 90–95.

2. Гулійчук Д.А. Катастрофічне падіння народжуваності : як зміниться чисельність населення в Україні після війни. *TCH.ua*. URL : <https://tsn.ua/ukrayina/katastrofichne-padinnya-narodzhuvanosti-yak-zminitsya-chiselnist-naselennya-v-ukrayini-pislya-viyni-2231155.html>.

3. Крижановська З.Ю. Основна функція мами – любити свою дитину, – психолог з Луцька. *Волинські новини*. URL : <https://www.volynnews.com/news/all/osnovna-funktsiia-mamy-liubyty-svoiu-dytynu-psykholoh-z-lutska>.

4. Лук'яненко І.М. Психологічна готовність до материнства – професійний психолог. *Ірина Лук'яненко – Психолог у Херсоні*. URL : <http://women.net.ua/wordpress/psihologicheskoe-konsultovanie/stati-po-psiologii/psihologichna-gotovnist-do-materins>.

5. Таран О.П., Гаража Н.Д. Соціально-психологічні чинники ставлення сучасних жінок до материнства. *Габітус*, 2021. № 30. С. 91–96.

*Діана Романіна, ст. гр. 41 ПСЗ,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець*
*Мар'янна Яроцук, к.психол.н.,
викладач кафедри психології і соціальної роботи
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

ЦІННІСНО-СМИСЛОВА СФЕРА ПІДЛІТКІВ, СХИЛЬНИХ ДО ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Проблема схильності до девіантної поведінки підлітків носить міждисциплінарний і дискусійний характер. На сьогоднішній день проблема схильності до девіантної поведінки підлітків залишається мало вивченою, хоча і вивчається як зарубіжними, так і вітчизняними дослідниками. Дана проблематика викликає жвавий інтерес у психологів, лікарів, педагогів, працівників правоохоронних органів, соціологів, філософів .

Поведінка – це спосіб, яким особа взаємодіє з оточуючим середовищем через свої дії та вчинки. Це процес, у якому виявляються індивідуальні особливості та внутрішня активність особистості через зовнішні вирази.

Девіантна поведінка – це така поведінка, яка відхиляється від прийнятих у суспільстві норм та стандартів. Це може бути проявом асоціальних дій, порушень закону, або відхилення від соціально прийнятих норм поведінки. Девіантна поведінка може бути спричинена різними факторами, такими як соціальне середовище, психологічні чинники, а також біологічні особливості особистості.

Розуміння девіантної поведінки важливе для розвитку ефективних стратегій профілактики та корекції такої поведінки, а також для забезпечення безпеки та добробуту суспільства.

Сучасний вітчизняний дослідник Клейберг Ю.А. визначає відхилення (девіація) поведінки як «специфічний спосіб зміни соціальних норм і очікувань за допомогою демонстрації особистістю ціннісного ставлення до них».

Ціннісно-смысловая сфера підлітків, які схильні до відхилень у поведінці, може значно відрізнятись від тих, які спостерігаються у здорових та адаптивних підлітків. У цих осіб можуть переважати інші цінності та переконання, які можуть бути вплинуті різними

чинниками, такими як виховання, оточуюче середовище, суспільні норми та груповий вплив.

Як відзначено багатьма вченими, такими як Леонтьєв Д.О., важливу роль у формуванні цінностей схильних до девіантної поведінки підлітків відіграє референтна для них асоціальна або кримінальна група. Ці групи можуть впливати на молодь через прийняття та підтримку «псевдоцінностей» - цінностей, які суперечать загальноприйнятим соціальним нормам та законам.

Таким чином, у схильних до девіантної поведінки підлітків цінності та переконання можуть бути суттєво перевернуті або перекручені під впливом асоціальних груп, що може сприяти подальшому зануренню у девіантну поведінку.

Система цінностей підлітків з схильністю до відхилень може суттєво відрізнятись від системи цінностей більш адаптивних підлітків. Деякі особливості цієї системи цінностей можуть включати:

Потреба в спілкуванні та об'єднання в асоціальні групи. Якщо підлітки відчують неприйнятності з боку ровесників або оточення, вони можуть шукати прийняття та підтримку в асоціальних групах, які можуть включати інших асоціальних або девіантних осіб.

Значення великої кількості друзів. Підлітки, які відчують страх самотності можуть активно шукати багато друзів для заповнення цієї пустки та почуття приналежності.

Постійний «утиск» та відчуття неприйнятності. Важкі підлітки можуть відчувати постійний тиск та відмову як з боку оточуючих, так і з боку педагогів та батьків. Це може бути спричинене несприятливим сімейним середовищем, де ставлення до дитини може бути вже заздалегідь упередженим.

Ці фактори можуть сприяти формуванню негативної системи цінностей у підлітків та поглиблювати їх схильність до девіантної поведінки. Важливо, щоб педагоги та фахівці звертали увагу на ці аспекти та намагалися створити для цих підлітків підтримку та сприятливе середовище для їхнього розвитку.

Ціннісно-сміслова сфера підлітків відрізняється тим, що саме в підлітковому віці починають інтенсивно формуватися ціннісні орієнтації, що впливають на становлення характеру і особистості в цілому. На ціннісно-сміслову сферу підлітків впливають не тільки однолітки, а й чимало важливу роль відіграють ЗМІ та «значимі» дорослі, такі як, співаки, музиканти, актори та ін. Крім зовнішніх чинників, на формування ціннісно-сміислової сфери підлітків, впливають і гендерні. Особливостями ціннісно-сміислової сфери підлітків, схильних до девіантної поведінки, потреба в спілкуванні,

наявність хороших і вірних друзів, також цінується активне життя, любов має низьке значення, часто такі підлітки бувають ущемлені з боку педагога, батьків і оточуючих.

Список використаних джерел

1. Матвієнко Л.І. Ціннісно-сміслові орієнтації в осіб з різним рівнем емоційного вигорання. *Вісник Харківського національного університету імені Каразіна*. 2016. № 61. С. 19–24.
2. Мотков С.О. Ціннісно-смістова сфера особистості: роль, структура та функції. *Психологічний журнал* № 10 (20). 2018. С. 105.
3. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К. : Либідь, 2003. 376 с.
3. Товканець О. Молодіжна субкультура і девіантна поведінка. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2011. Вип. 22. С. 170–172.

*Надія Савчук, к.психол.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Яна Зінгель, ст. гр. ПС-21,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ПРОФЕСІЙНЕ ТА ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Невідповідність психологічних якостей особистості професійним вимогам зумовлює таке явище, що носить назву «вигорання». За своєю сутністю – це деформація відношень до професійних обов'язків, зниження продуктивності та результативності праці. Такі працівники з віком дедалі частіше відчувають гостру потребу у психологічній допомозі та реабілітації. Особливо, це стосується осіб комунікативних професій, тобто тих, хто задіяний у системі виробничих відносин на кшталт «людина-людина»: педагогів, медичних працівників, менеджерів, консультуючих психологів, вихователів дитячих будинків, представників різноманітних професій галузі сервісу

Вигорання серед медичних працівників є актуальною проблемою у наш час. Адже в нашій країні військовий стан, і медики як ніколи нам потрібні, навантаження роботи, велика кількість пацієнтів збільшує стрес і значно впливає на емоційний стан людини.

Цей стан може виникати через поєднання емоційного, фізичного

та психологічного напруження, з якими зіштовхуються працівники медичної сфери.

Професійне вигорання відбивається на якості надання медичних послуг, ефективності роботи та самопочутті медичних працівників. Це може привести до зниження мотивації, виснаження, втрати інтересу до роботи, а також до виникнення фізичних та психологічних проблем, відсутність належної підтримки ззовні.

Емоційне вигорання зазвичай пов'язане з почуттям безсилля, розчаруванням, стресом та перевтомою від постійного контакту з хворими, трагічними ситуаціями та невдачами в лікуванні. Важливо розуміти, що це не відображає відсутність професійної компетентності, а скоріше є наслідком високого рівня викликів, з якими стикаються медичні працівники.

Термін «вигорання» позначений у Міжнародному класифікаторі хвороб як наслідок тривалого невирішеного стресу на робочому місці. Однак супутні симптоми цього синдрому впливають на процеси ревіталізації нашого здоров'я й життя загалом, зокрема послаблюється увага, погіршуються стосунки, частіше виникають конфлікти, зменшується рівень задоволення життям.

Згідно з ВООЗ, існує три основні симптоми вигорання:

- почуття виснаження або втоми: призводить до порушення сну, зниження імунітету, проблем із концентрацією уваги;
- інтелектуальна й емоційна дистанція з роботою: відчуття негативу та цинізму відносно ситуацій, пов'язаних із роботою, відірваність від колективу, відсутність мотивації, негативне сприйняття реальності;
- зниження професійної ефективності: відчуття неспроможності справитися зі своїми робочими обов'язками, внаслідок цього з'являються сумніви у власних здібностях та компетентностях

Медичні працівники посідають чи не перше місце серед спеціальностей з високим ризиком вигорання. За різними джерелами, від 20% до 75% медпрацівників перебувають у цьому стані. Дослідження організації Mental Health America (червень – вересень 2020 року) виявило, що емоційне і фізичне виснаження було найпоширенішою відповіддю стосовно змін у самопочутті медичних працівників (82%), за ним ішли проблеми зі сном (70%), фізичне виснаження (68%) і пов'язані з роботою страх та непевність (63%). Більше половини медпрацівників зауважили зміни в апетиті (57%), фізичні симптоми, як-от головний біль чи біль у животі (56%), та сумніви щодо майбутньої кар'єри (55%). Значно зросла втома від

співчування іншим (52%). Те саме дослідження показало, що лікарі не отримують достатньої емоційної підтримки (39%), а ще рідше – медичні сестри (45%). На жаль, деякі медичні працівники використовують для подолання стресу алкоголь, психологічно активні речовини тощо [1].

Що потрібно робити, щоб покращити свій стан? Слідкувати за графіком роботи. Варто утримуватися від надмірних навантажень й слідкувати за гігієною праці, пам'ятати про час на відпочинок, настільки, наскільки це можливо. Дотримуватися гігієни праці. Проводити достатню кількість часу з близькими. Ходити у відпустку. Дбати про дозвілля, інтереси у вільний від роботи час, хобі. Дотримуватися правил здорового харчування та фізичної активності. Давати собі час для саморозвитку й самопізнання [2].

Для попередження цього важливо вживати заходи з підтримки та самозахисту, включаючи регулярні перерви, психологічну підтримку та навчання стресостійкості. Також потрібно звертати увагу на стан медичного персоналу і вчасно реагувати на ознаки вигорання, щоб забезпечити їм необхідну підтримку та допомогу. Медичний працівник це робота людини з людиною і про них теж потрібно дбати

Список використаних джерел

1. Вежновець Т.А. Синдром емоційного вигорання в медичних працівників хірургічних відділень із позиції кадрового менеджменту. *Здоров'я нації*. 2016. № 1–2 (37–38). С. 41–46.

2. Назаренко І.П. Синдром емоційного вигорання серед медичних працівників психіатричної сфери. *Новини медицини та фармації*. 2011. № 383.

3. Шелков В.Ю. Профілактика синдрому вигорання у медичних працівників методами психологічної саморегуляції. *Український медичний часопис*. 2009. № 2 (70). С. 57–59.

*Юлія Савчук, лікар-психіатр,
Комунальне підприємство «Волинська обласна
психіатрична лікарня м. Луцька» ВОР*

МЕНТАЛЬНІ РОЗЛАДИ В УМОВАХ ВІЙНИ: РІЗНОВИДИ ТА СПОСОБИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Війна з усіма її проявами – це надпотужний стресовий чинник, який може мати вплив на психіку людини і через кілька років після того, як бойові дії завершаться. Для запобігання тяжким і довготривалим ускладненням надзвичайно важливо вже зараз

надавати психологічну підтримку всім, хто цього потребує.

За визначенням Всесвітньої організації охорони – здоров'я (ВООЗ), психічне здоров'я – це стан благополуччя, в якому людина може реалізувати свій власний потенціал, справлятися зі звичайними життєвими стресами, може продуктивно і плідно працювати і мати можливості робити внесок у життя своєї спільноти. Нині через війну всі ці компоненти психічного здоров'я опинилися під впливом тяжких травмуючих чинників. Проблематика ментального здоров'я суттєво загострилася після початку повномасштабних воєнних дій. Участь у бойових діях або перебування в прифронтовій зоні з постійними ракетними та артилерійськими обстрілами, бомбардування, перебування в окупації значно підвищують уразливість людини до психосоціального стресу, сприяють появі та поширенню психічних розладів, як-от депресія, тривога, постстресові розлади тощо. До таких же наслідків можуть спричинити: утрата почуття безпеки внаслідок вразливості практично всієї території країни для ракетних обстрілів та атак безпілотників; переміщення в інші регіони або країни та пов'язані з цим утрата роботи й звичного, комфортного середовища; побутові негаразди; фінансові труднощі; соціальна ізоляція; невпевненість у майбутньому і тривога за рідних та близьких.

Психічні розлади позначаються на фізичному здоров'ї людини, часто супроводжуються різного типу залежностями (алкоголізм, наркоманія), спричиняють труднощі соціальної адаптації та інтеграції, позначаються на працездатності людини. Саме тому підтримка ментального здоров'я населення повинна бути одним з пріоритетних завдань держави, а саме створення дієвих механізмів з побудови комунікацій та допомоги населенню окремим індивідам.

За з даними соціологічних опитувань, 71 % українців відчують стрес або сильну знервованість. Серед причин на першому місці – повномасштабна війна з російською державою (72 %), фінансові складнощі (44 %). З-поміж аспектів війни, які спричиняють стрес або сильну знервованість, на першому місці перебуває безпека близьких (63 %) і втрата роботи або джерела доходу (42 %).

Найчастіше в умовах війни виникають розлади невротичного спектру: тривожні, панічні, фобічні та посттравматичні порушення. Дослідження свідчать, що індивідуальна вразливість або стійкість — це ключові фактори в розвитку психічних розладів.

Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР; англ. PTSD; в'єтнамський синдром, афганський синдром) – комплекс психічних

розладів, що є проявом дезадаптивного відстроченого або затяжного - реагування на стресові події надзвичайно загрозливого чи катастрофічного характеру. Цей розлад наразі розглядають як наслідок провокації зовнішніми стресовими чинниками уже існуючої схильності до травматизації.

То ж як можна виявити ПТСР? Постійні думки про травматичну подію, що виникають мимоволі, сняться або вертаються як флешбеки (старий спогад, який знову яскраво повернувся), коли якийсь тригер нагадує про травму.

Життя в повній бойовій готовності. Така людина миттю займається, дратується, тривожиться і переймається думками про власну безпеку. Тривожність може проявлятися в порушенні сну, уважності чи мати фізичне відображення: закрепи, нетравлення, підвищений тонус м'язів чи тахікардія. Уникнення згадок про травму – небажання говорити про подію чи бути поруч із людьми, що про неї нагадують, емоційна порожнеча, негаразди в буденному житті, відсторонення від близьких та втрата інтересу до колись улюблених речей, втрата довіри до людей і переконання, що світ небезпечний. Останнє дуже нагадує ознаки депресивного розладу. Панічні атаки: відчуття сильного страху, поверхнєве дихання, запаморочення, нудота, прискорене серцебиття і біль за грудиною, головні болі, діарея, відчуття стиснення і печії за грудиною, судоми, біль у попереку.

Щодо лікування, то є декілька протоколів, та жоден не є вичерпним і підходить для всіх і відразу, тому для кожної людини слід добирати підхід і ліки індивідуально, все ж керуючись протоколом та обставинами життя.

Людину, у якої діагностували, до прикладу, ПТСР, слід запевнити, що вона не божевільна і що це мине. Фахівець – психотерапевт, психіатр, соціальний працівник, кваліфікований працювати з травмованими людьми, – має надати інформацію про психозлад та його подолання, краще письмово.

Рекомендовано знайти групу підтримки, яку веде фахівець, створити безпечне середовище, позбутися тригерів травматичних спогадів, провести роботу з близькими – вони мають зрозуміти, що відбувається, в чому причина і як запобігти панічними атакам та флешбекам, чи що робити, коли вони стаються. Терапія невротичних психозладів включає психотерапію та/або медикаменти.

При застосуванні психотерапії зазвичай потрібно 8-10 сесій для

подолання ПТСРу. Терапія має відбуватися за протоколом, із фахівцем, який вміє працювати з травмованими клієнтами. При цьому треба бути певними, що в клієнта немає дисоціативних розладів, психозу, і він/вона не становлять загрози для інших.

Медикаментозна терапія, затверджена протоколами, включає лише антидепресанти та при потребі лікарі застосовують анксиолітики чи нейролептики, якщо є супутні розлади, що потребують терапії. Всі препарати – рецептурні, тому призначаються виключно фахівцем галузі – лікарем-психіатром, і їхня ефективність (без психотерапії) становить близько 60 %. Менше ніж третина пацієнтів повністю видужують. Суттєве уточнення: антидепресанти допомагають нормалізувати самопочуття і щоденну рутину, аби були сили пройти психотерапію. Часто людям, що мають складний ПТСР, потрібна триваліша терапія.

Як можна отримати допомогу тепер і зараз? За підтримки Національної психологічної асоціації (НПА) психологи-волонтери створили центр психологічної підтримки «Як ти?» для тих, хто потерпає від останніх подій і відчуває постійні стрес, хвилювання та тривогу. За підтримкою можна звернутися безкоштовно у будь-який час доби.

«Розкажи мені» – безкоштовна інтернет-платформа для психологічних консультацій. Команда платформи допомагає всім, хто потребує емоційної підтримки, консультації та допомоги у зв'язку зі швидкими змінами, що наразі відбуваються в економіці, соціумі та житті кожної людини. Звернутися за допомогою можна через вебсайт ініціативи.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (МКЧХ) відкрив гарячу лінію, куди можна звернутися за підтримкою. Дзвінки за номером телефону – 0-800-300-155 – безкоштовні.

«УкрЄдність» – сайт безкоштовної психологічної підтримки від Української спілки психотерапевтів. Команда підбере фахівця відповідно до зазначених вами проблем. Є можливість відвідувати безкоштовні підтримуючі групи в онлайн-форматі.

Чатботи в Telegram для психологічної підтримки українців:

Друг. Перша допомога – бот, створений за підтримки ЮНІСЕФ на основі сучасних протоколів і науково-доведених досліджень;

Слова допомагають – бот, який розповідає про різні стани й емоції та підказує, як допомогти собі самостійно, якщо немає змоги звернутись до психолога. Також радить, як підтримати іншу людину,

котрій потрібна психологічна допомога. Створений командою Центру психічного здоров'я НаУКМА та факультету інформатики CyberFI НаУКМА.

З нещодавнім запровадженням одинадцятої версії Міжнародної класифікації хвороб психіатричне співтовариство визнало два нових розлади, які можуть бути особливо актуальними для українців: комплексний посттравматичний стресовий розлад (КПТСР) та розлад тривалого горя. Комплексний посттравматичний стресовий розлад – це розлад, який може виникнути після травматичної події або серії подій, особливо тих, які мають тривалий характер, і від яких важко або неможливо втекти. Його особливість у тому, що одночасно з симптомами ПТСР людина відчуває додаткові симптоми, як-от, труднощі з контролем своїх емоцій, почуття сильної злості або недовіри до світу, постійне відчуття порожнечі або безнадії тощо.

На відміну від ПТСР, який може виникати внаслідок одноразової травматичної події, КПТСР спричиняється травматичним досвідом, що триває від кількох місяців до кількох років. Якщо війна в Україні триватиме довго і українці залишатимуться під постійною загрозою агресії з боку російської держави, масштаби КПТСР будуть великими. Особливістю КПТСР є також те, що цей стійкий розлад має довгострокові наслідки. Дослідження військовополонених ізраїльської армії, які піддавалися інтенсивній ізоляції та систематичним тортурам під час Війни Судного дня 1973 року, показало, що понад 40% зазнали симптомів, що відповідають КПТСР, тільки через 20 років, а ще через 7 років ця група повідомила про погіршення свого фізичного здоров'я.

Психологічний стан та психічне здоров'я під час військових дій є вкрай важливими. На жаль, українське повоєнне суспільство опиниться перед викликом посттравматичного синдрому, який стане поширеним явищем як серед тих, хто був учасником бойових дій, так і серед мирного населення, як у яскраво вираженій, патологічній формі, так і у прихованих, відтермінованих у часі, формах. Тому нам доведеться вчитися повазі та емпатії, терпінню й розумінню один одного. Найбільше їх потребуватимуть наші військові, адже їхня інтеграція до мирного життя відбудуватиметься складніше.

Список використаних джерел

1. <https://moz.gov.ua/>.
2. Психоневрологічний журнал <https://neuronews.com.ua/>.
3. Національний інститут стратегічних досліджень

<https://niss.gov.ua/>.

4. Центр громадського здоров'я МОЗ України <https://phc.org.ua/>.

5. Посібник з освіти в області прав людини за участі молоді <https://www.coe.int/>.

6. Довідник <https://dovidka.info/>.

7. Війна і психічне здоров'я українців <https://uain.press/>.

*Христина Сливчук, ст. гр. 41 ПСЗ,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Маріанна Ярошук, к.психол.н.,
викладач кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна
академія імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ТРИВОЖНОСТІ НА ПРОЦЕС УЧБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Дослідження впливу тривожності на особистість включає вивчення взаємозв'язку між виявами тривожних станів та реалізацією особисто значимих видів діяльності. Огляд тривожності як складного психологічного утворення в структурі діяльності дозволяє розглядати її як класичний тричлен: суб'єкт, об'єкт і зміст тривожних переживань та станів.

1. Суб'єкт – це особистість, яка переживає тривогу. Тривожні стани можуть виникати внаслідок внутрішніх факторів, таких як особистісні риси, та зовнішніх чинників, наприклад, події чи ситуації.

2. Об'єкт – це те, що стає об'єктом тривоги для особистості. Це може бути будь-що, що спричиняє неспокій або страх: конкретні ситуації, події, або навіть внутрішні конфлікти та неспроможність прийняти рішення.

3. Зміст тривожних переживань та станів – це те, що саме спричиняє тривогу або страх. Це може бути пов'язано з різними сферами життя, такими як навчання, міжособистісні відносини, робота, або ж особистісними характеристиками, такими як низька самооцінка чи перфекціонізм.

Дослідження впливу тривожності на різні аспекти життя допомагає зрозуміти, як цей психологічний стан може впливати на ефективність, самопочуття та загальну якість життя особистості.

Отже, суб'єктом тривожних станів може бути особистість, яка має нестабільну, умовно-залежну або потенційно втрачену ідентичність. Для студентів, наприклад, ідентичність формується в когнітивному резервуарі різних уявлень про «студентське життя»: «щасливі студентські роки», «майбутній спеціаліст», «нехитрий побут гуртожитку», «сесійні забобони», «студентський капусник» тощо.

Для таких осіб, близькість до події виходу з університету може бути більш проблематичною, ніж втрата специфічних відносин у студентському колективі. Таким чином, емоційно насичені неформальні контакти з однокурсниками можуть бути вторинним конструктом у структурі ідентичності студента вищої школи.

Це демонструє, що тривожні стани у студентів можуть бути пов'язані з їхнім сприйняттям майбутнього, особистої самооцінки та стосунками в навчальному середовищі.

Отже, поняття навчально-оціночної тривожності відрізняється від типової реактивної тривожності за концепцією Ч. Спілберга. Воно не обмежується лише стресовими переживаннями, пов'язаними з небезпекою невдачі під час виконання контрольних завдань (наприклад, під час сесійного періоду). Навчально-оціночна тривожність також включає в себе прогнози будь-яких негативних оцінок протягом навчального курсу в цілому на основі емоційної пам'яті про різні епізоди студентського життя.

Це може виявлятися у порушеннях ритму, інтонаційному ладі, структурі та програмі висловлювання. Студенти можуть проявляти збільшену частку жестів-маніпуляторів, звукових пауз, а також часткові прояви невротичного тремору та інші фізичні прояви тривожності. Крім того, може виникати неадекватність у сприйнятті реакцій оточення.

Особистісна тривожність пов'язана зі звертанням до стереотипної програми щасливого майбутнього після закінчення вищого навчального закладу, яка відповідає соціальним очікуванням. Це може бути викликане відчуттям виключення серед близьких та знайомих людей, що призводить до втрати суб'єктивно значимого комплексу зовнішнього захисту, такого як увага, турбота, розуміння, моральна та матеріальна підтримка.

Адаптивна тривожність проявляється у бажанні дійти до кризової ситуації, щоб збільшити ймовірність отримання негативної оцінки за вже сформовані професійні знання, уміння та навички. Вона також виявляється у переживаннях нездатності ефективно

приспосуватися та використовувати свої комунікативно-ділові якості.

Проблема тривожності на сьогодні є одним з найбільш експериментально досліджуваних та теоретично означених питань у соціально-педагогічній, психологічній та медичній науці.

В історичному проміжку свого теоретичного та практичного вивчення, тривожність розглядалась як суто медична проблема, пов'язана з природно обумовленими властивостями темпераменту, або ж як психологічна індивідуальна схильність до частого переживання стану тривоги та занепокоєння в різних життєвих ситуаціях.

У площині природної доцільності, тривожність може відігравати позитивну роль як мобілізатор резервів психіки, але у деяких випадках вона стає хронічною, неадекватною та шкідливою. Вона може перешкоджати в повсякденній діяльності, що може відбитися на успішності та здоров'ї людини.

В умовах виконання особисто значимих видів діяльності, тривожність може викликати емоційне напруження, занепокоєння та очікування негативних результатів. Це може призвести до дезадаптивних реакцій та блокування діяльності.

У навчальній діяльності висока тривога може впливати на студентів, проявляючись через стресові ситуації тестувань та оцінювань, а також в міжособистісній взаємодії з викладачами та однолітками.

Список використаних джерел

1. Волошок О.В. Психологічний аналіз проблеми тривожності особистості. *Проблеми сучасної психології. Збірник наукових праць КПНУ ім. І. Огієнка*, Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України. 2010. Вип. 10. С.120–128.
2. Омельченко Я.М. Корекція тривожних станів молодших школярів засобами кататимно-імагінативної психотерапії : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2006. 20 с.
3. Царькова О.В. Теоретичні аспекти прояву психологічного феномену тривожності. *Актуальні проблеми психології*. 2015. Т. 7. № 38. С. 479-491.
4. Ясточкіна І.А. Прояви тривожності серед студентської молоді. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2014. № 1 (22). С. 173–180.

*Григорій Стеценко, д.мед.н., професор,
професор кафедри фізичної терапії,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Ігор Савчук, старший викладач кафедри фізичної терапії,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

ВПЛИВ АРОМОТЕРАПІЇ НА ПСИХОЕМОЦІЙНИЙ СТАН УЧНІВ 11–13 РОКІВ

Найважливішим компонентом гармонійного розвитку людини є її фізичне, психічне, моральне та інтелектуальне здоров'я. Разом з тим, у всьому світі зростає стурбованість неухильним порушенням якості фізичного, психічного та морального розвитку учнів шкіл.

Ефірні олії гарні регулятори і не шкідливі для організму людини, дитини, особливо в невеликих концентраціях.

Всі, без винятку, ефірні олії, при дотриманні дозування, не мають негативного побічного впливу на організм, не викликають звикання і зниження ефективності впливу, не викликають порушення фізіологічних процесів організму [2].

Висока ефективність летючих фракцій ефірних олій в якості фітоадаптогенів дозволяє використання олій у педіатричній практиці [1]. Для дослідження впливу ароматерапії на психоемоційний стан учнів ми використали тестування учнів за методикою Л.В. Туріщевої [1].

При проведенні тестування учнів 7-х класів на початку навчального року, було виявлено, що психоемоційний стан вище норми (прекрасний) мали 33% учнів основної групи та 36,4% контрольної. Нормальний психоемоційний стан мали 57% учнів, як основної так і контрольної групи. Негативний психоемоційний стан, тобто, нижче норми мали 10% основної та 6,6% контрольної групи. Тобто на початку навчального року суттєвої різниці між контрольною і основною групою в психоемоційному стані не виявлено (рис.1).

Після проведення в основній групі сеансів ароматерапії, які проводились курсами, було виявлено, що показники психоемоційного стану вище норми в основній групі мали 10% учнів, тоді як в контрольній лише 3,3 %.

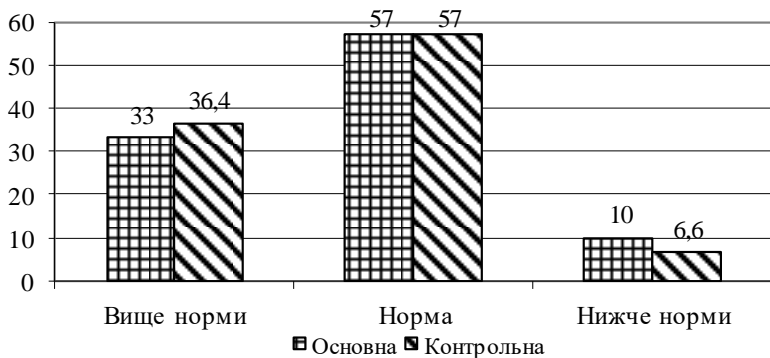

Рис. 1. Психоемоційний стан учнів у вересні

Нормальний психоемоційний стан спостерігався в 86,7% учнів основної групи та в 60% учнів контрольної групи. Негативний психоемоційний стан мали 36,7% учнів контрольної групи тоді як в основній лише 3,3% тобто в 1 учня був негативний психоемоційний стан (рис 2).

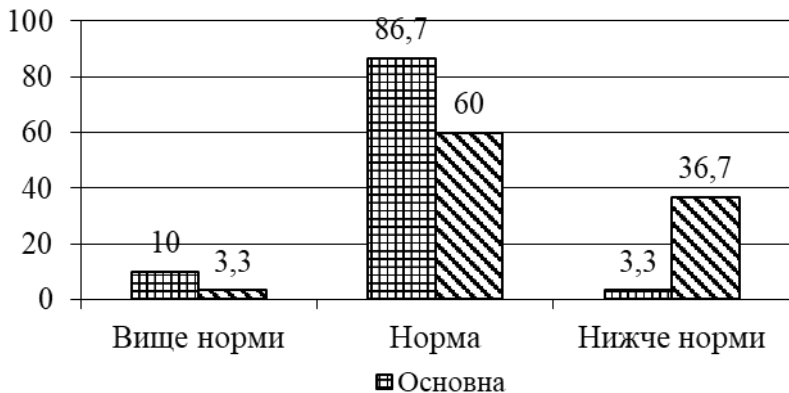

Рис. 2. Психоемоційний стан учнів у грудні

За показниками ВСР на початку навчального року статистично достовірної різниці між контрольною та основною групою не було.

Після проведення дослідження ми проаналізували показники ВСР (рис. 3).

Загальна потужність спектра (TP), яка відображає сумарну активність вегетативного впливу на серцевий ритм, у хлопців контрольної групи, становить $3080,21 \pm 310,28$ мс², в основній –

4146,88±408,22 мс2. У школярок контрольної групи цей показник дорівнює 2734,11±310,23 мс2, в основній - 3190,75±310,01 мс2. Що вказує на статистично достовірну різницю в показниках між підлітками контрольної та основної груп ($p < 0,05$).

Потужність у діапазоні VLF у хлопців контрольної групи становить 817,81±92,36 мс2, що є значимо нижче ($p < 0,05$), порівняно з основною – 1330,57±190,26 мс2. У школярок контрольної групи VLF становить 967,40±121,38 мс2, в основній – 1146,22±104,61 мс2, що вказує на відсутність суттєвої різниці в показниках ($p > 0,05$).

Потужність у діапазоні низькочастотних коливань (LF) слугує маркером інтенсивності вазомоторних хвиль, які модулюються переважно симпатичними впливами. У хлопців контрольної групи LF становить 845,24±86,56 мс2, в основній – 1382,11±176,99 мс2. У школярок контрольної групи цей показник становить 650,29±45,11 мс2, в основній – 859,64±67,45 мс2. Отже, LF вірогідно нижчий ($p < 0,05$) у підлітків обох статей, контрольної групи (рис. 3).

Рис. 3. Спектральний аналіз варіабельності серцевого ритму

Не виявлено відмінностей між підлітками обох груп за показниками потужності в діапазоні високочастотних коливань (HF) ($p > 0,05$). Потужність у цьому діапазоні переважно пов'язана з дихальними рухами й відображає вагусний контроль серцевого ритму, тобто домінуючу активність парасимпатичного відділу нервової системи.

Проаналізовано також потужність кожного з частотних компонентів у відсотках від сумарної потужності коливань. За показниками HF %, LF %, VLF % між групами суттєвої різниці не виявлено ($p > 0,05$).

Баланс симпатичних і парасимпатичних впливів оцінюють показником відношення середніх значень низькочастотного (LF norm) і високочастотного (HF norm) компонентів варіабельності серцевого ритму, виражених у нормалізованих одиницях (HF/LF). Цей показник статистично значимо не відрізнявся в групах порівняння хлопців і дівчат.

Отже, використання аромотерапії під час навчання школярів, позитивно впливає на психоемоційний стан учнів та сприятиме покращенню здоров'я.

Зважаючи також і на економічність та позитивну емоційну налаштованість дітей, цей метод оздоровлення, оптимізації фізичного здоров'я та нормалізації психоемоційної сфери може бути рекомендованим для впровадження у роботу шкіл.

Список використаних джерел

1. Галникіна С.О. Аромологія: навч. посіб. Тернопіль. 2015. 144 с.
2. Гарник Т.П., Добровольська Н.А. [та ін.]. Аромотерапія – запорука здоров'я. *Фітотерапія*. Часопис 2021. №2. С. 35–45.
3. Клевака Л.П., Горбенко Ю.Л. Використання аромотерапії у підвищенні працездатності викладача закладу вищої освіти. *Фізична реабілітація та здоров'язбережувальні технології: реалії і перспективи*: зб. наук. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. з міжнар. участю, 23 листоп. 2021 р. Полтава: Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка. 2021. С. 71–73.

*Юлія Токарчук, ст. гр. 41 ПСз,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Науковий керівник: Маріанна Ярошук, к. психол. н.,
викладач кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ДИНАМІКИ РОЗВИТКУ СТУДЕНТСЬКОЇ АКАДЕМІЧНОЇ ГРУПИ

Психодіагностика міжособистісних стосунків серед студентів групи може бути дуже корисною для викладача та куратора. Знання про рівень взаємин допоможе їм краще зрозуміти динаміку групи, виявити проблемні ситуації та конфлікти, а також сприятиме побудові

більш сприятливого середовища для навчання і розвитку особистості студентів.

Зокрема, наявність інформації про міжособистісні взаємодії дозволить викладачеві:

1. Розібратися в проблемах і конфліктах у групі. Знання про взаємини між студентами допоможе вчасно виявити можливі проблеми та негативні динаміки у групі і вжити заходів для їх вирішення.

2. Прогнозувати наслідки взаємин. Розуміння закономірностей, які визначають взаємини в групі, допоможе передбачити можливі наслідки цих взаємин для особистісного зростання, продуктивності навчання та загального клімату в групі.

3. Підтримувати позитивні міжособистісні взаємини. Знання про взаємини дозволить викладачеві спрямовувати студентів на побудову сприятливих стосунків, сприяючи розвитку ефективного комунікаційного клімату та підтримці позитивної динаміки в групі.

В цілому, врахування психодіагностичних даних щодо міжособистісних взаємин студентів може покращити якість навчального процесу та сприяти загальному розвитку групи.

Вивчення соціальної психології груп і колективів є важливою складовою для викладача, оскільки це допомагає краще розуміти механізми утворення груп, їхню динаміку розвитку та ефективність навчання в цих групах.

Одним із ключових результатів участі в різних соціальних групах є вплив на формування свідомості та об'єктивне місце особистості в системі соціальної діяльності. Особистість включається в систему поглядів, уявлень, норм та цінностей різних груп, що впливає на її поведінку та сприйняття оточуючого світу.

Соціальна психологія груп аналізує вплив груп на особистість, зосереджуючись на змістовній характеристиці та специфіці їхньої дії на особистість, а не лише на самому «механізмі» цієї дії. Це важливо для розуміння того, як саме групові динаміки впливають на формування і розвиток індивіда.

Аналіз впливу групи на особистість необхідно проводити з урахуванням соціологічних особливостей кожного типу суспільства, а також психологічних параметрів групи та їхньої значущості для кожного її члена. Такий підхід дозволяє отримати глибше розуміння впливу групи на формування особистості та її поведінку.

Так, у групах із великим досвідом та високою культурою

спілкування переважають неофіційно-ділові відносини, які базуються на взаємній залежності, співробітництві, вимогливості, допомозі та довірі. Формування таких відносин прямо пов'язане з розвитком самої групи, оскільки відбуваються складні та багатогранні процеси.

Кожна мала соціальна група постійно перебуває у русі, що супроводжується зміною її структурних елементів. Це може включати в себе зміну лідерів, розподіл ролей, формування підгруп, адаптацію до нових умов та інші процеси. Такі зміни в структурі групи можуть бути спричинені зміною цілей, внутрішніх конфліктів, входженням або виходженням учасників тощо.

Отже, розвиток групи тісно пов'язаний з формуванням внутрішніх відносин та її структурних характеристик. Інтенсивність цих взаємодій може визначати ефективність та продуктивність групової діяльності.

Так, робота в академічній групі буде успішною, якщо викладач зверне увагу на її склад та організацію роботи. У студентській групі переважно знаходяться особи одного віку, які мають спільну мету – отримання знань або диплому з певної спеціальності.

Під час навчання в групі формуються лідери, які впливають на психологічний та емоційний стан групи. Основне завдання викладача – знайти спільну мову зі студентами цієї групи. Важливо розуміти, що кожна академічна студентська група унікальна, адже в неї входять різні особистості. Тому важливо підходити до кожної групи індивідуально, а не застосовувати однакові методики для всіх.

Хоча можуть бути спільні та відмінні риси різних груп, за якими можна скласти критерії роботи з ними, потрібно пам'ятати, що кожна група складається з індивідуальностей. Тестування та аналіз психологічного стану групи можуть допомогти визначити її потреби та можливості, але завжди важливо враховувати індивідуальні особливості кожного студента.

Список використаних джерел

1. Гуров С.Ю. Теоретичний аналіз різних типологій і класифікацій студентів для реалізації програм із формування духовно-моральних цінностей майбутніх фахівців. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогіка. № 1 (14). Видавництво МДПУ імені Б. Хмельницького. 2015. С. 192–199.

2. Зубалій Н.П. Психологічний аналіз структури позитивного

ставлення до учіння студентів. *Наук. записки* : зб. наук. праць. Вип. 40. К. : НПУ, 2001. С. 221–223.

3. Москальова Л. Ю. Виховання у майбутніх учителів морально-етичної культури: теоретичний та методичний аспекти. Ін-т пробл. виховання АПН України. Вид. будинок ММД, 2009. 463 с.

4. Рось Л.М. Фактори становлення особистості студента як майбутнього фахівця. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. 11. Київ, 2012. Том 11. Психологія особистості. Психологічна допомога особистості. Випуск 6. С. 526–530.

*Валентина Федорчук-Мороз, канд.т.н., доцент,
завідувач кафедри цивільної безпеки,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПСИХОСОЦІАЛЬНИМИ РИЗИКАМИ НА РОБОЧОМУ МІСЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У статті 4 Закону України «Про охорону праці» зазначено, що державна політика в галузі охорони праці базується на принципах, в т.ч. адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану [1]. Саме тому питання зниження психосоціальних ризиків має стати пріоритетним як для роботодавців, так і для працівників.

Збереження психічного здоров'я працівників привертає увагу передових компаній світу, в т.ч. і Європейського Союзу. Питання керування психологічним здоров'ям на робочому місці врегульовує міжнародний стандарт ISO 45003:2021 «Управління охороною здоров'я та безпекою праці. Психологічне здоров'я та безпека на виробництві. Настанови з керування психосоціальними ризиками» («Occupational health and safety management – Psychological health and safety at work – Guidelines for managing psychosocial risks») [2], який був прийнятий у 2021 році.

Основна мета ISO 45003:2021 полягає в наданні рекомендацій та вказівок для ефективного управління психосоціальними ризиками в галузі охорони здоров'я та безпеки на роботі. Якщо підприємства впроваджують цей міжнародний стандарт, то демонструють високий рівень соціальної відповідальності.

Згідно зі стандартом ISO 45003:2021, психосоціальні ризики – це будь-які ризики, пов’язані з небезпеками, що виникають у процесі організації роботи внаслідок соціальних факторів та аспектів робочого середовища й можуть завдати психологічної, соціальної чи фізичної шкоди. Фактори психосоціальних ризиків – це аспекти планування або управління роботою, які збільшують ризик несприятливого впливу, що призводить до стресу, пов’язаного з роботою, посилення стресу, не пов’язаного з роботою, або впливає на здоров’я та добробут окремих працівників.

ISO 45003 забезпечує основу для постійного вдосконалення, дозволяючи компаніям контролювати та оцінювати свою систему управління та вносити необхідні корективи. Це може допомогти компаніям випереджати нові психосоціальні ризики та забезпечити постійне благополуччя своїх працівників.

У працівників, які протягом тривалого часу наражаються на психосоціальні ризики, зокрема в тих, що страждають від пов’язаного з роботою стресу, можуть почати розвиватися серйозні психічні, фізичні та соціальні чи поведінкові розлади. Це, своєю чергою, може призвести до інвалідності й необхідності виплати працівникам компенсацій або допомог із соціального забезпечення. Водночас організації, в яких вони працюють, також можуть зазнавати несприятливих наслідків.

Інспектори праці можуть бути зобов’язані проводити реагувальні заходи згідно з відповідною правовою базою на підставі отриманих скарг або повідомлень про нещасні випадки на роботі чи професійні захворювання.

У більшості країн окремих нормативних актів стосовно психосоціальних ризиків немає, а в законах про безпеку та здоров’я на роботі прямо ці ризики не згадуються. Про них може говоритися мимохідь, як у Норвегії, Угорщині, Португалії, Сальвадорі, Венесуелі та Перу, де закони з питань безпеки та здоров’я на роботі містять обов’язок протидіяти психосоціальним ризикам, але спеціальних нормативних актів для цього немає.

У будь-якому випадку застосування до цих ризиків загальних юридичних зобов’язань стосовно безпеки та здоров’я на роботі є загально визнаним фактом. У більшості країн законодавством на роботодавців покладено обов’язок запобігати всім небезпекам і будь-яким ризикам для захисту здоров’я працівників шляхом реалізації профілактичних заходів, і ці ризики мають включати психосоціальні

ризика [3].

Війна – це небезпека і фактор появи різних імовірних ризиків для працівників і сфери праці, що своєю чергою призводить до стресу. Тому через робоче місце лідери підприємств можуть управляти психосоціальними ризиками (як то надмірні навантаження, суперечливі вимоги, неефективна комунікація (вертикаль/горизонталь), відсутність підтримки з боку керівництва, відсутність права працівників в ухваленні рішень, незахищеність на роботі тощо) і пом'якшувати наслідки шляхом відповідних заходів на організаційному та індивідуальному рівнях [4].

Очевидно, що повномасштабна війна, яку розв'язала російська федерація проти України, спровокувала підвищення впливу психосоціальних ризиків на роботі внаслідок довготривалого стресу. До основних чинників, що викликають його появу, слід віднести умови праці, ставлення керівництва, взаємини в колективі, рівень матеріальної чи моральної мотивації, хвилювання за безпеку рідних та ін. В умовах війни він може також бути викликаний небезпекою обстрілів та руйнувань, які можуть призвести до загибелі і травмування працівників на робочих місцях. Роботодавці повинні дбати про забезпечення співробітників необхідними засобами захисту, піклуватися про наявність захисних споруд цивільного захисту [5].

На нашу думку, управління психосоціальними ризиками та надання психологічної підтримки можуть бути важливими частинами стратегій для зменшення рівня виробничого травматизму та створення безпечного та здорового робочого середовища в умовах воєнного стану. Для покращення психічного здоров'я керівники та менеджери повинні доброзичливо спілкуватися та підтримувати працівників, окреслювати їм чіткі способи виконання певних завдань, забезпечувати фізичну та фінансову безпеку на робочому місці.

Для психоемоційного розвантаження варто застосовувати естетичне оформлення інтер'єру, трансляцію спеціальних музичних творів, коригування повітря робочої зони методами фітoергономіки. Високий рівень стресостійкості може забезпечити фізична активність, чітке планування режимів праці та відпочинку, здорове та раціональне харчування, відмова від шкідливих звичок.

Керівникам та менеджерам підприємств та організацій слід звертати увагу на стан психічного здоров'я різних категорій працівників: звільнених військовослужбовців і тих, хто не брав участі в бойових діях, а також залучених до виробництва осіб з інвалідністю

(доля таких з роками зростатиме) у результаті військових дій.

Залучення таких категорій працівників вимагатиме додаткових організаційних заходів зі сторони роботодавця [6].

Список використаних джерел

1. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text>.
2. ISO 45003:2021 «Occupational health and safety management – Psychological health and safety at work – Guidelines for managing psychosocial risks» URL: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso:45003:ed-1:v1:en>.
3. Навчальний курс МОП «Розбудова сучасних і ефективних систем інспекції праці». URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/genericdocument/wcms_872845.pdf.
4. Психосоціальні ризики та їхні фактори. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/psykhosotsialni-ryzyky-ta-ikhni-factory/>.
5. Мекшун Л. Вплив стрес-менеджменту на працездатність людини й управління персоналом в умовах війни. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. № 2 (34), 2023. С. 77–87.
6. Федорчук-Мороз В., Бондарчук Л. Безпека праці в контексті впливу окремих чинників психічного здоров'я працівників в умовах воєнного стану. *Науковий вісник ДонНТУ*, 2 (11), 2023. С. 161–169.

Богдан Форманюк, ст. гр. ПС-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Надія Савчук, к.психол.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОГО СТРЕСУ НА ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Стрес на різних етапах розвитку людини має неоднаковий вплив на особистість. Фахівці (О. Боярчук, А. Віру, О. Кокун, Р. Лазарус, Г. Сельє та ін.) вважають, що пережитий в дитинстві стрес може бути травмою на все життя, що формуватиме подальшу поведінку людини. Він може перейти в хронічну фазу, і тоді особистість буде обмеженою в окремих аспектах життя. Але стрес також може бути корисним,

якщо індивід правильно його проживає.

Насамперед стрес необхідний нам для пристосування, адже він впливає на центральну нервову систему (ЦНС) і формує реакцію «бий або біжи». Коли стрес короткочасний, а не хронічний, то після впливу стресора перестає діяти гіпоталамус, що дозволяє центральній нервовій системі розслабитися, і всі органи повертаються в стан норми. Інша картина спостерігається при хронічному стресі: ЦНС опиняється під небезпекою і стає більш вразливою, що, в свою чергу, призводить до зміни звичайної поведінки і можливого здобуття поганих звичок (надмірне вживання алкоголю, паління і т.п.). Отже, стрес можна характеризувати як реакцію організму на постійну динамічну взаємодію із середовищем, викликану як негативними, так і позитивними переживаннями. Перший вид – це дистрес (деструктивний), який є загрозою і виснажує особистість, а інший вид – це еустрес (конструктивний), переживання якого сприяє розвитку індивіда.

Стрес може бути як реакцією на новий подразник, так і реакцією на досвід, який був отриманий в минулому і заподіяв психологічний вплив, навіть якщо від стресора не було потенційної загрози.

Під час стресових ситуацій в людини відбуваються певні зміни як на фізіологічному, так і психологічному рівнях, зокрема, можливі порушення в роботі шлунку, серцево-судинної системи, нервової системи, зміна психічних реакцій тощо. Наш організм реагує на виникнення стресу як на небезпеку життю, що спричинює різкі зміни в ньому: виділення кортизолу, адреналіну, обмеження різних функцій (репродуктивної, травної), мобілізацію процесів, які еволюційно створенні для виживання (прискорене серцебиття і дихання, виділення різних нейромедіаторів тощо).

Стрес хронічного характеру викликає тривожність; людина може не розуміти причину стресу, але потерпати від його наслідків. Через психосоматику він здатний викликати прискорення розвитку онкологічних захворювань.

Дослідження Г. Сельє та ін. вчених довели, коли людина потрапляє в стресову ситуацію, то проходить три стадії адаптації до стресора: фазу тривоги, фазу опору або адаптації, фазу виснаження.

Під час першої фази організм індивіда мобілізується, аби зустрітись із подразником – на фізіологічному рівні відбувається підвищення тиску і згущення крові; під час фази адаптації організм стає більш вразливим до інших стресорів; під час третьої фази, якщо

дія стресу продовжується і людина не може чинити опір, – приходить виснаження.

Варто зауважити, що вплив еустресу і дистресу на пізнавальні процеси різний. Під час впливу еустресу організм здатен збільшувати концентрацію, тобто еустрес, – це по суті стимуляція, дистрес, навпаки, пригальмовує концентрацію і погіршує увагу. З пам'яттю спостерігається така ж сама ситуація: під впливом шкідливого стресу погіршується процес запам'ятовування і відтворення інформації, що засвідчує суттєвий вплив стресу на когнітивні функції індивіда.

Надмірний стрес спроможний викликати розлади дисоціативного характеру а саме: поєднання сенсорних, рухових і вегетативних істеричних симптомів (амнезія, затьмарення свідомості та ін.). Також може виникати так званий «синдром хронічного болю», коли в пацієнта є реальні фізичні больові відчуття впродовж великого проміжку часу (3–6 місяців), але вони не прогресують. Точний діагноз неможливо встановити; це прояв безпосередньо психосоматики, і цей синдром майже не реагує на медикаментозне лікування. Отже, окрім зниження якості життя і втрати працездатності стрес може викликати реальні фізичні болі, з якими важко боротись.

Реакція організму на стрес передбачає викид в кров кортизолу, що впливає на порушення сну, тривожність, можливі панічні атаки тощо. Акцентуємо увагу – якщо не працювати з причинами стресу і реакціями організму на нього, то він може перерости в хронічну стадію.

Нагадаємо, здоров'я за визначенням ВООЗ – це стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних дефектів. Стрес мобілізує весь організм особистості і провокує дискомфорт, порушення емоційного благополуччя особистості. Стрессова реакція на подразник – це механізм виживання, нормальна дія організму з метою уникнення можливих негативних наслідків. Проте, коли реакція сильніша за стимул, який її викликав, це погано впливає на психоемоційний стан індивіда, і повторення такої ситуації спричинятиме негативний вплив на його фізичне здоров'я.

Сьогодні вимагає особливої уваги до людей, які були травмовані війною і мають ПТСР (посттравматичний стресовий розлад). Пережитий негативний досвід деструктивно впливає на їхню життєдіяльність: можливі проблеми з адаптацією, викривлення сприйняття світу і звуження сприйняття хорошого і зосередженість на негативних подіях тощо. Через довгий вплив стресу без лікування в індивіда можуть виникати суїцидальні думки і в найгіршому випадку – закінчення життя самогубством.

Вартий уваги соціальний стрес, через який людина не здатна соціалізуватись і нормально комунікувати з іншими людьми. Як відомо, спілкування є базовою емоційною потребою людини, і її обмеження може викликати в особистості цілий ряд деструктивних реакцій, наприклад, надмірне вживання алкоголю або наркотиків. Такий спосіб життя обумовлює прояви девіантної поведінки, що віддаляє особистість від соціуму, робить її життя ще більш напруженим і стресовим.

Отже, динаміка реакцій на стрес в кожній людині індивідуальна. Різні чинники можуть неоднаково впливати на людей. У цьому випадку велику роль відіграє попередній досвід особистості, вік, стать, темперамент, особливості психічних реакцій. Таким чином, необхідно знати особливості цього психологічного явища, щоб захиститися від негативного впливу стресу або як впоратися зі стресом.

Список використаних джерел

1. Омельченко Л. Психологічні реакції особистості на стресогенні події. *Психологія стресостійкості студентської молоді* / за заг. ред. В. Шмаргуна. Київ : Видав. центр НУБіП України, 2018. С. 18-28.

2. Пилипака Ю.І., Романюк В.Л. Стрес як загальний адаптаційний синдром та психічне здоров'я особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. 2016. Вип. 6. С. 177-182. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/prp_2016_6_34.

3. Танасійчук Н.В. Вплив стресу на стан здоров'я людини. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7286/1/Vplyv%20stresu%20na%20stan%20zdorov%60ia%20liudyny.PDF>

*Олександр Хвесик, ст. гр. СЗм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Ірина Сушик, к.іст.н, доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

РОЛЬ КОМПЕТЕНЦІЇ TEAM BUILDING (КОМАНДОБУДУВАННЯ) У РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО МЕНЕДЖЕРА

Загальні та професійні компетентності соціального менеджера (управителя) вписані у Стандарті вищої освіти за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення» для другого (магістерського) рівня вищої освіти (2019 р.), Професійному стандарті «Соціального менеджера» [1, с. 6], затвердженому у 2021 р. та освітньо-професійних програмах третього рівня підготовки (магістр) за спеціальністю 232

управління в системі соціального забезпечення. До переліку загальних компетентностей Стандарт відносить: здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності); навички міжособистісної взаємодії; здатність виявляти ініціативу та підприємливість; здатність генерувати нові ідеї (креативність), а також таку компетенцію, як здатність працювати в команді.

Тімбілдинг (team building) – термін англomовного походження, що в буквальному сенсі означає «побудова команди». Тімбілдингом називають різновид управлінської технології, спрямованої на покращення взаємодії всередині трудового колективу, створення згуртованої команди і підвищення мотивації співробітників. Ж. Ремпель дає цьому терміну наступне визначення: «Процес цілеспрямованого формування особливого способу взаємодії людей в організованій групі, що дає змогу ефективно реалізовувати їх енергетичний, інтелектуальний і творчий потенціал згідно зі стратегічними цілями організації» [2, с. 111].

Українськими варіантами перекладу терміна є «гуртування, гуртотвір, командотворення». Team building як спеціально розроблені заходи, які спрямовані на згуртування єдиної, сильної та ефективної команди, активно використовують в сфері бізнесу, менеджменту, соціології та психології. Командне будівництво спрямоване на формування груп рівноправних фахівців, які нестимуть спільну відповідальність за результати своєї діяльності в команді. Тімбілдинг сьогодні є перспективною моделлю корпоративного менеджменту організації та ефективним інструментом управління персоналом [3, с. 110].

Щоб краще зрозуміти суть концепції тимбілдингу, не можна оминати увагою поняття «команда», саме такий термін використовують менеджери всіх рівнів у сучасних компаніях, хоча не завжди розуміють справжню його суть. Важливо усвідомлювати різницю між поняттями «група співробітників» і «команда». До поняття «співробітники» зазвичай відносять групу працівників як сукупність незалежних працівників, які завжди відстоюють власні інтереси, а їхнє ставлення до роботи визначається розумінням того, що вони є найманими працівниками. Різного роду інновації щодо трудових процесів у таких співробітників частіше зустрічають не підтримку, а спротив, оскільки сприймаються кожним працівником як збільшення його особистого навантаження.

Крім того, існує певний рівень недовіри, оскільки члени групи

розглядають один одного як конкурентів. Як наслідок, виникають конфлікти, робота просувається повільніше, а розбіжності в думках і поглядах сприймаються як особисті перешкоди, а не як прагнення до порозуміння. Зрештою, кожен член групи прагне зміцнити власну позицію, а не позицію групи в цілому.

Психологія тимблдингу спрямована на формування і розвиток навичок командної роботи (team skills), які є основою системи впровадження командного менеджменту, а саме: «гармонізації спільної мети з особистими цілями, прийняття відповідальності за результат команди, ситуаційне лідерство (лідерство під завдання) зміна стилю відповідно до особливостей завдання, конструктивна взаємодія та самоврядування; прийняття єдиного командного рішення й узгодження його з членами команди» [3, с. 111].

Основними цілями внутрішньо командного тимблдингу є розвиток навичок продуктивної взаємодії між членами команди в різних ситуаціях, а саме: підвищення рівня індивідуальної відповідальності за групові результати; перехід від конкуренції до співпраці; підвищення рівня довіри та уваги між членами команди; перетворення колективу на команду; посилення позитивних емоцій від роботи. Як зазначає М. Єщенко та А. Гречко, «Тімспіріт, в першу чергу, спрямований на формування емоційної зв'язки між співробітниками організації, яка згодом стане основою взаємодопомоги і взаєморозуміння. Створення команд не обмежується цими діями. Однак, саме командний менеджмент допомагає стабілізувати трудовий колектив, розвивати потенціал кожного співробітника» [4, с. 197].

Процес формування та налагодження взаємодії в команді має за мету формування цілісної групи людей, які поділяють відповідальність за спільний результат та мають сформовану структуру функцій та ролей для кожного із учасників команди. У сучасних підходах все, що пов'язане з управлінням людським капіталом, особливо в демократичних країнах, має розглядатися через управління вартістю, формування корпоративної культури та увагу до особистого іміджу керівників та іміджу компанії. Компанія в цілому, оскільки ступінь взаємодії всередині компанії та із зовнішнім світом безпосередньо впливає на показники ефективності.

Як стверджує Н. Насікан «Якість створеної організаційної культури, визначається послідовним намаганням організації перевершити досягнуті результати в різних сферах своєї діяльності.

Останнє стає іманентно притаманним менеджменту організації саме за рахунок зрілості її організаційної культури, що головним чином охоплює місію, бачення, базисні цінності, корпоративну етику, які спільно через їх взаємозв'язок створюють певний синергетичний ефект у вигляді стійкого прагнення до постійного поліпшення діяльності організації» [5, с. 97].

Основні методи командування зосереджені на: результатах командної діяльності та прийомах їх реалізації – діяльнісно-орієнтовані моделі; моделі, які орієнтовані на потенціал членів команди та їх спілкування в команді – тематично-орієнтовані моделі командування та «Інтегрована модель», яка враховує стосунки, індивідуальні особливості членів команди та усвідомлення змісту діяльності.

Найбільш ефективними та успішними вважаються підходи інтегративних моделей командування, що свідомо орієнтовані на командний розвиток, міжособистісні комунікації, враховуючи особливості потреб, очікувань і цінностей учасників команди.

Прикладом такої моделі є модель ТЦВ (темоцентрованої взаємодії), яку впровадила Руфі Кон. За основу вона взяла трикутник, вписаний у коло, що символізує збалансованість рівноважливих для команди речей та представляє створювану групою модель, трьома головними чинниками якої є: Я (особистість), Ми (взаємини, група) і Тема (предмет роботи).

Методика ТЦВ надає рівного значення всім трьом вершинам трикутника та відносинам між ними, але при цьому враховує і коло, та є основою для розробки дискусійних тренінгових технологій формування команд через баланс особистих потреб, комунікацій та діяльності.

У нинішніх умовах війни та повоєнної відбудови командна робота є показником розуміння спільної місії і мети, пріоритетом для подолання соціально-економічних наслідків війни. Командний менеджмент у соціальній сфері особливо актуальний для планування та реалізації соціальних проєктів, єднання та командної роботи задля вирішення різних соціальних проблем.

Список використаних джерел

1. Стандарт вищої освіти за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення» для другого (магістерського) рівня вищої освіти.
2. Ремпель Ж.О. Соціально-психологічні аспекти

командоутворення в недержавній організації. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки*. 2015. № 2. С. 110–115.

3. Сушик І.В., Сушик О.Г. Морально-психологічний та психоемоційний стан організації як показник якості менеджменту. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. Том 3. Номер 2. 2021. С. 106–120.

4. Єщенко М., Гречко А. Сучасні технології формування колективу та розвитку персоналу організації. *Галицький економічний вісник*. 2020. № 2 (63). С. 193. 2015. № 2198.

5. Насікан Н.І., Шишлов В.Ю.. Сутність і основні характеристики якості менеджменту організації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. Вип. 1. 2017. С. 95–98.

*Тетяна Челленяк, магістр I курсу спеціальності «Терапія та реабілітація», ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Ольга Павлович, к.біол.н., доцент кафедри фізичної терапії, ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ТА СПОСОБИ ПОДОЛАННЯ МЕТАБОЛІЧНОГО СИНДРОМУ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Метаболічний синдром – патологічний процес, поширення якого набуло епідемічного характеру як в розвинених зарубіжних країнах, так і в Україні. Вчені пов'язують розвиток цієї патології зі стрімкою урбанізацією, зловживанням висококалорійної їжі, малорухливим способом життя та зростанням стресових і психологічних навантажень [1, с. 8]. В Україні частотність виникнення метаболічного синдрому варіює від 20 до 35% та демонструє тенденцію до посилення з віком (у жінок МС трапляється в 2,5 рази частіше порівняно з чоловіками) [4, с. 53]. Разом з тим, зростання маси тіла, що передуює розвитку метаболічного синдрому значною мірою захоплює і дітей шкільного віку.

Мета нашого дослідження проаналізувати основні способи та методи подолання метаболічного синдрому.

Метаболічний синдром – мультифакторне захворювання [5, с. 396], яке потребує комплексного вирішення в кілька етапів.

На першому етапі варто відрегулювати режим харчування, який відіграє важливу роль у контролі метаболічного синдрому та здоров'ї в цілому. Необхідно проаналізувати склад раціону та частоту споживання їжі, правильно контролювати порції. Зокрема, вживати їжу невеликими порціями 52015. № 26 разів на день, що сприятиме рівномірному розподілу енергії та допоможе підтримувати стабільний рівень цукру в крові. Щодо складу їжі, потрібно уникати споживання вуглеводів, особливо тих, що містять велику кількість простих цукрів, таких як цукерки, солодоші, солодкі газовані напої. Обмежити вживання консервів, фаст-фуду та інших висококалорійних та високосолених продуктів. З напоїв пити без цукру, такі як несолодкий зелений або білий чай, компоти та морси, що сприятиме гідратації без додавання зайвих калорій. Включити в раціон свіжі овочі, фрукти, злаки, нежирні види м'яса та риби, що забезпечить організм необхідними поживними речовинами та сприятиме загальному здоров'ю. Загалом, правильне харчування, відповідно до зазначених рекомендацій, може значно покращити стан здоров'я та зменшити ризик розвитку метаболічного синдрому та його ускладнень [2; 5].

Другим етапом у відсутності протипоказань з боку опорно-рухової системи, рекомендується займатися різноманітними видами фізичної активності. При метаболічному синдромі фізичні навантаження повинні бути регулярними, але неінтенсивними [4, с. 39]. Рекомендовані види фізичної активності:

- біг підтюпцем – це ефективний вид кардіоваскулярної тренування, який може поліпшити стан серця та легень;

- аеробіка – це ідеальний варіант для покращення кардіореспіраторної витривалості та загального фізичного стану;

- плавання – відмінний вибір для занурення у воду, що не навантажує суглоби, але підсилює м'язи та покращує кардіореспіраторну функцію;

- пілатес – це система вправ, спрямованих на зміцнення м'язів та поліпшення гнучкості, яка також може допомогти поліпшити стан тіла та координацію;

- скандинавська ходьба – це ефективний вид активності, який включає ходьбу з використанням спеціальних палиць, що забезпечує додаткове навантаження на м'язи та серце.

Важливо, щоб фізичні навантаження були регулярними,

помірної інтенсивності і проводилися приблизно 22015. № 23 рази на тиждень, але не щодня. Також корисні легка ранкова зарядка, щоденні піші прогулянки на свіжому повітрі та легкий біг. Перед призначенням фізичних навантажень важливо оцінити стан пацієнта, наявність протипоказань, супутніх захворювань, врахувати вік та рівень фізичної активності.

Третій етап характеризується залученням медичних препаратів. Лікарська терапія важливий і складний аспект у лікуванні метаболічного синдрому та здебільшого застосовується під час ускладнень, коли організму потрібні додаткові ресурси на подолання хвороби [3, с. 45]. Наводимо перелік основних лікарських препаратів, які можуть бути призначені для лікування різних аспектів метаболічного синдрому і їх вплив на організм:

- метформін – використовується для лікування інсулінорезистентності та порушення толерантності до глюкози, що дуже часто супроводжує метаболічний синдром;

- статини – призначаються для зниження рівня холестерину в крові та профілактики серцево-судинних захворювань у пацієнтів з дисліпідемією;

- блокатори кальцієвих каналів, інгібітори АПФ, бета-блокатори, діуретики – ці препарати використовуються для лікування артеріальної гіпертензії, що часто є супутнім захворюванням при метаболічному синдромі.

- препарати, які зменшують всмоктування жирів в кишечнику - можуть використовуватися для корекції ваги та зниження ризику ожиріння.

Важливо, щоб призначення лікарської терапії відбувалося лише під наглядом лікаря та після оцінки всіх можливих ризиків і користі. Лікарі також ретельно враховують індивідуальні особливості пацієнта, його історію захворювань та інші фактори при виборі оптимального режиму лікування.

Отже, підсумовуючи дослідження, варто відзначити, що метаболічний синдром є і залишається одним з викликів сьогодення, набуває епідеміологічного поширення. Причини виникнення метаболічного синдрому – різноманітні від проблем психологічного характеру до порушень з боку фізичного здоров'я через недотримання правильного режиму дня і харчування.

На початкових етапах, лікування синдрому відбувається за

рахунок зміни способу життя, а саме налагодження харчової поведінки та впровадження оптимального рівня фізичної активності. Більш ускладнені форми метаболічного синдрому потребують лікарської терапії.

Список використаних джерел

1. Алієв Р.Б. Епідеміологія метаболічного синдрому та концепції механізмів його розвитку. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2022. Т. 7. № 5 (39). С. 82015. № 214.

2. Єльнікова М. Фізична реабілітація при метаболічному синдромі: від теорії до практичної реалізації. *Молода спортивна наука України* : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини. 2014. Вип. 18, т. 3. С. 762015. № 280.

3. Метаболічний синдром: діагностика та профілактика в практиці сімейного лікаря [Ткаченко В.І., Багро Т.О., Видиборець Н.В., Бондар О.К.] Метаболічний синдром: діагностика та профілактика в практиці сімейного лікаря. *Ліки України*. 2016. (12015. № 22 (1972015. № 28), С. 422015. № 245.

4. Калмикова Ю.С. Поширеність ожиріння та метаболічного синдрому у осіб молодого віку: сучасний стан проблеми. *Rehabilitation & Recreation*. 2023. № 14. С. 492015. № 255.

5. Метаболічний синдром – дієтологічні рекомендації та нутрицевтична корекція / [Няньковська О.С., Няньковський С.Л., Яцула М.С., Городиловська М.І.]. *Ендокринологія*. 2021. Т. 26, № 4. С. 3962015. № 2408.

*Ірина Чемерис, старший викладач,
викладач циклової комісії шкільної,
дошкільної педагогіки, психології та методик
Луцький педагогічний фаховий коледж, м. Луцьк*

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ У ФІЛОСОФСЬКО- ПЕДАГОГІЧНИХ ВИМІРАХ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Зазначимо, що Григорій Сковорода був захисником гуманізму та просвітництва, мандрівним філософом, музикантом, видатним українським педагогом, проповідником та європейським мислителем. Наукового обґрунтування потребують здоров'язберезувальні ідеї у спадщині Сковороди з позицій філософії освіти та педагогіки здоров'я.

Наукові публікації, в яких розгортається означена проблема, присвячені здебільшого таким аспектам дослідження:

– сутність екології людини в творчості Г. Сковороди (Т. Андрєєва) [1];

– здоров'язберігаючі ідеї філософії Г. Сковороди (Л. Кравчук, С. Бондаренко, Т. Кадобний) [3];

– актуальні питання розвитку української школи, удосконалення та модернізації освіти, виховання здорової особистості, спираючись на ідеї Г. Сковороди (І. Прокопенко) [5];

– характеристики здорового тіла у баченні Г. Сковороди через призму світогляду філософа Плутарха (М. Кашуба) [2];

– шляхи зміцнення тілесного та духовного здоров'я людини за матеріалами листів Г. Сковороди до М. Ковалинського (С. Марчук, І. Ковальчук, І. Чемерис) [4] та ін.

Сучасники, які знали Сковороду особисто, залишили характеристики, що вирізняють його «творчу лабораторію». Він спав лише чотири години на добу. Вставав удосвіта і гуляв на свіжому повітрі. Був веселої вдачі, бадьорий, життєрадісний, стриманий, сердечний, всім задоволений, добрий і уважний співрозмовник, умів з усього робити корисні висновки [5, с. 15].

У листі до свого друга М. Ковалинського Г. Сковорода писав: «Бажаю тобі такого ж здоров'я, яке маю сам» [6, с. 1155]. Григорій Сковорода був відомий своїм аскетизмом, подорожував босоніж, спав під відкритим небом, сповідував козацьку фізичну культуру та спартанський спосіб життя.

Майже кожний лист до М. Ковалинського Г. Сковорода завершує побажаннями здоров'я, веселості та бадьорості, що демонструє споконвічну українську народну здоров'яоптимістичну традицію: «Бувай здоров, моя душе!» [6, с. 1060], «Бувай здоровий!» [6, с. 1074], «Бувай здоровий і веселий!» [6, с. 1092], «Бувай здоров, найдорожча душе і шануй доброчесність!» [6, с. 1114], «Бувай здоров і будь хороброю людиною!» [6, с. 1164] та ін. У 25-му листі Г. Сковорода на початку 1763 року вітає свого друга з Новим роком: «Нехай благословить тебе вінець року цього й хай береже тебе в доброму здоров'ї та благополуччі разом із найдорожчими для тебе» [6, с. 1100].

У ході опрацювання наукових публікацій, в яких розгортається

досліджувана проблема, філософсько-педагогічних праць Г. Сковороди, ми отримали такі результати наукового пошуку:

1. Здоров'язбережувальна освіта у творчій спадщині Г. Сковороди постає як актуальна науково-педагогічна проблема. До її вирішення зверталися Т. Андреєва, С. Бондаренко, Г. Васянович, І. Ковальчук, Л. Кравчук, В. Кремень, С. Марчук, Р. Поліщук та ін. Проте, виходячи з аналізу наукової публікаційності, з'ясовано, що дана проблема не була предметом спеціальних досліджень, що дало можливість нам системно підійти до розв'язання окресленої проблеми і визначити її важливе науково-педагогічне значення.

2. Ідеї здоров'язбережувальної педагогіки Григорія Сковороди відображаються та обґрунтовуються у принципах народності, природовідповідності, гуманізму, демократизму. Також звичайно вони доповнюються філософськими положеннями Г. Сковороди про свободу, щастя, «сродну працю», «веселість духу», радість, внутрішній мир.

3. Здоров'язбережувальна освіта Г. Сковороди відображає багатовікову народну традицію зміцнення та збереження здоров'я людини. Філософ був добре обізнаний із національною фізичною культурою українців, зокрема із традиціями фізичної та психофізичної культури козаків. Адже Сковорода походив із козацького роду. Тому народно-козацькі чинники гартування здоров'я знав і використовував у повсякденному житті, добре їх демонструючи.

Вивчення філософсько-творчої спадщини Григорія Сковороди дали змогу нам зафіксувати ідеї Г. Сковороди про здоровий спосіб життя юнацького віку та сімейної здоров'язбережувальної педагогіки й використати їх в умовах професійної підготовки педагогічних фахівців.

Положення Г. Сковороди про здоров'я та раціональний спосіб життя людини складають цілісне уявлення філософа про здоров'я як найважливішу цінність, здоров'я як фізичного та духовного начала людини. Епістолярна спадщина Григорія Сковороди до улюбленого друга Михайла Ковалинського виступає важливим джерелом валеологічних ідей Г. Сковороди.

У своїх притчах та байках Г. Сковорода піднімає важливі питання родинної педагогіки. Визначаючи умови правильного родинного виховання, філософ першочергове значення надає

здоров'ю батьків. На основі перечитання притчі Г. Сковороди «Вдячний Єродій», складено анкети для батьків, проведено серед них анкетування та виявлено актуальний стан «сковородинських» ідей здорової сімейної педагогіки.

Отож, творча спадщина українського просвітителя, філософа, педагога Григорія Сковороди – важливе джерело національної педагогічної науки та освітньої практики. У ній можна віднайти способи вирішення проблем здоров'язбереження в умовах сьогодення.

Список використаних джерел

1. Андреева Т.Т. Питання екології людини в творчості Г. С. Сковороди в історичному контексті. *Молодий вчений*. 2016. № 9.1 (36.1). С. 12015. № 24.

2. Кашуба М. *Моральні вчення* Цицерона і Плутарха у трактуванні Григорія Сковороди. *Філософська думка*. 2014. № 5. С. 302015. № 241.

3. Кравчук Л.В., Бондаренко С.В., Кадобний Т.Б. Ідеї Сковороди у здоров'язберігаючій філософії сучасного суспільства. *Медична освіта*. 2013. № 1. С. 772015. № 280.

4. Марчук С.С., Ковальчук І.Л., Чемерис І.В. Г. Сковорода про зміцнення тілесного та духовного здоров'я людини (за матеріалами листів до М. Ковалинського). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2021. Вип. 41. Т. 2. С. 2272015. № 2233.

5. Прокопенко І. Г.С. Сковорода і українська освіта: вчора, сьогодні, завтра. *Новий Колегіум*. 2019. № 4. С. 122015. № 220.

6. Сковорода Г.С. Повна академічна збірка творів / за ред. Л. Ушкалова. 2-ге вид., стер. Харків: Видавець Савчук О. О., 2016. 1400 с.

СЕКЦІЯ 4

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ТА ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

*Антонова Зінаїда, к.психол.н.,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький*
*Гуменюк Данило, здобувач першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький*

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО КАР'ЄРНОГО ЗРОСТАННЯ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

У сучасних реаліях мотивація до кар'єрного зростання майбутніх фахівців у сфері психології дуже змінилася. В умовах жорсткої конкуренції сучасним фахівцям у сфері психології важливо володіти не лише професійними компетентностями, але й бути вмотивованими та психологічно готовими до постійних змін у їхній діяльності, що у подальшому сприятиме їх кар'єрному зростанню. Психологія мотивації до кар'єрного зростання розглядається як індивідуальна поведінки особистості фахівця, що пов'язана з його досвідом, активністю та прагненням до самовдосконалення. Важливо враховувати, що у кожного фахівця мотиви можуть бути різні.

Так, мотив прагнення до самовдосконалення сприяє формуванню особистості фахівця та розвитку його здібностей у професійній діяльності. На практиці саме вмотивовані фахівці часто перевершують свої можливості та є більш ефективними при виконанні професійних завдань, аніж менш вмотивовані спеціалісти. Саме тому, мотивація фахівців у сфері психології пов'язана з їх активністю, а мотиви діяльності стають важливою умовою ефективності їх професійної діяльності та кар'єрного зростання.

Зарубіжні дослідники кар'єри М. Лондон, Д. Брей, Р. Ное, Е. Ное, Дж. Бахубер, розглядаючи мотивацію до кар'єри, визначили три її основні складові:

- ідентифікацію з кар'єрою (career identity);
- кар'єрну інтуїцію (career insight);

– кар’єрну стійкість (career resilience).

Центральним аспектом мотивації до кар’єрного зростання є ідентифікація з кар’єрою (кар’єрна причетність, лояльність) – спрямовуючий компонент мотивації до кар’єри, завдяки якому визначається рівень готовності фахівця жертвувати своїм позаробочим часом заради досягнення цілей організації.

Спонукальним компонентом мотивації до кар’єри є кар’єрна інтуїція, яка виступає у якості системи психологічних установок до кар’єрного зростання. Фахівці з високим рівнем кар’єрної інтуїції знають свої сильні та слабкі сторони щодо професійного і посадового просування, вміло модифікують свої кар’єрні цілі і активно діють в напрямку досягнення цих цілей.

Третій компонент мотивації до кар’єри – кар’єрна стійкість, що включає в себе здатність фахівця швидко адаптуватися до мінливих обставин і справлятися з негативними робочими ситуаціями [1; 2].

У наукових дослідженнях важливого значення у створенні кар’єри надають рушійним мотивам кар’єри, цінностям, установкам, інтересам особистості, що впливають на вибір кар’єрних орієнтацій. Так, зокрема, науковці виділяють декілька типів кар’єрних орієнтацій:

Автономія – орієнтація з яскраво вираженою незалежністю у своїй роботі, тобто звільнення від правил, обмежень, пресів. Це можливо на високих посадах й при авторитеті.

Професійна компетентність – орієнтація, що пов’язана з наявністю талантів і здібностей у певній сфері діяльності. Ця орієнтація визначає прагнення фахівця стати кращим спеціалістом у своїй справі, домогтися успішності в професійній сфері, здобути визнання своїх талантів. Такі фахівці байдужі до матеріальної сторони справи.

Стабільність – орієнтація, зумовлена потребою в безпеці, стабільності, передбачуваності майбутніх подій. Головне це збереження свого положення і місця в організації та впевненість у завтрашньому дні.

Управлінська компетентність – орієнтація особистості на інтеграцію зусиль інших, на управління різними сторонами діяльності. Такі фахівці прагнуть до влади, лідерства, успіху та асоціюються з високою посадою, рангом, званням, статусними символами, важливою і відповідальною роботою, високою заробітною платою, привілеями, визнанням.

Креативність – орієнтація, що пов’язана з прагненням фахівця створювати щось нове, тобто займатися творчістю. Для такого фахівця

основні мотиви кар'єри – це влада і свобода, які надає відповідна посада.

Служіння – орієнтація, що спрямована на реалізацію головних цінностей життя, таких як, наприклад, робота з людьми, служіння людству, допомога іншим, бажання зробити світ кращим.

Виклик – орієнтація, що пов'язана з такими цінностями, як конкуренція, перемога над іншими, подолання перешкод, готовність до ризику, вирішення складних завдань.

Інтеграція стилів життя – орієнтація фахівця до того, щоб все було в балансі – сім'я, кар'єра та саморозвиток [3].

Таким чином, мотивація до кар'єрного зростання майбутніх психологів визначається їх активністю в професійній діяльності, що пов'язана з їх особистісним та кар'єрним зростанням. З урахуванням вищезазначеного, практичним психологам доцільно здійснювати психодіагностичне вивчення мотивації до кар'єрного зростання на ранніх етапах професіоналізації, що дозволить направити кар'єру майбутніх фахівців у сторону максимально ефективної професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. London M., R.Noel London's Career Motivation Theory : An update on easurement and research. Journal of Career Assessment. 1997. Vol. 5. P. 61-68.

2. Поняття і цілі ділової кар'єри. Конспект лекцій «Основи менеджменту». URL: <http://library.if.ua/book/3/444.html>

3. Sutton Martha J., Organizational citizenship behavior: A career development strategy. Graduate Theses and Dissertations. 2005. URL: <http://scholarcommons.usf.edu/etd/880>

*Оксана Варгата, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький
Дарія Голота, здобувачка другого
(магістерського) рівня вищої освіти,
Хмельницький національний університет, м. Хмельницький*

КОМУНІКАТИВНІ НАВИЧКИ ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА «SOFT SKILLS» ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

Згідно із концепцією освітнього стандарту, що зараз реалізують у більшості європейських країн та Україні, зміст підготовки фахівців спрямований на оволодіння ними комплексом ключових компетентностей, що покладено в основу їх успішної

професіоналізації. У зв'язку з цим, одним із інноваційних підходів у підготовці майбутніх соціальних працівників в українських закладах вищої освіти є компетентнісний. Професіограма соціального працівника включає такі основні професійні компетенції: комунікативну, організаторську, рефлексивну, аналітичну, мотиваційно-особистісну [3, с. 148].

По-перше, важливо розглянути, що це таке «soft skills» та «hard skills». «Soft skills» – м'які навички і «hard skills» – жорсткі навички. М'які навички (soft skills) – це додаткові знання, вміння та особисті якості. Вони не так сильно залежать від специфіки конкретної роботи, але допомагають будувати кар'єру. Так, фахівець повинен вміти спілкуватися, бути відповідальним і дисциплінованим. Ці базові вміння та якості потрібні в будь-якій сфері діяльності. Це і є м'які навички.

Жорсткі навички (hard skills) – це вміння, необхідні для конкретної роботи, те, чого навчають у закладах освіти. Тому такі навички часто називають професійними. Отже, можна сказати, що м'які навички допомагають ефективно і самостійно діяти в різних робочих ситуаціях. На відміну від жорстких навичок, гнучкі компетенції мало залежать від сфери їх придбання та застосування.

Від працівника соціальної сфери сучасне суспільство вимагає вміння взаємодіяти з різноманітними групами клієнтів: дітьми, підлітками, молоддю, людьми похилого віку чи особами з особливими потребами, девіантною чи делінквентною поведінкою, залежними від психоактивних речовин, жертв насилля, війни, стихійних лих, ув'язненими та ін. Саме для цього соціальний працівник повинен володіти навичками ефективної комунікації, безконфліктного спілкування, самоконтролю, бути емпатичним, уміти слухати та переконувати тощо. При цьому саме soft skills, доповнюючи hard skills, забезпечують високу якість та ефективність праці співробітника. Більшість сучасних зарубіжних дослідників дійшли висновку, що близько 75–85% професійного успіху залежить від soft skills і лише 25–15% – від hard skills [1].

Сьогодні цінним є той соціальний працівник, який здатний до саморозвитку, вміє працювати в команді, знаходити нестандартні рішення, долати професійні труднощі, не втрачаючи темпів розвитку, володіє «м'якими» (гнучкими) навичками, адже «м'які» навички (soft skills) допомагають особистості успішно взаємодіяти з іншими.

Названі навички необхідні всім соціальним працівникам для якісного виконання їхніх функцій, насамперед відзначимо важливість

комунікативних навичок. Встановлення і підтримка контакту з клієнтами соціальних послуг часто є запорукою успішної діяльності соціального працівника та критерієм його професійної компетентності, адже під час спілкування соціальний працівник дізнається про специфіку проблеми людини й отримує можливість надати їй необхідну допомогу. При цьому комунікація між клієнтом і соціальним працівником може бути ситуативною або досить тривалою та включати безліч аспектів: встановлення контакту, слухання і розуміння співрозмовника, ведення дискусії, вирішення конфліктних ситуацій, мотивування, навчання, консультування та багато іншого [2].

Досліджуючи комунікативний потенціал майбутніх соціальних працівників, українські вчені-практики В. Заїка, А. Гета і Є. Вишар установили, що майбутні соціальні працівники переважно є гарними співбесідниками (40%), проте інколи відмовляють партнеру по спілкуванню в повній увазі, а 32% є чудовими співбесідниками, тобто вміють слухати та приділяти увагу партнеру. Дещо менша кількість досліджуваних має брак уміння слухати (18%): критично ставляться до висловлювань, їм ще бракує певних позитивних якостей співбесідника. Значно менша кількість досліджуваних є поганими співбесідниками (10%), тобто їм ще потрібно працювати над собою та вчитися слухати. Це свідчить про готовність більшої частини майбутніх соціальних працівників до набуття таких соціальних навичок (soft skills), як: комунікативна взаємодія з клієнтами соціальної сфери з метою їх вислуховування та приділення уваги їхнім потребам. Дослідники з'ясували, що більша частина майбутніх соціальних працівників здатна до комунікативного контролю (58%), що вказує на наявність у них таких соціальних навичок (soft skills): постійно стежити за собою, керувати своїми емоціями, гнучко реагувати на зміну ситуації, передбачити враження, яке вони справляють на оточуючих [3, с. 149].

Доведена необхідність для майбутніх соціальних працівників і таких соціальних навичок (soft skills), як: уміння майбутніх соціальних працівників оперативно та дієво організувати й реалізувати взаємини (як ділового, так і особистісного характеру) з різними людьми; спрямовування на розширення сфери взаємодії; бажання брати безпосередню участь у колективних заходах; уміння позитивно впливати на людей; прагнення до реалізації власної ініціативи та ін. Найбільш прийнятним стилем поведінки в конфліктній ситуації значна кількість майбутніх соціальних працівників (46%) обрала стиль співробітництва у вирішенні конфліктної ситуації, коли партнери

прагнуть знайти таке вирішення проблеми, за якої буде досягнута мета та задоволені потреби кожного. Навички співробітництва (компромісу) в можливих конфліктних ситуаціях є досить значимі для майбутніх соціальних працівників [3, с. 150].

Таким чином, бажання задовольнити потреби партнера по спілкуванню, гармонійне спілкування, уміння слухати, здійснення і моніторинг власного комунікативного контролю, постійний розвиток комунікативних і організаторських здібностей, співробітництво та компроміс у взаєминах є важливими бажаними соціальними навичками «soft skills» для становлення компетентнісного соціального працівника.

Список використаних джерел

1. Child Trends. Workforce connections : Key soft skills that foster youth workforce success. URL: <https://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2015/06/2015-24WFCSOftSkills1.pdf> (дата запиту: 10.09.21).

2. Канюк О.Л. Професійні вимоги до майбутніх соціальних працівників. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2015. Вип. 11. С. 253-259.

3. Заїка В.М., Гета А.В., Вишар Є.В. Комунікативний потенціал майбутніх соціальних працівників. *Науковий вісник Ужгородського Університету. Серія: «Педагогіка. соціальна робота»*. 2021. Випуск 1 (48). С. 148-152.

*Галина Герасимчук, к.т.н., доцент,
декан факультету цифрових, освітніх
та соціальних технологій,*

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

*Алла Губіна, к.психол.н., доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ: ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАКТИКИ

Діджиталізація соціальних послуг в Європі стала важливим напрямом розвитку з метою поліпшення доступу до соціальних послуг, оптимізації процесів надання допомоги та підвищення якості обслуговування населення. Цей процес включає в себе використання сучасних технологій, таких як інформаційні системи, цифрові

платформи та електронні сервіси, для полегшення взаємодії між громадянами та соціальними службами. Технології все більше трансформують соціальні послуги.

Нещодавня пандемія продемонструвала важливий внесок соціальних послуг у стійкість європейських суспільств. Під час кризи ці служби надавали людям допомогу для подолання надзвичайних обмежень, з якими вони стикалися у повсякденному житті. Важлива роль, яку відіграли ці послуги, також підкреслювалася їх відсутністю, коли нужденні не могли отримати належну підтримку через скорочення послуг. Такі структурні проблеми, як нестача персоналу, погані умови праці та відсутність цифровізації, обмежили здатність соціальних служб виконувати свою місію під час пандемії, і багато служб, погано підготовлені до COVID-19, намагалися реорганізувати свою діяльність [1]. Пандемія Covid-19, коли працівникам соціальних служб довелося раптово звернутися до цифрових ресурсів, щоб забезпечити дистанційне задоволення потреб людей, безперечно, прискорила темпи діджиталізації цих процесів.

Європейські країни активно впроваджують діджиталізацію у соціальних сферах через розвиток цифрової інфраструктури, створення спеціалізованих платформ та сервісів, а також надання підтримки для цифрової грамотності серед населення.

Проаналізуємо конкретні програми, які впроваджуються в Європі для діджиталізації соціальних послуг, зокрема на прикладах:

1. Netherlands Overheid.nl: Це офіційний сайт уряду Нідерландів, який надає інформацію про соціальні послуги та можливість звертатися за ними в електронному форматі. На цьому порталі громадяни можуть знайти інформацію про пільги, підтримку та послуги, а також заповнювати електронні заявки.

2. France Connect: Це цифровий ідентифікаційний сервіс у Франції, який дозволяє громадянам використовувати один обліковий запис для доступу до різних соціальних та державних послуг. Цей сервіс спрощує процес отримання доступу до соціальних послуг та захищає персональні дані користувачів.

3. DigiD в Норвегії: DigiD – це цифровий ідентифікаційний засіб, який надає громадянам доступ до різних державних та соціальних послуг в Норвегії через онлайн-платформи та мобільні додатки.

4. e-Boks в Данії: e-Boks – це електронна платформа для обміну документами та спілкування з державними органами та соціальними службами в Данії. Громадяни можуть отримувати та

зберігати важливі документи, такі як рахунки, листи від соціальних служб та медичні записи, в електронному вигляді.

5. KEELA в Фінляндії: Kansaneläkelaitos (KEELA) – це орган, що надає соціальні послуги в Фінляндії. Він розвиває цифрові сервіси, такі як електронні заявки на соціальну допомогу, онлайн-портали для відслідковування статусу заявок та електронний обмін даними між KEELA та іншими соціальними організаціями.

Уже кілька років у європейських соціальних службах розробляються підключення систем управління даними та справами. Вони можуть включати цифрове ведення справ у соціальних виплатах і послугах, інтегровану медичну та соціальну допомогу, ведення справ для закупівлі технологій та захист дітей. Наприклад, Primero – це програмна платформа з відкритим вихідним кодом, яка була використана в Румунії для об'єднання трьох існуючих систем в одну платформу для ідентифікації та реєстрації українських жінок і дітей, які тікали від війни.

Існує технологія, як об'єднати різні системи разом, але європейські, національні та місцеві правила не завжди відповідають єдиному порядку. Окрім інтеграції даних, питання сьогодні полягає в тому, як спростити для людей, які отримують доступ до послуг, можливість доступу до власних даних. У Фінляндії, наприклад, запровадили Kanta, систему керування цифровими даними, яка об'єднує різні джерела даних, пов'язаних із чимось життям і підтримкою. Як соціальні працівники, так і люди, які користуються соціальними службами, можуть мати безперервний доступ до даних людини та запобігти їм повторювати свою історію знову і знову [2].

Ці програми демонструють практичні застосування діджиталізації у сфері соціальних послуг у різних країнах Європи, які спрощують процес надання допомоги громадянам та забезпечують більш ефективне використання ресурсів.

Отже, впровадження діджиталізації в соціальні послуги сприяє покращенню доступності та ефективності обслуговування громадян. Наприклад, веб-платформи та мобільні додатки дозволяють громадянам зручно отримувати доступ до інформації про доступні соціальні послуги, заповнювати електронні заявки, слідкувати за статусом своїх заявок та взаємодіяти з соціальними працівниками через онлайн-консультації або чат-підтримку.

Додатково, діджиталізація дозволяє оптимізувати внутрішні процеси управління соціальними послугами, забезпечуючи

ефективніше використання ресурсів та збільшуючи прозорість та облік наданих послуг. Наприклад, електронні системи керування даними дозволяють автоматизувати обробку інформації про клієнтів, зберігати електронні копії документів та вести звітність про надані послуги.

Загалом діджиталізація соціальних послуг в Європі відіграє ключову роль у поліпшенні доступності, якості та ефективності надання соціальної підтримки населенню, що сприяє створенню більш розвинутої та гуманної соціальної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Eurofound (2023), *Social services in Europe: Adapting to a new reality*, Publications Office of the European Union, Luxembourg.
2. Alfonso Lara-Montero, ESN-EU.ORG: *Digitalisation and tech transform social services*. URL: <https://www.esn-eu.org/news/digitalisation-and-tech-transform-social-services>. Accessed 28 June 2023. 2023.

*Антоніна Кулик, директор-завідувач
відділення соціальної допомоги вдома,
КЗ «Старовижівський ЦНСП»*

*Максим Лопушанський, ст. гр. СЗз-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

СОЦІАЛЬНА ДОПОМОГА ЖИТЕЛЯМ ГРОМАДИ НА ПРИКЛАДІ КОМУНАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ «ЦЕНТР НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ СТАРОВИЖІВСЬКОЇ СЕЛИЩНОЇ РАДИ»

Комунальний заклад «Центр надання соціальних послуг Старовижівської селищної ради» (далі – «Старовижівський ЦНСП») створений 28.02.2020 року для проведення соціальної роботи та надання соціальних послуг особам, сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах (СЖО), потребують сторонньої допомоги і проживають на території Старовижівської територіальної громади. Засновником закладу є Старовижівська селищна рада, яка здійснює фінансування та матеріально-технічне забезпечення комунального закладу. Органом управління КЗ «Старовижівський ЦНСП» є гуманітарний відділ Старовижівської селищної ради [1].

Серед основних завдань Центру є виявлення та формування інформаційної бази щодо осіб, сімей, які перебувають в СЖО та потребують сторонньої допомоги; визначення індивідуальних потреб у соціальних послугах; організація, планування та якісне надання соціальних послуг, здійснення інших заходів, зокрема щодо відновлення соціальних функцій, психологічного і фізичного стану осіб, сімей, які перебувають у СЖО; проведення соціально-профілактичної роботи, спрямованої на запобігання СЖО; проведення оцінки потреб дитини, сім'ї та молоді особи, обстеження матеріально-побутових умов за згодою сім'ї, визначення плану та методів соціальної роботи; забезпечення надання необхідних соціальних послуг особам, які зазнали жорстокості та насильства, постраждали від торгівлі людьми; забезпечення соціальної підтримки ВІЛ-інфікованих дітей, молоді та членів їх сімей; здійснення заходів із соціального патронажу осіб, які відбували покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк; інформування сім'ї, дітей та молоді про можливість отримання інших видів соціальної допомоги і послуг; проведення у сім'ях, серед дітей та молоді за місцем проживання інформаційно-просвітницької роботи, спрямованої на формування стандартів позитивної поведінки, здорового способу життя тощо [2].

У ЦНСП працює два відділення – відділення соціальної допомоги вдома та відділення соціальної роботи для сім'ї, дітей та молоді. Згідно з Статутом, за необхідності, в Центрі можуть бути створені додаткові структурні підрозділи (відділення денного перебування, відділення надання грошової та натуральної допомоги, інші підрозділи, діяльність яких спрямована на надання соціальних послуг особам, сім'ям, відповідно до встановлених потреб).

Центр надає такі соціальні послуги: соціальна профілактика; соціальний супровід; догляд вдома; консультування; екстрене (кризове) втручання. Крім того, ЦНСП може надавати такі соціальні послуги як денний догляд; паліативний догляд; соціальна адаптація; соціальна інтеграція; соціальна реабілітація; представництво інтересів; посередництво; інформування; натуральна допомога; транспортні послуги.

«Кожен клієнт відділення соціальної допомоги вдома має особову справу, що містить такі документи:

1) заява, подана особисто громадянином або його законним представником;

- 2) акт оцінки потреб клієнта;
- 3) договір між громадянином та Центром;
- 4) копія паспорта громадянина України або іншого документа, що посвідчує особу;
- 5) медичний висновок про його потребу в сторонній допомозі та догляді в домашніх умовах через неспроможність до самообслуговування;
- 6) копія наказу про надання або припинення надання соціальних послуг;
- 7) копія довідки про встановлення інвалідності (за наявності);
- 8) довідка про доходи за останні три місяці;
- 9) декларація про доходи та майновий стан особи;
- 10) індивідуальний план надання соціальних послуг;
- 11) копія довідки про внутрішнє переміщення (для внутрішньо переміщених осіб)» [2].

На основі комплексного визначення ступеня індивідуальних потреб отримувача соціальних послуг складається індивідуальний план надання соціальних послуг, у якому зазначені заходи, що проводитимуться для надання такої послуги, відомості про необхідні ресурси, періодичність і строки виконання, відповідальних за виконання, інформацію щодо перегляду індивідуального плану. Після цього укладається договір між клієнтом та Центром, в якому визначаються умови надання послуг відділенням соціальної допомоги вдома, а також права та обов'язки сторін.

Відділення соціальної допомоги вдома надає соціальні послуги після укладення договору, відповідно до індивідуального плану, встановленого графіка, забезпечуючи постійний догляд. Організація надання послуг, контроль за їх якістю, виявлення додаткових потреб і здійснення заходів для їх задоволення також належать до функцій відділення.

За 2023 рік ЦНСП Старовижівської селищної ради охоплено соціальними послугами 602 особи, яким надано 17868 соціальних послуг [3, с. 2].

Обслуговування одиноких непрацездатних громадян, які проживають в населених пунктах Старовижівської селищної ради та потребують сторонньої допомоги, здійснюють сім соціальних робітників відділення соціальної допомоги вдома. Одним з основних завдань відділення є виявлення одиноких громадян, які потребують сторонньої допомоги, визначення їх індивідуальних потреб у

соціальному обслуговуванні та забезпечення якісного надання соціальних послуг.

За звітний період 2023 року послугу «догляд вдома» отримали 50 одиноких осіб. Для них надано 17316 послуг, що включають в себе комплекс заходів, які здійснюються за місцем проживання (вдома) отримувача соціальної послуги залежно від групи рухової активності (від 2 до 5 разів на тиждень). Надання послуг вдома спрямоване на створення умов забезпечення життєдіяльності осіб, що частково або повністю втратили здатність до самообслуговування.

Специфіка роботи відділення соціальної роботи для сім'ї, дітей та молоді полягає в організації соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, які перебувають у складних життєвих ситуаціях і потребують зовнішньої допомоги. Упродовж 2023 року відділенням соціальної роботи для сім'ї, дітей та молоді було охоплено 427 сімей (552 особи), з них послугою кризового та екстреного втручання – одна сім'я (4 особи); соціального супроводу сімей, де виховуються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування – три сім'ї (9 осіб); соціального супроводу сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах – чотири сім'ї (19 осіб); соціальної профілактики – три сім'ї (15 осіб); інформуванням – чотириста дев'ять сімей (489 осіб); консультуванням – сім сімей (16 осіб) [3, с. 2].

На базі Центру НСП функціонує Пункт прокату технічних та інших засобів реабілітації, що надаються безоплатно в тимчасове користування жителям громади, які не мають групи інвалідності і не можуть замовити необхідні засоби пересування через Управління соціальної та ветеранської політики. В 2023 році такою послугою скористалися 22 особи.

Мобільною бригадою соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі, що існує при ЦНСП, до складу якої входять поліцейські офіцери громади та керівник служби у справах дітей, у 2023 р. було здійснено виїзди щодо надання допомоги та задоволення потреб постраждалих осіб (психологічного, юридичного та соціального характеру) у 32 сім'ях (46 осіб, з них 14 – діти). З кривдниками проведено профілактично-роз'яснювальну роботу щодо неприпустимості вчинення домашнього насильства, роз'яснено наслідки у разі його повторного вчинення, постраждалим особам надано інформацію щодо їх прав та послуг, які можна отримати відповідно до ЗУ «Про запобігання та протидію домашньому

насильству».

Для забезпечення належного рівня матеріальної підтримки та соціально-просвітницьких заходів неблагополучним верствам населення затверджена Комплексна програма соціального захисту населення Старовижівської селищної ради. В рамках Програми для самотніх громадян до Дня людей похилого віку роздано продуктові набори на суму 12997 грн.

На основі проведеного оцінювання потреб у послугах, здійсненого працівниками Центру, шести дітям із п'яти сімей із числа внутрішньо переміщених осіб (ВПО) встановлено статус дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів.

З метою соціально-профілактичної та інформаційно-роз'яснювальної роботи, а саме: оформлення та субсидій, встановлення фактичного місця проживання, підтвердження факту догляду, призначення соціальних послуг з догляду на непрофесійній основі, працівниками Центру спільно з іншими суб'єктами соціальної роботи, зокрема комісією з обстежень сімей, здійснено 373 обстеження в населених пунктах Старовижівської територіальної громади.

Працівники Центру беруть активну участь у розгляді та оформленні документів щодо призначення Помічника дієздатної особи (4 чол. у 2023р.), доцільності призначення Опікуна недієздатної особи (1 чол. у 2023р.). Проводиться інформаційна кампанія стосовно пошуку кандидатів в патронатні батьки, прийомні батьки та батьки-вихователі, зокрема поширено 200 брошур про переваги патронату.

З метою запобігання вчиненню повторних злочинів та правопорушень, профілактики насильства в сім'ї, при виконкомі селищної ради проведено чотири засідання ради профілактики правопорушень.

У рамках співпраці з Районним Товариством Червоного Хреста України малозабезпеченим жителям громади надано гуманітарну допомогу у вигляді продуктових наборів та засобів гігієни.

З метою професійного вдосконалення керівництво і працівники ЦНСП проходять підвищення кваліфікації стосовно актуальних питань надання першої психологічної допомоги дітям та їх батькам в умовах війни; профілактики емоційного та професійного вигорання спеціалістів допомагаючих професій; надання соціальних послуг відповідно до державних стандартів; організації соціальної роботи та надання соціальних послуг в громаді; психосоціальної підтримка

ветеранів війни та членів їх сімей [3, с. 3].

Підсумовуючи викладене відзначимо, що Комунальний заклад «Центр надання соціальних послуг Старовижівської селищної ради», починаючи від свого заснування у 2020 році і дотепер фокусує свою діяльність на проведенні соціальної роботи та наданні соціальних послуг особам, сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, потребують сторонньої допомоги та підтримки і проживають на території Старовижівської територіальної громади, враховуючи всі виклики сьогодення.

Список використаних джерел

1. Офіційний веб-сайт Старовижівської селищної ради. URL:https://stvselrada.gov.ua/index.php?s5_responsive_switch_stvselrada.govua=0&start=100.
2. Статут комунального закладу «ЦНСП Старовижівської селищної ради». URL: <https://stvselrada.gov.ua/index.php/sotsialnyi-zakhyst/tsentr-nadannia-sotsialnykh-posluh/informatsiia-pro-tsentr/37-tsentr-nadannia-sotsialnykh-posluh/269-ustanovchi-dokumenty>.
3. Звіт про роботу комунального закладу «Центр надання соціальних послуг Старовижівської селищної ради» за 2023 р. директора-завідувача відділення соціальної допомоги вдома КЗ «Старовижівський ЦНСП» Антоніни Кулик. *Рукопис*.

*Ярослава Мартинюк, к.істор.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ОСНОВНІ МЕХАНІЗМИ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Основним ресурсом громади є її мешканці. На різних етапах життя будь-хто з мешканців громади «може потрапити у складні життєві обставини та потребувати професійної соціальної підтримки для їх подолання» [1]. Забезпечення соціальної підтримки осіб/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, захист їхніх прав збільшує довіру до органів місцевого самоврядування. Вищезгадані заходи прямо впливають на якість життя всіх мешканців громади, підвищуючи соціальне благополуччя і безпеку.

Органи місцевого самоврядування є відповідальними за забезпечення надання базових соціальних послуг з урахуванням потреб мешканців громади. Поняття соціальних послуг визначено в Законі України «Про соціальні послуги» [1] і «включає дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сім'ей, які в них перебувають» [1].

Соціальні послуги не є тотожним поняттям з соціальною допомогою (виплатами) чи адміністративними послугами соціального характеру. Водночас, міжнародний досвід демонструє, що забезпечення надання соціальних послуг конкретній особі чи сім'ї поряд з наданням соціальної допомоги, дозволяє досягати більш ефективних результатів роботи. Це пов'язано з тим, що послуги допомагають особі чи сім'ї відновити потенціал для працевлаштування, створення умов для виховання і догляду дітей, забезпечення належним чином соціально-побутових умов, набуті більшої самостійності у прийнятті рішень, вирішенні щоденних питань, тощо. Таким чином, завдяки наданим послугам, особа чи сім'я починає задовольняти свої потреби та потреби сім'ї, та перестає потребувати соціальної допомоги.

Алгоритм створення та розвитку соціальних послуг у громаді, окремі його етапи якого роз'яснені у «Порядку організації та надання соціальних послуг у територіальній громаді затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587» [2]. Як видно із вище наведеного документу, процес розвитку соціальних послуг у громаді є циклічним, оскільки завершення одного циклу через моніторинг та оцінку якості соціальних послуг служить основою для початку наступного.

Для забезпечення «надання базових соціальних послуг особам/сім'ям у територіальній громаді має бути створена мережа надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору та/або залучені надавачі соціальних послуг недержавного сектору. Надавачі недержавного сектору – це підприємства, установи, організації, громадські об'єднання, благодійні, релігійні організації, фізичні особи-підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги з догляду без здійснення підприємницької діяльності» [1].

Шляхами залучення надавачів соціальних послуг недержавного сектору є закупівля послуг, державне-приватне партнерство, соціальне замовлення, конкурс соціальних проєктів, мікропроєктів та програм.

Механізм фінансування соціальних послуг передбачає можливість застосування різноманітних джерел фінансових ресурсів та варіантів фінансування. Побудова оптимальної моделі фінансування соціальних послуг має передбачати мобілізацію стабільних фінансових ресурсів необхідних для надання доступних і якісних соціальних послуг, а також побудову такої системи використання коштів, яка передбачає ефективне їх використання в інтересах громади.

Місцевий бюджет є основним джерелом фінансування соціальних послуг. Реалізуючи повноваження щодо організації надання соціальних послуг у громаді, орган місцевого самоврядування може також сприяти залученню коштів з інших джерел, якими можуть бути ресурси благодійників, меценатів та інших суб'єктів.

Вибудовуючи оптимальну модель фінансування соціальних послуг у громаді, важливо поєднувати можливості їх надання як комунальними структурами, так і суб'єктами недержавного сектору. Одна з основних засад функціонування системи надання соціальних послуг, яка передбачена Законом України «Про соціальні послуги», є рівність прав, обов'язків та відповідальності надавачів соціальних послуг державного та недержавного секторів. Відтак бюджетне фінансування може бути спрямоване як для забезпечення діяльності комунальних закладів, які надають соціальні послуги, так і закупівлі соціальних послуг у суб'єктів недержавного сектору.

Для цього можуть застосовуватися процедури закупівель, передбачені Законом України «Про публічні закупівлі» [3], конкурси соціальних проектів, соціальних програм відповідно до Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.2011 № 1049 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 194) [4], а також соціальне замовлення згідно з Порядком надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення та компенсації надавачам вартості соціальних послуг, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 450 [5].

Варто зазначити, що згідно «Порядку організації надання соціальних послуг» [2] соціальні послуги можуть надаватися: за рахунок бюджетних коштів; з встановленням диференційованої плати залежно від доходу отримувача соціальних послуг; за рахунок

отримувача соціальних послуг або третіх осіб відповідно до законодавства.

Категорії осіб, яким соціальні послуги надаються за рахунок бюджетних коштів, з встановленням диференційованої плати та за рахунок отримувача соціальних послуг або третіх осіб, визначені статтею 28 Закону України «Про соціальні послуги» [1].

Однак, органи місцевого самоврядування можуть приймати рішення про надання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів іншим категоріям осіб. Для цього орган місцевого самоврядування приймає рішення про перелік послуг, що надаються за рахунок бюджетних коштів, та/або звільнення окремих категорій осіб від плати за надання соціальних послуг.

Розглядати питання щодо надання соціальних послуг за рахунок бюджетних коштів іншим категоріям осіб та приймати в окремих випадках рішення про звільнення особи від плати за соціальні послуги можуть комісії, утворені виконавчими органами сільських, селищних, міських рад територіальних громад.

Варто зазначити, що надання соціальних послуг може відбуватися в межах співробітництва територіальних громад. Співробітництво може здійснюватися в тому числі в таких формах: делегування одному з суб'єктів співробітництва іншими суб'єктами співробітництва виконання одного чи кількох завдань із передачею йому відповідних ресурсів; реалізація спільних проектів, що передбачає координацію діяльності суб'єктів співробітництва та акумулювання ними на визначений період ресурсів із метою спільного здійснення відповідних заходів; спільного фінансування (утримання) суб'єктами співробітництва підприємств, установ та організацій комунальної форми власності – інфраструктурних об'єктів; утворення суб'єктами співробітництва спільних комунальних підприємств, установ та організацій - спільних інфраструктурних об'єктів.

Для цього можуть застосовуватися процедури закупівель, передбачені Законом України «Про публічні закупівлі», конкурси соціальних проектів, соціальних програм відповідно до Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.10.2011 № 1049 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 194) [6], а також соціальне замовлення згідно з Порядком надання

соціальних послуг шляхом соціального замовлення та компенсації надавачам вартості соціальних послуг, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 450 [5].

Відповідно до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» [7] співробітництво здійснюється відповідно до договорів про співробітництво, укладених сільськими, селищними, міськими головами від імені сільської, селищної, міської ради після схвалення їх проектів відповідними радами.

Для забезпечення надання соціальних послуг можна також використовувати інші можливості, крім зазначених вище джерел фінансування. Згідно п. 41 Порядку організації надання соціальних послуг, «у разі неможливості задоволення потреби жителів відповідної адміністративно-територіальної одиниці в наданні тих чи інших соціальних послуг, крім базових соціальних послуг, виконавчий орган місцевої ради уповноважений поінформувати про це обласну держадміністрацію для забезпечення створення необхідних соціальних послуг на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, зокрема шляхом планування та фінансування видатків для задоволення потреб осіб/сімей регіону в соціальних послугах у межах регіональних і місцевих соціально-економічних програм розвитку» [3].

Окремі обласні ради розвивають позитивні практики проведення конкурсів проектів місцевих ініціатив. Це відкриває місцевим радам можливість ініціювати проекти, спрямовані на розвиток соціальних послуг, які повністю або частково фінансуватимуться за рахунок коштів обласного бюджету. Грантову та консультативну підтримку розвитку соціальних послуг надають також низка національних і міжнародних організацій.

Список використаних джерел

1. Про соціальний діалог в Україні: Закон України № 2862-VI від 23 грудня 2010 року. Дата оновлення: 27.05.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-17#Text> (дата звернення: 08.03.2024).

2. Порядок організації та надання соціальних послуг у територіальній громаді: Постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2020 р. № 587. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.05.2023).

3. Про публічні закупівлі: Закон України N 922-VIII від 25 грудня 2015 року. Дата оновлення: 01.01.2023 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (дата звернення: 15.03.2024).

4. Про затвердження Порядку проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2011 № 1049 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 194). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.03.2024).

5. Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.03.2024).

6. Порядок проведення конкурсу з визначення програм (проектів, заходів), розроблених інститутами громадянського суспільства, для виконання (реалізації) яких надається фінансова підтримка: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2011 № 1049 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 16.03.2016 № 194). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

7. Про співробітництво територіальних громад: Закон України № 1508-VII від 17 червня 2014 року. Дата оновлення: 04.04.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-18#Text> (дата звернення: 21.03.2024).

Вікторія Михалевич, ст. гр. СЗ-11,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

Науковий керівник: Ярослава Мартинюк, к.істор.н., доцент,

доцент кафедри соціогуманітарних технологій,

Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Соціальна сфера в умовах війни зіткнулась зі значними проблемами, які вплинули на життя та добробут населення. Велика кількість осіб втратили свої домівки та стали біженцями, переміщуючись як у західніші регіони України так і до інших країн. Усі біженці й надалі потребують соціальної допомоги. Частина медичних закладів зруйновані і потребують коштів на відновлення. Війна призвела до руйнування інфраструктури, спадання ВВП,

збільшення безробіття. Припинилось навчання у закладах освіти, яке з часом відновилося у дистанційному чи змішаному форматі, що призвело до зниження якості освіти. Війна збільшила існуючі соціальні нерівності, оскільки суттєве зменшення надходжень до бюджету та збільшення витрат, призвели до спадання соціального забезпечення малозабезпечених верств населення. Війна призвела до погіршення психічного здоров'я населення.

Вирішенню проблем у соціальній сфері в умовах війни та повоєнного відновлення сприяє цифрова трансформація – процес впровадження цифрових технологій та інновацій в різні сфери діяльності, який спрямований на оптимізацію бізнес-процесів, поліпшення якості надання послуг, підвищення ефективності управління з метою відповіді на виклики сьогодення і задоволення потреб споживачів.

Цифрова трансформація базується на використанні передових технологій як то: штучний інтелект, аналітика даних, хмарні сервіси, блокчейн. Вона стосується будь-якої сфери – від бізнесу до урядового управління, охорони здоров'я, освіти, соціальних послуг, культури, медіа.

Цифровий розвиток соціальної сфери – це не лише ефективний інструмент для надання послуг громадянам, але й стратегічний крок у напрямку створення стійкого та високотехнологічного суспільства. 2023 рік був насиченим, складним та багатим на виклики, проте він зробив нас ще сильнішими.

Команда Міністерства соціальної політики продовжує розбудову єдиного надійного фундаменту для цифровізації соціальної сфери. Так, за словами заступника Міністра соціальної політики України з питань цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації Костянтина Кошеленка, основою для цифрової трансформації соціальної підтримки в Україні стала Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС), яка спрощує роботу та підвищує швидкість надання послуг при особистих зверненнях громадян працівниками соціального захисту [2].

«Розбудовуючи цю систему, ми реалізуємо більше сучасних та зручних соціальних послуг, що стають доступними у декілька кліків на порталі і в застосунку Дія», - зазначає заступник Міністра [2].

Другий рік поспіль команда Мінсоцполітики працює для українців в непростих умовах й намагається робити все можливе, аби кожен хто потребує підтримки від держави отримував її вчасно. Це

вдається завдяки успішному впровадженню першої черги Єдиної інформаційної системи соціальної сфери.

В цій же системі продовжено реалізацію допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам з поданням звернення через застосунок Дія відповідно до нових законодавчих змін. Зокрема на базі системи було забезпечено своєчасні виплати постраждалим від підриву Каховської ГЕС [1].

Цього року пілотний запуск по 6 соціальним допомогам (при усиновленні дитини, допомоги на дітей, хворих на тяжкі захворювання, яким не встановлено інвалідність, особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю, на дітей самотніми матерями, на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування та допомоги малозабезпеченим сім'ям) було проведено в Житомирській та Рівненській областях, а далі масштабували його на всю країну [1]. Для того, щоб спростити отримання соціальних послуг, допомог та пільг, зробити їх більш зручними і прозорими та надати можливість їх оформлення онлайн триває цифровізація в масштабах усієї країни.

У 2023 році вдалось впровадити Реєстр надавачів та отримувачів соціальних послуг, розпочати впровадження оновленого Реєстру осіб, які мають право на пільги, спільно з командою Інформаційно-обчислювального центру Мінсоцполітики реалізувати проєкт монетизації дитячого оздоровлення «Оздоровлення, для забезпечення дітей, які потребують особливої уваги та підтримки послугами з оздоровлення та відпочинку, а також їм вдалось розпочати впровадження оновленого Централізованого банку даних з проблем інвалідності та нового сайту Мінсоцполітики [1].

Насправді, про цю необхідність говорять вже більше 15 років. Але перші суттєві та відчутні для громадян результати почали з'являтися тільки з 2019 року – тоді, коли з'явилися перші цифрові документи та послуги на порталі та застосунку Дія. Кожен місяць кількість користувачів Дії зростає, адже все більше людей використовує смартфони та набуває цифрових навичок.

Важливо знати, що для розробки соціальних сервісів у Дії необхідний «фундамент» – нові процеси та інформаційні обміни з Єдиним соціальним реєстром та складовими Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, яку впроваджує Міністерство соціальної політики.

Впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери забезпечує централізоване накопичення, зберігання та автоматизоване

оброблення інформації, призначення, виплати та формування виплатних відомостей для соціальних допомог, а також заміну та оптимізацію понад 15 застарілих наявних інформаційних систем та реєстрів [3].

Крім того, в подальшому це надасть можливість реалізувати реформу із запровадження універсальної соціальної допомоги, яку буде легко адмініструвати і яка буде більш соціально справедливою, ніж ті численні види допомог, які держава виплачує зараз.

Єдина інформаційна система соціальної сфери – це перехід від районоорієнтованості до екстериторіального принципу, що в умовах бойових дій та тимчасової окупації частини районів країни стало критичною необхідністю.

Важливо зазначити, що унеможливлення корупційних дій та автоматизація соціальних послуг для громадян завдяки системі є важливою складовою ефективною цифровою держави.

Наразі існують такі загальні проблеми, які вирішує цифровізація соціальної сфери:

- велика кількість паперових довідок, черги до управлінь соціального захисту, довгий час отримання послуги та не завжди зрозумілий порядок дій;

- значний обсяг ручної роботи по нарахуванню та виплатам допомог у застарілих інформаційних системах, який збільшує ймовірність помилок та спричиняє затримки у виплатах громадянам.

- відсутність налагоджених та автоматизованих процедур взаємодії з банками щодо оперативної виплати соціальних допомог.

Якщо Дію знає кожен громадянин, то з Єдиною інформаційною системою соціальної сфери стикаються, здебільшого, працівники системи соціального захисту та держслужбовці. Це нормально, адже Єдина інформаційна система соціальної сфери – це внутрішня система, яку можна порівняти з бек-офісом та фундаментом цифровізації соціальної сфери.

До прикладу, наведу декілька проєктів, які були реалізовані у минулому році завдяки взаємодії Єдиною інформаційною системою соціальної сфери та Дії. Ще навесні для внутрішньо переміщених осіб для зменшення черг в регіональних управліннях соціального захисту населення (УСЗН) та ЦНАПах була реалізована можливість оформити заяву на допомогу для ВПО через застосунок Дія. Цей механізм було реалізовано дуже швидко [3].

Також для ВПО була реалізована можливість подати заяву на

зміну місця перебування (реєстрації) або заяву на зняття з обліку через Дію. Зараз це можливо зробити тільки в управліннях соціального захисту населення (УСЗН) або ЦНАПах [3].

Для того, щоб більше дітей мали сім'ї та щасливе дитинство, відбувається поетапне впровадження послуги з усиновлення через портал Дія. В цьому випадку Єдина інформаційна система соціальної сфери слугує трансфером для даних між Дією та Єдиною інформаційно-аналітичною системою «Діти». Вже реалізована можливість подати заяву через портал на первинну онлайн-консультацію з усиновлення та подати заяву на кандидатів в усиновлювачі. Восени було запроваджено для усиновлювачів на порталі Дія відображення інформації про дітей, яких можна усиновити, продовження строку дії висновку про можливість бути усиновлювачем, а також зняття з реєстрації кандидатів в усиновлювачі [3].

Також із використанням Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) була реалізована можливість призначення субсидій через Пенсійний фонд [3]. Зараз у громадах, куди переїжджають ВПО, процедура призначення складна, бо при зміні місця проживання особа має для припинення нарахування виплат повідомити управління соціального захисту, де вона перебувала на обліку раніше, а потім звернутися за новим місцем проживання для поновлення виплат. Ця процедура може розтягнутися на кілька місяців, протягом яких людина так і не отримає виплат. Тому Міністерство соціальної політики переводить процедуру надання субсидій і пільг через Пенсійний фонд, щоб громадяни могли подати документи в будь-якій місцевості України.

Цифровізація соціальної сфери завдяки взаємодії та обміну інформацією Єдиної інформаційної системи соціальної сфери та Дії надає громадянам зручний сервіс, доступний 24/7. При цьому можливість звернутись особисто до співробітників соціальної сфери також залишиться, а їх робота стане простішою, що дозволить більше уваги приділяти громадянам, а не роботі в застарілих складних інтерфейсах.

Завдяки цифровізації соціальної сфери кожен соціальний працівник зможе більше уваги приділяти реальній допомозі людині, а не перекладанню папірців та ручній верифікації.

Список використаних джерел

1. Цифровий ландшафт 2023: здобутки, прогрес та інновації у

соціальній сфері. URL:
https://lb.ua/blog/kostjantyn_koshelenko/591318_tsifroviy_landshaft_2023_zdobutki.html (дата звернення 27.03.2024).

2. Цифрові інновації у соціальній сфері. URL:
<https://medirent.ua/medias/8-news/140-tsyfrovi-innovatsii-u-sotsialnii-sferi> (дата звернення 28.03.2024).

3. Цифровізація соціальної сфери. Чому це важливо навіть під час війни? URL:
https://lb.ua/blog/kostjantyn_koshelenko/530007_tsifrovizatsiya_sotsialnoi_sferi_chomu.html (дата звернення 28.03.2024).

*Надія Орищин, ст. гр. СЗ-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Ярослава Мартинюк, к.істор.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ЗАЛУЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СОЦІАЛЬНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Останні офіційні статистичні дані Міністерства охорони здоров'я України свідчать, що кількість осіб з інвалідністю в Україні становить понад 2 млн 600 тис., але ця цифра продовжує зростати через військові дії на території України.

Важливою вимогою до організації роботи з людьми з інвалідністю є забезпечення якісної допомоги, а також організація заходів, які сприяють включенню осіб з інвалідністю в життєдіяльність суспільства. Необхідним також є проведення інформаційних кампаній та просвітницьких заходів для привернення уваги суспільства до потреб осіб з інвалідністю, руйнування стереотипів та подолання суперечливого ставлення до людей з обмеженнями життєдіяльності в соціумі, створення безбар'єрного середовища для найповнішої інтеграції людей з інвалідністю у життєдіяльність громади.

Зважаючи на постійно зростаючу кількість людей з інвалідністю через військові дії в Україні, нині актуальною стає розробка нових підходів до реабілітації й інтеграції осіб з інвалідністю, використання перспективного світового досвіду вирішення проблем людей з

обмеженими функціональними можливостями, що передбачає налагодження роботи за двома основними напрямками: 1) забезпечення комплексної реабілітації людей з порушеннями здоров'я за рахунок підвищення якості медичної допомоги для запобігання подальшої інвалідизації; реалізація індивідуальних програм комплексної реабілітації та соціальної підтримки з урахуванням обмежень, потреб, бажань та можливостей особи з інвалідністю; 2) сприяння ефективній соціально-психологічній реабілітації осіб з інвалідністю, розширення можливостей центрів реабілітації, приведення існуючої мережі реабілітаційних та освітніх закладів у відповідність з об'єктивною необхідністю і діючими міжнародними нормативами з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду з вирішення проблем цієї категорії людей, розширення можливостей їхнього працевлаштування й участі в суспільному житті [4, с. 124].

Інформаційно-комунікаційні технології є потужним фактором розвитку сучасного суспільства. В Україні з метою сприяння процесу інформатизації держави, розвитку науки, культури, освіти та забезпечення змістовного дозвілля інформаційні технології впроваджуються в усі сфери суспільного життя [3].

А. Каплан та М. Хаенлейн визначають соціальні медіа як Інтернет-програмне забезпечення, що являє собою системи, які повинні забезпечувати користувачів генеруванням даних і можливістю обміну інформацією. Згідно з позицією М. Мамадової та С. Ахмадова, для пересічних громадян на перший план виходить саме здатність соціальних медіа виступати інструментом для комунікацій. Водночас науковці припускають, що соціальні медіа мають для кожного користувача різне значення [2, с. 31].

Основною характеристикою соціальних медіа можна вважати отримання доступу автора до широкої аудиторії, а тематика мережевої комунікації визначається специфікою конкретних соціальних медіа та їхнім контентом. Перелік ресурсів, які містяться у соціальних медіа, постійно зростає. Соціальні медіа як комплексне поняття, що охоплює соціальні мережі, блоги, віртуальні ігрові світи, онлайн-форуми, в сучасному перетворилися у мейнстрім без якої сучасна молода людина вже не уявляє своє буття.

Соціальні медіа приваблюють своєю доступністю та можливістю для кожного швидко та відносно безперешкодно комунікувати з величезною аудиторією, долаючи територіальні, часові, соціальні, психологічні, фінансові та інші бар'єри, чого не

можна так легко досягнути у реальному житті поза соціальними медіа [1, с. 109].

Навички роботи в соціальних медіа потрібно розглядати як ефективні інструменти для спілкування, для визначення потенціалу інклюзивності громадянина, мережеві структури для використання зростаючого запасу глобального знання, його асиміляції та адаптації до виникаючих потреб, а також для отримання нових знань і технологій та їх ефективного обміну. Таким чином, для молоді людини з інвалідністю соціальні медіа – це величезний перелік безкоштовних можливостей, які сприяють їх включенню у активне життя: джерело новин та інструмент для ефективного спілкування, самовираження та джерело розваг, потужні ресурси для самоосвіти, засіб пошуку роботи й майданчик для старту власного бізнесу, інструмент для формування особистого бренду та професійного розвитку [1, с. 109].

Щодо загроз для молоді, то зокрема існує ризик втрати конфіденційної інформації та порушення приватності, загроза стати об'єктом для інформаційних маніпуляцій та шахрайських практик, втрата навичок традиційного живого спілкування і виникнення цифрової залежності. Проте, перераховуючи негативні аспекти, дуже важливо враховувати, що ризик виникнення негативного впливу соціальних медіа залежить від самої особистості, від рівня її розвитку, соціальних зв'язків, умінь швидко та пластично сприймати, аналізувати, засвоювати медійний текст, здібностей і навичок здобувати нові знання у просторі медіа та логічно й доцільно користуватися ними без шкоди для самого себе та суспільства [1, с. 109].

Соціальні медіа надають широкі можливості реалізації й розвитку молодих людей з інвалідністю, несуть у собі величезний потенціал активного долучення людини з інвалідністю до соціального, економічного, культурного, політичного життя суспільства, при тому, що більшість з таких можливостей є безкоштовними для користувачів. Спілкуючись з іншими користувачами через соціальні мережі, молода людина з інвалідністю долає вимушену ізоляцію, вивчаючи досвід інших осіб і формуючи власні комунікаційні навички.

Кожна зі сфер діяльності молоді людини з інвалідністю (освіта, самовираження, спілкування, розваги, особисте життя, доступ до соціальних послуг, працевлаштування, підприємницька діяльність) стає доступнішою для неї завдяки соціальним медіа, але ця схема

працює лише в тому випадку, коли стають доступними самі соціальні мережі: тобто є навички для ефективного користування соціальними медіа і технічна їх доступність.

Ізоляція та проблеми здоров'я все ще можуть заважати частині молодих людей з інвалідністю отримувати та засвоювати потрібну інформацію, користуватися засобами зв'язку на повну потужність, збагачувати свої знання чи інтегруватися в суспільство. Це явище відоме як цифрова нерівність – 80% інформації у світі створено англійською мовою, частина населення має обмежену доступність до інформаційних засобів, не має достатніх цифрових навичок, не готова та позбавлена можливості реалізувати весь потенціал соціальних медіа для свого життя. Для осіб, які мають обмеження рухової діяльності, необхідним може бути оснащення додатковими технічними засобами, щоб особа могла самостійно використовувати нові технології (спеціальна мишка, клавіатура, засоби запису та відтворення звуку тощо). Деяким може бути важко засвоювати нові технології і тоді виникає потреба у додатковому навчанні. Тому необхідним залишається усунення інших фізичних і психологічних перешкод для мобільності таких людей і більш повноцінного спілкування з іншими членами суспільства [1, с. 114].

Н. Фролова наголошує, що до секретів популярності спілкування через соціальні медіа належать свобода, рівність та демократичність, подолання кордонів та обмежень у комунікації – усі користувачі в мережі, незалежно від їхніх статків, посад або статусів, є вільними та рівними і відповідно на таких засадах будують взаємини. Тобто користувачі соціальних медіа можуть вільно обирати, з ким спілкуватися, чії публікації читати чи поширювати між друзями, який контент споживати, якою інформацією цікавитися тощо [2, с. 48].

Для соціальної адаптації, реабілітації та інтеграції осіб з інвалідністю у суспільство доцільно створювати відповідні умови у вищих навчальних закладах для їх навчання в інтегрованому студентському середовищі; об'єднувати наукові напрями та спеціальності для конкурентоспроможності на ринку професій; відкривати нові спеціальності. Для надання освітніх послуг людям з особливими потребами доцільно використовувати дистанційну форму навчання, яка набуває сьогодні все більшої популярності, а для осіб з інвалідністю найчастіше – це єдина можливість отримати спеціальність та вирішити питання працевлаштування, адже робота

для людей з особливими потребами – це не просто впевненість у завтрашньому дні, а можливість самореалізації.

Нові можливості для працевлаштування осіб з інвалідністю з'являються завдяки змінам умов праці, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та використання мережі Інтернет. Маючи комп'ютер та доступ до мережі люди з особливими потребами можуть працювати вдома, контактуючи з роботодавцем різними способами зв'язку. До таких видів робіт відносяться: набір текстів, введення показників у бази даних, розробка комп'ютерних програм, створення веб-сайтів, пошук довідкової інформації у системі Інтернет, виконання робіт з комп'ютерної графіки, макетування тощо [3].

Таким чином можливості соціальних медіа являють собою елементи соціалізації людини або, у широкому розумінні, є її проявами:

- 1) доступ до новин та спеціалізованої інформації;
- 2) комунікація – для молоді з інвалідністю значущість комунікаційної функції зростає, оскільки соціальні мережі дозволяють подолати комунікаційні (страх, комплекси, невпевненість у собі, які характерні для живого спілкування віч-на-віч), фізичні (обмеження руху особи, територіальна віддаленість) та інформаційні бар'єри (складність доступу до інформації), а це сприяє інклюзії молоді у життя суспільства;
- 3) вирішення побутових та особистих проблем життєдіяльності – у соціальних медіа молода людина з інвалідністю може знайти контакти громадської організації, що захистить її права чи надасть соціальну підтримку, замовити потрібний товар чи послугу, отримати допомогу чи пораду у складних життєвих ситуаціях, дізнатися про доступні грантові програми або можливості для розвитку та багато іншої важливої інформації;
- 4) самовираження та розваги;
- 5) освіта – соціальні медіа сприяють розвитку електронного навчання і освіти в цілому, пропонують нові засоби відвідування онлайн-занять та обміну освітніми ресурсами;
- 6) пошук роботи, працевлаштування;
- 7) розвиток власного бізнесу, соціальне підприємництво;
- 8) формування особистого бренду [2, с. 46–54].

Перелік можливостей соціальних медіа можна продовжувати, адже він постійно поповнюється новими інструментами та формами спілкування. Соціальні медіа нині постають чи не найважливішим сучасним комунікативним середовищем Інтернету, яке приваблює молодь легкістю користування і численністю сервісів. Важливо допомогти молоді з інвалідністю не лише глибше й ґрунтовніше дізнатися про наявні можливості, а й навчити їх ефективно

використовувати соціальні медіа для поліпшення власного життя та розвитку.

За інформацією Міністерства цифрової трансформації України, до 2024 року поставлено високоамбітну ціль – перетворити країну на «цифрову державу», в якій 95% транспортної інфраструктури, населених пунктів та їхні соціальні об'єкти матимуть доступ до високошвидкісного Інтернету. За два роки після початку повномасштабного російського вторгнення на територію України технологічний сектор і далі укріплює позиції як рушій зростання економіки. Міністерство цифрової трансформації України й надалі реалізує комплекс заходів, спрямованих на цифрову трансформацію економіки та підтримання стійкості держави [5].

Міністерство цифрової трансформації України спільно з Міністерством економіки України 01 лютого 2024 р. оновили Національний класифікатор України «Класифікатор професій» і додали близько 30 нових назв професій, серед яких – інженер зі штучного інтелекту (ШІ), інженер інтернету речей, розробник робототехніки, хмарної інфраструктури тощо [5].

Використання Україною цифрових інструментів порушує складні питання про те, коли і як варто використовувати цифрові технології у воєнний час, і як цифрова трансформація може вплинути на стійкість держави в довготривалій війні, у тому числі з використанням таких цифрових технологій, як віртуальної та доповненої реальності, інтернету речей, 5G, штучного інтелекту, просторових обчислень тощо [5].

Отже, сучасні напрями соціальної роботи з реабілітації осіб з обмеженими можливостями мають передбачати розробку і впровадження соціальних ініціатив, стратегій інклюзії та участі, орієнтованих на створення умов для активного долучення осіб з інвалідністю до всіх аспектів життєдіяльності суспільства, що передбачає активну роль самої людини, залучення громадськості та розвиток спільнот, а також створення середовища, що сприяє подоланню труднощів життєдіяльності та якомога найповнішій реабілітації та інтеграції людей з інвалідністю в усі сфери суспільного життя. Використання інформаційно-комунікаційних та інтернет-технологій дозволяє людям з обмеженими функціональними можливостями вести повноцінне життя: спілкуватись, самовиражатися, дистанційно навчатись і здобувати освіту, оволодівати фахом, займатися творчістю та науковими дослідженнями, що створює можливість для самореалізації та інтеграції їх у суспільство.

Список використаних джерел

1. Головка Я.М., Гуляева Л.А. Соціальні медіа у житті молоді з

інвалідністю в Україні: аналіз висвітлення проблеми у проєктній діяльності та державній політиці. *Вісник АПСВТ*. 2020. № 1–2. С. 109–114.

2. Головка Я.М., Гуляєва Л.А., Філь Г.Н., Семигіна Т.В. Молодь з інвалідністю і соціальні медіа: державна політика, проєктна діяльність, інклюзія: монографія. Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2021. 144 с.

3. Дітковська Л.А. Значення інформаційних технологій у соціальній реабілітації осіб з інвалідністю. URL: https://www.socosvita.kiev.ua/sites/default/files/Ditkovska_2008_1.pdf (дата звернення 28.03.2024).

4. Зеня Д.М., Кабусь Н.Д. Перспективні напрями соціальної роботи з особами з інвалідністю в умовах сучасних викликів. *Сучасні реалії та перспективи соціального виховання в різних соціальних інституціях*: матеріали всеукраїнської наук.-практ. конференції. Харків, 2023. С. 124.

5. Цифрова трансформація економіки України в умовах війни. Лютий 2024 року. *НІСД. Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentar-i-ekspertiv/tsyfrova-transformatsiya-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh-viyny-lyutyu-2024> (дата звернення 28.03.2024).

Тетяна Склезь, завідувачка відділення «Притулок для осіб, які постраждали від домашнього насильства та/або насильства за ознакою статі», Волинський обласний центр соціально-психологічної допомоги, м. Луцьк

Оксана Жук, к.іст.н., доцент, завідувачка кафедри соціогуманітарних технологій, Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЛЕКСНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОСЛУГИ ІЗ ФОРМУВАННЯМ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В УМОВАХ КРИЗИ

Життєстійкість – це вміння бути емоційно та ментально стабільним і продуктивним, навіть за кризових умов. Життєстійкість розглядають як вміння, отже його можна сформуванати та розвинути, а також навчити інших.

Комплексна соціальна послуга з формування життєстійкості – це частина Концепції розвитку охорони психічного здоров'я українців затвердженої до 2030 року, яка окреслює розвиток системи психологічної та соціальної допомоги на рівні місцевих громад) та Концепції реформування системи соціальних послуг (окреслює

основну мету, цілі та стратегічні напрямки реформування системи соціальних послуг на всіх рівнях).

У Постанові Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 року зазначено, що комплексна соціальна послуга з формування життєстійкості «сприятиме:

- підтримці психічного здоров'я населення та зниженню загального рівня стресу і тривожності серед населення;

- адаптації осіб/сімей/групи осіб, які проживають на території територіальної громади, зокрема внутрішньо переміщених осіб, до кризових ситуацій (зокрема воєнних дій, тимчасової окупації, проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру), набуттю навичок стресостійкості як комплексу особистісних якостей, що дає змогу зменшити значні інтелектуальні, вольові та емоційні навантаження без особливих шкідливих наслідків для власного здоров'я, інших людей та професійної діяльності, а також запобіганню психологічній травматизації та мінімізації ризиків психологічної ретравматизації;

- забезпеченню комплексного підходу до надання соціальних послуг особам/сім'ям/групам осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах та/або належать до вразливих груп населення, які проживають на території територіальної громади;

- зміцненню сімейних і родинних зв'язків та розвитку батьківських компетентностей;

- зміцненню та координації волонтерського руху;

- підвищенню соціальної згуртованості територіальної громади» [1].

Комплексна соціальна послуга з формування життєстійкості впроваджується для покращення психічного здоров'я українців як нації. Адже в умовах тривалої повномасштабної війни надважливо українцям вчитися відчувати стан багополуччя, реалізувати свій власний потенціал, пережити життєві стреси, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти, - що визначається як психічне здоров'я Всесвітньою організацією охорони здоров'я [2].

Міністерством соціальної політики визначено чотири основні складові впровадження комплексної соціальної послуги формування життєстійкості:

- 1) використання кейс-менеджменту для оцінки звернень громадян та первинного скринінгу потреб людини з подальшим направленням до необхідних фахівців;

2) облаштування сімейних просторів – Центрів життєстійкості для підтримки родин;

3) надання соціальних послуг з психосоціальної підтримки та організація заходів на основі Центрів життєстійкості;

4) координація та згуртування волонтерського потенціалу задля допомоги та вирішення проблем сімей/осіб.

Комплексна соціальна послуги формування життєстійкості може надаватись у індивідуальній, сімейній чи груповій формах

Для реалізації цієї послуги громадам громадам передусім потрібно створити (облаштувати) громадські простори – Центри життєстійкості. Обирається комфортне приміщення в центрі громади, в якому повинні бути облаштовані наближені до домашніх умови перебування з безбар'єрним доступом для потенційних отримувачів соціальних послуг. Тут можуть надавати соціальні послуги, як комунальні заклади, підприємства, установи, так і приватні, або громадські, волонтерські та інші.

У Путівнику зі створення центрів життєстійкості, який створений в межах реалізації Всеукраїнської програми ментального здоров'я, визначені принципи, на яких базується створення простору життєстійкості:

«Людиноцентричність: забезпечення індивідуалізованого підходу до кожної людини);

Розвиток особистості;

Самовизначення;

Інклюзивність: створення середовища, в якому кожна людина, незалежно від віку, статі, соціального статусу або фізичних чи розумових можливостей, має змогу брати участь у програмах та діставати підтримку;

Співпраця;

Соціальна відповідальність: взяття на себе відповідальності за покращення соціального становища громади;

Гарантування безпеки та підтримки;

Поширення знань та навичок» [3].

Перелік основних заходів, що становлять зміст соціальної послуги, може включати: інформування; психологічну діагностику, психологічне консультування; забезпечення формування та розвиток соціальних навичок, умінь, соціальної компетентності отримувача комплексної послуги; надання психологічної підтримки з метою пошуку внутрішніх та зовнішніх особистісних ресурсів, які

допомагають підвищити здатність до відновлення психологічного стану та запобігання розвитку постстресових розладів; навчання використанню прийомів емоційного та психологічного розвантаження, релаксаційних технік; проведення навчання для громадських діячів, волонтерів, представників закладів освіти, охорони здоров'я, соціальної сфери, органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення, жителів територіальної громади; організацію роботи груп самодопомоги та взаємодопомоги, зокрема за принципом «рівний рівному»; набуття батьками навичок конструктивного виховання; організацію простору безпеки та розвитку з елементами арт-терапевтичних засобів, ігрової терапії; кризове реагування, екстрену психологічну допомогу, перенаправлення до інших суб'єктів для отримання психологічної допомоги інших рівнів та ін.

Експериментальний проєкт із впровадження комплексної соціальної послуги формування життєстійкості спрямований на соціально-психологічну підтримку вразливих груп населення, молоді, сімей з дітьми, сімей що постраждали внаслідок рф агресії, ветеранів, волонтерів, ВПО – це необхідність в умовах воєнного стану та кризи. У Центрах життєстійкості можуть бути додатково організовані інші послуги: первинна правнича допомога, консультації з питань зайнятості, супровід ветеранів та інше – ті послуги, яких потребують мешканці конкретної громади.

Міністр соціальної політики Оксана Жолнович наголосила: «Основою стійкості громади є її згуртованість. Саме тому, робота Центрів життєстійкості зосереджена на формуванні осередків взаємопідтримки. І найкращим інструментом для цього є групи підтримки за участю спеціалістів. Групи підтримки для внутрішньо переміщених осіб, військових та їхніх сімей, для тих, хто втратив рідну людину, групи для мам з дітьми та багато інших. Саме завдяки формуванню таких спільнот громада посилює свою спроможність. Адже, коли нам важко – нас тут підтримають. А коли ми сильні – ми зможемо підтримати інших» [4].

Список використаних джерел

1. Про реалізацію експериментального проєкту із запровадження комплексної соціальної послуги з формування життєстійкості: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 жовтня 2023 р. № 1049 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1049-2023-%D0%BF#Text>.

2. Про схвалення Концепції розвитку охорони психічного здоров'я в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1018-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1018-2017-%D1%80#Text>.

3. Путівник зі створення Центрів життєстійкості, 2023. URL: https://drive.google.com/file/d/1CTVxwGHfkXILc8lapL_0tSU1VIV7SXSg/view.

4. Як працюють Центри життєстійкості - Оксана Жолнович протестувала нову соціальну послугу. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yak-pratsiuiut-tsentry-zhyttestiikosti-oksana-zholnovych-protestuvala-novu-sotsialnu-posluhu>.

*Тетяна Тарануха, ст. гр. СЗ-2010,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси
Науковий керівник: Інна Бєлова, к.е.н., доцент,
завідувач кафедри соціального забезпечення,
Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси*

МОДЕРНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ: ЦИФРОВІ РІШЕННЯ ДЛЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СУСПІЛЬСТВА

У сучасному світі, де технології розвиваються швидкими темпами, все більше уваги приділяється їх використанню для покращення життя людей. Це особливо актуально для осіб з інвалідністю, які стикаються з численними бар'єрами у доступі до соціальних послуг. Як наслідок, це призводить до того, що вони не можуть повноцінно брати участь у житті суспільства та реалізовувати свій потенціал. Модернізація соціальних послуг за допомогою цифрових рішень допоможе подолати ці бар'єри та забезпечити рівний доступ до послуг для всіх людей. Цифрові технології мають великий потенціал для покращення життя людей з інвалідністю. Вони можуть зробити соціальні послуги більш доступними, зручними та ефективними.

За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у світі налічується близько 1 мільярда осіб з інвалідністю. В Україні за даними Мінсоцполітики близько 2,7 мільйонів людей мають інвалідність. Ця цифра постійно зростає через воєнну ситуацію в країні, старіння населення, травми та інші фактори [1].

Особи з інвалідністю часто стикаються з низкою проблем, коли намагаються отримати доступ до соціальних послуг. Ці проблеми включають:

- фізичні бар'єри: будівлі та приміщення, де надаються послуги, можуть бути недоступними для людей з інвалідністю, наприклад, через відсутність пандусів, ліфтів або адаптованих туалетів.

- інформаційні бар'єри: інформація про послуги може бути недоступною у форматах, доступних для людей з інвалідністю, наприклад, через відсутність вебсайтів з текстом, що читається за допомогою скріншотів, перекладів жестовою мовою або матеріалів шрифтом Брайля.

- комунікаційні бар'єри: особи з інвалідністю можуть відчувати труднощі зі спілкуванням з персоналом та іншими клієнтами через відсутність перекладачів жестової мови, сурдоперекладачів або інших фахівців.

- програмні бар'єри: програми та заходи, які пропонуються, можуть не враховувати потреби людей з інвалідністю, що робить їх неможливими для участі на рівних правах [2].

Цифрові технології можуть допомогти подолати ці бар'єри та зробити соціальні послуги більш доступними та інклюзивними для людей з інвалідністю. Далі розглянуто приклади того, як це можна зробити:

- вебсайти та онлайн-послуги: створення вебсайтів з доступним дизайном, текстом, що читається за допомогою скріншотів, перекладами жестовою мовою та матеріалами шрифтом Брайля дозволить зробити інформацію про послуги доступною для ширшого кола людей.

- мобільні додатки: розробка мобільних додатків, які надають інформацію про послуги, дозволяють записуватися на прийом, отримувати сповіщення та спілкуватися з персоналом, може зробити їх більш зручними та доступними для людей з інвалідністю.

- штучний інтелект: штучний інтелект може використовуватися для створення віртуальних помічників, які можуть надавати інформацію, відповідати на запитання та допомагати людям з інвалідністю орієнтуватися в системах соціальних послуг.

- соціальні мережі: використання соціальних мереж допоможе людям з інвалідністю спілкуватися з іншими людьми, отримувати підтримку та дізнаватися про послуги, які їм доступні.

Впровадження цифрових рішень має багато переваг для людей з

інвалідністю:

- підвищення доступності: цифрові технології допоможуть зробити соціальні послуги більш доступними для ширшого кола людей, включаючи людей з обмеженою мобільністю, сенсорними порушеннями та іншими інвалідностями.

- покращення ефективності: цифрові технології сприятимуть у автоматизації багатьох завдань, пов'язаних з наданням соціальних послуг, що може звільнити час персоналу для більш прямого спілкування з клієнтами.

- підвищення якості: цифрові технології можуть використовуватися для створення більш персоналізованих та ефективних програм та послуг, які відповідають індивідуальним потребам людей з інвалідністю.

Цифрова трансформація соціальної сфери в Україні набирає обертів, відкриваючи нові можливості для людей з інвалідністю. Уряд вживає заходів щодо покращення доступності та якості соціальних послуг за допомогою цифрових технологій.

Ключові напрямки цифрової трансформації соціальної сфери:

- впровадження єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС): ця система має на меті об'єднати дані про одержувачів соціальних послуг та автоматизувати багато процесів, пов'язаних з наданням допомоги. Це має зробити процес більш прозорим, ефективним та зручним для користувачів.

- розвиток електронних послуг: зараз в Україні доступні онлайн-послуги з оформлення пільг, субсидій, соціальних виплат тощо. Уряд планує розширити перелік таких послуг, щоб зробити їх більш доступними для людей з інвалідністю.

- забезпечення доступності вебсайтів та онлайн-послуг: усі вебсайти та онлайн-послуги державних органів та установ мають бути доступними для людей з інвалідністю. Це означає, що вони повинні відповідати стандартам WCAG (Web Content Accessibility Guidelines) [3].

Важливо зазначити, що цифрові технології не зможуть замінити собою людську взаємодію. Соціальні працівники та інші фахівці з соціальної сфери й надалі відіграватимуть важливу роль у наданні підтримки та допомоги людям з інвалідністю.

Далі виокремлено ресурси, де особи з інвалідністю можуть отримати цифрові соціальні послуги в Україні:

1. Електронний кабінет особи з інвалідністю: цей онлайн-сервіс

дозволяє людям з інвалідністю: подавати заяви на отримання допомоги та пільг, відстежувати статус своїх заяв, отримувати електронні виписки про доходи, управляти своїми персональними даними [4].

2. Портал «Дія»: на цьому порталі люди з інвалідністю можуть: отримати електронні документи (паспорт, посвідчення водія тощо), сплатити штрафи, зареєструватися на прийом до лікаря, отримати інші державні послуги [5].

3. Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС).

4. Онлайн-консультації: багато соціальних служб та некомерційних організацій пропонують онлайн-консультації для людей з інвалідністю. Ці консультації можуть надавати підтримку з питань працевлаштування, освіти, житла та інших аспектів життя.

5. Дистанційне навчання: деякі навчальні заклади пропонують дистанційні курси та програми для людей з інвалідністю, що може бути чудовою можливістю отримати освіту або нові навички, не виходячи з дому.

7. Додатки для смартфонів: існує багато мобільних додатків, які можуть бути корисними для людей з інвалідністю. Ці додатки можуть пропонувати такі функції, як переклад жестової мови, розпізнавання тексту та мови, навігація тощо.

8. Вебсайти та онлайн-ресурси: наразі є багато вебсайтів та онлайн-ресурсів, які надають інформацію та підтримку людям з інвалідністю, що можуть бути корисними для пошуку інформації про послуги, права та можливості [3].

Це лише деякі з багатьох цифрових соціальних послуг, які доступні для людей з інвалідністю в Україні. Нові послуги та ресурси постійно розробляються, тому важливо бути в курсі останніх новин.

У Черкаській області вживаються заходи для покращення доступу людей з інвалідністю до цифрових послуг. Ось деякі з ключових напрямків роботи:

1. Створення доступних вебсайтів та онлайн-послуг: багато державних органів та установ Черкащини вже мають вебсайти з доступним дизайном, текстом, що читається за допомогою скріншотів, перекладами жестовою мовою та матеріалами шрифтом Брайля. Наприклад, вебсайт Черкаської обласної державної адміністрації має розділ «Доступність», де можна знайти інформацію про те, як користуватися сайтом людям з інвалідністю. Також впроваджується практика створення вебсайтів з урахуванням принципів інклюзивного

дизайну [6].

2. Розвиток мобільних додатків: розроблено мобільні додатки, які надають інформацію про соціальні послуги, дозволяють записуватися на прийом, отримувати сповіщення та спілкуватися з персоналом. Наприклад, послуга «eМалютко» у додатку «Дія» дозволяє батькам дітей з інвалідністю отримувати державні послуги онлайн. Також працюють мобільні додатки, які розроблені недержавними організаціями та громадськими об'єднаннями для підтримки людей з інвалідністю [5].

3. Використання телемедицини: телемедицина використовується в деяких медичних закладах Черкащини для надання медичних консультацій та інших послуг людям з інвалідністю дистанційно. Це може бути корисно для людей, які живуть у віддалених районах або мають обмежену мобільність. Наприклад, в Черкаській обласній лікарні використовується телемедицина для надання консультацій онкологами [7].

4. Застосування соціальних мереж: соціальні мережі використовуються для спілкування з людьми з інвалідністю, надання їм підтримки та інформації про доступні послуги. Наприклад, Черкаська обласна організація Українського товариства глухих має сторінку у Facebook, де публікується інформація про події, послуги та можливості для людей з вадами слуху [8].

5. Навчання та підтримка: проводяться навчання для персоналу державних органів та установ з питань доступності та інклюзивності. Також надається підтримка людям з інвалідністю у використанні цифрових технологій. Наприклад, в Черкаській обласній бібліотеці для юнацтва імені В. Симоненка проводяться курси комп'ютерної грамотності для людей з інвалідністю [9].

На Черкащині цифрові соціальні послуги для людей з інвалідністю надаються на високому рівні. Ситуація постійно розвивається і з'являються нові можливості та ресурси.

Отже, можна зробити висновки, що наразі існує потреба в модернізації соціальних послуг для людей з інвалідністю, щоб зробити їх більш доступними, зручними та ефективними. Це пов'язано зі зростаючою кількістю людей з інвалідністю, їхніми потребами в доступі до послуг та необхідністю забезпечити рівні можливості для всіх людей. Модернізація соціальних послуг за допомогою цифрових рішень може принести значні економічні та соціальні переваги суспільству, що впливатиме на покращення життя

людей з інвалідністю і їхню участь в житті суспільства та зменшення дискримінації. Важливо, щоб модернізація соціальних послуг за допомогою цифрових рішень здійснювалась з урахуванням етичних міркувань. Необхідно забезпечити, щоб всі люди, незалежно від їхніх здібностей, мали рівний доступ до послуг та щоб їхні дані були захищені.

Варто продовжувати дослідження та розробку нових цифрових рішень для модернізації соціальних послуг та підвищувати обізнаність про переваги цифрових рішень для людей з інвалідністю. Потрібно співпрацювати з усіма зацікавленими сторонами, щоб створити більш інклюзивне суспільство.

Список використаних джерел

1. Особам з інвалідністю. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/invalidnist.html#:~:text=%D0%A1%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%BC%20%D0%BD%D0%B0%2001%20%D1%81%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%8F%202020,9%20%D1%82%D0%B8%D1%81.%20%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B5%D0%B9%20%D0%B7%20%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E>.
2. Як розповідати про людей з інвалідністю: поради для журналістів. URL: <https://ud.org.ua/statti/244-yak-rozpovidati-pro-lyudej-z-invalidnistyu-poradi-dlya-zhurnalistiv#:~:text=%D0%86%D0%BD%D1%88%D0%B8%D0%BC%D0%B8%20%D1%81%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BC%D0%B8%2C%20C2%AB%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B0%D0%BC%D0%B8C2%BB%20D0%BB%D1%8E%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D1%83,%D0%BE%D0%B1%D0%BC%D0%B5%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D1%82%D0%B0%20%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97>.
3. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://vsei.vn.ua/images/D0c/Nauka/Inclusivna_osvita/cifrova-inklyuziya-ta-dostupnist-socialna-didzhitalizaciya.pdf.
4. Електронний кабінет особи з інвалідністю. URL: <https://ek->

cbi.msp.gov.ua/.

5. Державні послуги онлайн. URL: <https://diia.gov.ua/>.

6. Черкаська обласна державна адміністрація Офіційний портал. URL: <https://ck-oda.gov.ua/>.

7. В Черкаській обласній лікарні почали надавати телемедичні консультації. URL: <https://obllick.ck.ua/v-cherkaskiy-oblasniy-likarni-pochaly-nadavaty-telemedychni-konsultaciyi>.

8. Черкаська обласна організація УТОГ. URL: <https://www.facebook.com/cherkasutog/>.

9. Черкаська обласна бібліотека для юнацтва імені В. Симоненка. URL: https://www.facebook.com/symonenkolib/?locale=uk_UA.

*Людмила Тарасюк, старший викладач
кафедри документознавства та інформаційної діяльності,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*
*Леся Герасимюк, старший викладач
кафедри документознавства та інформаційної діяльності,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Цифровізація соціальних послуг в Україні є одним із ключових напрямів модернізації державного сектору та покращення якості життя громадян. В умовах стрімкого технологічного розвитку і зміни вимог суспільства до якості та доступності послуг, використання цифрових інструментів стає необхідним для оптимізації процесів надання соціальної підтримки.

Україна, як і багато інших країн, стикається з викликами у сфері соціального обслуговування, зокрема, обмеженістю доступу до послуг у віддалених районах, бюрократичністю тощо. Відповідно, важливим завданням стає впровадження ефективних інструментів, які б забезпечили швидке, зручне та безпечне надання соціальних послуг усім категоріям громадян.

Цифровізація соціальних послуг передбачає застосування різноманітних інформаційних технологій: від електронних платформ для подання заявок до систем аналізу даних для покращення розподілу ресурсів та ефективності надання послуг. Це дає можливість зменшити адміністративні витрати, збільшити доступність

та якість послуг, а також забезпечити відкритість та прозорість у діяльності державних установ.

Таким чином, проблема цифровізації соціальних послуг є важливою для вивчення, оскільки вона стосується питань ефективності державного управління, доступності соціальних послуг і покращення якості життя населення. Означене питання досліджували такі українські вчені: Т. Єгорова-Луценко, А. Жаворонок, І. Лопашук, В. Малиновський та інші.

Глобальні соціально-політичні виклики, такі як старіння населення, зменшення кількості працездатних людей, зростання захворювань, нерівновага на ринку праці та фінансові труднощі після світової фінансової кризи 2008 року, зміни у формах зайнятості через пандемію COVID-19, широкомасштабна війна на території України, зумовлюють потребу у збільшенні державних соціальних витрат. Разом із тим вони обмежують доступність бюджетних ресурсів. Це спонукає державний сектор до пошуку нових методів надання соціальних послуг, що дозволять знизити витрати. Крім того, це створює високий рівень готовності у споживачів цих послуг до переходу на цифрові інструменти соціального захисту та спонукає їх мати позитивні очікування щодо покращення якості цих послуг.

Використовуючи успішний досвід впровадження окремих інструментів цифрового управління, Україна активно почала цифровізувати засоби соціального захисту. Основні принципи цього процесу були закладені шляхом оцифрування та переходу на електронний формат створених на початку 2000-х років державних реєстрів, які містили дані про фізичних осіб, зокрема Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування та Державного реєстру фізичних осіб - платників податків.

2014 року Пенсійний фонд України (далі – ПФУ) увів електронний Реєстр застрахованих осіб, який функціонує як централізована система зберігання та обробки електронних даних. Значний поштовх для подальшої цифровізації інструментів соціального захисту був наданий кризовими викликами, спричиненими пандемією COVID-19, а також початком широкомасштабної війни, що розпочалась після вторгнення збройних сил росії на територію України 24 лютого 2022 року. Однак ці події лише сприяли ускладненню потреби вирішення організаційних проблем, які накопичилися в системі соціального захисту України протягом усього періоду її функціонування.

Протягом усього періоду існування система соціального захисту в Україні забезпечувала надання понад 100 видів соціальних послуг на загальну суму понад 800 мільярдів гривень щорічно [1]. Однак, згідно з даними Міністерства фінансів України, 10–12% всіх соціальних виплат становлять корупційні.

Колишня міністерка соціальної політики України М. Лазебна зазначила, що недоліком у формуванні системи соціальних виплат і пільг є те, що для отримання пенсій, субсидій та інших видів допомоги громадянам потрібно пред'явити низку паперових документів, які необхідно обробити працівникам: сканувати, перевіряти та вводити в електронну систему [3]. Ця інформація потім кілька разів передається між установами, завантажується в різні не пов'язані між собою електронні системи та перевіряється. Цей процес може включати до п'яти органів влади, а кожну справу опрацьовує до десяти фахівців. Через це можливі часті помилки та технічні проблеми, а заявник може очікувати на призначення допомоги до двох місяців. Загалом установи приймали до 7 мільйонів заяв у паперовому форматі щорічно [1]. Такий адміністративний процес став також дуже витратним та призвів до неефективного використання державних коштів, оцінюваних у розмірі до 10% соціальних видатків [3].

Отже, головною метою цифровізації соціального захисту в Україні є максимальне спрощення процесу отримання послуг, що дозволить формувати ефективну соціальну політику та відстежувати корупційні ризики.

Міністерство соціальної політики (далі – МСП) України розпочало перші етапи будівництва цифрової системи соціального захисту у 2018 році в рамках проєкту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України». Цей проєкт включав створення централізованої Інформаційно-аналітичної системи управління соціальною підтримкою населення України (E-SOCIAL) [5]. Система базується на застосуванні спеціалізованого програмного забезпечення для електронного обігу документів і призначена для автоматизації управлінських процесів у сфері соціальної підтримки населення, надання підтримки користувачам, які працюють на відстані, а також для створення єдиного інформаційного простору.

Наступним кроком у напрямку прогресивного розвитку стало запровадження у лютому 2020 року проєкту «Цифрова держава» – Єдиного державного веб-порталу електронних послуг «Портал Дія» (<https://diia.gov.ua/>). Цей портал передбачає подальше об'єднання всіх

державних установ в одну онлайн-систему. Він надає можливість бізнесу та громадянам отримувати державні послуги в Інтернеті, використовуючи цифрову ідентифікацію особи за допомогою банківських даних або авторизуючись через «Дія» за допомогою підпису, файлового або апаратного ключа.

Завдяки можливостям цифрових послуг на порталі «Дія», порталі електронних послуг ПФУ, Державної служби зайнятості (далі – ДСЗ), а також електронної платформи е-послуг МСП України та спеціально створеної під час російської воєнної агресії проти України платформи «Є-Допомога», громадяни вже можуть отримувати окремі виплати та послуги за допомогою цифрових засобів.

2022 року в Україні доступні різноманітні е-сервіси в сфері соціального захисту, які охоплюють різні види соціальних виплат, таких як пенсії, субсидії, допомога при народженні дитини, допомога по безробіттю, а також допомога особам з інвалідністю та постраждалим від російської агресії. Крім того, надаються електронні соціальні послуги, такі як пошук роботи для безробітних, професійна орієнтація та підвищення кваліфікації від ДСЗ, послуги ПФУ для пенсіонерів, застрахованих осіб та страхувальників, а також реєстрація пошкодженого майна для постраждалих від бойових дій.

2020 року МСП було розробило проєкт «Стратегії цифрової трансформації соціальної сфери» [5]. Даний проєкт визначає завдання та напрями електронної модифікації всіх підсистем системи соціального захисту населення на основі єдиних методів, норм, підступів.

У кінці 2021 року розпочалося впровадження Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) в Україні, ключова мета якої полягає в автоматизації процесів, пов'язаних із наданням соціальних послуг. Першим завершеним елементом ЄІССС став Єдиний соціальний реєстр (ЄСР), розроблений на базі Реєстру застрахованих осіб ПФУ. Вже на цей момент в ЄСР містяться актуальні дані про особу, включаючи інформацію про документи та страхові виплати.

Для працівників соціальних установ у ЄІССС будуть створені кабінети з захищеним входом за допомогою електронного підпису, що гарантує конфіденційність даних та запобігає несанкціонованому доступу.

Зараз в Україні надається понад 100 видів соціальних послуг, і з упровадженням ЄІССС українцям не потрібно буде звертатися до

кількох державних установ, щоб отримати необхідні документи для їх отримання.

Нині найбільш актуальними є послуги, які надаються внутрішньо переміщеним особам. Запуск ЄІССС відбувся в цьому році і вже вирішує нагальну проблему воєнного часу, забезпечуючи надання послуг за місцем фактичного перебування особи. Ця система також створить новий механізм призначення субсидій і пільг через ПФУ, дозволяючи громадянам подавати документи в будь-якій точці країни.

МСП України та Всесвітня продовольча програма ООН уклали договір щодо фінансування модернізації ЄІССС, спрямованої на централізацію технологій автоматизації процесів соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. Ця співпраця полегшить людям отримання допомоги в найбільш критичний час, а також допоможе підтримати українців у довгостроковій перспективі.

На даний момент українці можуть отримати чимало онлайн-послуг і згенерувати документи, які входять у коло питань Законів України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», «Про житлово-комунальні послуги», «Про надання публічних (електронних публічних) послуг щодо декларування та реєстрації місця проживання в Україні». Серед них: допомога при народженні дитини, кредит на житло для ВПО, довідка про доходи пенсіонера, призначення пенсії, перерахунок пенсії, довідка ОК-5, довідка ОК-7, витяг з реєстру застрахованих осіб, заява на субсидію, скасування статусу безробітного, отримання статусу безробітного тощо.

Як стверджує чинний Віцепрем'єр-міністр з інновацій, розвитку освіти, науки та технологій – Міністр цифрової трансформації Михайло Федоров, «цифровізація соціальної сфери значно спрощує життя українців. Адже соціальні послуги – одні з найпопулярніших та найзатребуваніших в Україні. Щодня сервісами користуються тисячі українців. Якщо раніше для отримання соцпослуг потрібно було збирати безліч паперів, ходити в держоргани та стояти в чергах, то зараз отримати необхідні сервіси можна в Дії» [4].

Отже, соціальні послуги стають все більш близькими і доступними для громадян завдяки цифровим технологіям. На сьогодні українцям доступні різноманітні послуги, які можна отримати за допомогою кількох кліків. І з часом кількість цих послуг буде збільшуватись.

Список використаних джерел

1. Без додаткових довідок та черги – як зміниться сфера соціальних послуг із запровадженням Єдиної інформаційної системи соціальної сфери. Міністерство цифрової трансформації України. 2021. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/bez-dodatkovikh-dovidok-ta-cherh-yak-zmynitsya-sfera-sotsialnikh-poslug-z-vprovadzhennyam-edinoi-informatsiynoi-sistemi-sotsialnoi-sferi> (дата звернення: 08.04.2024).

2. Загальнонаціональне опитування «Цифрова грамотність населення України». Міністерство цифрової трансформації України. 2021. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/0/2625-doslidzenna_2021_ukr.pdf (дата звернення: 08.04.2024).

3. Лазебна М. Цифрове майбутнє стає сьогоденням. Укрінформ. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3380732-cifrove-majbutne-staesogodennam.html> (дата звернення: 08.04.2024).

4. На порталі Дія доступні чотири нові соціальні послуги: сім'ї з дітьми можуть оформити допомогу без папірців і походів до держустанов. United Nations Development Programme. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/four-new-social-assistance-services-now-available-diia-portal-families-children> (дата звернення: 08.04.2024).

5. E-SOCIAL: Інформаційно-аналітична система управління соціальною підтримкою населення України. Міністерство соціальної політики України. 2018. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/E-Social/1.pptx> (дата звернення: 08.04.2024).

Петро Філіпчук, начальник Головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області, м. Луцьк,

СОЦІАЛЬНІ ПОСЛУГИ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному суспільстві процеси цифрової трансформації активно впроваджуються у всі сфери нашого життя. Вони істотно змінюють соціальне, економічне, політичне та культурне середовище. На сьогоднішній день основним завданням для держави та суспільства є оперативна адаптація та модернізація соціальних послуг, їх відповідність новим та прогресивним вимогам цифрового середовища. Потреба в цифровізації послуг у сфері соціального забезпечення в нашій країні набула ще більшої актуальності під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну, оскільки мільйони людей, які постраждали від російської агресії, зараз потребують

підтримки та соціального захисту від держави.

У цьому напрямку Пенсійний фонд України в останній час суттєво розвинувся та запустив низку важливих сервісів власного вебпорталу для всіх, без винятку, категорій людей, яких він обслуговує. Адже цифровізація діяльності Пенсійного Фонду України націлена на надання громадянам електронних послуг у сфері пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, житлових субсидій та пільг.

Сервіс Пенсійного фонду України – вебпортал електронних (<https://portal.pfu.gov.ua>) послуг містить перелік послуг, які згруповані за категоріями одержувачів і поділяються на послуги пенсіонерам, застрахованим особам, страхувальникам та певним контролюючим органам. На сьогодні на вебпорталі електронних послуг Пенсійного фонду України (далі – ПФУ) можна отримати:

1. Електронні послуги для одержувачів пенсійних виплат: запит на отримання електронних документів (довідка про доходи пенсіонера для субсидії; довідка про доходи пенсіонера; індивідуальні відомості про застраховану особу (довідка ОК-5); з Реєстру застрахованих осіб (РЗВ). Результатом отримання послуги є передача документа у вигляді pdf-довідки (електронного документа, підписаного кваліфікованим електронним цифровим підписом ПФУ у вигляді QR-кода), який згідно з чинним законодавством є аналогом паперового документа, підписаного відповідальною посадовою особою в органі ПФУ; подання заяви на внесення змін до електронної пенсійної справи; перегляд електронної пенсійної справи.

2. Електронні послуги для застрахованих осіб: отримання відомостей про себе з Реєстру застрахованих осіб ПФУ (РЗВ); перегляд звернень, поданих особою до органів ПФУ; запит на підготовку паперових документів; запит на отримання документів; запит на отримання електронних документів; запис на прийом до органів ПФУ; отримання інформації про себе з Електронного реєстру листків непрацездатності (ЕРЛН); подання скарг на дії працівників ПФУ.

3. Електронні послуги для страхувальників: перегляд даних страхувальника з Єдиного реєстру страхувальників; перегляд звітних відомостей страховика; запис на прийом до органів ПФУ; подання скарг на дії працівників ПФУ; запит на підготовку паперових документів; запит на отримання електронних документів; отримання інформації з Електронного реєстру листків непрацездатності (ЕРЛН).

Для поліпшення стану впровадження та функціонування електронних сервісів Пенсійним фондом України проводяться дослідження щодо використання електронних послуг ПФУ серед громадян з метою виявлення найбільш затребуваних послуг і проблем, з якими стикаються громадяни в процесі користування вебпорталом; постійно проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота серед різних категорій громадян щодо користування електронними послугами ПФУ, в рамках яких надається загальна інформація щодо роботі в мережі Інтернет, навчання з питань реєстрації на вебпорталі ПФУ та отримання КЕП, користування вебпорталом тощо.

Результати досліджень, які здійснюються шляхом опитування громадян показують, що 60% українських громадян знають про сервіси, які пропонуються сьогодні Пенсійним фондом України. Найбільш популярним є особистий кабінет на вебпорталі електронних послуг Фонду. Про нього знають і ним користується приблизно 87,2%. Однак, для того, щоб отримати послугу в онлайн-форматі необхідно мати кваліфікований електронний підпис, оскільки без цього низка послуг на веб-порталі є недоступною. Як альтернатива, хоча функціонально обмежена, за відсутності КЕП можна звернутися до сервісного центру Фонду за отриманням логіну та паролю для входу на вебпортал для первинної реєстрації як користувача послуг.

Варто зазначити і те, що до органів Пенсійного фонду України не обов'язково звертатися лише за місцем проживання користувача послуг, тобто якщо людині зручно вона може звернутися у будь-яку область. Крім того, можна скористатись зверненням через онлайн-ресурс. Усі звернення опрацьовуються в порядку загальної черги по Україні.

Окремо забезпечена можливість збереження та дублювання даних отримувачів послуг Пенсійного фонду України на центральному рівні, зокрема створення відповідних архівів. До прикладу, коли в Україні розпочалася війна до Головного управління Пенсійного фонду України у Волинській області почали звертатися люди з інших областей, які переїхали на Волинь та не мали паперових носіїв інформації. Відновити інформацію вдалося завдяки відомостям з електронного реєстру.

На сьогодні в умовах воєнного стану Головне управління Пенсійного фонду України у Волинській області (далі – Головне управління) продовжує своєчасно та в повному обсязі виконувати свої завдання – забезпечує громадян соціальними виплатами, що є

запорукою оптимізму та віри в непохитність української держави.

Пенсійними виплатами Головне управління забезпечує чверть населення Волинської області – 256144 осіб, з яких 241337 – це цивільні пенсіонери та 14807 тис. осіб - пенсіонери з числа колишніх працівників силових структур і відомств.

Крім того, 52940 домогосподарствам області призначено субсидії на житлово-комунальні послуги і придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива; 41875 пільговиків отримують компенсацію на оплату житлово-комунальних послуг; 4934 громадян одержують щомісячні страхові виплати у зв'язку з частковою чи повною втратою працездатності; є 55 одержувачів компенсаційних виплат.

У минулому році 12178-ми волинянам призначено пенсії, в тому числі 1725 пенсій призначено відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

Проведено 22968 перерахунків розмірів пенсій цивільним пенсіонерам та 1629 перерахунків пенсіонерам силових структур та відомств.

У результаті проведених перерахунків середній розмір пенсійних виплат за минулий рік в області зріс у цивільних пенсіонерів на 953,48 грн і становить на 1 січня 2024 року – 4531,07 грн, а в пенсіонерів силових структур і відомств – на 1 974,55 грн і на початок цього року становить 11 444,94 грн.

Оцифровано 36946 паперових пенсійних справ. Повний цикл ретроконверсії пройшли 165316 пенсійних справ, що становить 74,3 % загальної кількості справ, які підлягають оцифруванню.

Через сервісні центри та віддалені робочі місця в територіальних громадах жителям області надано 573 856 пенсійних послуг, в тому числі 168 412 з питань призначення, перерахунку пенсій, субсидій, пільг, допомоги на поховання, внесення відомостей до ЄДАРП.

Отже, цифровізація адміністративних послуг на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій сприяє підвищенню ефективності, відкритості, прозорості діяльності органів державної влади на усіх рівнях, в тому числі Пенсійного фонду України, сприяє формуванню нового типу держави, орієнтованої на задоволення потреб громадян. Загалом електронні послуги і відкриті дані допомагають долати людський фактор, черги та корупцію.

Список використаних джерел

1. Положення про головні управління Пенсійного фонду України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, затвердженого постановою правління Пенсійного фонду України від 22.12.2014 № 28-2, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 15.01.2015 за № 40/26485 (зі змінами).

*Марія Юнакевич, ст. гр. СЗм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Валентин Малиновський, д. політ. н., професор,
професор кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

МІСЦЕ І РОЛЬ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Основним ресурсом громади є її мешканці. На різних етапах життя будь-хто з мешканців громади може потрапити у складні життєві обставини та потребувати професійної соціальної підтримки для їх подолання. Ці обставини можуть бути зумовлені такими чинниками, як невиліковна хвороба, інвалідність, безробіття, малозабезпеченість, домашнє насильство, ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, похилий вік чи шкода, завдана конфліктом, тощо. Тому в кожній територіальній громаді необхідним є розвиток та забезпечення надання соціальних послуг, спрямованих на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їх негативних наслідків, особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, що належить до власних повноважень громад.

Соціальні послуги є необхідними для всіх мешканців громади, тому що їх своєчасне надання сприятиме попередженню виникнення проблемних ситуацій. Наприклад, благополучні сім'ї можуть потребувати підтримки у вихованні дітей, зокрема, через надання необхідних консультацій. Мешканці громади, які належать до вразливих категорій населення (наприклад, малозабезпечені сім'ї або такі, в яких один із членів сім'ї має тяжке захворювання) можуть потребувати консультування, інших видів послуг, щоб своєчасно отримувати підтримку, вирішувати проблемні питання, та попереджувати виникнення кризових ситуацій. Особи чи сім'ї, які вже

не можуть самостійно вирішити складні життєві обставини, потребують комплексної соціальної підтримки.

Органи місцевого самоврядування забезпечують надання соціальних послуг відповідно до законів «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про соціальні послуги». Згідно ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» до повноважень виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціального захисту населення віднесене «вирішення відповідно до законодавства питань надання соціальних послуг особам та сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги, забезпечення утримання та виховання дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах» [1].

Органи місцевого самоврядування є відповідальними за забезпечення надання базових соціальних послуг з урахуванням потреб мешканців громади. Поняття соціальних послуг визначено в Законі України «Про соціальні послуги» і включає дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. За класифікацією і змістом надання соціальні послуги бувають:

- прості – не передбачають надання постійної або комплексної допомоги. Їх прикладом є консультування чи представництво інтересів,

- комплексні – передбачають систематичну допомогу, наприклад, соціальний супровід чи соціальна інтеграція тощо;

- спеціалізовані – надаються певним категоріям осіб (наприклад, особам, які постраждали від торгівлі людьми чи ВІЛ-інфікованим особам),

- допоміжні – надаються у натуральному вигляді зокрема, продукти харчування, предмети і засоби особистої гігієни, одяг, взуття, та технічні послуги (транспортні послуги, переклад жестовою мовою тощо) [2].

Для забезпечення надання базових соціальних послуг особам/сім'ям у територіальній громаді має бути створена мережа надавачів соціальних послуг державного/комунального сектору та/або залучені надавачі соціальних послуг недержавного сектору.

Першими кроками виконання повноважень органів місцевого самоврядування у сфері соціальних послуг є утворення за рішенням

сесії у виконавчому органі сільської, селищної, міської ради (у тому числі територіальної громади):

- структурного підрозділу, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері соціального захисту населення, формуванні місцевих програм соціальної підтримки;

- центру надання соціальних послуг або центру соціальних служб та територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг).

На цій сесії також затверджуються положення про вищезгаданий підрозділ, установчі документи центру, а також їх штатний розпис [3].

2020-2023 рр. характеризуються інтенсивними процесами становлення системи захисту дітей та організації надання соціальних послуг в територіальних громадах. Прийняття та введення в дію Закону України «Про соціальні послуги», розробка та затвердження стандартів надання ряду соціальних послуг, класифікатора соціальних послуг, реформа децентралізації, створення територіальних громад та формування на їх базі системи соціального захисту дітей й інтегрованих соціальних послуг суттєво трансформували соціальну роботу в Україні і поставили питання про адаптацію до умов територіальних громад сучасних підходів, стратегій, моделей надання соціальних послуг, в тому числі для сімей з дітьми [4].

В умовах воєнного стану по всій території України, особливої актуальності набуло питання здійснення соціальної роботи в територіальних громадах, адже кількість дітей, сімей з дітьми та осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах і потребують допомоги продовжує збільшуватися. До вразливих верств населення, які можуть потрапляти у складні життєві обставини та потребувати соціальних послуг, додалися нові категорії, а саме: сім'ї, діти та молодь постраждали від військової агресії, сім'ї з дітьми, що пережили розлуку або втрату пов'язану з війною, сім'ї військовослужбовців та сім'ї ветеранів, сім'ї з дітьми та особи, які пережили окупацію, сім'ї, в яких безвісно зникли рідні, особи, які пережили катування та тортури, сім'ї, в яких є діти свідки тортур, особи, в тому числі діти, які повернулися після евакуації через війну, примусово депортовані діти.

Список використаних джерел

1. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. Дата оновлення: 16.03.2024. Верховна Рада

України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 08.04.2024).

2. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 р. № 2671-VIII. Дата оновлення: 31.12.2023. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 08.04.2024).

3. Роз'яснення для керівників органів місцевого самоврядування відповідно до чинного законодавства: *Розвиток та забезпечення надання соціальних послуг на рівні громади*. Міністерство соціальної політики України у співпраці з Ініціативою щодо розвитку послуг в громаді для дітей та сімей проекту «Супровід урядових реформ в Україні» від 29.12.2020 р. № 18314/0/2-20/57. URL: <https://pidgorodne.otg.dp.gov.ua/storage/app/sites/92/uploaded-files/yasnennya-dlya-kerivnikov-organiv-mistsevogo-samovryaduvannya.pdf>.

4. Сучасні підходи до впровадження інтегрованих соціальних послуг на рівні громад. UNICEF. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/36691/file/Unicef_Integrated%20social%20services.pdf.

СЕКЦІЯ 5

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ОСВІТНЬОЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

*Лариса Балясевич, заступник директора
з навчально-виховної роботи,
Комунальний заклад загальної середньої освіти
«Луцький ліцей № 15 Луцької міської ради», м. Луцьк*

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Питання високоморального становлення, навчання, виховання вдосконалення людини турбували суспільство постійно та у всі епохи. Особливо зараз, коли все частіше можна зустріти жорстокість і примус, проблема морального виховання стає все більш важливою [3]. Моральне виховання має не тільки вирішальний вплив на формування позитивних якостей особистості, але і є головним завданням навчального закладу.

Головною базовою категорією морального виховання є думка морального почуття – постійного емоційного відчуття, переживання, реальних моральних взаємовідносин і взаємодій. Моральне почуття – початок людської моральності. Завдяки йому моральна свідомість, знання норм поведінки, звичні вчинки набувають морального сенсу.

Моральність – загальна тенденція вести себе, таким чином, щоб відповідати моральному кодексу суспільства. Моральне виховання є процесом формування моральних якостей, рис характеру, навичок і звичок поведінки. Перші моральні уявлення і поведінки діти отримують в сім'ї і дошкільних установах.

Провідну роль в моральному вихованні дітей, підлітків та юнацтва відіграє навчальний заклад, де формуються моральні поняття і переконання, виробляються стійкі навички та звички поведінки дітей. Його методами є переконання, привчання, заохочення і покарання. Так у дітей формуються моральні поняття й переконання, виробляються необхідні навички та звички поведінки, виховуються почуття і вольові риси характеру.

Моральні почуття – це психічне відображення ставлення людини до навколишнього світу, самої себе, яке виникає в результаті задоволення або незадоволення її вищих потреб (спілкування, пізнання, самореалізації і т. д.). Ми радіємо новій сукні, насолоджуємося улюбленою музикою, із задоволенням ідемо до театру на довгоочікувану постанову, милуємося картиною улюбленого художника, нам подобається поєднання зеленого кольору з жовтим. А от поєднання зеленого із синім нам здається жаклигим; на цю виставу ми не підемо, бо нам не подобається гра акторів; з певною людиною ми намагаємося менше контактувати, бо нас відштовхує її грубість, егоїзм [4].

Значне місце в моральному вихованні належить художнім образам: діти легко і жваво сприймають мораль народних казок, літературних творів та іншого. Спільні ігри та робота виробляють у дітей організованість, витримку, цілеспрямованість, активність, колективістські навички.

Виховання дитини з особливими освітніми потребами особливо складне та відповідальне. Цей тягар батьки зобов'язанні нести перед своїм чадом та суспільством усе життя. Так, відомий український педагог Василь Олександрович Сухомлинський зауважував, що питання важких дітей є однією із найскладніших проблем виховання. У своїх працях «Важкі діти», «Вірте в людину», «Розмова з молодим директором школи», «Мудра влада колективу», «Серце віддаю дітям», «Батьківська педагогіка» та ін. він усебічно аналізував причини, з якими пов'язана поява важких дітей.

Педагог писав: «Важкі діти є, від них нікуди не втечеш. Вчителі прекрасно знають, що це таке. Звичайні методи і прийоми виховання, які призводять до гарних результатів у роботі з основною частиною дітей, до важких дітей застосувати безрезультатно, треба шукати якісь інші, особливі методи і прийоми виховання. Важкі діти – поняття складне. У кожного з них щось своє, індивідуальне, не схоже на інших: своя причина, особливості, відхилення від норми, свої шляхи виховання» [5].

У праці «Важкі долі» він чітко окреслив принципи роботи з особливими дітьми:

– цінність людини не залежить від здібностей і досягнень. Кожна людина здатна думати і відчувати;

– кожна людина має право на спілкування і на те, щоб бути почутою;

– справжня освіта може здійснюватися тільки у контексті реальних взаємин;

– кожен потребує підтримки та дружби однолітків;

– принцип використання переваг, а не недоліків [5].

Перед початком корекційно-виховної роботи він обов'язково деякий час спостерігав за дитиною на інших заняттях, дізнавався про стосунки в сім'ї, взаємини з батьками та між однолітками, вивчав інтереси та вподобання. Педагог спираючись саме на певний вид діяльності, який вдавався дитині легко у навчанні, розвивав та давав індивідуальні завдання, підкреслюючи цим сильні сторони учня.

Одночасно обов'язково велась корекційна робота з попередження недоліків. Цим Василь Сухомлинський спрямовує інтерес на індивідуалізацію роботи з такими дітьми, оскільки вбачає певну роботу педагога у визначенні причини проблеми в кожному окремому випадку, необхідності знайти кожній дитині посилену розумову працю, знаходженні шляхів подолання труднощів, інтелектуальному розвитку, який базується на основі почуття власної гідності.

На думку педагога, гармонійний і всебічний розвиток особистості можливий лише за умови, де тісно співпрацюють два виховні інститути – школа і сім'я. Саме спільні дії, висування однакових вимог, дотримання єдиних принципів, чіткі погляди на цілі, методи і засоби виховання стають виховним середовищем для спілкування і спільної діяльності батьків та дітей.

Дуже актуальна ідея великого педагога про природу дитячого мислення, щоб знання були не лише метою, але і засобом, інструментом, за допомогою якого здобуваються нові знання. Саме у статті «Чому дітям важко вчитися» В. Сухомлинський зазначає, що тільки тоді, коли знання, які викладаються вчителем, не відриватимуться від першоджерела – від емоційного досвіду дітей (відчуттів, сприймань, уявлень), вони стануть справжнім скарбом, набутком дитини.

Основне напрацювання педагога полягає у проведеному лонгітюдному дослідженні. Воно має вагомні аргументи, які свідчать про цінність та роль такого тривалого дослідження:

– Василь Олександрович тривалий час працював в одній школі, в цей час безперервно працюючи з чималою кількістю дітей та їхніх батьків (Павлиська школа, протягом 35 років);

– учений досліджував фактор спадкових розумових здібностей у дітей та їхніх батьків;

– експеримент здійснювався у звичайних умовах освітнього процесу, відрізнялося лише ставлення педагога до своєї роботи та його індивідуальна методика.

Варто звернути увагу на оптимістичне бачення долі цих дітей з боку педагога: «І все ж вони не є приреченими людьми. Я переконаний, що вчити і виховувати їх належить саме в нормальній школі. Я б назвав цих дітей тендітними і ніжними квітками в безмежно розмаїтому квітнику людства... Гуманну місію вихователя я бачив і бачу в тім, щоб рятувати цих дітей, вводити їх у світ суспільства, духовного життя, краси цілком повноцінними і щасливими» [5].

Саме етичні бесіди є однією з форм позанавчальної роботи в сфері виховання моральних почуттів. Вчитель постійно розмовляє з дітьми на етичні теми – в процесі занять, у процесі повсякденного спілкування з дітьми. Але поняття етичні бесіди в тому значенні означає систему підготовлених і послідовно проведених бесід, за допомогою яких педагог планомірно впливає на моральну свідомість і моральний досвід дитини.

Ефективність виховання моральних почуттів багато в чому залежить від правильної організації колективної діяльності дітей, використовуючи при цьому й інші методи організації діяльності, зокрема й переконання, накопичення позитивного морального досвіду тощо.

Розглядаючи зміст виховання почуттів, можна відзначити, що воно має бути спрямоване на формування ідеології і політики країни, батьківщини праці, суспільного надбання, охорони природи, до людей і самої себе. Але моральні відношення не виникають і не існують самі по собі. Вони органічно пов'язані з діяльністю людини і обумовлюються нею. Це дуже важливе положення. З нього випливає, що моральне виховання є свідомо здійснюваним процесом формування позитивних моральних відносин в системі організованої в дитячому навчальному закладі різноманітної навчальної та позанавчальної діяльності, як наслідок – вироблення особистісно-етичних почуттів на їх основі [6].

Виходячи зі змісту моральних відносин, необхідно поступово включати дітей у такі види діяльності: суспільну, трудову, в діяльність по заощадженню матеріальних цінностей і охорони природи,

спілкування з іншими людьми. Ось чому процес виховання моральних почуттів повинен бути спрямований на те, щоб виробляти, розвивати й удосконалювати людські моральні якості.

Розробка ефективних науково обґрунтованих методів вивчення та виховання почуттів є справою набагато складнішою за створення методів оволодіння дитиною певними знаннями та навичками. Виникають також і методичні труднощі при вивченні та намаганні дослідників змодельовати ті чи інші почуттєві ситуації в умовах експерименту, при пошуку адекватних способів фіксації та аналізу різних життєвих ситуацій і відповідних почуттєвих переживань людини [1].

Щоб почуття протягом певного часу було глибоким, воно повинно живитися чимось, тобто мати невичерпне джерело.

Виділяють моральні, естетичні, інтелектуальні почуття. У моральних почуттях виражається ставлення людини до поведінки людей, які її оточують, до колективу, до своїх суспільних обов'язків. Виходячи з властивих їй моральних принципів, людина може надати оцінку своїм діям, вчинкам, поведінці або оцінити моральні якості інших людей, може пережити ті чи інші емоції. Позитивна оцінка яку дають оточуючі викликає у людини почуття задоволення своїми вчинками, негативна оцінка – докори совісті, муки сумління. Моральні почуття – це почуття відповідальності за доручену справу, почуття честі, гідності, любові, патріотизму. Ставлення людини до оточуючих людей, до колективу, в якому вона працює, виявляється в почуттях взаємодопомоги, симпатії, відповідальності, прихильності, співпереживання. Ставлення до себе, своїх вчинків, поведінки людина висловлює в почуттях совісті, честі, гідності, сорому. Джерелом моральних почуттів є суспільне життя людей, їх взаємини, спільна боротьба для досягнення певної спільно поставленої мети [6].

Конкретний зміст моральних почуттів – що добре, що погано – визначається тими моральними принципами, оцінками, які властиві певному суспільно-економічному ладові. Те, що в одному суспільстві вважається нормою, переживається як стан задоволення, в інших може викликати у людини різко негативні оцінки. Неодноразово ми бували свідками або читали у пресі, слухали із уст знайомих нам людей, друзів розповіді про акти самопожертви, взаємодопомоги людей, їх безкорисливе бажання прийти на допомогу іншим людям: хтось із людей буде кидатись не замислюючись про наслідки собі в крижану воду, щоб врятувати дитинку, яка ось-ось може потонути,

хтось віддає свою кров не думаючи про наслідки для свого здоров'я, щоб врятувати дорогоцінне життя тої людини, хтось може віддати останню копійчину для людей які потерпіли від стихійного лиха, знаючи, що, можливо, завтра не буде за що купити хліба. Саме моральні почуття є внутрішніми збудниками до здійснення таких подвигів, героїчних вчинків, бо особливістю моральних почуттів є їх дійовий характер [2].

Труднощі проблеми морального виховання дітей з ООП визначаються: недостатністю дослідження теми морального виховання, оскільки немає спеціальних програм у заданому напрямку (саме для дітей з ООП). Сім'ї таких дітей часто відносяться до категорій малозабезпечених, неблагополучних.

На жаль, кількість сімей, які зловживають алкоголем та психогенними речовинами не зменшується. Часто відзначається низький освітній статус батьків, як наслідок низький відсоток працевлаштованих батьків. Всі ці обставини вказують на вкрай низький педагогічний потенціал сімей. Діти, які проживають у подібних сім'ях, з дитинства відобразили у своїй емоційній пам'яті негативний життєвий досвід. Для формування особистості такого контингенту дітей необхідне внесення педагогічних коректив до умов життя, побуту, змісту та форми виховної роботи.

З урахуванням вказаного вище можна сказати, що дитина з особливими освітніми потребами, яка позбавлена належної опіки, буде мати особистісний недорозвиток та може стати тягарем для родини і суспільства, а сім'я дитини з відхиленнями в розвитку є її першим соціалізуючим університетом.

Результатом врахування у процесі виховання усіх вищевказаних позицій є високоморальна культурність. Вона матеріалізується у соціально значущих якостях і аспектах персони, виявляється у відносинах, діяльності, спілкуванні; характеризується зрілістю високоморальної свідомості: моральною освіченістю, можливістю аналізувати, засуджувати про явища життя з позиції морального досконалості, давати їм самостійну оцінку.

Список використаних джерел

1. Гоцко Г. Особливості організації освітнього процесу в умовах реалізації основних засад інклюзивного навчання. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі* : матеріали Міжнародної науково-

практичної конференції, м. Тербовля, 26–27.03.2018 р. Київ : Інтер-сервіс, 2018. С. 28–30.

2. Кульчицька О.І. Почуття та емоції у розвитку особистості. *Обдарована дитина*. 2012. № 1. С. 3–16.

3. Максимова В. Методи гуманістичного виховання дітей. *Вісник Інституту розвитку дитини. Серія: Філософія, педагогіка, психологія* : зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Ін-т розвитку дитини. Київ, 2014. Вип. 32. С. 84–90. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2014_32_16.

4. Монстович-Артем'єва П. Особливості розвитку емоційно-почуттєвої сфери у дітей дошкільного віку. *Вісник : [збірник] / Київ. ін-т бізнесу і технологій* ; [редкол. : В.В. Пастухова та ін.]. Київ, 2015. Вип. 2 (27). С. 73–74.

5. Обережно: дитина! В.О. Сухомлинський про важких дітей: тематич. зб. / упоряд. Т.В. Філімонова; за наук. ред. проф. О.В. Сухомлинської. Луганськ : Державний заклад Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, 2008. 264 с.

6. Сушицька К.Р. Всеукраїнський фонд крок за кроком. Основні поняття : інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами, універсальний дизайн, розумне пристосування, 2020. URL: <http://www.ussf.kiev.ua/a/FAQ1.html>.

Валентина Вітюк, к.пед.н, доцент,
заступник директора з науково-методичної
та навчальної діяльності,
Волинський інститут післядипломної
педагогічної освіти, м. Луцьк

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Реформування освітньої галузі передбачає створення умов для особистісного розвитку та самореалізації кожного громадянина України, тому ефективна організація освітнього процесу дітей з особливими освітніми потребами надзвичайно актуальна в сучасних умовах. Важлива увага приділяється соціалізації та особистісному розвитку особистості. Інклюзивна освіта має на меті зміни в підходах до організації ефективного навчання та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Першочергове завдання закладу освіти – створення такого освітнього простору, у якому особистість з раннього дитинства усвідомлювала б свою суспільну значущість і через систему ціннісних ставлень набувала досвіду взаємодії з соціумом. Реалізація цього завдання вимагає від педагогів нових підходів до процесу соціалізації дитини та учнівської молоді, яку може забезпечувати інклюзивна освіта.

Впровадження інклюзивного навчання забезпечує виконання таких завдань:

- розширення знань про особливості впровадження інклюзивного навчання та реалізацію педагогічної підтримки учнів з особливими освітніми потребами;
- обізнаність із сучасними підходами до організації інклюзивного навчання;
- розуміння шляхів реалізації Концепції Нової української школи в умовах інклюзивного навчання;
- володіння методиками та технологіями, які враховують особливості дітей з особливими освітніми потребами;
- здатність до використання технологій роботи з дітьми з особливими освітніми потребами;
- володіння навичками використання інтерактивних методів навчання.

У межах реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р, пріоритетними завданнями залишаються створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти, задоволення особливих освітніх потреб усіх учасників освітнього процесу, створення інклюзивного освітнього середовища.

Умовами формування інклюзивного середовища в закладах загальної середньої освіти є: подолання соціальних та психологічних бар'єрів; впровадження педагогіки партнерства; створення універсального дизайну та розумних пристосувань у закладах освіти в межах безбар'єрного фізичного простору.

Універсальний дизайн в освіті формує філософію освіти, освітнього процесу, середовища, яке враховує потреби всіх користувачів; змінює стереотипи і підходи до навчання; визнає право кожної дитини на освіту без будь-яких розмежувань; змінює освітній

процес і середовище, а не учня; підтримує міждисциплінарний підхід за участі широкого кола фахівців; підтримує гнучкість програм, різні навчальні методики і проведення відповідного оцінювання, зважаючи на різноманіття потреб учнів і підготовки їх до опанування матеріалу; вимагає від учителів, адміністрацій шкіл, фахівців розуміння того, яким чином краще інтегрувати нові навчальні методики, допоміжні технології в практику і щоденне функціонування закладу освіти; це гнучкість і пошук альтернативних рішень; процес, який підтримує усіх учнів, які навчаються у закладі освіти.

Універсальний дизайн має простежуватись у всіх аспектах організації навчального процесу в інклюзивному середовищі, надає засоби для навчання учнів з широким діапазоном потреб та є універсальною практикою для всього учнівського колективу. Універсальна модель навчання спрямована на створення навчальних програм, що мають бути гнучкі й ураховувати потреби всіх учнів.

Підготовка освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами передбачає облаштування освітнього середовища (доступність), забезпечення необхідними навчально-методичними і наочно-дидактичними посібниками та допоміжними засобами навчання відповідно до потреб здобувачів освіти, облаштування ресурсної кімнати тощо.

Ефективності забезпечення якісного навчального процесу сприяє створення робочої групи з проблеми адаптації дітей з ООП в освітньому процесі; проведення консультацій з батьками про особливості навчання і розвитку дитини; аналіз особливостей психофізичного розвитку учнів з ООП, соціальних умов розвитку; виявлення разом з учнями і практичним психологом труднощів і проблем, які вони відчують при сприйнятті навчального матеріалу; зосередження уваги на сильних сторонах учня під час проведення навчальних занять; підтримка позитивної мотивації до навчання.

Виходячи із цього, об'єктивною проблемою впровадження інклюзивного навчання є необхідність технологічної адаптації освітнього процесу до нових вимог. Традиційними педагогічними технологіями, розробленими для знанневого підходу, неможливо продуктивно формувати компетентності учнів. Слід оновлювати арсенал педагогічних технологій, якими володіють вчителі, як процесуальної умови реалізації компетентнісного підходу до навчання.

У цих умовах важливо обирати ефективні методи навчання

дітей з особливими освітніми потребами, які підвищують активну участь учнів у навчальному процесі, переорієнтують роль вчителя у допомозі учням, важливий аспект приділяється соціально-емоційному навчанні, розвитку певних вмінь та навичок.

В організації освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами варто використовувати різні підходи, зокрема гнучкі способи представлення навчального матеріалу, множинні способи представлення результату та різноманітні способи залучення дітей. Педагог використовує різні засоби, щоб надати всім дітям інформацію, знання. Інформацію надає у кількох форматах: пояснює, організовує колективне обговорення, пропонує різні навчальні завдання, акцентуючи на візуальному, аудіальному і кінестетичному способах сприйняття тощо. Діти мають різні можливості для демонстрації набутих знань, умінь і навичок.

Педагог використовує різні методи чи способи оцінювання на додаток до звичних письмової контрольної або тексту. Наприклад, вербальні та/або візуальні презентації. Важливо враховувати інтереси всіх дітей, створити для них належні виклики і посилити мотивацію. Педагог має враховувати відмінності між дітьми, зокрема їхні індивідуальні потреби, тип навчання, здібності та інтереси, щоб не лише задовольняти потреби кожної дитини, а й допомагати їм виявити свої сильні сторони і зрозуміти слабкі.

Основною вимогою до проведення уроку в інклюзивному класі є потреба у систематичних змінах діяльності аби уникнути виснаження та послаблення уваги учнів. Вчитель під час планування має дотримуватися алгоритму, який передбачає чергування активної роботи з відпочинком і обов'язкове використання наочних засобів. Звикаючи до цього алгоритму, діти стають більш організованими та дисциплінованими.

Під час проведення уроку варто розпочинати урок із завдань, які тренують пам'ять та увагу; використовувати складні інтелектуальні завдання лише у середині уроку; чергувати завдання, пов'язані з навчанням, та завдання, що мають лише корекційну спрямованість (зорова гімнастика, завдання на розвиток дрібної моторики, сприйняття та мислення тощо); застосовувати діяльність, яка викликає у дітей емоції та пов'язує знання з життям (сюрпризні та ігрові моменти, змагання, рольові ігри, мініпостановки).

Система освіти зазнає значних змін, що пов'язані із внесенням коректив у цілі, завдання та зміст освітнього процесу. Сучасний етап

реформування основних напрямів педагогічної освіти зумовлює необхідність зміни змісту й структури організаційно-методичного забезпечення, пошуку інноваційних підходів, активних форм і методів навчання, спрямованих на формування творчої особистості з високим рівнем розвитку компетентності в умовах сучасної освіти.

Розвиток галузі освіти пов'язаний з впровадженням компетентнісного підходу до формування змісту та організації освітнього процесу. Удосконалення загальної середньої освіти спрямовано на переорієнтацію процесу навчання на розвиток особистості учня, навчання його самостійно оволодівати новими знаннями.

Сучасний урок – це урок, на якому присутній демократичний стиль спілкування, де створені умови для розвитку ініціативності, самостійності та набуття досвіду вирішення проблем, реалізації власних можливостей як в освітній, так і в практичній діяльності.

Зусилля всіх освітян сьогодні спрямовано на удосконалення якості освіти. Ключовим питанням поліпшення якості освіти є впровадження ефективних змін у навчальних закладах, підготовка конкурентоздатного випускника, впровадження інклюзивної освіти, розвиток особистості, яка готова до змін та прагне постійного вдосконалення. Забезпечити ці зміни зможе ефективний сучасний підхід до освітнього процесу, до проведення занять, в основу яких покладені ціннісні орієнтири Нової української школи та компетентнісна освіта.

Список використаних джерел

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» / В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. Київ: Алатон, 2020. 64 с.

2. Вітюк В.В. Впровадження інклюзивного навчання в умовах реформування освітньої галузі. *Соціальна допомога і соціальна робота: виклики сучасності*: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 11–12 трав. 2023 р.) / упоряд.: О. Жук, В. Малиновський, О. Сільвестрова, І. Сушик. Луцьк: ЛНТУ, 2023. С. 232-235.

3. Вітюк В.В. Соціалізація особливості в умовах інноваційного середовища закладу освіти. *Педагогічний пошук: науково-методичний журнал*. № 2 (110), 2021. С. 12-15.

4. Інклюзивне навчання в закладах загальної середньої освіти: керівництво для тренерів: навч.-метод. посіб. Київ, 2018. 174 с.

5. Як зробити онлайн-уроки інклюзивними: практичні рекомендації / упорядники Н. Софій, О. Федоренко, 2021. 25 с.

*Олена Гапончук, к.пед.н.,
старший викладач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Впровадження в Україні інноваційних технологій та форм навчання дітей з особливими освітніми потребами – вимагає постійної розробки, незважаючи на ряд наукових напрацювань у напрямках освіти.

Розробкою інноваційних технологій навчання займалися Л. Виготський, Ж. Піаже (комп'ютерні технології), Д. Стіл, К. Мередіт (технологія розвитку критичного мислення), Д. Дьюї, І. Чечель (технології проектного навчання), В. Коваленко, М. Стронінта (ігрові технології).

Інноваційна діяльність є інструментом становлення нової освіти і передбачає внесення якісно нових елементів в освітній процес. Реалізація нових векторів розвитку освіти потребує використання інноваційних технологій, особливо у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами, творчого пошуку нових або вдосконалених концепцій, принципів, підходів до освіти, суттєвих змін у змісті, формах і методах навчання, виховання, управління педагогічним процесом [5, с. 2].

Інноваційні технології у спеціальній педагогіці мають забезпечити розвиток і саморозвиток особистості учня з огляду на виявлені його індивідуальні особливості як суб'єкта пізнання предметної діяльності і реалізуються у особистісноорієнтованій освіті. Спектр методик і технологій, що складають її зміст, значний: вальдорфська педагогіка, методика Марії Монтессорі, колективний спосіб та індивідуалізація процесу навчання, ігрові технології, технологія модульно-розвивального, проблемного, дистанційного навчання, технологія рівневої диференціації, мультимедійні, сугестивні, інтерактивні технології та інші [4].

Пріоритетними напрямками впровадження інноваційних технологій у навчання дітей з особливими освітніми потребами є

сприяння соціальному, емоційному та когнітивному розвитку кожної дитини з тим, щоб вона відчувала себе неповторним, повноцінним учасником суспільного життя. Успішність організації освітнього процесу забезпечується за рахунок введення нових технологій, тому педагогічні колективи цілеспрямовано працюють над модернізацією змісту методичної роботи, переорієнтацією вчителів на нову особистісно орієнтовану філософію, методологію роботи з дітьми з особливими потребами. Серед упроваджуваних навчальних технологій в інклюзивній освіті є: технологія особистісноорієнтованого навчання, диференційоване викладання, традиційне інтенсивне навчання, проектна діяльність тощо [2, с. 5].

Для системної реалізації інклюзивної освіти національне законодавство адаптували до міжнародних норм, стандартів та вимог, однак для організації інклюзивного освітнього середовища важливо створити відповідні умови у закладі освіти.

Особлива роль у роботі з дітьми, що потребують додаткової освітньої підтримки, належить інноваційним технологіям. У нашій роботі технології інклюзивної освіти розглядаємо як структурні елементи цілісної педагогічної системи і скористаємося їхньою класифікацією, визначеною М. Порошенко. Отже, технології навчання в інклюзивному освітньому середовищі дослідниця пропонує розподілити на групи:

- технології індивідуалізації освітнього процесу;
- технології спільного викладання в інклюзивному класі;
- технології подолання навчальних і поведінкових труднощів;
- технології адаптації освітнього середовища [3].

Технології індивідуалізації освітнього процесу. Під час організації інклюзивного освітнього процесу дітей, які потребують додаткової освітньої підтримки, важливо враховувати їхні індивідуальні особливості, рівень розвитку здібностей, цілі та інтереси з метою вибору педагогічних засобів і темпу навчання. Враховуючи індивідуально- психологічні особливості й особливі освітні потреби кожної дитини, учитель може ефективніше впливати на розвиток особистості своїх підопічних, обирати зміст, методи навчання та форми роботи, які сприятимуть розкриттю потенційних можливостей та індивідуальному зростанню всіх учнів класу.

Технології спільного викладання в інклюзивному класі. Учитель, у класі якого з'явиться дитина з особливими освітніми потребами, потребуватиме допомоги й підтримки всієї команди психолого-

педагогічного супроводу, а особливо асистента вчителя. Належно організоване спільне викладання в інклюзивному класі не лише позитивно позначиться на результаті, а й упередить труднощі, які можуть виникнути в процесі. Для успішної реалізації намічених планів учителю з асистентом слід чітко розподілити обов'язки, сфери відповідальності, узгодити методи навчання, форми роботи і, головне, усвідомити спільні цілі.

Технології подолання навчальних і поведінкових труднощів. В окремих випадках, під час роботи з дитиною з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі можуть виникнути труднощі, які пов'язані із демонстрацією учнем небажаної (незвичної, соціально неприйнятної) поведінки. Дитина може розгойдуватися на стільці, мати нав'язливі рухи, псувати навчальні матеріали, завдавати шкоду собі чи оточенню. Важливо не ототожнювати поведінкові реакції з дитиною, а дитину з її розладом, а працювати над зміною і корекцією поведінки.

До технологій подолання навчальних і поведінкових труднощів належать технології спеціальної педагогіки, які передбачають корекцію розвитку особистості, та технології нейропсихологічного підходу [3].

Технології адаптації освітнього середовища. Ці технології передбачають пристосування до потреб дитини з особливими освітніми потребами таких його складових, як фізичне середовище, матеріали навчання, ресурси, методи тощо.

Щоб зробити освітнє середовище зрозумілим і керованим, слід адаптувати його за допомогою чіткого структурування простору класної кімнати, скористатися розкладом з картинками, дошкою пріоритетів «спершу – потім», різноманітними візуальними підказками для спільної діяльності з однокласниками.

За умови планування простору (школи, класу, іншого приміщення) учителям рекомендують враховувати його багатофункціональність і, відповідно, передбачати різні зони, а саме:

- навчальна (місце для проведення навчальних занять);
- ігрова (організація ігор і проведення занять з розвитку рухів);
- «жива природа» (організація спостережень за рослинами, тваринами);
- релаксаційна (місце відпочинку й усамітнення дитини) [1].

Процес навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі закладу загальної середньої освіти може

бути успішним за умов упровадження технологій індивідуалізації освітнього процесу, спільного викладання в інклюзивному класі, подолання навчальних і поведінкових труднощів та технологій адаптації освітнього середовища.

Список використаних джерел

1. Освіта аутистів : від міфу до реальності : навчально-наочний посіб. / Укладач: Тетяна Скрипник. Київ: «Гнозіс», 2014. 24 с.
2. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання / упоряд. Л.О. Савчук, І.В. Юхимець. *Вісник НДДІ інклюзивної освіти*. Рівне : РОППО, 2013. № 4. 53 с.
3. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна», 2019. 300 с.
4. Ревуцька О.В. Інноваційні технології в навчанні осіб з особливими потребами. URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/20509/1/164-Revutska-265-267.pdf> (дата звернення: 11.04.2024).
5. Шило С.І. Удосконалення навчально-виховного процесу на основі впровадження інноваційних технологій як засіб розвитку творчої особистості учасників педагогічного процесу. Запоріжжя, 2014. 30 с. URL: <https://virtkafedra.ucoz.ua> (дата звернення: 11.04.2024)

Анна Гетманчук, ст. гр. ОПНм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Ольга Піменова, к.соц.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ МОЛОДОГО ВИКЛАДАЧА У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Професійна діяльність викладача у закладі вищої освіти вимагає високого рівня компетентності та навичок. Молоді викладачі часто стикаються зі складністю процесу адаптації до нових вимог і особливостей педагогічної роботи. У зв'язку з цим, вивчення та аналіз проблем професійно-педагогічної адаптації молодих викладачів стає актуальною та необхідною задачею.

Обґрунтовуючи зміст поняття «адаптація», вчений О. Мороз

акцентує увагу, перш за все, на дослідженні цього явища в умовах закладу вищої педагогічної освіти. На його погляд «професійна адаптація випускника педагогічного вишу, виступає як складний, специфічний, багатомірний і багатofакторний педагогічний процес з чітко виявленою функціональною структурою, яка виражає особливості форм і змісту діяльності молодого вчителя» [1, с. 66].

Розкриття ширшого спектру факторів, що впливають на адаптацію молодих викладачів, включає аналіз різних аспектів їхнього професійного та особистісного життя, а також взаємодії з навколишнім середовищем. Професійна адаптація розуміється як процес, який полягає у здатності людини пристосуватися до соціальних, психологічних та професійних умов праці [3].

Деякі з цих факторів можуть включати:

- підготовка до викладацької діяльності, а саме рівень підготовки молодого викладача до навчального процесу закладу вищої освіти, включаючи його професійну підготовку, досвід роботи у сфері освіти, знання актуальних методик навчання та підходів до викладання; спілкування та взаємодія зі студентами, що включає здатність побудувати ефективні взаємовідносини зі студентами, зрозуміти їхні потреби та очікування, а також виявлення та вирішення можливих конфліктних ситуацій;

- взаємодія з колегами та адміністрацією рівень підтримки та співпраці з колегами, а також ступінь відкритості та допомоги з боку адміністрації установи;

- нестабільність у навчальному середовищі, а саме фактори, які можуть впливати на навчальне середовище, такі як зміни в програмах, технологічні інновації, структурні зміни в установі тощо;

- особистісні чинники – це можуть бути такі фактори, як рівень самодисципліни, впевненість у власних здібностях, здатність до адаптації до нових ситуацій, стресостійкість та інші особистісні якості;

- психологічний клімат в колективі, що включає ступінь підтримки та відкритості у колективі, який може впливати на комфортність для молодого викладача.

Адаптивна потреба розглядається як відповідна реакція особистості на зміну певних умов соціального середовища й супроводжується приведенням у відповідність власних стереотипів, звичок, уявлень тощо [2, с. 67].

Розуміння цих різноманітних факторів дозволить розробити

більш ефективні стратегії для підтримки та адаптації молодих викладачів у закладах вищої освіти.

Стратегії адаптації молодих викладачів у закладах вищої освіти є важливим аспектом їхнього професійного розвитку та успішної інтеграції у навчальне середовище. Тому варто виділити декілька з них:

1. Менторство та кураторство: створення програм менторства, де досвідчені викладачі або наставники надають підтримку, поради та допомогу молодим колегам у процесі адаптації до викладацької діяльності.

2. Професійний розвиток: забезпечення доступу до професійних розвиткових програм, семінарів, тренінгів та курсів для підвищення кваліфікації та оволодіння новими методиками навчання та інноваціями у сфері освіти .

3. Стимулювання саморозвитку: підтримка ініціатив молодих викладачів у самостійному вивченні та впровадженні нових педагогічних підходів, досліджень та проєктів.

4. Створення сприятливого робочого середовища: забезпечення комфортних умов праці, включаючи можливість обміну досвідом з колегами, доступ до необхідного обладнання та ресурсів, а також підтримку для здоров'я та емоційного благополуччя.

5. Впровадження системи оцінки та зворотного зв'язку: розвиток механізмів оцінки та зворотного зв'язку щодо викладацької діяльності для сприяння самооцінки, вдосконалення професійних навичок та підвищення якості навчання.

6. Збалансоване навантаження: управління робочим навантаженням та розподілом обов'язків з метою запобігання перевантаження та забезпечення можливості для професійного зростання.

Ці стратегії не лише сприяють успішній адаптації молодих викладачів у вищих навчальних закладах, але й сприяють покращенню якості освіти та педагогічному процесу в цілому . На основі стратегій можна сформулювати рекомендації для закладів освіти, які спрямовані на створення сприятливих умов для успішної адаптації та професійного розвитку молодих викладачів:

1. Створення програми менторства: розробка програми, що передбачає наявність ментора для кожного молодого викладача, який би надавав підтримку, поради та допомогу в процесі адаптації.

2. Організація тренінгів та семінарів: проведення регулярних

навчальних заходів з питань професійного розвитку, педагогічних навичок, ефективного взаємодії зі студентами та інших аспектів викладацької діяльності.

3. Створення платформи для обміну досвідом: забезпечення можливості для молодих викладачів обмінюватися досвідом та кращими практиками зі своїми колегами через регулярні зустрічі, вебінари, форуми тощо .

4. Підтримка науково-дослідної діяльності: надання доступу до ресурсів для проведення наукових досліджень, публікацій у наукових журналах та участі в конференціях, що сприяє професійному зростанню викладачів.

5. Створення сприятливого робочого середовища: забезпечення комфортних умов праці, включаючи підтримку з боку адміністрації, доступ до необхідних ресурсів та інфраструктури, можливості для розвитку кар'єри тощо.

6. Проведення оцінки та зворотного зв'язку: розвиток механізмів оцінки професійної діяльності викладачів та забезпечення зворотного зв'язку з метою стимулювання розвитку та підвищення якості навчання.

Ці рекомендації спрямовані на підвищення ефективності адаптації молодих викладачів у закладах вищої освіти та сприяють покращенню якості навчання та діяльності установи.

Отже, у світлі розглянутих проблем, адаптація молодого вчителя може бути важким та складним процесом, який потребує великої уваги та підтримки. Відсутність належного наставництва, недостатність підготовки можуть стати перешкодами на шляху до успішної адаптації. Важливою є не лише підготовка вчителів до професійної діяльності, але й надання їм підтримки та можливості для постійного професійного зростання і розвитку. Системні підходи до покращення умов адаптації, включаючи наставництво, менторство та програми підтримки, можуть допомогти молодим вчителям успішно впоратися з викликами початку кар'єри та стати ефективними та впевненими професіоналами.

Список використаних джерел

1. Мороз О.Г. Професійна адаптація молодого вчителя : навч. посібник. Київ: КДПІ ім. О.М. Горького.1980. 95 с.

2. Семиченко В.А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посібник. Київ: Вища школа, 2004. 335 с.

3. Черезова І. Психологічні проблеми адаптації молодого вчителя. *Підготовка майбутніх педагогів у контексті стандартизації початкової освіти* : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Бердянськ, 18 вересня 2019 р.). Бердянськ : БДПУ, 2019. С. 206–210.

*Ірина Гринюк, асистент вчителя інклюзивного навчання,
Комунальний заклад загальної середньої освіти
«Жидичинський ліцей № 31 Луцької міської ради»*

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

У міжнародних та вітчизняних законодавчих та нормативно-правових документах, що регламентують політику інклюзивної освіти в Україні, задекларовано, що особи з особливими освітніми потребами є суспільно повноцінними членами суспільства, мають рівноцінні права (як і інші співгромадяни) та потребують соціального та правового захисту. Держава визнає принцип рівного доступу особам з обмеженими можливостями до якісного, доступного, безбар'єрного та безкоштовного освітнього простору у різноманітних закладах освіти на рівні із здоровими однолітками.

Для ефективного втілення інклюзивної освіти необхідно адаптовувати навчальні програми відповідно до потреб споживачів освітніх послуг. Особливої уваги потребує кваліфікована підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Якісне оновлення освітньої парадигми висуває принципово нові вимоги до організації інклюзивного середовища, зокрема професійної компетентності педагогів. Для здійснення ефективної педагогічної діяльності в умовах інклюзивного навчання майбутній фахівець має володіти відповідними фаховими знаннями, уміннями та навичками, професійно самоудосконалюватися, креативно та нестандартно мислити у складних педагогічних ситуаціях, бути готовим до здійснення реальної практичної діяльності. У зв'язку з цим у закладах вищої освіти постає проблема підготовки майбутніх педагогів, готових здійснювати професійну діяльність в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Поняття «професійна підготовка» у науковій літературі має подвійне значення. Найчастіше науковці розглядають його у контексті процес – результат – навчання та готовність до здійснення професійної діяльності. Така підготовка характеризується сукупністю усіх необхідних професійних вимог, які висуваються до рівня та якості певного фахівця. Досить часто оцінювання професійної підготовки майбутніх педагогів здійснюється на основі компетентнісного підходу, що передбачає наявність у майбутніх фахівців системи певних компетенцій, які у своїй сукупності дають можливість йому у майбутньому успішно здійснювати свою професійну діяльність.

Науковці І. Ніколаеску, О. Михальчук, Ю. Нікітська зазначають, що підготовку майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища необхідно розглядати як «цілеспрямований, системний процес розвитку професійної компетентності педагога, спрямований на досягнення гуманістичної мети та становлення системи педагогічних цінностей та якостей такого фахівця. Внаслідок цього процесу у педагога формується здатність вирішувати професійні завдання у сфері дошкільної та спеціальної освіти» [4].

С. Чупахіна зазначає, що підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища передбачає забезпечення відповідним інструментарієм та сучасними моделями альтернативного навчання, надання допомоги в оволодінні глибокими знаннями свого предмета, технологіями, методами роботи з дітьми. На думку авторки, якісно підготувати педагога до роботи в інклюзивній групі (класі) сучасні освітні програми неспроможні першочергово через брак часу і не менш важливо через те, що наперед не відомо з якою категорією дітей з особливостями розвитку доведеться працювати. Не існує таких методів навчання, які можна використовувати тільки в спеціальних закладах, і не можна було б використовувати в загальноосвітній системі за умови відповідальності, професійного підходу та компетентності педагогів й залучення до інклюзивного освітнього середовища спеціалістів можемо стверджувати, що інклюзивні програми стануть більш ефективними, а шанс на повноцінну освіту у дітей з особливими освітніми потребами збільшиться [5].

Учена О. Бородіна стверджує, що «для успішної інклюзивної діяльності, майбутні педагоги повинні володіти певним рівнем професійних знань та навичками практичної роботи з дорослими, а

також достатнім рівнем умінь спілкуватися, домовлятися, співпрацювати з сім'ями і вирішувати конфлікти, скорочувати психологічну відстань між батьками і педагогом» [2].

Ми поділяємо думку Н. Лещій, який вважає, що «важливою умовою якісної фахової підготовки педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища є оволодіння студентами сучасними педагогічними технологіями. Слід не лише розкрити сутність й особливості впровадження особистісно орієнтованих, інтерактивних, проектних, інформаційно-комунікаційних технологій навчання, а й дати можливість студенту підготувати конспект уроку чи заняття за запропонованою технологією, захистити його, показати зразок упровадження та самостійне проведення уроку чи заняття під час практико зорієнтованої діяльності (наприклад, педагогічна практика). Формування у студентів гуманістичної позиції, коли дитину приймають такою, якою вона є, визначають метою педагогічної діяльності особистісний розвиток учня, вибудовують супровід дитини під час її руху за індивідуальною траєкторією розвитку» [3].

У процесі підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища важливим, на нашу думку, є становлення ціннісно-духовної сфери та аксіологічної орієнтації студентів, формування таких позитивних особистих рис як наполегливість, цілеспрямованість, самостійність, почуття обов'язку, відповідальність, дисциплінованість, уміння регулювати свої почуття, бажання, здібності, бути готовим првцювати у невизначених умовах тощо.

Майбутній педагог під час виконання професійної діяльності з особами, що мають особливі освітні потреби, має бути гуманістично спрямованим, толерантним, готовим до особистої та соціальної відповідальності, мати почуття власної гідності та повагу до гідності учнів, здатним розуміти їх проблеми та надавати всебічну допомогу та підтримку.

До психологічних якостей, якими повинен володіти студент в процесі виконання педагогічної роботи, відносять толерантність, ерудованість, стресостійкість, соціабельність автентичність, самодостатність, життєрадісність, професійну інтуїцію, дипломатичність, зацікавленість у професійній діяльності та професійну компетентність.

Список використаних джерел

1. Бабакова О.С. Готовність педагогів до впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Педагогіка здоров'я* : збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди / за загальною редакцією акад. Прокопенка І.Ф. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2014. С. 625–626.

2. Бородіна О.С. Роль вчителя в оптимізації взаємовідносин «педагоги-батьки» в інклюзивному освітньому середовищі. *Педагогіка здоров'я*: збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди / за загальною редакцією акад. Прокопенка І.Ф. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2014. С. 629.

3. Лещій Н.П. Професійна підготовка майбутніх фахівців до роботи з дітьми з порушеннями психофізичного розвитку в умовах інклюзивної освіти. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2017. Вип. 3. С. 156–164.

4. Ніколаєску І.О., Михальчук О.О., Нікітська Ю.М. Підготовка майбутніх педагогів до професійно-педагогічної діяльності в умовах спеціальної освіти. *Імідж сучасного педагога*. 2022. № 6 (201). С. 32–35.

5. Чупахіна С.В. Сучасні підходи у підготовці майбутніх педагогів до інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. *Освітній простір України*. 2017. № 11 (11). С. 114–122.

*Сергій Гринюк, к. т. н., доцент
доцент кафедри комп'ютерної інженерії та кібербезпеки
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Валентина Гринюк, вихователь, заклад дошкільної освіти
(ясла-садок) № 3 «Лісова казка», м. Ківерці*

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

У Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті пріоритетним напрямком у розвитку освіти є підготовка освічених людей, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння і впровадження сучасних

технологій [5].

Прагнення постійно оптимізувати навчально-виховний процес зумовило появу нових і вдосконалення кращих педагогічних технологій, що використовувалися до цього часу. Подальший їх розвиток пов'язаний із орієнтацією на реалізацію сучасних концепцій освіти і виховання.

Поняття «технологія» з'явилося на межі 40-50-х років ХХ століття. Його використання пов'язане, по-перше, зі стрімким розвитком науково-технічного прогресу, який зумовив не тільки технологізацію виробничої сфери, а й гуманітарної; по-друге, з незадовільним станом традиційних форм і методів навчання.

Ще на початку 20-х рр. минулого століття у працях відомих педагогів з'являються терміни «педагогічна технологія». Минуло майже 100 років відтоді, а в сучасній педагогічній літературі й досі не існує єдиних, вичерпних визначень понять освітніх, педагогічних, навчальних технологій. Дослідники нараховують близько 300 трактувань цих термінів, що різняться не лише формою, а й за змістом, який у них вкладається.

Одні науковці термін «технологія» розуміють як управління педагогічними процесами, інші – як способи організації діяльності учнів, різноманітні методи та прийоми досягнення педагогом навчальної мети тощо. У глосарії термінів ЮНЕСКО поняття «педагогічна технологія» трактується як конструювання та оцінювання освітніх процесів шляхом врахування людських, часових та інших ресурсів для досягнення ефективності освіти.

До основних ознак технології належать:

- стандартизація (єдина типова форма організації, проведення, здійснення чого-небудь);
- уніфікація процесу (зведення чого-небудь до єдиної форми, системи, єдиних нормативів);
- можливість його ефективного відтворення відповідно до заданих умов [2, с. 2–3].

Але сучасна початкова школа не є досконалою. «Однією з найсерйозніших хиб нашої школи є те, що, навчаючи дітей, працює переважно вчитель» [4]. Цю думку можна застосувати до характеристики навчального процесу й на сучасному етапі в умовах впровадження інклюзивної освіти. Праця учня, який сидить мовчки за партою, слухає вчителя і намагається запам'ятати те, що йому говорять, – не може забезпечити ні повноцінного формування

особистості, ні найвищого щастя людини від успіхів у праці.

На сучасному етапі розвитку освіти діти дійсно навчаються завдяки тому, що можуть повністю себе реалізувати. Вони не бояться висловити свою думку, критику, не бояться бути почутими. На таких уроках учитель повинен стати «невидимим диригентом», який вміє вчасно почути, помітити, підтримати кожного учня. Коли діти працюють разом, вони формують навички, які необхідні для самостійного життя:

- розв’язувати конфлікти;
- активно слухати;
- критикувати думку, а не того, хто її висловив;
- аналізувати;
- приймати рішення.

Серед основних моделей навчання у сучасній педагогіці виділяють: традиційну або класичну, активну та інтерактивну (рис. 1).

Рис. 1. Порівняння моделей навчання

Інтерактивна модель навчання передбачає організацію комфортних та ефективних умов навчання та виховання, за якої всі учні активно взаємодіють між собою і вчителем, використовуючи моделювання життєвих і професійних ситуацій, рольові ігри та методи, що дають змогу створити ситуації пошуку та успіху, співпереживання, суперечностей, ризику, сумніву, переконання, задоволення, аналізу та самооцінки своїх дій, спільне розв’язання важливих проблем, створення атмосфери співробітництва та

взаємодії.

Метою інтерактивного навчання в умовах інклюзивної освіти є створення комфортних умов пізнавальної діяльності, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність тощо. Суть інтерактивного навчання полягає у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання. Вони розуміють, що роблять; рефлексують з приводу того, що знають, вміють і здійснюють [3].

Організація інтерактивного навчання передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації. Інтерактивне навчання ефективно сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; дає змогу педагогу стати справжнім лідером дитячого колективу. Інтерактивна взаємодія виключає як домінування одного учасника навчального процесу над іншими, так і однієї думки над іншою. Під час інтерактивного навчання учні навчаються бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення [1].

Варто зазначити, що інтерактивні методи вимагають певної організації діяльності класу, а також досить тривалої підготовки як з боку учнів, так і з боку педагогів. Якщо вчителі чи учні ще не знайомі з цими методами, потрібно поступово починати використовувати їх у навчальному процесі. Варто спочатку використовувати прості форми та методи організації навчання (роботу в парах, малих групах, бесіду тощо). Усім потрібно поступово звикнути до використання цих інтерактивних методів і паралельно набувати певного досвіду їх застосування у професійній діяльності.

З огляду на зазначене вище можемо виділити основні критерії готовності вчителів до інтерактивної взаємодії, які педагоги застосовують у своїй професійній діяльності і які допомагають учням розкрити свій індивідуальний потенціал, краще адаптуватися до невизначених умов освітнього середовища, впливати на їхню самооцінку і самоствердження серед однокласників, успішно адаптуватися у суспільстві (рис. 2):

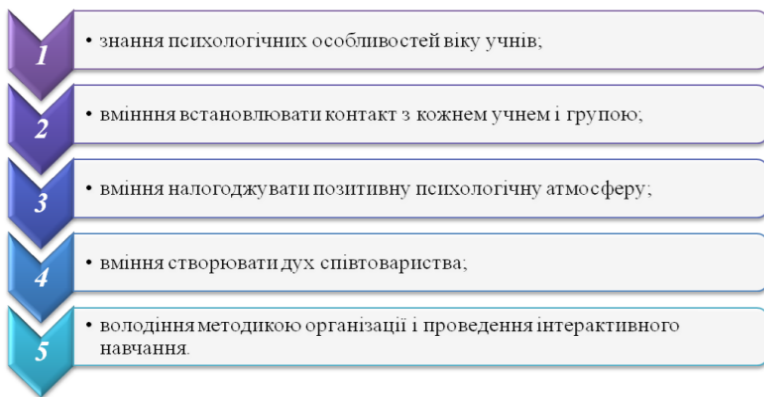

Рис. 2. Критерії готовності вчителів до інтерактивної взаємодії

А отже, інтерактивну освіту можна розглянути як сукупність інтерактивних технологій, яка складається з інтерактивних форм і методів навчання. У сучасній педагогічній літературі описані різні інтерактивні технології, форми і методи.

Найбільш відома класифікація інтерактивних технологій розділяє їх на такі чотири групи залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- інтерактивні технології кооперативного навчання;
- інтерактивні технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань.

Варто зазначити, що застосування інтерактивних технологій в умовах інклюзивної освіти висуває певні вимоги до структури уроків. Як правило, структура таких занять складається з п'яти нижче зазначених елементів. Серед них:

- а) мотивація (не більше, як 5% часу заняття);
- б) оголошення, виклад теми та очікуваних навчальних результатів (не більше, як 5% часу заняття);
- в) надання необхідної інформації (10-15% часу);
- г) інтерактивна вправа – центральна частина заняття (45-60% часу на уроці);
- д) підбиття підсумків уроку, оцінювання його результатів (до 20% часу) (рис. 3).

Рис. 3. Структура уроку із застосуванням інтерактивних технологій

Загальновідомо, що в інтерактивному навчанні важливими є вміння дискутувати, доводити і відстоювати свою думку, чітко аргументувати власну точку зору, позицію, вміння працювати в учнівському колективі, вільно висловлюватися і толерантно ставитися до точки зору своїх опонентів, прислуховуватися до їхньої точки зору. Тому під час оцінювання знань, умінь та навичок учнів варто насамперед враховувати саме усі ці важливі якості, а не лише здатність та вміння учнів запам'ятовувати той чи інший алгоритм виконання дії чи правильне відтворення певної навчальної інформації, поданої вчителем, чи тієї, що розміщена у підручнику з певного предмета.

Таким чином, підводячи підсумок сказаному вище, можна зробити висновок про те, що інтерактивні технології навчання в умовах впровадження інклюзивної освіти є надзвичайно актуальними засобами навчання, які динамічно та інтенсивно розвиваються швидкими темпами і мають значний потенціал для підвищення рівня якості навчального процесу самого закладу освіти та ефективності усєї системи освіти загалом.

Основною перевагою інтерактивних методів навчання є наближення процесу навчання до реальної практичної діяльності фахівців. Інтерактивні методи сприяють інтенсифікації та оптимізації навчального процесу, допомагають навчитися вирішувати важливі проблеми, правильно формулювати власну думку; аналізувати отриману інформацію; дискутувати, відстоювати свою точку зору; бути більш впевненими та незалежними; працювати над

вдосконаленням свого рівня, бути готовим до невизначених умов життєдіяльності.

Отже, у результаті оптимального використання різних інтерактивних методів навчання у закладі освіти змінюються позиції як вчителя, так і учнів. Так, із носія готових знань педагог перетворюється в організатора пізнавальної діяльності учнів, а останні стають рівноправними суб'єктами навчального процесу. За такої умови суб'єкт-суб'єктні відносини між учасниками навчального процесу стають домінуючими і переважають у процесі їхньої взаємодії. Таким чином поступово створюється та реалізується модель творчої особистості, яка не лише володіє навичками спілкування, розуміє історичний процес і правові явища, а й уміє самостійно працювати над розвитком власного інтелектуального рівня, своєї культури й моралі; виявляє ідивідуальний творчий потенціал, що є основою подальшого успішного професійного становлення особистості вчителя та становлення ідивідуальності та самоствердження учнів.

Список використаних джерел

1. Гринюк С.В., Костючко С.М., Гринюк В.В. Використання мультимедійних технологій при навчанні дітей із особливими освітніми потребами в закладах дошкільної освіти. *Інформаційні технології в освіті, науці і виробництві (ІТОНВ-2021): тези доповідей VIII Міжнародної науково-практичної конференції (21–22 травня 2021 року)*. Луцьк : відділ іміджу та промоції Луцького НТУ, 2021. С. 7–10.

2. Гуревич Р.С., Гордійчук Г.Б., Коношевський Л.Л. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ : монографія. Вінниця: ФОП Рогальська І.О., 2011. 348 с.

3. Литвинова С.Г. Інформаційно-комунікаційні компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. *Комп'ютер у школі і сім'ї*. 2011. № 5. С. 6–10.

4. Овчарук О.В. Проблеми оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності в системі загальної середньої освіти: загальні підходи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 6. Том 44. С. 83–92.

5. П'янкоська І.В. «Компетенція» та «компетентність» як провідні поняття компетентнісного підходу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Психологія і педагогіка*. 2010. № 15. С. 202–211.

*Ольга Гулай, д.пед н., професор,
професор кафедри цифрових освітніх технологій,
Віталій Кабак, к.пед.н., доцент,
завідувач кафедри цифрових освітніх технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

РОЗУМНЕ ПРИСТОСУВАННЯ ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ ДО ПОТРЕБ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Ефективність навчального процесу залежить не лише від потужної матеріальної бази освітнього закладу, а й від доступності освітнього простору та компетентності науково-педагогічних фахівців. Дизайн освітнього процесу, як зазначають фахівці [1, с. 30], повинен враховувати потреби усіх здобувачів освіти як у створенні начального плану, програми, при виборі методів викладання та оцінювання, так і при розробці архітектурного дизайну навчального закладу бібліотеки, спортивних майданчиків, гуртожитків тощо. Універсальний дизайн ґрунтується на семи принципах:

- 1) рівність і доступність;
- 2) гнучкість;
- 3) просте та зручне використання;
- 4) сприйняття інформації з урахуванням різних сенсорних можливостей користувачів;
- 5) припустимість помилок;
- 6) низький рівень фізичних зусиль;
- 7) наявність необхідних розмірних параметрів простору.

Закон України «Про освіту» (пункт 28) трактує універсальний дизайн у сфері освіти наступним чином: це «... дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та послуг, що забезпечує їх максимальну придатність для використання усіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну» [2].

Smart або розумний освітній простір – це поєднання фізичної доступності навчальних приміщень та обладнання та організації навчального процесу. Принципи розумного пристосування простору реалізовано у європейському стандарті ISO/IEC71:2014 «Guide for addressing accessibility in standards» [3]. Безбар'єрний вхід та забезпечення безперешкодного і зручного руху маломобільних груп територією навчального закладу – це перші умови визнання інклюзивності.

Необхідним є також особливі позначення комунікаційних шляхів та кабінетів, зручні ручки для відчинення дверей з інтуїтивним типом використання. Візуальні підказки допоможуть дітям краще орієнтуватися в просторі й менше покладатися на допомогу дорослих. Колір стін, підлоги, меблів, завіс добирається у спокійних і нейтральних тонах, що не викликають додаткових подразнень у дітей з особливими освітніми потребами.

Навчальні приміщення мають бути обладнані спеціальними адаптованими пристосуваннями, наприклад, такими, що допомагають утримати в руці ручку/олівець, зошити, комп'ютерну мишу, планшет. Діти, які не спроможні писати, можуть виконувати завдання на магнітній дошці чи на комп'ютері.

Фахівці вважають доцільним створення окремої сенсорної кімнати у навчальному закладі. Це особливе приміщення, інтерактивне навчальне середовище з мультисенсорним обладнанням, яке налаштоване для потреб особистості, незалежно від віку або здібностей. Сенсорна кімната може використовуватися в середовищі спеціальних потреб для створення учням розслаблювального і заспокійливого середовища з спокійним світлом і спокійною музикою або стане інтерактивним стимулюючим інструментом [2, с. 36].

Урахування принципів універсального дизайну [4] зумовлює особливі вимоги до вибору методів викладання навчального матеріалу та способів залучення учнів до роботи з матеріалами уроку. Учителі або асистенти учителів працюють разом із учнем, щоб установити індивідуальні цілі навчання на уроці.

Мета універсального дизайну полягає в тому, щоб учню зрозумілими були зміст та процес засвоєння власних навчальних навичок (цілей) у конкретний момент на уроці. Учні повинні мати доступні варіанти методичних матеріалів для засвоєння матеріалу, включаючи друкований, цифровий та аудіокниги. Перед учителем стоїть надважливе завдання реалізувати не лише освітні, а й корекційні цілі навчання дітей з ООП, передбачені спеціальними освітніми стандартами.

Таким чином, застосування зазначеної концепції універсального дизайну та розумного пристосування освітнього простору сприятиме ефективній організації навчального процесу, підготовки матеріалів та стратегій оцінювання навчальної діяльності дитини з особливими потребами.

Список використаних джерел

1. Теорія і практика інклюзивної освіти [навчально-методичний посібник] / Упорядник Бондар К.М. [2-ге вид., доп.]. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. 170 с.
2. Про освіту: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38–39, ст. 380.
3. ISO/IEC71:2014 «Guide for addressing accessibility in standards»
URL: <https://www.iec.ch/webstore/freepubs/isoiecguide71%7Bed2.0%7Den.pdf>
4. Універсальний дизайн в освіті: посібник / Під заг. ред. Софій Н. З. К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2015. 76 с.

*Анастасія Дендак, асистент вихователя,
вихователь дітей дошкільного віку,
приватний садок Кім Філемон, м. Люблін (Польща)*

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВИТИ У ВІТЧИЗНЯНИЙ ПРОСТІР

Сучасна освіта має на меті підготовку дітей до викликів сучасності та запитів сьогодення. Єдиний спосіб реалізації – це інклюзивна освіта, що гарантує високу якість надання освітніх послуг без дискримінації.

Інклюзивну освіту можна представити як підхід до процесу навчання та виховання. Його мета полягає в тому, щоб об'єднати освітні можливості всіх дітей, даючи їм можливість розвивати свій індивідуальний потенціал. Цей підхід покликаний гарантувати повну включеність у соціальне життя.

Ключовим елементом інклюзивної освіти є створення простору, який забезпечить безперешкодний доступ кожній дитині а також наявність технологій які уможливають процес навчання для дітей з особливими освітніми потребами. Першочергове – це здобуття знань, розвиток соціальних навичок таких як співпраця, впевненість у власних силах, здатність контролювати свої емоції а також розвиток навичок та творчих здібностей.

Важливим компонентом для розвитку інклюзивної освіти є адекватне поширення інформації, вивчення передового педагогічного досвіду та практики інклюзії, що мали місце в західних та пострадянських країнах.

Базовий принцип інклюзивної освіти зорієнтований на реалізацію широкої доступності для усіх без винятку учасників освітнього процесу та людського суспільства. Однак суспільство потребує переформування свідомості та лояльності до осіб з особливими освітніми потребами. Адже застаріле сприйняття є головною з причин, які гальмують включення таких дітей в усі сфери життєдіяльності.

З методологічної точки зору інклюзивну освіту можна визначити як спосіб організації освітнього процесу (навчання та учіння), який враховує різні потреби групи дітей, які навчаються разом. Різноманітність потреб може проявлятися при організації темпу роботи, інтересах, здібностях, рисах особистості, когнітивній компетенції, фізичній підготовці, світогляді, цінностях. Інклюзивна освіта не передбачає підготовки окремого освітнього шляху, а спрямована на задоволення індивідуальних потреб через стандартні групові заняття.

В інклюзивній освіті пріоритет надається саморозвитку та самореалізації дитини. Проте процес навчання і виховання здійснюється насамперед за моделлю навчання, яка ґрунтується на співпраці. Завдяки такому підходу природне розмаїття учнів у класі розглядається як перевага, а не як перешкода для досягнення спільних освітніх цілей. Тому основою інклюзивної освіти є гнучкість форм і методів навчання. Це гарантує, що кожна дитина отримує підтримку, та відчуватиме себе повноцінною частиною суспільства.

Варто підкреслити, що інклюзивна освіта на теренах України потребує швидких і масштабних дій, щоб кожен громадянин нашої держав мав змогу скористатися високоякісною освітньою системою, і як наслідок, бути краще підготовленим до самостійного життя та особистісної реалізації. В першу чергу це виважений та далекоглядний підходу з боку державних органів влади та громадськості.

«На теренах України поняття «дитина з особливими освітніми потребами» використовується у вужчому розумінні. Законодавство визнає лише дітей з порушеннями психофізичного розвитку (порушення слуху, зору, інтелекту, мовленнєві порушення, порушення опорно-рухового апарату, емоційно-вольові порушення, аутизм, складна структура порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі, сліпоглухонімі тощо)) та дітей з інвалідністю (класифікацію групи інвалідності визначає комісія під час проведення медико-соціальної експертизи)» [1].

Отже, інклюзивна освіта – це сучасний підхід до навчання та виховання дітей, яка стає вимогою сьогодення. Її головна мета полягає в тому, щоб створити оптимальні умови для розвитку, незалежно від особливостей потреб, з якими стикнулася людина. У найближчі роки роль людей з особливими освітніми потребами в суспільстві ставатиме все більш важливою [5, с. 6–11].

До нині люди з особливими освітніми потребами не згадувалися в публічному дискурсі. Тенденції в цьому питанні змінюються, оскільки у таких людей зростають шанси на гарне і стабільне майбутнє. Фахівці, які в майбутньому займатимуться інклюзивною освітою, або стануть частиною неї, будуть цінними працівниками. Здатність знаходити підхід до людей з труднощами в навчанні буде актуальним питанням та відповідатиме запитам суспільства. Адже, відповідно до статистичних даних (наведені в наступному підрозділі), народжуваність осіб з особливими освітніми потребами стає дедалі більшою.

Тому існує потреба адаптувати заклади освіти таким чином, щоб була можливість розвитку дитини відповідно до її здібностей. Участь у класному чи груповому житті підтримує та розвиває соціально-емоційні компетенції. Це є особливо важливо в інклюзивному навчанні, де відбувається індивідуальний розвиток дитини.

Інклюзивна освіта також базується в певній мірі і на персоналістичній педагогіці, де виховання спирається на педагогічній любові до вихованців, гармонія між інтересами групи, збалансована любов – це любов не лише до себе, а й до інших.

Сьогодні ідея інклюзивної освіти – це доступ до навчання для всіх дітей, єдині цілі та освітня програма, яка враховує гармонійний розвиток дітей та впровадження системи підтримки спеціалістів, які беруть участь у навчальному процесі. Така форма організації навчання є інноваційним підходом у навчанні дітей з особливими освітніми потребами, та адаптується до потреба.

Адаптація відбувається ні рівні освітнього середовища, модифікація програм, методів, засобів навчання, здійснення індивідуального підходу, новітніх комп'ютерних технологій а також диференційованого навчання. Навчання таких дітей здійснюється при психолого-педагогічному супроводі, що здійснює міждисциплінарна команда спеціалістів (вчителів, соціальних і корекційних педагогів, психологів, батьків та ін.).

А отже, створення сприятливого та оптимального клімату в

освітньому середовищі є першочерговою умовою успішного та результативного включення дитини з особливими освітніми потребами. Прийняття та розуміння такої дитини, визнання її рівноправним членом дитячого колективу, толерантне та дружлюбне відношення – фактори реалізації доступної освіти та інклюзивного навчання.

Успішне впровадження інклюзивної освіти неможливе без підтримки законодавчих установ. Потреби суспільства вимагають змін та трансформацій у освітній галузі. Закони України «Про дошкільну освіту» [2], «Про загальну середню освіту» [3], «Про позашкільну освіту» [4] зазнають внесення корективів для покращення організації інклюзії та її розвитку. Положення передбачають:

- організацію підготовки майбутніх кадрів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, підвищення кваліфікації працюючих педагогів;

- розвиток безбар'єрної інфраструктури (універсальний дизайн);

- вкорінення в суспільстві позитивної думки щодо інклюзивної освіти та толерантного ставлення. Залучення ЗМІ для масового подання інформації;

- зменшення кількості дітей у групах, де є діти з особливими освітніми потребами;

- проведення психологічних та навчальних тренінгів для батьків і педагогічних працівників з метою адекватності реакцій на зміни в суспільстві, а також формування навичок гнучкості та стресостійкості;

- потреба у застосуванні інноваційних освітніх технологій, вміння педагогів пристосовувати навчальну програму відповідно до індивідуальних особливостей;

- становлення і розвиток освітньо-виховних інституцій, навчальних закладів різних типів та загалом освітньої системи осіб з порушеннями розвитку.

Як бачимо, існує прогрес у розвитку інклюзивної освіти. Процес цей досить тривалий та складний, який детермінований розвитком суспільства упродовж кількох століть.

Концепція сучасної інклюзивної освіти характеризується такими особливостями як: доступність для всіх учасників освітнього процесу, стійкі освітні цілі, які враховують гармонійний розвиток учнів, гнучку систему навчання, диференційований підхід до кожного учня, набуття нових сучасних знань та вдосконалення педагогічної майстерності

працівниками освітніх інституцій, впровадження різних інноваційних методів роботи у своїй професійній діяльності, підтримки кваліфікованих спеціалістів, що співпрацюють і реалізують спільну освітню програму.

Головним аспектом впровадження ефективної інклюзивної освіти є взаємодія інституцій та їх співпраця, удосконалення нормативно-правового забезпечення, удосконалення методичного, технічного та кадрового забезпечення інклюзивної освіти, високий рівень знань надавачів освітніх послуг та забезпечення архітектурної доступності. У випадку якісної співпраці особи з особливими освітніми потребами матимуть шанс почуватися активними членами суспільства та повноцінного включення в культурне та громадське життя суспільства.

Таким чином, інклюзивна освіта – це альтернативна інноваційна модель сучасної системи освіти. Наявність сучасних інноваційних методів навчання є нагальною і необхідною вимогою сьогодення. Наша держава повинна мати за мету виплекати людину з особливими освітніми потребами, яка в третьому тисячолітті стане гідним громадянином України та кваліфікованим фахівцем у своїй справі. Усі причетні до розвитку майбутньої нації повинні прикласти чимало зусиль, щоб надавати якісні освітні послуги усім без винятку.

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта від А до Я : poradnik dla pedagogів і батьків / Укладачі Н.В. Заєркова, А.О. Трейтяк. К., 2016. 68 с.
2. Про дошкільну освіту : Закон України станом на 31.03.2023 р. / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-14#Text> (дата звернення: 8.04.2024).
3. Про позашкільну освіту : Закон України станом на 22.05.2021 р. / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text> (дата звернення: 10.04.2024).
4. Про загальну середню освіту : Закон України станом на 05.06.2023 р. / Верховна Рада України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 9.04.2024).
5. Синьов В., Шевцов А. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. *Дефектологія*. 2004. № 2. С. 6–11.

*Тетяна Зарубич, ст. гр. ОПНм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Лілія Потапюк, к.пед.н. доцент
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

БЕЗБАР'ЄРНЕ ОСВІТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ОСНОВА СОЦІАЛЬНОЇ ІНКЛЮЗІЇ

У сучасному світі пріоритетом є забезпечення рівних можливостей для всіх людей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей. Це стосується усіх сфер життя, зокрема освіти. Освіта є ключем до успішної реалізації людини в суспільстві, тому важливо, щоб усі діти та молодь мали рівні можливості для отримання якісної освіти.

Особи з особливими освітніми потребами – це здобувачі освіти, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі. До цієї категорії належать діти та особи з інвалідністю, а також інші здобувачі освіти, які мають певні труднощі в навчанні.

У Законі України «Про освіту» [7] визначено, що особа з особливими освітніми потребами – це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту.

Інклюзивна освіта є важливим кроком до забезпечення соціальної справедливості та рівних можливостей для всіх. Вона сприяє розвитку толерантності, емпатії та взаєморозуміння між людьми з різними індивідуальними особливостями. Тому важливо усвідомлювати, що інклюзія в освіті відображає сучасні норми співіснування, що базуються на толерантності, взаємоповазі, емпатії та рівності прав кожного члена суспільства.

Інклюзивне освітнє середовище визначається як спеціально організоване середовище закладу освіти, призначене для повного задоволення фізіологічних, емоційних, освітніх та розвивальних потреб здобувачів освіти з особливими освітніми потребами. Дослідження відомих науковців, таких як Р. Вайнола, Л. Коваль та інших, вказують на важливість інклюзивного середовища для соціалізації дітей і молоді з особливими освітніми потребами [1; 2].

Основна мета інклюзивного освітнього середовища – це забезпечення сприятливих умов для навчання та розвитку учнів і

студентів із різним рівнем здоров'я та освітніми потребами. Важливо розуміти, що інклюзивне середовище є ключовим елементом у створенні рівних можливостей у навчанні [4; 9].

Однак ідеальні умови інклюзивного навчання часто стикаються з перешкодами, основною з яких є бар'єрність. Безбар'єрне освітнє середовище, яке досліджують вчені С. Зубченко, Ю. Каплан, Ю. Тищенко та інші, є об'єктом уваги для забезпечення доступу до освітніх ресурсів без обмежень [8]. Окремі аспекти проблеми вивчення безбар'єрного середовища та індивідуалізації навчання в умовах професійно-технічного закладу досліджують Р. Вайнола, І. Гриценко, О. Пащенко, Л. Сергєєва, Н. Софій та ін. Т. Вакуліч досліджує проблеми соціально-психологічного супроводу навчально-виховного процесу дітей з обмеженими можливостями; С. Єфімова досліджує стан готовності педагога до інтегрованого навчання дітей з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу; В. Засенко аналізує сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами.

Незважаючи на те що в Україні триває процес реформування освіти щодо забезпечення рівного доступу до якісних освітніх послуг для всіх дітей без винятку, проблема організації безбар'єрного освітнього середовища залишається недостатньо вивченою як на теоретичному, так і практичному рівнях.

Безбар'єрне освітнє середовище є основою соціальної інклюзії учнів. Воно забезпечує рівні можливості для всіх учнів незалежно від їхніх можливостей, що сприяє їхній соціалізації та інтеграції в суспільство. Для дітей з особливими освітніми потребами освіта є особливо важливою, оскільки вона дає їм можливість повністю реалізувати індивідуальний потенціал і стати повноцінними членами суспільства.

Діти з ООП часто відчують себе ізольованими від суспільства. Це пов'язано з тим, що вони можуть мати проблеми з пересуваннями, спілкуванням, навчанням та іншими сферами життя. Безбар'єрне освітнє середовище створює можливості для «особливих» дітей повноцінно брати участь у освітньому процесі та взаємодіяти з іншими учнями. Це сприяє їхній соціалізації, формуванню позитивної самооцінки та розкриттю індивідуальності.

Безбар'єрне освітнє середовище – це освітнє середовище, яке не містить фізичних, економічних, освітніх та соціальних бар'єрів, які перешкоджають навчанню та розвитку дітей з ООП.

Бар'єри, які ускладнюють доступ до ресурсів, класифікуються за фізичними, економічними, освітніми, цифровими, соціальними та інформаційними ознаками. Розуміння та усунення цих бар'єрів визначають ефективність інклюзивної освіти та реалізацію рівних можливостей у навчанні.

Безбар'єрність трактують як відсутність перешкод для доступу та користування певними об'єктами, послугами, інформацією та іншими ресурсами. Соціальна безбар'єрність – це відсутність перешкод для реалізації усіх соціальних прав людини.

У науковій літературі існує декілька підходів до визначення поняття безбар'єрного освітнього середовища. Так, за визначенням Р. Вайнола, безбар'єрне освітнє середовище – це система умов, які забезпечують рівний доступ до освіти та її якість для всіх учнів, незалежно від їхніх можливостей [1].

С. Зубченко визначає безбар'єрне освітнє середовище як сукупність фізичних, інформаційних, організаційних та психологічних умов, які забезпечують повноцінне включення учнів з особливими освітніми потребами у загальний освітній процес [8].

Безбар'єрне освітнє середовище є системою умов, що забезпечує рівний доступ до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей і потреб: фізичних, когнітивних, сенсорних, емоційних, соціальних чи культурних. Це середовище ґрунтується на принципах інклюзивності та поваги до різноманітності, де всі учні мають рівні можливості для навчання та розвитку.

Загалом сучасне українське суспільство проявляє готовність подолати чимало бар'єрів, проте досягнення цієї мети вимагає значної кількості важливих кроків. Олена Зеленська, перша леді України, впроваджує рекламно-просвітницьку кампанію з безбар'єрності, підкреслюючи надзвичайну важливість створення безобмеженого суспільства для всіх [6].

Нещодавно укладена Національна стратегія створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року свідчить про зобов'язання усунути перешкоди в доступі для всіх громадян. Однак війна 2022 року призвела до перегляду пріоритетів, відтермінувавши реалізацію програми безбар'єрності [3].

Олена Зеленська визначає безбар'єрність як філософію суспільства без обмежень, де створюється комфортне середовище для всіх. Її команда, що включає представників влади і громадськості,

працює над Планом змін, спрямованим на втілення змін протягом найближчих двох років з метою зробити безбар'єрність новою соціальною нормою нашого суспільства.

Безбар'єрність спрямована на забезпечення рівних прав і свобод для усіх верств населення, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей та потреб. Важливим аспектом є соціальна безбар'єрність, яка залежить від усвідомлення та толерантності в суспільстві усієї членів. Вирішення соціальних бар'єрів, що часто виникають через стереотипи та упередження, вимагає не лише матеріальних ресурсів, але і готовності людей бути толерантними, поважати різноманітність та «інакшість».

Організація безбар'єрного освітнього середовища – це складний процес, який потребує спільних зусиль усіх учасників освітнього процесу: педагогів, батьків, учнів, а також органів влади та громадськості [3]. До основних викликів, з якими стикаються при цьому, належать: фінансові ресурси (необхідність значних коштів для адаптації інфраструктури та придбання спеціального обладнання); людські ресурси (потреба в кваліфікованих кадрах, які мають знання та досвід роботи з інклюзивною освітою); зміна ментальності (подолання стереотипів та дискримінації щодо людей з особливими потребами).

Ефективність організації безбар'єрного освітнього середовища можна оцінити за такими критеріями: рівнем доступності закладу освіти для дітей з особливими освітніми потребами; рівнем їх задоволення умовами навчання; рівнем досягнень «особливих» дітей у навчанні. Для оцінки ефективності організації безбар'єрного освітнього середовища можна використовувати такі методи: анкетування дітей з особливими освітніми потребами та їхніх батьків; спостереження за умовами навчання в закладі освіти; аналіз навчальних досягнень дітей з ООП [5, с. 146–150].

Таким чином, безбар'єрне освітнє середовище – це не лише право людей з особливими потребами, але й необхідна і важлива умова для розвитку інклюзивного та справедливого суспільства та успішної реалізації інклюзивної освіти. Воно забезпечує можливість для дітей з ООП повноцінно брати участь у освітньому процесі та легко взаємодіяти з іншими учнями. Організація такого середовища потребує значних зусиль та ресурсів, подолання усіх бар'єрів та перешкод. Водночас воно має свої значні переваги для всіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Вайнола Р. Безбар'єрне середовище закладу освіти як умова інтеграції дітей з інвалідністю. *Післядипломна освіта в Україні*. 2018. С. 104–106.
2. Коваль Л. Організація інклюзивного середовища у закладі освіти. *Інклюзивне навчання в Новій українській школі* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Тереховля, 26-27 березня 2018 р. : у 2 ч. Київ : Інтерсервіс, 2018. Ч. 1. С. 46–49.
3. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
4. «Не дитина має прилаштовуватися до шкільних умов, а школа має створити умови, необхідні для дитини»: які зміни чекають на інклюзивне навчання в Україні. URL: <https://nus.org.ua/articles/ne-dytyna-maye-prylashtovuvatysya-do-shkilnyh-umov-a-shkola-maye-stvoryty-umovu-neobhidni-dlya-dytny-yaki-zminy-cheokayut-na-inklyuzyvne-navchannya-v-ukrayini/> (дата звернення: 08.04.2024).
5. Позняк О.С. До проблеми створення інклюзивного освітнього середовища в закладах загальної середньої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Випуск 85. 2022. С. 146–150.
6. Посібник для навчання з питань соціальної згуртованості й безбар'єрного середовища в молодіжному секторі, проект 2022. URL: <https://rm.coe.int/training-manual-on-social-cohesion-and-barrier-free-environment-in-the/1680ab260e> (дата звернення: 08.01.2024).
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 08.04.2024).
8. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналіт. доп. / Зубченко С.О., Каплан Ю.Б., Тищенко Ю.А. Київ : НІСД, 2020. 24 с.
9. Shostak O., Nikolenko I., Sereda I., Pushkarova T., Potapiuk L. Formation of an inclusive approach in the education of children with special educational needs (ukrainian experience). *Conhecimento & Diversidade, Niterói*, v. 15, n. 38 Jul./Set. 2023. P. 280–305.

*Оксана Ковальчук, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ДОСТУПНІСТЬ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ

Система освіти України спрямована на посилення вивчення іноземної мови, що обумовлено євроінтеграційними процесами, а також глобалізацією всіх сфер життя. Вивчення іноземної мови має велике значення для кожної людини, у тому числі з особливими потребами. Ця тема залишається актуальною в умовах сьогодення, адже не стільки важливо дати студенту якомога більший багаж знань, скільки забезпечити його загальнокультурний, особистісний і пізнавальний розвиток, озброїти таким важливим умінням, як уміння вчитися. Проблеми, з якими стикаються студенти виникають через фізичні, психологічні, або когнітивні обмеження. Тому важливим вбачаємо визначити та проаналізувати способи доступності вивчення іноземної мови для студентів з особливими потребами.

Головним аспектом є створення сприятливого середовища, умов для навчання та розвитку, яке включає особливі навчальні приміщення та обладнання, а також підтримку з боку педагогічного колективу, студентства та адміністрації.

Викладачі іноземної мови більшості навчальних закладів володіють лише загальною методикою викладання мови, проте для ефективного навчання студентів з особливими освітніми потребами їм важливо мати спеціальні знання, щоб формувати вимову, розвивати усне мовлення, письмо, розвивати толерантне ставлення та готовність працювати з такою категорією молодих людей.

Своєю чергою аспект готовності вчитися зі своїми однокурсниками з особливими потребами, підтримувати їх, співпрацювати є ключовим для забезпечення успішного інклюзивного навчання та розвитку соціальної взаємодії.

Невід'ємною частиною інклюзії є застосування інтерактивних засобів навчання та адаптивних методик. Це певною мірою вирішує проблему доступності вищої освіти для студентів з обмеженими можливостями, адже запорукою успішного навчання таких студентів є оптимізація викладання навчального матеріалу в максимально сприйнятливих для них формах, використовуючи аудіовізуальні

матеріали, інтерактивні інтернет-ресурси та індивідуальні підходи до кожного студента.

Слушною є позиція С. Чиж щодо необхідності спрямування навчання іноземних мов учнями з особливими потребами на формування вмінь мовленнєвої поведінки в ситуаціях, що відображають комунікативну діяльність у її незмінних, природних формах [3, с. 149]. Тому завдання викладача максимально наблизити навчальний процес у природній, звичний, доступний процес комунікації, використовуючи різноманітні інтерактивні методи та засоби навчання.

Навчити студента з особливими освітніми потребами іноземної мови – це складний і тривалий процес. Існують різні категорії обмежень, які важливо враховувати для доступності викладання навчального матеріалу: з порушеннями слуху, зору, когнітивного розвитку, психічними розладами, з інвалідністю рухового апарату. В цьому аспекті важливо підібрати індивідуальний підхід до кожного і розробити власну траєкторію навчання. Для цього доцільним є дібрати необхідні ресурси, програми, які сприятимуть активному засвоєнню іншомовного матеріалу.

Застосовуючи інформаційно-комунікаційні технології, студенти з особливими освітніми потребами із задоволенням та бажанням опановують іноземну мову. Використання ігрових програм, SMART-дошки, перегляд відеофільмів, аудіо записів допомагає студентам швидше та легше запам'ятовувати запропонований викладачем матеріал. Із порушенням слуху, з розладом уваги й мовлення краще вводити новий матеріал, використовуючи наочність: презентації, електронні завдання, невеликі схеми, опорні таблиці, тексти у вигляді коміксів [3, с. 149].

При порушенні зору кожен зі студентів потребує індивідуальних адаптацій навчальних матеріалів і диференційованого викладання. Таким студентам краще вводити новий матеріал на слух. Необхідно промовляти фрази декілька разів. Це може бути робота хором (разом із викладачем), а потім повторення за ним. Під час роботи з такими студентами можна використовувати аудіо тексти, пісні іноземною мовою [2, с. 215].

Студенти з психічними та інтелектуальними порушеннями потребують нестандартних підходів: простих і чітких інструкцій, візуалізації завдань, роботи в парах чи групах для кращого запам'ятовування іноземного матеріалу [2, с. 215].

Завдання ЗВО полягає в умінні обрати такі технології, принципи й методи навчання, які сприятимуть розвитку творчості студентів, що мають проблеми зі фізичним здоров'ям, формуванню самосвідомості, а також зроблять процес навчання цікавим і захоплюючим [4].

Таким чином, проаналізувавши способи доступності вивчення іноземної мови для студентів з особливими потребами, стверджуємо, що інклюзія – це коли важливий кожен, коли усі сприяють позитивному клімату, толерантності, розвитку професійних навичок та інтересів.

Список використаних джерел

1. Соціалізація молоді з особливими освітніми потребами: кращі практики: метод. посіб. / Базиленко А., Таланчук І., Давиденко Г. та ін.; за загальною редакцією А. Базиленко. К. : Талком, 2020. 128 с.
2. Супрун М. Навчання іноземних мов студентів з особливими освітніми потребами у ВНЗ. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип 52, том 3, 2022. С. 213–218.
3. Чиж С.Г. Інтерактивні шляхи реалізації комунікативного підходу до вивчення іноземної мови дітьми з особливими потребами. *Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 75 (3). С. 149–153.
4. Щербяк Ю.А. Адаптація студентів із особливими потребами до навчання в інтегрованому освітньому середовищі. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 38. С. 188–195.

*Віктор Кошелюк, к.т.н, доцент,
доцент кафедри комп'ютерних наук,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Анастасія Шевчук, асистент вчителя,
Цуманський ліцей Цуманської селищної ради
Волинської області, смт Цумань*

ПРОГРАМНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Використання комп'ютерних технологій у процесі корекційного навчання дозволяє значно скоротити час на формування та розвиток мовних та мовленнєвих засобів, комунікативних навичок, вищих психічних функцій – уваги, пам'яті, словесно-логічного мислення,

емоційно-вольової сфери. Застосування інформаційних технологій є надзвичайно ефективними, тому що вони допомагають виконувати завдання, вирішення яких традиційними методами є недостатньо продуктивним, дозволяють коригувати функції, робота над якими раніше була важкою, або здійснювати традиційну діяльність повному. Крім того, їх впровадження у спеціальне навчання дозволяє індивідуалізувати корекційний процес, враховувати освітні потреби кожної дитини, що, зрештою, сприяє підвищенню ефективності корекційно-освітнього процесу загалом.

У зв'язку з цим особливої актуальності набувають розробка, створення та впровадження спеціалізованих комп'ютерних програм, що враховують загальні закономірності та особливості розвитку дітей з різними порушеннями [2, с. 44].

Спеціалізовані комп'ютерні засоби навчання є єдиними програмно-методичними комплексами, що підтримують корекційно-освітній процес на різних етапах, розкривають проблемні моменти в навчанні дітей і забезпечують найбільш оптимальний шлях включення даного програмного продукту в систему корекційного навчання.

Однією з переваг комп'ютерних засобів навчання є те, що комп'ютер може комплектуватись з урахуванням потреб людей з обмеженими можливостями здоров'я [3, с. 8].

У цьому напрямі ведуться різноманітні розробки.

Так, для людей з порушеннями опорно-рухового апарату можлива зміна конфігурації клавіатури, застосовується мембранна клавіатура із підвищеною чутливістю, клавіатура із збільшеними клавішами. Можуть використовуватись спеціальні пальцеві датчики.

Для людей з порушеннями слуху розроблені спеціальні комп'ютерні технології, при яких голос людини, що говорить, перетворюється на візуальні символи на екрані монітора [4, с. 64].

Для людей з порушеннями зору використовується спеціальна клавіатура з насічками на клавішах, програми, за допомогою яких озвучується інформація, так званий «Екранний читець».

Одними з перших робіт у галузі створення технічних засобів підтримки корекційного процесу стали розробки допоміжних засобів, спрямованих на формування та корекцію мовлення у дітей з порушеннями слуху та важкими мовними патологіями. Завданнями таких специфічних засобів навчання, що розробляються в процесі співпраці сурдопедагогів та інженерів, були заповнення дефіциту інформації про мовлення, за рахунок інших, більш збережених видів сприйняття, доповнення структури зворотного зв'язку за рахунок

залучення збережених аналізаторів (зорового, тактильно-вібраційного).

У 1987–89 роках корпорація ІВМ представила увазі професійних логопедів США настільну систему «Видима мова» з урахуванням персонального комп'ютера на формування та корекції фонетичної сторони мовлення. У нашій країні освоєння цієї комп'ютерної програми розпочалося у 90-х роках минулого століття. У 1991 році було адаптовано до української мови її першу версію.

Ця програма призначена для роботи як з дітьми, так і з дорослими пацієнтами, які мають певні порушення слуху (глухі та слабочуючі), але може використовуватися також і в роботі з пацієнтами із збереженим фізіологічним слухом. До цієї категорії можна віднести дітей з первинною мовною патологією в рамках дизартрії, дислалії, алалії, ринолалії та заїкуватості. Така програма є ефективною також під час роботи з дітьми, які мають вторинні порушення мовлення. Їхній основний діагноз поєднується з мовленнєвою патологією.

Автори програми запропонували новий підхід до візуалізації основних акустичних компонентів мовлення, створивши достатньо інформативні навіть для маленьких дітей графічні образи з елементами мультиплікації.

Внаслідок появи такої програми вперше стало можливим візуалізувати найбільш повний перелік базових компонентів мовлення:

- мовленнєве дихання;
- голосоутворення – наявність та відсутність голосу,
- голосознавство – тривалість фонації, інтенсивність голосу та його частотний діапазон, фонетичне оформлення мовлення [1, с. 16].

У програмі передбачено візуалізацію складової структури слова. За допомогою неї на екрані комп'ютера у доступних для дітей образах відображається процес корекції та формування таких просодичних компонентів мовлення, як голосові модуляції, виділення словесного та логічного наголосу.

Ще однією цікавою інноваційною програмою для корекції мовлення дітей є українська розробка 2006 року комп'ютерний навчально-програмний комплекс з української мови «Адаптація-Лого» – це програмний засіб, призначений для безпосереднього використання на заняттях з української мови для вдосконалення навчально-мовленнєвих навичок дітей з важкими порушеннями

мовлення. Комплекс містить розробку навчальної програми для 38 фонем сучасної української мови, кожній фонемі виділено окрему частину, яка, у свою чергу, містить певний комплекс вправ, поділений на 4 етапи, об'єднаних спільною метою, в яких реалізується розвиток мовлення учнів I класу. Комплекс «Адаптація лого» містить систему розвивальних і корекційних вправ і забезпечує їх використання на всіх етапах навчання (засвоєння, застосування та контроль знань, умінь і навичок, їх закріплення, систематизація й узагальнення).

Цікавою та ефективною у застосуванні є комп'ютерно-технологічна система Palatometer, розроблена американським дослідником Самуїлом Флетчером у 2005 р. Система призначена для діагностики та корекції порушень мовлення різної етіології для осіб різних вікових категорій [6].

Система «Палатометер» – це набір, що складається із [7, с. 67]:

- двох піднебінних пластин (SmartPalate) – ортодонтичних фіксаторів, кожна з яких містить 126 золотих датчиків-провідників і розміщується у ротовій порожнині логопеда та пацієнта (дитини, дорослого) відповідно;

- мікропроцесора (пристрій введення-виведення), що розташовується на шії дитини-логопата та налаштовує зв'язок-контакт між піднебінними пластинами логопата і логопеда, а також програмним забезпеченням (SmartPalateView) на персональному комп'ютері; цей зв'язок відображається на дисплеї комп'ютера;

- власне, програмного забезпечення (SmartPalateView) на персональному комп'ютері, що відображає мовлення (дитина-логопат промовляє звуки, програма оцінює точність роботи артикуляційних м'язів і показує прогалини на екрані, логопед одразу дає правильний зразок звуків, зокрема, демонструє саме правильну м'язову роботу, що так само доступна на екрані і для логопеда, і для дитини-логопата) та буде аудіоспектрограму піднебінно-язикових контактів людини.

У корекційній роботі між логопедом (який дає зразок артикуляції звука або групи звуків) і логопатом (відображається на екрані комп'ютера у вигляді двох палатограм) встановлюється взаємний пульсуючий кінестетичний мовленнєвий контакт. Логопед (Отримує імпульси від піднебінної пластинки та відтворює звукові зразки). Логопат кладе пластинку в рот і повторює інформацію (звуки, слова, фрази, текст), надану вчителем. На екрані комп'ютера візуально висвітлюється інформація про те, які м'язи неправильно або неадекватно використовуються під час артикуляції тих чи інших

звукових повідомлень, тобто показуються проблемні зони, на які необхідно звернути увагу. Порівняння стану фонем та м'язів є ефективним, коли логопед правильно вимовляє той самий текст, використовуючи пластину, поміщену в рот. Логопат може побачити візуальне зображення обох ротів і візуально помітити відмінності, які існують в артикуляції (рис1).

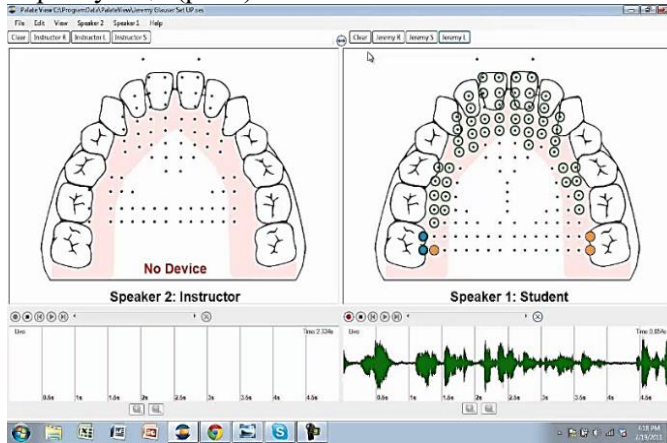

Рис. 1. Програмне забезпечення системи «Палатометр»

Перевагами цієї системи є пришвидшення корекційної роботи. Недолік – англійський інтерфейс користувача.

Ще однією українською розробкою, яку можна використовувати в корекційній роботі є комп'ютерна програма «Домашній Логопед-intellect» – це розробка, що стимулює при-стимулює природну мозкову активність за допомогою звуків високих частот – інноваційний метод відновлення мовленнєвих та інтелектуальних порушень [5].

Розробником цього програмного продукту є Влада Тарасенко. Ця програма використовується для стимуляції та корекції всіх компонентів мовленнєвої системи, зокрема основною частиною є стимуляція фонематичних процесів.

Ефективність програми підтверджується:

- збільшенням обсягу словника – дитина починає більше говорити, вживаючи нові склади чи слова;
- підвищенням якості фонематичного процесу мовлення – дитина чіткіше вимовляє і починає виправлятися під час говоріння;
- вдосконалення розуміння розмовної мови – дитина вміє

розуміти довгі фрази дорослих і правильно відповідати на складні питання;

– активізація уваги в зверненому мовленні – починає слухати казки і читати книжки з мамою, дитина стає більш зацікавленою у повсякденному спілкуванні;

– покращується моторика – дитина починає краще малювати і писати;

– покращується загальна моторика – розвиваються біг, стрибки, їзда на самокаті та велосипеді, дитина може точніше повторювати рухи дорослого;

– покращуються навички слухової пам'яті – дитина може повторити те, що почула від друзів чи дорослих [5].

Незаперечними є переваги використання інноваційних комп'ютерних програм для взаємодії педагога і дитини з особливими освітніми потребами. Але є один важливий недолік – ці програми не є безкоштовними і потребують фінансування, що не завжди можливо в умовах закладу загальної середньої освіти. Програми достатньо дорогі. Тому звичайний вчитель логопед, дефектолог не зможе собі дозволити придбати її для щоденного використання.

Але є інші можливості для взаємодії дитини з особливими освітніми потребами і педагога. Сучасні засоби інформаційно комунікаційних технологій та онлайн середовища дозволяють безкоштовно створювати власні завдання, ігрові вправи для корекційних цілей.

Одним із безкоштовних програмних засобів, які можна використовувати у школі з метою корекції є G-compris (рис.2).

Рис. 2. Вікно програми G-compris

Усі завдання розміщені за розділами. Є понад 100 вправ різного спрямування. Доступні у використанні, мають україномовний інтерфейс користувача. Є система підказок, які дозволяють дитині у разі нерозуміння виконання дати настанову або інструкцію як виконувати те чи інше завдання. Не потребує значних ресурсів комп'ютера для встановлення. Є версія для смартфонів доступна у Playmarket.

Також з метою взаємодії та підвищення мотивації дітей з особливими освітніми потребами можна використовувати завдання розроблені на платформі lerningapps. Це онлайн середовище, де є готові вправи і можливість розробляти вправи і завдання самостійно. Мова інтерфейсу – українська. Завдання доступні як на комп'ютері, так і на власному смартфоні. Всі готові завдання розміщені за розділами. З метою корекційного впливу та взаємодії з дитиною з ООП можна використовувати розділ «Психологія» (рис. 3).

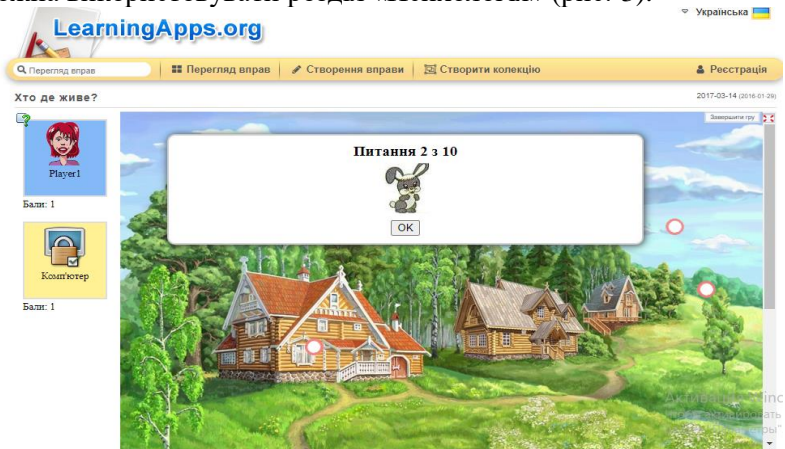

Рис. 3. Вікно онлайн середовища lerningapps

Ще одним потужним інструментом корекційної роботи та взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами є сайт Wordwall, який можна використовувати в логопедичній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. Wordwall пропонує широкий вибір інтерактивних ігор, тестів і завдань, створених на основі відповідних освітніх програм. Це дає змогу надати додатковий супровід дітям з порушеннями мовлення та забезпечити більш високий рівень логопедичної корекції.

Для логопедів цей вебсайт можна використовувати для

створення різних інтерактивних ігор, тестів та завдань, які використовуються під час логопедичної корекції. Наприклад, логопед «вгадай слово», «змінюй склади», «розмісти слова за алфавітом» тощо.

Wordwall також надає можливість створювати індивідуальні завдання з урахуванням потреб конкретних учнів з порушеннями мовлення. Наприклад, для дітей з порушенням мовлення можна створювати певні завдання, які допоможуть навчити їх правильних звуків і букв (рис. 4).

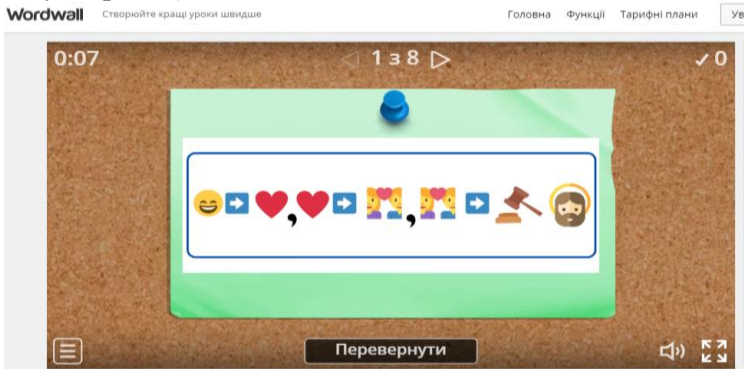
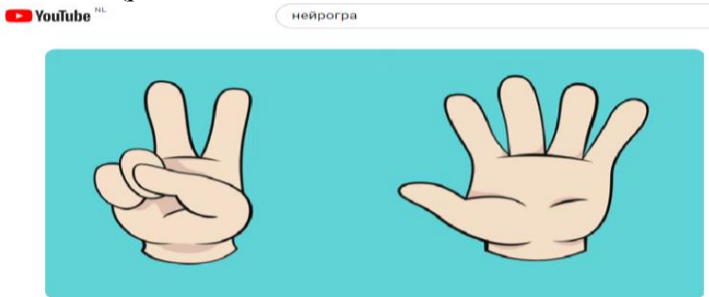

Рис. 4. Вікно середовища Wordwall

Логопед може самостійно складати різні вправи на аналогію, складання слів, вікторини, флеш-кортки тощо.

Також можна використовувати можливості каналу Youtube. На каналі є різні відео з нейроіграми для дітей, які можна використати в роботі логопеда (рис. 5).

Вправа для розвитку міжпівкульних зв'язків "Спритні долоньки" 1. нейрогімнастика

Рис. 5. Нейроігри на каналі Youtube

Отже, у практиці корекційної взаємодії вчителя та дитини з особливими освітніми потребами є низка спеціального програмного забезпечення, яке розроблене з метою корекції певних процесів. Ці інноваційні засоби мають свої переваги і є надзвичайно потрібними у процесі навчання з категорією «особливих» дітей. Однак головним їх недоліком є дороговартісність.

Проаналізовані цифрові інструменти сприяють якісній корекційній взаємодії педагога і дитини з особливими освітніми потребами, вони доступні у використанні (навчальний комплекс G-compris, онлайн середовище learningapps та сайт Wordwall). Це безкоштовні програмні засоби та додатки, з якими можна працювати як на персональному комп'ютері, так і в мобільній версії, що дуже зручно у процесі спільної роботи вчителя і «особливої» дитини.

Список використаних джерел

1. Вихристюк М.І. Особливості використання комп'ютерних технологій у логопедичній роботі. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітології*. 2018. С. 15–18.

2. Кирилчук С.М. Smart-технології в навчанні дітей з особливими потребами. *Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України* : збірник матеріалів наукової конференції. Київ : ІТЗН НАПН України, 2017. С. 42–46.

3. Методика застосування комп'ютерних технологій при навчанні дітей із вадами мовлення: опорні конспекти лекцій у схемах і таблицях з дисципліни «Методика застосування комп'ютерних технологій при навчанні дітей із вадами мовлення» для здобувачів спеціальність 016.01 «Спеціальна освіта. Логопедія», першого бакалаврського рівня вищої освіти, Ч. I. / укладач О.І. Чекан. Мукачєво: МДУ, 2022. 54 с.

4. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник /А.В. Гета, В.М. Заїка, В.В. Коваленко та ін. ; за заг. ред. Ю.Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с.

5. Тарасенко В. Високачастотна терапія. Апаратно-програмний комплекс «Домашній логопед-intellect». URL: www.tuchek.net/hft/logoped.htm (дата звернення: 05.04.2024 р).

6. Fletcher S. Palatometry, Principles and practice. URL:

<http://www.talktools.com/content/TreatmentofChildrenwithOPDSREVISED.pdf>
(дата звернення: 05.04.2024 р).

7. Sander Dromey. Inter-and Intra-Speaker Variability. A Palatometric Study. 2007. P. 66–68.

*Софія Купрійчик, ст. гр. ОПНм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Надія Савчук, к. психол.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

КОНФЛІКТИ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ

Конфлікт як явище почав існувати із появою людства – саме тоді, коли з'явилась взаємодія людей. Зазвичай термін «конфлікт» розуміють як зіткнення думок, ідей, поглядів тощо. Відповідно загальноприйнятому визначенню, конфлікти можуть виникати в будь-якій сфері людської життєдіяльності. Процес навчання тут не виняток: і в ньому присутні суперечності та конфлікти. Так, «педагогічні конфлікти – це конфлікти, що виникають на рівні міжособистісних і міжгрупових відносин у координатах освітнього простору існування суб'єктів педагогічної або навчально-виховної діяльності» [2, с. 31].

Специфіка конфліктних ситуацій у вищих навчальних закладах зумовлена тим, що студент є суб'єктом педагогічного процесу, як і науково-педагогічні працівники. Відповідно до того, хто є конфліктуючими сторонами, вирізняють міжособистісні, міжгрупові, між індивідом і групою, внутрішньоособистісні конфлікти.

Найтяжчим для вирішення, на мою думку, є конфлікт внутрішньоособистісний. Він відображає те, чи живе людина в гармонії з собою та середовищем, що її оточує. Цей конфлікт не проявляється зовнішньо, оскільки іде своєрідна «боротьба між психічними утвореннями та особистісними підструктурами: імпульсами, потребами, мотивами, цінностями, ролями, Я-образами» [4, с. 25]. Тобто відбувається зіткнення двох або більше сторін, зазвичай позитивних та негативних, у психіці одного суб'єкта. Умовно, можна сказати, що цей конфлікт у студентів проявляється між «хочу» і «не можу», «можу», але «не хочу», «не можу» і «треба»

тощо.

Найпоширенішим конфліктом у закладі вищої освіти є міжособистісний – зіткнення двох окремих особистостей. В закладі освіти найчастіше відбувається конфлікт між викладачем і студентом. Відповідно до цього розрізняють:

– конфлікти діяльності – вони пов’язані з невдалим виконанням чи невиконанням студентом певних завдань. Тоді викладач робить зауваження студенту, а той, в свою чергу, вступає з викладачем у суперечку;

– конфлікти поведінки – пов’язані з порушенням студентом правил поведінки у закладі вищої освіти та поза ним. Викладач знову ж таки висловлює незадоволення поведінкою студента. Оскільки він не може знати справжніх мотивів поганої поведінки, тому студент може проявляти свою агресивну поведінку і до нього;

– конфлікти взаємин – пов’язані з емоційно-особовими відносинами студента і викладача. На основі постійних конфліктів з конкретним викладачем формується недоброзичливе ставлення студента до нього [5].

Але потрібно наголосити, що викладачі і студенти по-різному висловлюються щодо можливих причин виникнення конфліктів між ними. Наприклад, на думку студентів, зневажливе ставлення з боку викладача, хамство, байдужість, необ’єктивність, завищені вимоги до предмета тощо – можуть бути причинами виникнення конфлікту типу «викладач – студент». На думку А. Марчук, найчастіше конфлікти такого типу виникають через несправедливе оцінювання одного студента чи групи студентів з боку викладача [3, с. 282].

На думку самих викладачів, конфлікти між ними та студентом «найчастіше виникають унаслідок порушення дисципліни на парі та невчасно виконаних навчальних завдань» [3, с. 282]. Але такі дії студента, як: невідвідування навчальних занять або постійне запізнення на них, списування, порушення дисципліни на парах, агресивне спілкування, проявлення грубості чи неповаги до викладача також ініціюють конфліктні ситуації.

До міжособистісних конфліктів також належать конфлікти між здобувачами вищої освіти («студент – студент»). Дослідники вважають його «достатньо специфічним видом конфлікту» [2, с. 32].

Найчастіше конфлікт між студентами виникає через спробу одного з них отримати певний статус чи лідерство в своїй групі. Звідси з’являється і особиста неприязнь одного студента до іншого.

Але, здебільшого, такі конфлікти відбуваються тільки на початку навчання у закладі вищої освіти. У старших курсах конфлікти між студентами зводяться до мінімуму, оскільки вони вже адаптувались до нового місця навчання і стараються уникати або, принаймні, по-іншому ставитись до конфліктних ситуацій.

Очевидно, що конфлікти можуть відбуватись і в педагогічному колективі («викладач – викладач»). Н. Волкова у своєму дослідженні навела чималу кількість причин виникнення конфліктів у педагогічному колективі закладу вищої освіти. Найважливішими з них, на нашу думку, є:

- «розбіжності між старшим і молодшим поколіннями викладачів на кафедрі;
- конфлікт цілей, інтересів, ціннісних орієнтацій; відмінності у взаємних очікуваннях;
- надмірна завантаженість викладачів роботою і необхідність одночасного виконання різноманітних обов'язків;
- негативний соціально-психологічний клімат у педколективі, відчуття образи і залежності;
- нетерпимість, нетактовність у спілкуванні один з одним, професійна деформація особистості педагога;
- необ'єктивність оцінювання роботи викладача, перебільшення здобутків одних викладачів і недооцінювання інших» [1, с. 116].

Оскільки причин виникнення конфліктів між викладачами існує набагато більше, конфлікти такого типу вважаються значно складнішими в порівнянні з конфліктами між студентами.

Поруч, з вище наведеними видами конфлікту, існує ще один досить поширений тип конфлікту – між особистістю і групою. Такі конфлікти пов'язані, здебільшого, з порушенням правил/норм групи однією конкретною людиною. Найдоцільніший приклад конфлікту типу «студент – академічна група» наведений у дослідженні Стахової О. та Українець Н.: «студенти звикли завжди готувати всі питання семінару на пару, але один їх одногрупник відмовляється це робити й схиляє інших розділити питання. Це викликає незадоволення з боку більшої частини групи, бо якщо працювати в такому режимі, рівень знань буде низьким» [6]. Сюди також можна віднести конфлікти типу «викладач – адміністрація закладу», «студент – академічна група», «староста групи – академічна група», «викладач – академічна група» тощо. Знову ж таки, наведений конфлікт між викладачем і групою можливий через необ'єктивне оцінювання когось з групи.

Саме в такому випадку вирішальну роль відіграє група, оскільки це об'єднана сила, яка виражає єдину позицію, а саме незгоду з оцінюванням викладача, і яка може вплинути на вирішення конфлікту через розмову із самим педагогом або зверненням до адміністрації закладу. Зрозуміло, що вирішення конфліктів між індивідом і групою завжди потребує відкритого спілкування, тому тут головне прислухатися до думок і поглядів інших учасників групи.

Серед конфліктів, які існують у вищому навчальному закладі, варто назвати і міжгруповий конфлікт. Це протиріччя, які виникають між окремими групами людей, але також сюди відносять конфлікти окремих членів цих груп між собою, наприклад – конфлікти академічної студентської групи з окремими представниками адміністрації закладу (кафедри, деканату, ректорату тощо) або конфлікти між студентськими групами. Саме такі конфлікти негативно впливають на атмосферу в самому закладі освіти, і відповідно на якість навчання, оскільки вище наведені групи є найважливішими в системі вищої освіти.

Отже, як бачимо, конфлікти є невід'ємною частиною освітнього процесу в закладі вищої освіти. Педагогічний конфлікт розглядається як протиріччя, які виникають у суб'єкт-суб'єктних відносинах. Оскільки кожен суб'єкт навчального процесу має різні цілі, потреби, погляди, очікування то відповідно це призводить до суперечок та розбіжностей між ними. Найчастіше виникають, все таки, конфлікти між викладачем і студентом, між студентами, між викладачем і групою студентів та між студентом та студентською групою. Але варто розуміти, що важливою є не тільки сама наявність конфліктів, але й спосіб їх вирішення. Оскільки ефективне вирішення конфліктів різних типів допоможе зміцнити взаємини в університетській спільноті та створити позитивну атмосферу в закладі вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Волкова Н.П. Конфлікти у педагогічному колективі закладу вищої освіти: причини виникнення та шляхи запобігання. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2019. № 1 (17). С. 113-123.

2. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Конфлікти в освітньому середовищі: діагностика та практика вирішення : навчально-методичний посібник. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 92 с.

3. Марчук А.А. Особливості виникнення конфліктів між

викладачами та студентами у процесі професійної підготовки та шляхи їх розв'язання. *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 29-30 березня 2018 р.). Харків : ТОВ «Цифра принт», 2018. С. 281-283.

4. Пасечник Д.Є. Способи вирішення конфліктів у студентських групах : кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «магістр». Херсон : ХДУ, 2020. 99 с. URL: http://ekhsuir.kspu.edu/bitstream/handle/123456789/12706/Pasechnik%20D_fps_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 04.04.2024).

5. Педагогічні конфлікти: види, причини виникнення. *Studentam.net.ua. Курсові та дипломні роботи* : веб-сайт. URL: <https://studentam.net.ua/content/view/2292/97/> (дата звернення: 03.04.2024).

6. Стахова О.О., Українець Н.С. Конфлікти у студентському середовищі та шляхи їх запобігання. *Наукова думка сучасності і майбутнього* : матеріали XVIII Всеукр. практ-пізн. інтернет-конф. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/48-visimnadsyatavseukrajinska-praktichno-piznavalna-internet-konferentsiya> (дата звернення: 02.04.2024).

*Ангеліна Лук'янчук, ст. гр. ОПНМ-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Лілія Потапюк, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Інклюзивний туризм є не лише важливою галуззю туристичної індустрії, але й важливою складовою соціального розвитку сучасного суспільства. Забезпечення доступу до туристичних можливостей для людей з обмеженими можливостями є не лише моральним імперативом, але і економічно обґрунтованою стратегією, спрямованою на створення справедливого та інклюзивного суспільства. Україна, як країна зі своїми унікальними природними та культурними ресурсами, має великий потенціал у розвитку інклюзивного туризму.

Інклюзивний туризм – це не лише нова галузь туристичної індустрії, а й важлива складова сучасного соціального розвитку. Україна, як і багато інших країн, активно впроваджує концепцію інклюзивного туризму, спрямовуючи зусилля на створення умов для того, щоб кожна людина мала можливість насолоджуватися подорожами та відкривати нові горизонти.

Станом на 2023 р. в Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю та за інформацією Міністерства соціальної політики приріст людей з інвалідністю за півтора року сягнув приблизно 300 тисяч [1]. Такий ріст показників безпосередньо спричинений війною, через що багато мирних та військових зазнали тяжких поранень, що негативно відобразилося на їхніх можливостях, обмеживши їх. Що характерно частка людей молодого, працездатного віку – на жаль, прогресивно збільшується.

Дослідники розглядають туризм для людей з інвалідністю не тільки з погляду реабілітації та лікування, а й із позиції рекреації, відпочинку, активного туризму. Фахівцями також вживаються такі поняття, як «туризм для людей з особливими потребами», «туризм для людей з обмеженими фізичними можливостями».

Перш за все важливо визначити основні принципи інклюзивного туризму, що полягають у створенні доступних умов для людей з різними видами обмежень, таких як фізичні, ментальні, соціальні або економічні. Україна зосереджується на впровадженні безбар'єрного середовища, включаючи підготовку інфраструктури, тренування персоналу та розвиток програм і послуг, спрямованих на потреби різних груп туристів.

Однією з ключових особливостей розвитку інклюзивного туризму в Україні є розмаїття природних і культурних ресурсів. Країна володіє унікальними природними ландшафтами, історичними пам'ятками, а також багатою культурною спадщиною. Розвиток інклюзивного туризму надає можливість усім туристам, незалежно від їхніх обмежень, насолоджуватися цими багатствами та збагачувати свій досвід подорожей.

Інклюзивний туризм в Україні виявляється не лише у створенні доступних умов для подорожей, але й у розробці спеціальних маршрутів, спрямованих на реабілітацію людей з інвалідністю та поглиблене знайомство з культурними традиціями країни. Ці маршрути сприяють не лише розширенню світогляду та гармонізації внутрішнього стану, а й самореалізації через участь у різноманітних

заходах, таких як квести, тренінги, екскурсії, майстер-класи, арт-реабілітації та інші. Важливо враховувати особливості розвитку інклюзивного туризму в регіональному контексті. Україна має різні регіони з власними характеристиками та особливостями. Наприклад, у містах можуть бути важливіші адаптовані маршрути та послуги, тоді як в сільській місцевості акцент може бути зроблений на екологічний туризм та агротуризм.

Наприклад, проєкт «Карпати для всіх» пропонує інклюзивний підхід до туризму в горах, де розробляються маршрути з урахуванням потреб людей з обмеженими можливостями. Також варто відзначити ініціативу у Кропивницькому, де місцевий дендропарк створює спеціальні маршрути для людей з інвалідністю, Державний дендрологічний парк «Олександрія» у м. Біла Церква, де створено відповідні умови для людей з обмеженими можливостями, Акваторії на березі Чорного моря, де активно розвивалася цивільна інфраструктура, а також м. Львів, де реалізуються екскурсійні тури людей з вадами слуху [3].

Не менш важливою є робота зі стимулюванням самостійності та розвитку творчих здібностей. Наприклад, участь студентів з інвалідністю в розробці та захисті проєктів інклюзивного туризму підкреслює, що ця сфера не лише дозволяє активно проводити час, але й стимулює науково-пошукову та пізнавальну діяльність.

Дані ініціативи не тільки розширюють можливості для людей з інвалідністю, але й сприяють побудові більш інклюзивного суспільства, де кожна особа має рівні права та можливості на відпочинок та самореалізацію.

Не менш важливою складовою є партнерство між громадським сектором, державними органами та бізнесом. Співпраця цих суб'єктів дозволяє ефективно впроваджувати інклюзивні ініціативи та розробляти різноманітні спеціалізовані програми та послуги. Наприклад, спільні проєкти місцевих органів влади та громадських організацій спрямовані на адаптацію різних туристичних маршрутів та об'єктів до потреб і можливостей людей з особливими освітніми потребами.

На сьогодні перспективними напрямками розвитку туризму для людей з обмеженими можливостями є декілька ключових напрямків:

– лікувально-оздоровчий туризм, що спрямований на покращення здоров'я та фізичного самопочуття та включає в себе термальні курорти, спа-центри, медичні тури, де люди можуть

отримати як лікувальні, так і профілактичні процедури;

– культурно-пізнавальний туризм, який розширює можливості для вивчення культурної спадщини, історії та мистецтва. Включає в себе екскурсії до культурних пам'яток, музеїв, театральних вистав та інших подій, які допомагають розширити світогляд;

– сімейно-молодіжний туризм, що зорієнтований на організацію туристичних маршрутів та програм для сімей з дітьми з обмеженими можливостями. Включає в себе розваги, екскурсії та ігри, які підходять для усіх членів сім'ї;

– професійно-трудоий туризм, що спрямований на розвиток професійних навичок та можливостей для занять різноманітними видами діяльності під час подорожей. Включає в себе стажування, навчальні курси, майстер-класи та інші форми навчання.

– неолімпійська фізично-спортивна діяльність, що спрямована на розвиток спортивних та фізичних можливостей для людей з обмеженими можливостями, які не бажають або не можуть займатися олімпійськими видами спорту. Включає в себе адаптивні види спорту, фітнес, рекреаційні заняття та інші активності [2].

Для успішного розвитку інклюзивного туризму в Україні необхідно створити відповідну інфраструктуру, яка б забезпечувала доступність та комфортні умови для людей з особливими освітніми потребами та включала б такі складові:

- безбар'єрний доступ,
- адаптовані приміщення,
- спеціальні транспортні засоби,
- інформаційна підтримка,
- тренінг персоналу,
- доступні розважальні та культурні програми,
- медичне обладнання та підтримка.

Центрами реалізації таких програм мажуть стати як великі міста, так і малі села, узбережжя морів чи Карпати.

Розвиток інклюзивного туризму в Україні вимагає комплексного підходу, спрямованого на створення доступних умов для всіх туристів. Це вимагає співпраці різних суб'єктів, врахування регіональних особливостей та активного впровадження інноваційних підходів. Інклюзивний туризм має потенціал не лише зробити подорожі доступними для всіх, а й збагатити культурний і соціальний ландшафт країни, сприяючи більшому розумінню та толерантності.

Список використаних джерел

1. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю. URL: <https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudef-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 1.04.24).
2. Войтовська А.І. Особливості інклюзивного туризму. *Народна освіта*. 2017. Вип. 3. С. 22– 26.
3. Карбовніченко К.А. Розвиток інклюзивного туризму. Одеса, 2022. 47 с.

*Алла Мартинюк, к.пед.н., доцент,
завідувач кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ВИКЛАДАННЯ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Одним з основних завдань розвитку вищої освіти в Україні є забезпечення функціонування ефективної системи інклюзивної освіти, яка передбачає врахування потреб і можливостей кожного здобувача освіти незалежно від особливостей його психофізичного розвитку.

Такою проблемою займалися як зарубіжні дослідники (Е. Данієлс, А. Конопльова, Дж. Лупарт, М. Малофєєв, В. Олешкевич, К. Стаффорд, В. Трофімова, Bunch, J. Deppeler, D. Harvey, Karagiannis, T. Loreman, Peck, Rioux, Stainback, Staub, Strully, Valeo та ін.), так і вітчизняні (Засенко, Т. Ілляшенко, А. Колупаєва, М. Матвєєва, С. Миронова, В. Синьов, В. Тарасун, О. Чопік, А. Шевцов та ін.).

Як показує практика, всі викладачі використовують нині інтерактивні методи з метою активізації пізнавальної діяльності здобувачів освіти. Вважаємо доцільним розглянути саме ті методи і технології, які можна застосовувати з метою формування колективу інклюзивного середовища.

Для розв'язання вирішення гострих суперечливих питань із залученням всіх здобувачів до вирішення проблеми варто використовувати метод роботи у малих групах – «Коло ідей». Студенти об'єднуються у групи, їм пропонується виконати одне і те саме завдання, яке складається з кількох питань чи позицій. Для його виконання виділяється час. Потім учасники навчання по черзі озвучують один аспект обговорюваної проблеми до тих пір, поки ідеї не вичерпуються. Заключним етапом є написання на дошці списку

представлених ідей [3].

Для розвитку навичок спілкування, вдосконалення вміння дискутувати у малій групі можна використовувати метод «Акваріум». Здобувачів об'єднують у групи по 5–6 осіб і пропонують їм ознайомитись із завданням. Одна група займає місце у центрі аудиторії, утворивши коло. Група у центрі отримує завдання прочитати отриманий текст вголос, за допомогою методу дискусії обговорити його у групі, прийняти спільне рішення за 3-5 хвилин. Решта студентів утворюють навколо них групу слухачів, спостерігають, чи дотримуються учасники навчання у колі правил дискусії. Після закінчення обговорення група займає свої місце, а ситуацію аналізують уже всі разом [3].

Використання методу «Мікрофон» дозволяє студентам викласти свою думку швидко, по черзі відповідаючи на запитання викладача, або висловити власну думку чи позицію при обговоренні ситуації.

З метою вдосконалення вміння студентів дискутувати можна використати методи «Прес», метод дебатів. За допомогою цих методів здобувачі вчаться формулювати і обґрунтовувати власні думки з дискусійного питання аргументовано, стисло, переконливо з наведенням прикладів, а також узагальнювати і чітко висловлювати власну позицію.

Метод мозкового штурму застосовується для колективного обговорення одного питання. Визначивши проблему, здобувачі по черзі висловлюють свої думки щодо її розв'язання, які записує викладач на дошці. Потім знаходять спільне рішення стосовно варіанту її розв'язання. Цей метод формує вміння висловлювати свої думки, сприяє розвитку аналітичних здібностей

Використання інтерактивних методів та технологій допомагає стати активнішими, впевненішими у собі, брати участь в дискусіях, працювати в команді, виступати перед аудиторією, комунікувати між собою та доводити свої думки.

Список використаних джерел

1. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання Х.: Основа, 2003. 80 с.
2. Скрипник Т. Розвиток особистості в процесі інтеграції дитини з особливими потребами. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* : наук.-метод. зб. К. : Контекст, 2000. С. 32–34.

3. Чопік О.В. Роль іштерактивних методів у формуванні колективу інклюзивного класу. *Актуальні питання корекційної освіти*. Випуск № 7. 2016. URL: <https://aqce.com.ua/vypusk-7-t-1-t-2/chopik-ov-rol-interaktivnih-metodiv-u-formuvanni-kolektivu-inkluzivnogo-klasu.html> (дата звернення: 03.04.2024).

*Вікторія Мельник, ст. гр. ПС-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Надія Савчук, к.психол.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Актуальною проблемою сучасної української освіти є забезпечення умов, які б сприяли активному та повноцінному розвитку особистості дитини із врахуванням індивідуальних особливостей. У цьому контексті відповідно до принципів гуманізму значної уваги потребує вивчення поведінки дітей з особливими освітніми потребами (далі – діти з ООП). В низку складових поведінки таких дітей входить агресивність, яка постає серйозною психологічною та соціальною проблемою сьогодення і потребує посиленої уваги.

У цьому випадку важливим завданням освітян є не тільки забезпечити дітям з ООП доступ до навчання та повноцінну взаємодію з однолітками, а й сприяти індивідуальному підходу та можливостям психологічної корекції.

Проблема агресивності дітей завжди турбувала психологів та педагогів, адже такі аспекти поведінки заважають навчальному та виховному процесу. Особливо якщо розглядати дітей із особливими освітніми потребами, агресивність яких виступає як спосіб повідомлення про свої потреби, самозахисту та зменшення внутрішньої напруги.

Агресивність дітей, зокрема із особливими освітніми потребами та її психологічну корекцію вивчали такі українські та зарубіжні вчені: О. Бовть (дослідження агресивних реакцій дітей та способи її корекції), М. Боришевський, С. Кравчук, А. Бандура, О. Байєр, Л. Берковіц, Р. Уолтерс (особливості агресивних проявів),

О. Запухляк, В. Іванова, С. Максименко, К. Ізард, (роль емоційного розвитку дитини у корекції агресивних проявів поведінки), І. Іванова, В. Ляшенко (організація професійної діяльності психолога в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі) та інші.

Термін «діти з особливими потребами» вперше був використаний британською дослідницею М. Уорнок, головою Комітету з питань освіти дітей та молоді з інвалідністю. Поступово поняття «особливі освітні потреби» розширилось, а Міжнародний стандарт класифікації освіти в країнах ЄС дає йому таке визначення: «особливі освітні потреби – це потреби, що мають особи, навчання яких потребує додаткових ресурсів» [3, с. 22].

Поняття «діти з особливими освітніми потребами» охоплює всіх дітей, чиї освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. Проаналізувавши наукову літературу з цього питання, ми вважаємо, що прийнятим є поділ дітей з особливими освітніми потребами на такі категорії: діти з особливостями психофізичного розвитку; діти з порушеннями здоров'я; діти із соціально вразливих груп; обдаровані діти.

Відповідно до нашої теми, зазначимо такі чинники агресивної поведінки дітей з особливими освітніми потребами [2]:

1. Чинники обумовленні психофізіологічними особливостями: органічні ураження головного мозку; порушення нормального розвитку вищих психічних процесів; труднощі в емоційній сфері (підвищена збудливість або інертність); психофізіологічні особливості, що властиві певному віку.

2. Психологічні чинники: наявність психотравмуючих обставин чи подій; хронічне почуття тривоги, внаслідок постійних невіршуваних труднощів; невідповідність бажань та можливостей, що призводить до фрустрації; незадоволеність собою, нестійкість самооцінки; афектнозагострений тип реагування; сенсорна перевантаженість тощо.

Розглянемо детальніше сенсорну перевантаженість як одну із основних причин агресивної поведінки у дітей з особливими потребами. Більшість дітей з особливими освітніми потребами мають особливу чутливість до зовнішніх подразників (звуки, світло, дотики тощо). Їхні сенсорні системи можуть функціонувати як на гіперчутливому рівні, що може спричиняти неприємні болісні відчуття, так і на гіпочутливому рівні, що спонукає дитину шукати

сенсорне підкріплення. Коли гіперчутлива дитина отримує занадто багато інтенсивних сенсорних подразників, це може викликати перезбудження, страх, стресову реакцію, яка провокує агресивну поведінку. Під час такого сенсорного навантаження дитина може кричати, проявляти аутоагресію, бити інших людей або проявляти інші агресивні дії, таким чином намагаючись позбавитися внутрішнього напруження [1].

У контексті нашої теми варто виокремити порушення, які стосуються більш психічної складової та безпосередньо впливають на поведінку дитини. Зауважимо, що саме діти із мовленнєвими та емоційно-вольовими порушеннями, а також діти з розладами аутистичного спектру часто вдаються до агресивних дій, тому детальніше проаналізуємо основні причини виникнення агресії у таких дітей:

I. Діти із порушеннями мовлення: ставлення до свого мовленнєвого дефекту (уникнення мовлення, мовленнєвий негативізм); супутні розлади поведінки; підвищена емоційна стомлюваність; нездатність повідомити про свої потреби; надання переваги невербальним формам комунікації (заплакати, закричати, вдарити, забрати іграшку тощо); булінг зі сторони однолітків, дорослих; постійні невдачі в ігровій діяльності та навчанні.

II. Діти із емоційно-вольовими порушеннями: порушення емоційної саморегуляції; низький рівень засвоєння навичок емоційного та соціального інтелекту; внутрішнє напруження; низька самооцінка; завищені вимоги дорослих, як до нормотипових дітей; труднощі у міжособистісній комунікації; фрустрація у спільній грі.

III. Діти із розладами аутистичного спектру: переважання збудження над гальмуванням; імпульсивність внаслідок панічних реакцій (страху); внутрішня напруга; гіпо-/гіперчутливість; демонстративна поведінка; зміна звичного життєвого стереотипу; фруструюча ситуація; низька самооцінка; ускладнення способів адаптації; незадоволення потреб.

Провівши спостереження за дітьми у навчальному закладі освіти, ми виділяємо такі форми прояву агресії у дітей з особливими освітніми потребами: агресія як спосіб привернення уваги; агресія як самозахист; агресія як спосіб комунікації; агресія як зменшення внутрішньої напруги. Спробуємо розглянути ці форми більш детальніше.

Агресія як спосіб привернення уваги виступає основним

засобом сповістити про свої потреби, як фізіологічні, так і соціальні. Часто буває, що через брак уваги зі сторони дорослих, діти проявляють агресію у вигляді криків, кидання іграшками, самоушкодження. Також для цих дітей характерний негативізм та протестна поведінка.

Агресія як самозахист може виявлятися як у фізичній, так і у вербальній формі. Відповідно до теми нашого дослідження зауважимо, що до агресії як самозахисту особливо схильні гіперчутливі діти, які відчувають сенсорну перевантаженість. Це проявляється у вигляді неконтрольованої поведінки, завдання шкоди собі та іншим.

Для дітей із порушеннями мовлення характерна агресія як спосіб комунікації, адже такі діти надають перевагу невербальним засобам спілкування, в тому числі негативним (штовхання, бійки, крики, кидання іграшками тощо).

Агресія як зменшення внутрішньої напруги характерна всім дітям як нормотиповим, так і з особливостями розвитку. Окремо звернемо увагу на дітей із порушеннями мовлення, адже для них фізична агресія виступає наслідком нездатності висловити невдоволення та злість словесно. Тому постає необхідність розвитку навички безпечним та соціально прийнятним способом висловлювати агресію. Для цього існує безліч ігор та вправ для дітей, які допомагають відреагувати агресію та знімати напругу у дітей з порушеннями мовлення.

Отже, аналіз агресивної поведінки дітей з особливими освітніми потребами підтверджує необхідність врахування індивідуальних особливостей кожної дитини, впровадження ефективних стратегій взаємодії, сприяння психосоціальному розвитку та адаптації «особливих» дітей.

Список використаних джерел

1. Крамаревич О. Симптоми порушення функціонування тактильної сенсорної системи та чіткі рекомендації щодо розвитку тактильної системи вашої дитини. *Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр № 3»*. URL: <https://mmr3.irc.org.ua/news/20-43-58-11-03-2020> (дата звернення: 06.04.2024).

2. Слозанська Г., Бураковська, Н. Дослідження агресивної поведінки дітей молодшого шкільного віку з порушеннями психофізичного розвитку. *Social Work and Education*, 2022. Vol. 9, n. 4.

Р. 551-567.

3. Царькова О., Прокоф'єва О., Варіна Г. Порушення психофізичного розвитку дітей з особливими освітніми потребами: нозологія, психолого-педагогічний контекст. Довідник для педагогічних працівників і батьків, які виховують дітей з особливими освітніми потребами, 2019. С. 18–82.

*Галина Мельник, ст. гр. ОПНм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Науковий керівник: Лілія Потапюк, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЗДОРОВ'Я УЧНІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Важливим стратегічним напрямом 12-річної загальної середньої школи є вирішення проблем комплексної реалізації оздоровчої функції шкільної освіти, забезпечення фізичного й духовного здоров'я учнів [1, с. 7]. До нових соціальних функцій освіти слід віднести й соціально-терапевтичну, що покликана значно підвищити рівень готовності особистості випускника до успішної життєдіяльності в складних умовах соціального середовища, попередження нервово-психічних і соматичних захворювань та виникнення залежностей від психотропних речовин через оздоровлення психіки людини в цілому, розвиток її особистісних якостей, які потрібні для гармонізації соціальних зв'язків і збереження здоров'я [2, с. 12]. У наш час дитина повинна мати можливість пізнати себе, особливості людського організму, основні засоби здорового способу життя, запобігання різним захворюванням, шкідливим звичкам; уміти керувати своїм здоров'ям, що дасть їй шлях до повноцінного життя [3, с. 23]. Сьогодні дуже важливо під час навчання в школі навчити дитину самій піклуватися про власне здоров'я, сформувані в неї установки на підтримку власного здоров'я без застосування медикаментозних засобів [4].

Як зазначалося вище, сьогодні в Україні спостерігається вкрай важка ситуація стосовно здоров'я сучасної молоді. Окрім багаточисельних захворювань учнів (захворювань органів дихання,

органів зору, органів травлення, серцево-судинні захворювання, гіподинамія тощо), значно зросли показники погіршення психічного й духовного здоров'я школярів. У наш час нервово-психічні відхилення зафіксовано у 88 % дітей [5]. Переважна більшість сучасних підлітків втратила гуманістичні орієнтири, спрямованість до духовного зростання, сенс та цінність життя. Підтвердженням вищесказаного може слугувати й той факт, що сьогодні серед найбільш поширених причин загибелі дітей є самогубство [3, с. 24].

Такі показники здоров'я школярів можна пояснити не лише впливом різних негативних чинників, але, перш за все, недостатньою увагою до питань здорового способу життя дітей і дорослих [5]. У наш час курить кожен п'ятий п'ятикласник, майже половина восьмикласників і біля 60 % випускників шкіл. Серед споживачів першого наркотику – тютюну – 6–8 % дітей молодших класів та навіть дошкولات. Четверть восьмикласників мають чітку орієнтацію на алкогольні напої, половина з них домінує серед випускників, третина підлітків піддається ранній алкоголізації. За останні роки кількість осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби і психотропні речовини, в Україні подвоїлась і у 2021 році становила 107,1 тис., з яких 5,4 тис. – неповнолітні, що створює безпосередню загрозу генофонду нації [3, с. 24]. Усе це говорить про жахливе становище сучасної молоді – майбутнього нашої держави.

Погоджуючись з А. Еркеновою, зазначимо, що відсутність сформованості в школярів культури здоров'я є однією з головних причин того, що більшість з них не мають уявлення про формування, збереження і зміцнення здоров'я, а також спрямованості на ведення здорового способу життя [6].

У нашому розумінні «Культура здоров'я школяра – це інтегроване утворення особистості, що виявляється в її мотиваційній, теоретичній і практичній підготовці до формування, збереження та зміцнення свого здоров'я у всіх його аспектах (духовному, психічному й фізичному) та розумінні здоров'я як цінності» [7, с. 54].

Спираючись на наукові нароби вчених, які приділяли увагу питанням формування культури здоров'я особистості взагалі (О. Ахвердової, Г. Кривошеєвої, С. Лебедченко, В. Магіна, В. Скуміна та ін.) і школярів зокрема (В. Горашука, С. Кириленко, Ю. Мельника та ін.), запропонували власну модель формування культури здоров'я учнів в умовах сучасної школи (рис. 1).

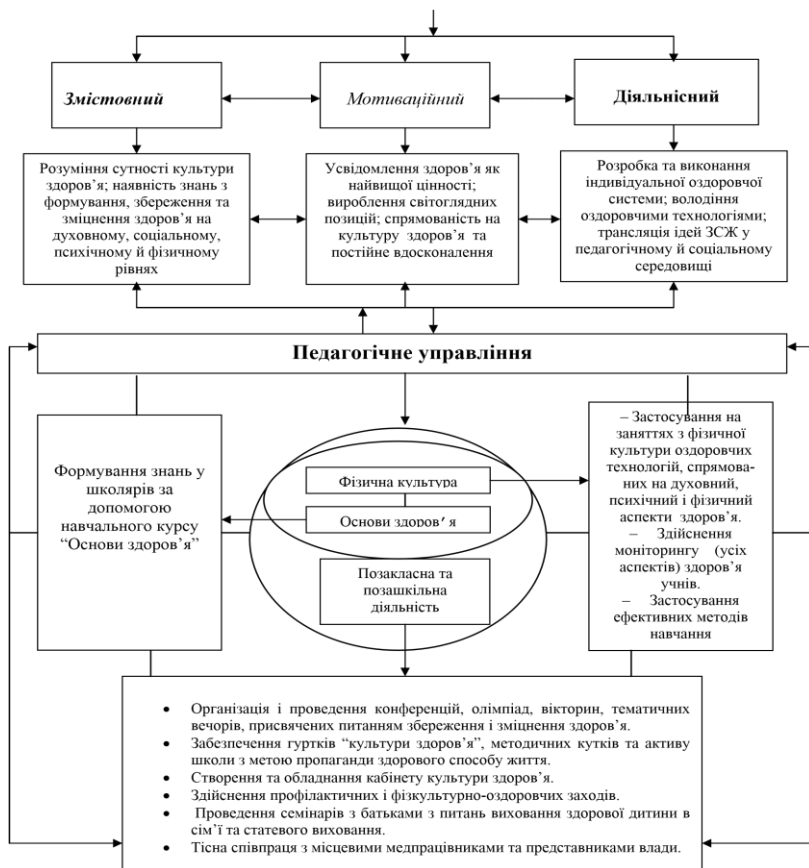

Рис. 1. Процесуальна модель формування культури здоров'я учнів в умовах сучасної шкільної освіти

Як видно з рис. 1, модель вміщує в собі структурні компоненти формування культури здоров'я школярів, а також педагогічне управління виховання здорових учнів в умовах сучасної шкільної освіти.

До структурних компонентів моделі були віднесені наступні: змістовний, мотиваційний та діяльнісний. Наведемо стисло характеристику кожного з них окремо.

Змістовний компонент являє собою усвідомлення учнями сутності культури здоров'я, пізнання та засвоєння за весь період навчання у школі певного обсягу знань, умінь і навичок з формування, збереження й зміцнення здоров'я на духовному, психічному та

фізичному рівнях

Мотиваційний компонент включає в себе: розуміння школярем здоров'я як найвищої цінності; вироблення світоглядних позицій відповідно до кращих ідеалів надбаних людством впродовж століть; свідоме прагнення до повноцінного щасливого життя; спрямованість особистості школяра до культури здоров'я; бажання бути творцем свого сучасного й майбутнього; прагнення постійного вдосконалення, а також зростання в духовному, соціальному, психічному й фізичному планах.

Діяльнісний компонент характеризується виконанням та трансляцією ідей здорового способу життя у соціальному середовищі; засвоєнням школярем на практиці оздоровчих технологій, спрямованих на всі аспекти здоров'я (духовний, психічний та фізичний); побудовою, виконанням та удосконаленням протягом навчання у школі власної оздоровчої системи.

Зазначимо, що подані компоненти культури здоров'я не є чимось окремим, а, навпаки, доповнюють одне одного та є єдиним цілим.

Слід зазначити, що навчання учнів молодших класів (1–4 класи) відзначається певною специфікою й ускладненнями. Це пов'язано з новим соціальним середовищем у яке попадає дитина, що як наслідок й виступає для неї стресогенним фактором. Підвищення психічного напруги дитини достатньо сильно впливає на її здоров'я як у фізичному так й у психічному та духовному планах. У зв'язку з цим дитина потребує особливої уваги з боку учителя. Педагог, враховуючи зазначене вище, повинен виявити ті проблеми, які виникли у дитини, можливі відхилення у здоров'ї і, враховуючи індивідуальні особливості учня, допомогти йому у підборі відповідних оздоровчих технологій, а також здійснювати контроль за їх правильним застосуванням.

Важливим у формуванні культури здоров'я школярів є також здійснення моніторингу всіх аспектів здоров'я учнів протягом усього періоду навчання в загальноосвітньому закладі. Здійснення безперервного дослідницького процесу стану здоров'я вихованців дасть змогу простежити його динаміку, і на цій основі здійснювати індивідуальний підхід для підбору найбільш сприятливих оздоровчих технологій, що є особливо важливим у побудові індивідуальної оздоровчої системи кожного школяра.

Незважаючи на те, що фізична культура дуже повільно, але

набирає оздоровчої спрямованості, у вищевказаних рекомендаціях наголошується, що в школах й досі вкрай погано організована оздоровча та фізкультурнооздоровча робота [6].

Зауважимо, що правильно організована фізкультурно-оздоровча робота має дуже важливе значення у формуванні культури здоров'я школярів. Таким чином, наступною й необхідною умовою формування культури здоров'я учнів у середній загальноосвітній школі є організація позакласної діяльності оздоровчого спрямування.

Спираючись на запропоновані В. Горашуком концептуальні основи, до позакласної діяльності, спрямованої на формування культури здоров'я школярів, ми відносимо:

- організацію й проведення конференцій, олімпіад, вікторин, тематичних вечорів, присвячених питанням формування, збереження і зміцнення здоров'я;

- забезпечення гуртків «культури здоров'я», методичних кутків та активу школи з метою пропаганди здорового способу життя;

- створення та обладнання кабінету культури здоров'я;

- здійснення профілактичних і фізкультурно-оздоровчих заходів;

- проведення семінарів з батьками з питань виховання здорової дитини в сім'ї та статевого виховання;

- тісна співпраця з місцевими медпрацівниками та представниками влади.

Таким чином, за допомогою якісного викладання навчального курсу «Основи здоров'я», застосування на заняттях з фізичної культури оздоровчих технологій, здійснення позакласних та позашкільних заходів, переважно спрямованих на всебічне оздоровлення школярів сучасний учитель має можливість повною мірою сприяти вихованню повноцінної здорової молоді, формувати в неї високий рівень культури здоров'я.

Список використаних джерел

1. Інформаційні матеріали щодо стану здоров'я дітей в Україні та основних чинників, які впливають на його збереження. *Інформ. зб. М-ва освіти і науки України*. 2022. № 15 – 16. С. 23–25.

2. Основи здоров'я: Програма предмета для середньої загальноосвітньої школи (5–9-ті класи). *Здоров'я та фізична культура*. 2025. № 13–14. С. 3–20.

3. Шиян Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Частина I. Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2021. 272 с.

4. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів (12-річна школа). Фізична культура. 5–12 класи. *Фізичне виховання в шк.* 2025. № 2. С. 9–21.

5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у новому 2021/02 навчальному році. «Фізична культура». *Інформ. збірник М-ва освіти і науки України.* 2021. № 19. С. 2–6.

6. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у новому 2022/03 навчальному році. «Фізична культура». *Інформ. зб. М-ва освіти і науки України.* 2022. № 15–16. С. 17–19.

7. Інструктивно-методичні рекомендації щодо вивчення шкільних дисциплін у новому 2023/04 навчальному році. «Фізична культура». *Інформ. зб. М-ва освіти і науки України.* 2023. № 13–14. С. 63–64.

Володимир Мілінчук, к.психол.н.,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк

ПСИХОГЕНЕЗА МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ У ДІТЕЙ В НОРМІ ТА ПАТОЛОГІЇ

Мовна діяльність дитини на різних рівнях її розвитку є нині об'єктом вивчення лінгвістики, когнітології; паралінгвістика, психології, прагматики (наука, що вивчає відношення мовного знака до дійсності через людину). Мовлення та його порушення є об'єктом вивчення загальної й дитячої психології, лінгвістики, фізіології, дефектології, психолінгвістики. Воно представляє досить складну психічну діяльність, яка поділяється на різні види й форми. Мовленнєва комунікація дитини та знання законів рідної мови, до яких входять фонетичні, лексичні, граматичні та інші аспекти спілкування актуальне на різних рівнях психосоціального розвитку людини.

Розвиток мовлення дитини неможливий без опанування звуковимови, яка є основою оволодіння мовою, підвищує здатність до орієнтування дитини у складних співвідношеннях граматичних форм,

забезпечує освоєння морфологічної системи мови.

Існує низка мовленнєвих порушень у дітей, що суттєво впливають на продукування й розуміння мовлення. Одним із комунікативних порушень, описаних є алалія, що представляє дефіцит під час виробництва звуків.

Низка авторів визначають лексичний і семантичний аспект, тобто значення слова як головну перешкоду, з якою стикається дитина з розладом. Ряд науковців меншою мірою зосереджені на виявленні причин, фокусуючись натомість на виробленні позамовних передумов покращення мовних навичок дитини з відхиленням. Найпоширенішим способом покращення ситуації у подоланні алалії є тренування артикуляції звуків, формування початкових навичок мовлення в діалогічному спілкуванні; формування комунікативних навичок й породження зв'язного мовлення [1].

Наступні мовленнєві порушення розладу у дітей на яких науковці зосереджують свою увагу представлені такими мовленнєвими патологіями:

Дизартрія – порушення вимови, викликане недостатньою роботою нервів, що пов'язують мовний апарат з центральною нервовою системою; при дизартрії страждає вимова всіх груп звуків [3].

Ринолалія – мовне порушення, що виражається в розладі артикуляції і фонації звуків мови.

Особливості: голос набуває «носове звучання».

Досить поширеним явищем на різних етапах розвитку людини є таке явище як заїкання.

Заїкання – порушення темпу, ритму, плавності мови, викликане судомами м'язів мовного апарату.

Особливості: вимушені зупинки в мові, повторення окремих звуків і складів, додавання перед окремими словами зайвих звуків («а», «і»).

Профілактика заїкання:

– мова оточуючих повинна бути неквапливою, правильною і чіткою;

– потрібно обмежити контакти малюка з заїкуватими;

– не допускайте скандалів і конфліктів при дитині;

– уникайте психічних і фізичних травм (особливо голови);

– не перевантажуйте дитину інформацією і враженнями;

– не випереджайте розвиток дитини і не намагайтеся зробити з

неї генія;

– не залякуйте дитину негативом ;

– не залишайте дитину в якості покарання в темному приміщенні, не вчиняйте різні форми насилля над дитиною.

-намагайтесь залучити дитину до різних форм арттерапії які відповідають вподобанням дитини та є відзеркаленням її талантів.

Отже, усі засоби як форми психокорекції з дітьми проводяться у певних формах ігрової психотерапії що покращує рівень розвитку лексичної та граматичної складових мовлення через дидактичні ігри, ігрові вправи та завдання доступні й динамічні за структурою, образні й емоційні за змістом. Заняття мають будуватися на основі чітко визначеної теми, мети з конкретним дозуванням лексики, яку діти повинні засвоїти в активному мовленні, відбирається граматичний матеріал з урахуванням етапу корекційного навчання, зростаючої складності, включаються різноманітні ігрові й дидактичні вправи для розвитку розумової діяльності, складних форм сприйняття й уяви, та розвитку фантазій. Дитина має створити казку з певними архетипними героями українського фольклору [2].

Загалом, заняття з дитиною проводився двічі на тиждень упродовж 3 місяців. Мовленнєва робота починалася з розвитку й збагачення лексикою. Використовувалася низка прийомів, що сприяють розвитку різних форм уваги; музикотерапії. Наприкінці кожного заняття дитині пропонувалися домашні завдання, що полягали в повторенні пройденого матеріалу, а також у щоденних артикуляційних вправах. Контроль за їхнім виконанням психологологопед залишав за батьками, які сумлінно мали ставитися до своїх обов'язків.

Після закінчення всіх занять батькам було рекомендовано подальшу працю над збагаченням словника дитини й активним його вживанням дитиною в мовленні.

Список використаних джерел

1. Шеремет М.К. Логопедія. Підручник, третє видання, перероблене і доповнене. За ред. М.К. Шеремет. К. : Видавничий Дім «Слово», 2013. 672 с.

2. Мілінчук І.В. Інтенсивна мовленнєва корекція з відновлення мовлення: психолінгвістичний інструментарій. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 1, том 1.

3. Конопляста С., Синиця А. Дизартрія у систематиці

мовленнєвих порушень (сучасний погляд). *Наук. часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи:* зб. Наукових праць. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Вип. 66. С. 111–116.

*Наталія Мрочко, директор
комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр»
Ківерцівської міської ради, м. Ківерці
Наталія Гмитрук, практичний психолог
комунальної установи «Інклюзивно-ресурсний центр»
Ківерцівської міської ради, м. Ківерці*

ПРОЯВИ НАСИЛЬСТВА НАД ДІТЬМИ ТА ЇХ ПОПЕРЕДЖЕННЯ

Однією із актуальних проблем, які стоять перед сучасним українським суспільством, є подолання й недопущення проявів насильства щодо дітей та молоді. Ця тема довго замовчувалась і не сприймалася суспільством, що породжувало багато табу та хибних уявлень. Дані статистики про кількість зареєстрованих злочинів щодо дітей говорять про зростання насильницьких дій і відсутності відповідної уваги суспільства і держави у забезпеченні їхньої безпеки.

Розробкою програм і технологій просвітницької роботи щодо профілактики насильства займаються такі відомі вітчизняні та закордонні автори, як: Н. Асанова, Р. Беджлі, І. Грабська, Л. Дамон, С. Кемпе, І. Кіннард, М. Клавдієва, В. Козубовський, К. Левченко, П. Максимова, Дж. Г. Менделя, К. Мілютіна, О. Насонова, Р. Овчарова, Н. Осухова, Х. Ремшмідт, І. Трубавіна, Д. Фінкелхор, Т. Шульга, Н. Ярославцева та ін.

Означена проблема є важливою, оскільки вона стосується майбутнього всієї країни і потребує від суспільства та держави покровових дій з метою зменшення кількості насильства над дітьми, розробки ефективної системи їхнього захисту та реабілітації.

Кожна наука поняття «насильство» розглядає у своєму, лише їй специфічному контексті. Так, юридична психологія насамперед звертає увагу на психологічні аспекти потерпілого від насильства (психологічні характеристики, дослідження особистості потерпілого, психологічний аналіз свідчень тощо), психологію судового процесу (при розгляді кримінальних справ).

Соціальна психологія розглядає соціальні аспекти, які впливають на прояви агресивної поведінки (біль, атакуюча поведінка, телебачення, масова свідомість тощо), а також розглядаються теорії агресії.

Насильство – це умисні фізичні, психологічні та сексуальні дії з метою нанесення шкоди людині, вчинені проти її волі. По відношенню до дітей виділяють фізичне, сексуальне, психологічне види насильства.

На думку багатьох учених, можна виокремити три основні сфери стосунків, в яких, з одного боку, відбувається соціалізація дітей, з іншого – дитина має ризик насильства: сім'я, сфера навчання, державні заклади інтернатного типу і сфера мікро соціальних стосунків.

Зокрема, насильство в сім'ї – будь-які умисні дії фізичного, сексуального, психологічного чи економічного спрямування одного члена сім'ї стосовно іншого члена сім'ї, якщо вони порушують конституційні права, свободи члена сім'ї як людини та громадянина іносять йому моральну шкоду, шкоду фізичному чи психічному здоров'ю [3, с. 28].

Розгляд насильства як однієї із форм вираження протесту суспільно-економічним процесам у суспільстві допомагає зрозуміти мотивацію осіб, які є джерелом асоціальної поведінки. На кожному віковому етапі життя особистість переживає певні психологічні кризи, що мають свій вияв у міжособистісних стосунках з близькими людьми, а також виявляється у агресивній поведінці до оточуючих.

Тобто, насильство – це застосування будь-якою соціальною групою чи індивідом засобів примусу з метою досягнення своїх цілей, прав, привілеїв не зважаючи на права інших людей, яке завжди здійснюється з наміром отримати певний ефект, принизити іншу людину, завдати їй шкоди.

«Спершу причиною насильства над дитиною вважалася психопатологія батьків, потім увагу було перенесено на соціальний контекст, з чого виник висновок – чинники ризику криються в соціальній ізоляції та системі цінностей батьків, яка й зумовлює насильницьке ставлення до дитини. Потім насильство інтерпретували через інтерактивну соціальну модель зруйнованих відносин між батьками і дитиною. Пізніше дослідники визначили чинники ризику на рівні індивіда, сім'ї й суспільства і довели, що не якийсь один чинник, а взаємовплив усіх чинників призводить до насильства над

дітьми. Дослідники зазначають, що наявність того чи іншого чинника ризику ще не означає прояву насильства, а скоріше за все вказує на ймовірність або можливість його виникнення. При цьому наявність кількохнайбільш сприятливих чинників (соціальні навички, позитивна ідентифікація «Я» та ін.) зменшує вплив чинників ризику» [1, с. 31].

Науковці виділяють різні причини жорстокого поводження з дітьми в сім'ї, до яких відносять особистісні якості батьків (агресивність, авторитарність); відсутність у батьків позитивного прикладу поводження з дітьми; алкоголізм, наркоманія, релігійний фанатизм; фізичні чи психічні недоліки батьків (розумова відсталість, психічні захворювання, глухота, сліпота тощо); невміння виховувати дітей, незнання своїх прав та обов'язків щодо дітей, відповідальності за них, незнання прав та погреб дітей; невміння долати сімейні та життєві кризи, відсутність самореалізації тощо [5, с. 29].

Невміння вчителів будувати демократичні стосунки з дітьми, спілкуватися, розв'язувати конфлікти раціональним шляхом; низький рівень професійної етики; звичка до ініціативності, команд, які реалізують професійні завдання в найкоротший час і що приводить до авторитарності педагогів, ігнорування прав і потреб окремої дитини; звичка до позиції «учитель-дитина» (до суб'єкт-об'єктних стосунків) і зловживання цією позицією; професійне вигорання педагогів також є причинами жорстокого поводження з дітьми в дитячих установах, школах.

Як правило, панує думка, що випадки насильства серед дітей відбуваються переважно по дорозі до школи. Проте, дослідження показали, що вдвічі більше учнів зазнавали знущань у школі, ніж по дорозі до школи. Сама школа, безсумнівно, є місцем, де діти та молодь найчастіше зазнають знущань. Однак у випадках булінгу по дорозі до школи постраждалі отримують значно менше допомоги, ніж у школі. Зловмисники часто зачіпають молодших жертв, переважно в місцях, де нагляд дорослих обмежений або відсутній. У цькуванні в школі завжди беруть участь три групи дітей: жертва, агресор і спостерігачі.

Основними факторами виникнення булінгу є:

- несприятливий соціальний клімат у класах і школах, який характеризується недовірою, суперечками та боротьбою за владу;
- недотримання правил поважного ставлення один до одного;
- відсутність реакції на конфлікти, яка полягає в тому, щоб приписувати провину замість того, щоб шукати вирішення проблеми;

- відсутність чітко встановлених правил і учасників, хто встановлює межі та втручається у разі порушення.
- відсутність емоційної підтримки потерпілих і винуватих;
- напружені відносини між дітьми.

На булінг також може вплинути проблемне особисте ставлення зловмисників:

- ксенофобія, расизм, заздрість;
- тенденція до здійснення влади чи зловживання владою;
- схильність до зловживання власною владою/силою.

Причинами жорстокого поведіння з дітьми в мікросередовищі, первинному колективі є: боротьба за лідерство, зіткнення різних субкультур, цінностей, поглядів і невміння толерантно ставитися до них; агресивність та віктимність; наявність у дитини психічних чи фізичних порушень; заздрість; відсутність предметного дозвілля [4, с. 28].

Часто причини насильства нашаровуються одна на одну і створюють певний комплекс причин для кожного конкретного випадку. Саме на них необхідно звертати увагу соціальним працівникам та педагогам, вміти розробляти запобіжні заходи, будувати роботу таким чином, щоб крок за кроком зменшувати вплив названих чинників.

Мета психологічної допомоги дітям, які зазнали насильства, визначається, виходячи передусім із їхніх особливостей. Приниження, жорстокість, відсутність емоційного тепла негативно впливають на особистість. Діти, які зазнали насильства, виростають дуже вразливими, у них спотворене відношення до себе і до інших; вони не здатні довіряти, схильні до жорстокості, якби знову і знову виконуючи помсту оточуючим за свій досвід приниження.

Діти, які зазнали різних видів насильства, відрізняються від своїх однолітків наступними особливостями відношення до себе і до інших: вони відчувають себе «не такими, як інші», «не заслуговують любові оточуючих», нікому не довіряють [6, с. 7–8].

Обов'язковою умовою успішної профілактики насильства є те, що всі дії базуються на взаємно прийнятому ставленні. Усі вчителі, керівництво школи, а також батьки повинні погодитися з тим, що вони хочуть якнайкраще впровадити у навчальному закладі відповідну соціальну поведінку.

Щоб профілактика булінгу була успішною та доступною, необхідно врахувати такі аспекти:

- профілактичні заходи підбиратися за критеріями ефективності, плануватися та реалізуватися;

- вони спрямовані на формування відносин, застосування просоціальної поведінки, що також включає в себе роботу зі складними ситуаціями;

- вони розширюють поведінковий репертуар учнів та їхніх вчителів для вирішення конфліктів;

- вони закладені в організацію повсякденного шкільного життя. (окремі проєкти або насильство як теоретична тема уроку ефективні лише частково).

Запобігання булінгу та насильству спрацьовує лише в тому випадку, якщо обрані заходи проводяться вчителями з переконаннями та розраховані на довгострокову перспективу.

Допомогти також може встановлення певних правил, оскільки правила – це не інструмент репресії, а обов'язкова структура орієнтації, яка гарантує кожному причетному безпеку щодо їхньої поведінки. Шкільні правила не повинні призначатися «згори», а мають складатися разом з учителями, учнями, керівниками та батьками.

Кожна школа повинна визначити ефективні правила щодо булінгу, а також санкції та запобіжні заходи у разі порушення правил. Учні та вчителі, а також сторонні люди мають знати правила та дотримуватися їх.

Важливо помічати булінг на його ранніх стадіях. Вчителі, керівництво школи та батьки повинні планувати та впроваджувати відповідні заходи. Класифікація спостережуваних змін та відповідна реакція вимагає чутливості та професійного підходу. Концепція раннього втручання (план дій) створює безпеку. Вона має визначати час і тип втручання, а також співпрацю з керівництвом школи, персоналом, соціальною службою, шкільною психологічною службою, органами влади та батьками. Вчителі повинні знати, коли законні опікуни та органи влади мають бути поінформовані та залучені, або яка внутрішня та зовнішня допомога може чи повинна бути викликана та коли.

Чим раніше будуть розпізнані випадки булінгу, тим більше шансів знайти рішення без сторонньої допомоги. Важливо, щоб був обраний підхід, який не зосереджується на приписуванні провини винним. Важливо, щоб жертва булінгу сприймалася серйозно (їм необхідно відчувати, що вони не залишилися одні у своїй складній ситуації, а можуть розраховувати на підтримку вчителя, адміністрації школи, батьків та однокласників). Правопорушникам необхідно дати чіткий сигнал, що дії знущань не будуть прийняті і не повинні повторюватися. Зловмисники часто не усвідомлюють, які почуття у жертви викликають їхні дії. Тому необхідно пояснити їм, які наслідки булінг та переслідування мають для жертв.

Якщо конфлікт ще не загострився і жертва булінгу погоджується, конфлікт також можна обговорити в класі. У кожному процесі булінгу є учасники та сторонні спостерігачі. Зосереджуючись на покращенні клімату в класі та його перевагах, можна шукати способи підтримати жертву в критичні моменти та стримати винних.

Основною передумовою оптимального навчання є атмосфера, вільна від страху, у поєднанні із взаємним прийняттям і благополуччям для всіх членів шкільної системи. Висока якість соціальної школи створює в учнів можливість розвивати відкритість і бажання вчитися, що визначає успішність навчання і здатність до індивідуального розвитку.

Список використаних джерел

1. Древицька О. Про психологічне насилля над дітьми : Актуальні проблеми насильства. *Психолог*. 2004. № 3–4. С 31–33.
2. Капська А.Й. Соц. Робота : навч. посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 328 с.
3. Конвенція про права дитини. Право України. 1993 р. № 5-6. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 02.04.2024).
4. Максимова Н.Ю., Мілютіна К.Л. Соціально-психологічні аспекти проблеми насильства. К. : Комітет сприяння прав дітей, 2003. 344 с.
5. Мартинчук І.Л. Розробка та апробація програми соціально-психологічного тренінгу з проблеми профілактики насилля у

молодіжному середовищі. Курсова робота. Житомир : ЖДУ, 2006. 43 с.

6. Титаренко Т. Психологічні можливості самореабілітації у складній життєвій ситуації. Реабілітаційна педагогіка на рубежі XXI століття. 29 с.

*Тамара Николюк, к.філол.н., доцент,
доцент кафедри іноземної та української філології,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Роман Николюк, ст. гр. ПО (КТ)-21,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ОСОБЛИВОСТІ АРТТЕРАПЕВТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ДЛЯ ПОСТРАЖДАЛИХ ВІД ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Творчість іноді дає можливість виявити свої емоції й переживання, зрозуміти проблеми, дає можливість повернути контроль над власним життям, отже має терапевтичний ефект.

Завдяки творчим заняттям можна подолати астеничні емоції, такі як тривога, страх. Це досить екологічний метод, адже найскладніші проблеми можна вирішити делікатно, через малюнок, образ. До занять творчістю доєднується терапевтична бесіда, коли терапевт ставить обережні питання, а пацієнт щиро відповідає. Важливо проговорювати, що саме людина намалювала, які кольори використала, як вона це бачить і до цього ставиться, що її хвилює. Малюнок – це полотно, навколо якої структурується бесіда.

Під час арттерапії потрібно детально обговорити, відчувати, поділитися своїми почуттями, баченням, а не лише намалювати малюнок. У процесі творчості, коли виявляються важливі, часто астеничні емоції, поряд має бути спеціаліст, що допоможе виявити їх, поставити правильні запитання та впоратися з негативними переживаннями. Це один із важливих компонентів арттерапії.

Спеціалісти застосовують сучасні методи для корекції психологічних травматичних станів, зумовлених війною. Наприклад, метод серійного малювання на основі юнгівського аналізу. В Україні його практикують на курсі арттерапії від фонду «Голоси дітей». «Це напрям психологічної допомоги, що ґрунтується на аналітичній психології. Він залучає уяву та вільну творчість, щоб допомогти дітям

запустити їх природні механізми зцілення, тобто ті, що мають впоратися з переживаннями та травмами» [1].

Особливість серійного малювання у тому, що дитина працює колективно з іншими дітьми (групова терапія), водночас цей процес контролює психотерапевт, який має створити безпечні комфортні умови. Психолог працює з кожним індивідуально, але пацієнти залучені до групової роботи. Діти з зони активних бойових дій мають можливість пропрацювати психотравми зі спеціалістом, побути в комфортному творчому середовищі, яке контролює психотерапевт, та комунікувати з іншими дітьми.

Важливий метод для психологічної реабілітації дітей, постраждалих від війни, – казкотерапія. Цим психокорекційним методом користуються психотерапевти у Вінниці. Так, письменниця і кризова психологиня Дар'я Паламарчук проводила казко- й арттерапію для дітей-переселенців та військовослужбовців ЗСУ. Ці заняття – частина благодійного проєкту «Оживаючі екологічні казки» [2].

Казкотерапія як метод дуже підходить саме дітям, адже їм цей жанр близький і зрозумілий. Створюючи безліч сюжетів, образів, можна ефективно пропрацювати різні психотравми. У казках може бути закладений і виховний сенс, діти з певними психологічними проблемами і травмами, читаючи такі казки і проговорюючи поведінку героїв, можуть пропрацювати власні страхи, проблеми в комунікації, взаємодії з однолітками чи батьками.

Чимало занять із пісочної анімації як арттерапевтичного методу проводять по всій Україні. Цей метод був застосований у межах проєкту «Книжковий релакс, психологічна підтримка та бібліотерапія» [3]. В Україні сипуча анімація нещодавно стала популярною саме як засіб соціально-педагогічного впливу. Психологи-практики вже давно помітили ефективність цього методу у роботі з людьми, а особливо з дітьми, які мають психофізіологічні особливості. Пісок має особливу структуру і є матеріалом, що впливає на сенсорику. Він допомагає дітям заспокоїтися, опанувати негативні емоції. Завдяки пісочній анімації людина вчиться брати під контроль негативні почуття, вчиться їх розпізнавати, адже дитині легше виразити власні внутрішні колізії за допомогою зорових образів.

Ще один метод, який застосовують в Україні як психотерапевтичний – це мандалотерапія. Паралельно з лікувальним

процесом в одному із медзакладів міста Києва працівники Київського міського Центру соціальної, психологічної, професійної та трудової реабілітації «Аскольд» проводили заняття з мандалотерапії. Мандали використовують для розфарбовування. Створюючи мандалу, і дорослі і діти підсвідомо створюють символ власної особистості, який допомагає їм зрозуміти себе, допомогти звільнитися від почуття напруженості, досягти своєї цілісності та гармонізувати емоційний стан. Ця техніка сприяє заспокоєнню та переосмисленню того, що відбувається. Завершений малюнок зумовлює відновлення відчуття контролю над ситуацією [4].

У Національній дитячій спеціалізованій лікарні «Охматдит» для психоемоційної корекції застосовували й інший метод – музикотерапію. Це перший в Україні проєкт, який передбачає проведення сеансів психологічного відновлення пацієнтів лікарні протягом кількох місяців. Для цього підбрали милозвучні музичні інструменти та рекомендований психологами Охматдиту репертуар [5].

Музикотерапія активно застосовується для поліпшення психоемоційного стану людини. Процес сприйняття музики можна контролювати та використовувати для гармонізації внутрішнього світу людини. Доведено, що музика може впливати на настрій, може покращувати загальний психологічний інтелектуальний, соціальний, естетичний і духовний стан. Завдяки правильно підібраній музиці можна подолати соціально-комунікативні порушення поведінки, позбуватись психофізіологічних напружень, формувати здатність до естетичної насолоди.

Отже, в Україні використовують найпопулярніші методи арттерапії для психологічної реабілітації дорослих та дітей: мандалотерапію, музикотерапію, казкотерапію, пісочну анімацію та метод серійного малювання.

Список використаних джерел

1. Як арттерапія допомагає дітям впоратися з травматичним досвідом. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2023/08/8/255711/>.

2. У Вінниці для дітей-переселенців та військовослужбовців проводять казко- й арттерапію. URL: <https://suspilne.media/vinnysia/537825-u-vinnici-dla-ditej-pereselenciv-ta->

vijskovoslužbovciv-provodat-kazko-j-artterapiu/.

3. Книжковий релакс, психологічна підтримка та бібліотерапія: як у Вінниці реалізують соціальний проєкт. URL: <https://suspilne.media/vinnysia/704972-knizkovij-relaks-psihologicna-pidtrimka-ta-biblioterapia-ak-u-vinnici-realizovuut-socialnij-proekt/>.

4. Мандалотерапія в процесі реабілітації військовослужбовців. URL: <https://dsp.kyivcity.gov.ua/news/1034.html>.

5. Щоб відновити психологічний стан дитини в умовах війни: в Охматдиті стартувала програма музикотерапії. URL: <https://suspilne.media/kyiv/515927-sob-vidnoviti-psihologicnij-standitini-v-umovah-vijni-v-ohmatditi-startuvala-programa-muzikoterapii/>.

*Інна Осадченко, д.пед.н., професор,
професор кафедри соціальної роботи та реабілітації,
Національний університет біоресурсів і
природокористування України,
практичний психолог, візитовий професор Університету
у Білостоку (Республіка Польща)*

*Тетяна Перепелюк, к.психол.н., професор,
доцент кафедри психології,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

*Сергій Ольховецький, к.психол.н., доцент,
доцент кафедри психології,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини*

МЕТОДИ ПІДТРИМКИ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Населення України «зустріло» війну вже із критичним психоемоційним станом, спричиненим передусім панічними атаками періоду «гібридної війни» на сході країни із 2014 р. Значуще погіршення психоемоційного стану населення відбулося також з причини карантину та потскарантину Covid-19.

Серед методів підтримки та поліпшення психоемоційних станів населення України під час першого тижня війни дієвими виявилися позитивно-оптимістичні дописи та відеопоради у соціальних мережах, поради щодо саморегуляції цих станів та убезпечення панічних атак

тощо (наприклад, у мережі «Facebook»: #поговоримо_про; #техніки_саморегуляції). Важливими були спеціально сформовані (з позицій лінгвопсихології) позитивні СМС-повідомлення щоранку з подібним змістом: «Привіт! Ми вдома! Живі-здорові! Тримаємося, чого і Вам бажаємо! Молимося за те, щоб в Україні був мир і життя! Так і буде! Допомагаємо і підтримуємо один одного, єднаймося. Давайте кожного ранку відправляти один одному таке повідомлення, щоб давати знати про себе. Люблю!».

В Україні з першого тижня війни успішно діяв волонтерський телеграм-канал «Психологічна допомога українцям під час війни», у якому цілодобово надавали безкоштовну психологічну допомогу й автори цієї статті. Загальнодоступні запити українців щодо надання їм психологічної допомоги перших двох місяців війни також становили емпіричний матеріал нашого дослідження. Нині він продовжує функціонувати під назвою «СвітлоПодія».

Дослідниками виявлено, що у квітні 2022 р. (другий місяць, сьомий тиждень війни) у соціальних мережах вже переважали позитивні реакції-вподобайки: «гордість», «захоплення», «вдячність», «гумор», «саркастичний сміх над ворогом», «іронія». Стримано позитивні емоційні реакції українці виявляли у першій фазі війни та посилили їх у квітні 2022 р. перед битвою за Донбас (емоційні реакції-вподобайки «гордість», «сила»; вдячність захисникам України та радість від їхніх діянь), після чого позитивні емоції почали зменшуватися.

Зокрема, серед негативних емоцій зафіксовано гнів чи роздратування. Натомість, жах, страх і смуток у вбодобайках були виявлені цього періоду одиничними випадками [7].

Так, самоопитування 12–19 квітня 2022 р. показало, що переважає емоція «гордість» (45,8%); на другому місці – емоція «гнів» (39,7%). На третьому місці – емоція «надія» (34,6%).

Так, хоча 214-ти опитуваним з допомогою Google-форми було потрібно обрати 5 емоцій, які вони найчастіше відчували з початку війни: радість, захоплення, надія, гордість, ніжність, вдячність, любов, безтурботність, хвилювання, співчуття, гнів, пристрась, енергія, натхнення, піднесення, роздратування, обурення, невдоволення, огида тощо [8].

Статистичні дані цього дослідженнями нами узагальнено діаграмою (рис. 1).

Hierarchy of emotions in the period from April 12 to 19, 2022 (214 respondents)

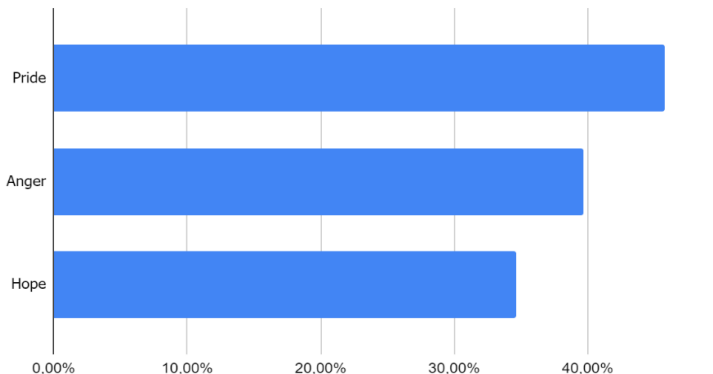

Рис. 1. Емоції українців, виявлені реакціями-вподобайками у соціальних мережах у квітні 2022 р. (за дослідженням І. Євченко) [8]
створено авторами

Одне з опитувань було проведено серед населення у квітні 2022 р. Опитувальник містив чотири питання із запропонованими варіантами відповідей: «Які почуття виникають у Вас, коли думаєте про своє майбутнє / майбутнє України?», «Плануєте чи не плануєте виїхати за кордон найближчим часом? (градація даних залежно від наявності та кількості дітей)»; «Чи залучені Ви до волонтерської допомоги армії / територіальної оборони / іншим тимчасово переміщеним особам? (за віковим розподілом)», «Яким чином війна торкнулася життя Вашої родини?».

Цікавим фактом виявилось зростання надії українців на майбутнє держави із 43% до 61,1%, чого не було зафіксовано навіть у мирний час. Водночас 40,7% респондентів, говорячи про власне майбутнє, назвали страх основною емоцією, яка панує під час війни; 4,6% респондентів зазначили, що відчувають брак послуг психологічної підтримки; переважна більшість оцінила свій психічний стан як загалом нормальний, який не потребує професійної корекції; понад 50 % українців брали участь у волонтерській чи благодійній діяльності, із них 18–29-річних – 80% людей; 50% респондентів відчували надію і тривогу; лише 4,5 % респондентів почувалися у повній безпеці, незважаючи на те, що дослідження проводилося лише в умовно безпечних регіонах, адже в окупованих чи прифронтових регіонах це було б неможливою. 13 % взагалі не почувалися в безпеці;

24% респондентів відчували безнадійність, 67,5% респондентів не відчували безнадії; 20% опитаних втратили роботу чи заробіток; 21,5% респондентів західних і центральних областей України сказали, що війна жодним чином не торкнулася (показник досить значний, але варто розуміти, що йдеться про опитування в умовно безпечних регіонах) [6].

Статистичні дані дослідження, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» нами узагальнено діаграмою (рис. 2).

Посттравматичні симптоми можуть значною мірою вплинути на те, як травмована особа ставиться до інших, включаючи, можливо, найважливіше, членів сім'ї. У тих, хто вижив, цілком закономірно, що змінився їхній досвід [1].

Жінки, які зазнали насильства, мають більшу ймовірність розвитку посттравматичного стресового розладу з порушенням соціальної поведінки. Водночас взаємодія матері та дитини з раннього дитинства має важливі довгострокові наслідки для психоемоційного стану дитини, її стресостійкості [2].

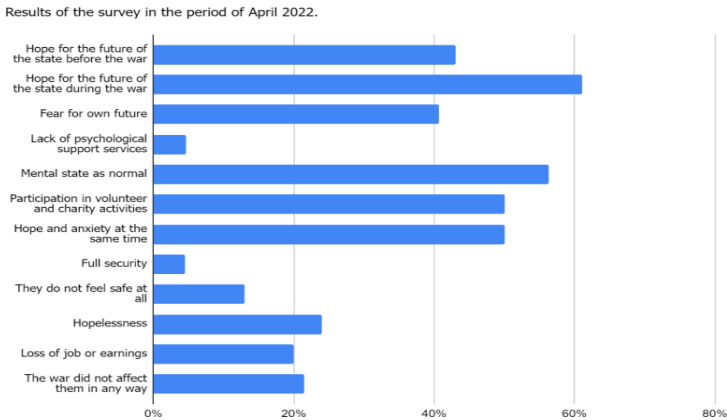

Рис. 2. Результати дослідження патріотичного настрою та психоемоційного стану українців у квітні 2022 р. (за даними дослідження Фонду «Демократичні ініціативи імені І. Кучеріва» [6]

**створено авторами*

Пік звернення батьків щодо психічного стану їхніх дітей до психологів був, згідно із аналізом наших даних, із 1-го березня (шостий день війни). Цікаво, що найбільше запитів психологічної

допомоги дітям було у батьків дітей 5-ти років (перша позиція), 11-ти та 15-ти років (друга позиція), 2-х, 3-х, 12-ти, 16-ти років (третя позиція).

На нашу думку, однією із причин того, що найбільше психоемоційних проблем виникало у п'ятирічних дітей, тому що це вікова категорія «чомучок», які активно пізнають світ і вимагають докладного пояснення від батьків того, що відбувається довкола. Стресовані батьки не були здатні у перші дні війни розтлумачити дітям ситуацію війни.

Цікавим фактом стало те, що батьки (переважно, матері-українки) перший тиждень війни, коли потрапили за кордон у безпечне місце, не полишали своїх дітей ні на хвилину, навіть у Польщі, тому навіть перебували з ними на онлайн-уроках і не бажали йти на роботу, щоб не залишатися без дітей – найціннішого, що вдалося вивезти з рідної країни. Також було зафіксовано у запитах часте надання психологічної підтримки батькам з боку дітей молодшого шкільного та підліткового віку (заспокоєння, пошуку інших дорослих для надання батькам психологічної допомоги тощо). Зазначене спонукало проведення спеціальних психопедагогічних занять з дітьми різного віку щодо їхнього навчання технікам саморегуляції / регуляції психоемоційних станів.

Значущою психологічною підтримкою першого тижня війни стала активність волонтерських освітньо-психологічних проєктів, першим з яких став «Урок для дітей України (під час і після війни)», ініційований громадською організацією «Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури» [5]. У рамках цього проєкту вже 4 березня 2022 р. (9-й день війни) командою передових учителів початкової школи (автор ідеї – Словік О.), психологів та науковців щоденно проводилися, спеціальні ресурсно-пізнавальні онлайн-уроки для молодших школярів – дітей 6–11 років. Діти приєднувалися з укриттів, вулиць, попри мороз та непогоду.

Мета таких уроків – переключення уваги під час війни, надання можливості поспілкуватися з однолітками, зменшуючи рівень тривожності. Уперше був активно застосований психопедагогічний підхід: проведення уроків педагогами-психологами, які, навчаючи, здійснювали психологічну підтримку школярам, їхнім батькам та колегам.

Після вказаних уроків були організовані щоденні супервізії педагогів та психологів, щоб урахувати результати нинішньої

психологічної підтримки учнів, їхніх батьків, один одного та виробити стратегію й тактику психологічної підтримки наступного дня. Супервізії виявилися значущими та конструктивними. Від 7 квітня і надалі щомісяця першого півріччя війни вказана вище громадська організація проводила відповідні вебінари для здійснення психологічної підтримки педагогів, психологів, батьків учнів (мета – допомогти здійснювати психолого-педагогічний супровід молодших школярів під час війни у їхньому навчанні, вихованні та розвитку).

Із 14 березня 2022 р. проєкт успішно об'єднався із польсько-українським проєктом «Bezpłatna Szkoła Online dla dzieci z Ukrainy» від Fundacja Edu SEN та Stowarzyszenie Klanza у Республіці Польща. Психологічний супровід учнів, їхніх батьків, учителів здійснювала команда психологів громадської організації «Міжнародна асоціація сучасної освіти, науки та культури» [5]. Результатом таких проєктів та заходів став якісний психологічний супровід сотень громадян України, насамперед дітей, які вимушено перебували за кордоном і не мали можливості наразі повернутися додому.

За результатами зазначеної діяльності вже наприкінці березня 2022 р. були укладені перші в Україні «Психопедагогічні рекомендації у роботі з дітьми 6–11 років під час і після війни» (перший випуск) для педагогів, психологів, батьків учнів, щоб допомогти їм саморегулюватися у кризових ситуаціях [4].

Зокрема педагогам з перших днів війни було рекомендовано: утримувати позитивний настрій і душевну стійкість, працюючи над собою; оволодівати методами і прийомами надання екстреної психологічної допомоги / самопомоги під час війни; усвідомлювати, що тривожність і стрес є цілком природними станами, пізнавальні процеси учнів у стресовій ситуації уповільнені, але ці стани необхідно усунути; обов'язково використовувати на уроках та перервах прийоми і методи психоемоційного відновлення учнів та вчителів; систематично проводити мініметодичні зустрічі з практичними психологами; пам'ятати, що універсальної психотехніки саморегуляції / регуляції психоемоційного стану немає, а є навіть небезпечні: приміром не варто рекомендувати глибоку медитацію в період активного бомбардування; уважно стежити за психоемоційними станами учнів, зокрема за ознаками агресії у дітей та повідомляти психологів.

У рекомендаціях було поінформовано про особливості психічних станів у кризових та стресових ситуаціях; надано

докладний опис технік саморегуляції дітей та дорослих тощо. Зазначені рекомендації були розповсюджені Державною службою якості освіти України та позитивно сприйняті сотнями педагогів та психологів України, які активно їх використовували з моменту оприлюднення (кінець березня 2022 р.).

Понад 300 опитаних психологів та педагогів 100% визначили надзвичайно важливими у ці дні:

1) оптимістично-рекомендаційні дописи у соціальних мережах (наприклад: «Поради для дітей та дорослих, для тих, хто цього потребує», «Щоб зменшити знервованість дітей (насамперед, 3–12 років) під час сигналу тривоги, дорослим варто», «Найперший спосіб забезпечення від панічних атак», «Приклади, методики усунення тривожних станів та панічних атак», «Робота з дитячими панічними станами, інші приклади, методики усунення тривожних станів та панічних атак» тощо);

2) проведення супутних вебінарів, онлайн- та офлайн-тренінгів щодо виявлення та способів усунення симптомів тривожних станів та панічних атак, стабілізації психоемоційних станів людей різного віку тощо.

Понад 250 опитаних батьків у період першого місяця війни визначили ефективними такі психологічні поради для стабілізації психоемоційного стану родини:

1) відповідальність батьків за надання / отримання їхніми дітьми достовірної, але нетравмувальної інформації про стан на фронті (для цього батькам треба обрати та виважено користуватися лише одним, офіційним джерелом інформації);

2) розповідати та обговорювати з дітьми емоційно врівноважено реальний стан воєнної ситуації, якою б складною вона не була;

3) говорити з дітьми про свої психоемоційні стани, навіть, якщо бракує умінь їх саморегулювати;

4) вчитися мовчки, по черзі один одного вислуховувати;

5) надавати, за потреби, можливість виявити усі емоції (поплакати);

6) разом з дітьми спілкуватися із друзями та родичами, щоб не хвилюватися, а просто знати, що всі живі;

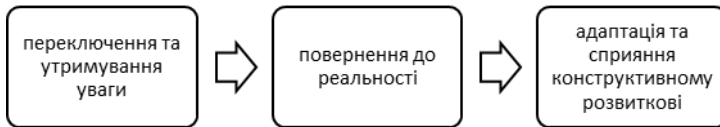
7) спільно виконувати рутинну або творчо-пізнавальну роботу (прибирання, приготування їжі, читати книги);

8) формувати вміння відволікати, переключати та утримувати увагу;

9) власним прикладом учити дітей саморегуляції психоемоційних станів тощо. Також виправдали себе рекомендовані техніки саморегуляції / регуляції психоемоційних станів: «Умивання» («Бризкання»), «Дихання», «Римування», «Вивільнення», «Струшування», «Контакт: реальний чи уявний», різні види терапії (ерготерапія, арт-терапія, лінгвотерапія, бібліотерапія, музикотерапія тощо) [4].

Учасники проєктів (педагоги, психологи, науковці, учні та їхні батьки) прийшли до одностайного висновку: навичкам саморегуляції / регуляції психоемоційних станів потрібно навчати з дошкільного віку та увести означене до обов'язкових занять у загальноосвітніх та закладах вищої освіти. Водночас нагальною потребою визначили застосовування у освітньому процесі психопедагогічного підходу.

Зважаючи на часто повторювальний першого тижня війни запит психологічної допомоги у стані розгубленості, зокрема родинної – усіх членів родини, на засадах саморегуляції / регуляції психоемоційних станів особистості, визначили технологію психопедагогічної (сумісної психологічної та педагогічної) допомоги при розгубленості батьків і дітей під час і після війни: «переключення та утримування уваги ↔ повернення до реальності ↔ адаптація та сприяння конструктивному розвитку». Розроблено низку заходів та психотехнік для реалізації кожного з етапів цієї технології (рис. 3).

*Рис. 3. Технологія психологічної та педагогічної допомоги при розгубленості батьків і дітей під час і після війни**

*розроблено авторами

Окремим дослідженням нами доведено, що розроблена технологія психопедагогічної допомоги при розгубленості батьків і дітей під час і після війни має сприяти оновленню соціально-психологічного простору особистості цього періоду та сприятиме «саморегуляція ↔ самореалізація ↔ згуртованість» [3].

Отже, ефективною виявилася така психологічна допомога населенню протягом перших двох місяців: активне, організоване задіявання до виконуваної роботи, зокрема волонтерської; позитивно-оптимістичні дописи та відеопоради у соціальних мережах; сформовані з позицій лінгвопсихології позитивні СМС-повідомлення щоранку; поради у соціальних мережах щодо саморегуляції цих станів та убезпечення панічних атак тощо; діяльність волонтерських телеграм-каналів та інших способів надання волонтерської психологічної допомоги; проведення спеціальних психопедагогічних занять з дітьми різного віку щодо їхнього навчання технікам саморегуляції / регуляції психоемоційних станів; активність волонтерських освітньо-психологічних проєктів шляхом щоденного проведення спеціальних ресурсно-пізнавальних онлайн-уроків для школярів; щоденні супервізії педагогів та психологів; застосування психопедагогічного підходу шляхом організації навчання як психологічної підтримки школярів, їхніх батьків та педагогів; укладення та оприлюднення психопедагогічних рекомендацій у роботі з дітьми під час війни для педагогів, психологів, батьків учнів; проведення супутних вебінарів, онлайн- та офлайн-тренінгів щодо виявлення та способів усунення симптомів тривожних станів та панічних атак, стабілізації психоемоційних станів людей різного віку тощо.

Вважаємо важливим популяризувати у мирний час та підвищувати дієвість соціально-психологічної служби в Україні; навчати з дошкільного віку навичкам саморегуляції / регуляції психоемоційних станів та увести означене до обов'язкових занять у загальноосвітніх та закладах вищої освіти; застосовувати у освітньому процесі психопедагогічний підхід; удосконалювати професійну підготовку майбутніх працівників соціально-психологічної сфери України та перепідготовку нинішніх практичних психологів, соціальних працівників; модернізація, популяризація і підтримка їхньої діяльності на державному рівні

Список використаних джерел

1. Ancharoff M.R.M., Munroe J, Fisher L. The legacy of combat trauma: clinical implications of intergenerational transmission. In: Danieli Y (ed). *International handbook of multigenerational legacies of trauma*. Boston: Springer, 1996. P. 257–276.

2. Cordero M.I., Moser D.A., Manini, A. et al. Effects of interpersonal violence-related post-traumatic stress disorder (PTSD) on mother and child diurnal cortisol rhythm and cortisol reactivity to a laboratory stressor involving separation. *Horm Behav.* № 90. 2017. P. 15–24.

3. Karamushka L. M. Psykhichne zdorov"ya osobystosti pid chas viyny: yak yoho zberehty ta pidtrymaty : [Mental health of the individual during the war: how to preserve and support it]. *Metod. rekomendatsiyi.* Kyiv: uInstitut psykhohiyyi imeni H.S. Kostyuka NAPN Ukrayiny. 2022. 52 s.

4. Osadchenko I., Slovik O., Barna M. Psykhopedahohichni rekomendatsiyi dlya roboty z dit'my 6–11 rokiv [Psychopedagogical recommendations for working with children aged 6–11]. Vyp 1. Uman': Hromads'ka orhanizatsiya «Mizhnarodna asotsiatsiya suchasnoyi osvity, nauky ta kul'tury». 2022. 41 s.

5. Osadchenko I. Hromads'ka orhanizatsiya «Mizhnarodna asotsiatsiya suchasnoyi osvity, nauky ta kul'tury»: sheho my zrobyly z pershykh dnev viyny [Non-governmental organization "International Association of Modern Education, Science and Culture": what have we done since the first days of the war?]. 2022.

6. Samopochuttya ukrayintsiv pid chas viyny: emotsiyi, ochikuvannya, osobystyy dosvid [Feelings of Ukrainians during the war: emotions, expectations, personal experience]. *Fond «Demokratychni initsiatyvy imeni Il'ka Kucheriva».* 22 chervnya 2022 r.

7. Steblyna N.O. Analiz emotsiynosti ukrayins'koho tsyfrovoho politychnoho dyskursu pid chas povnomasshtabnoho vtorhnennya rf (za materialamy naybil'sh populyarnykh telehram-kanaliv). [Analysis of the emotionality of the Ukrainian digital political discourse during the full-scale invasion of the Russian Federation (based on the materials of the most popular Telegram channels)]. *Politychne zhyttya.* № 2. 2022. P. 43–47.

8. Yevchenko I.M. Emotsiynyy stan ukrayintsiv pid chas rosiys'ko-ukrayins'koyi viyny. *Psykhohohichni vymiry osobystisnoyi vzayemodiyi sub"yektiv osvitynoho prostoru v konteksti humanistychnoyi paradyhmy* [Emotional state of Ukrainians during the Russian-Ukrainian war. Psychological dimensions of the personal interaction of the subjects of the educational space in the context of the humanistic paradigm] (Kyiv, April 22, 2022). Kyiv. 2022. P. 45–49.

*Наталія Павлишина, ст. гр. СО (НО)-113,
Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк*

*Науковий керівник: Валентина Сергеева, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк*

НАПРЯМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

Інтенсивна гуманізація сфери освіти передбачає формування високого рівня фахової компетентності педагогів, здатних здійснювати професійну діяльність в умовах інклюзивного освітнього середовища. Особливої актуальності набуває проблема пошуку нових підходів до підготовки таких фахівців у закладах вищої освіти.

Аналіз відповідної фахової літератури свідчить про те, що сучасні українські дослідники переважно спрямовують акцент на вивчення ефективних умов організації навчального процесу відповідних фахівців та результативності застосування зарубіжного досвіду в українських освітніх програмах.

На думку науковців, ефективна підготовка майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища передбачає впровадження відповідних освітніх програм, реалізацію варіативних форм та методів організації освітнього процесу, адаптацію відповідних методик навчання, застосування комплексного та системного психолого-педагогічного супроводу, тощо [5].

О. Бабакова акцентує увагу на професійних якостях майбутніх педагогів (професіоналізм, дитиноцентризм, здатність до емпатії та рефлексії, етичність, толерантність), які на її думку сприяють ефективній педагогічній діяльності в умовах інклюзивного освітнього середовища [1].

О. Бородіна виокремлює рівні професійних знань, умінь та навичок успішної інклюзивної діяльності майбутніх педагогів, зокрема фахових, комунікативних, психологічних, соціальних, тощо [2].

На думку З. Ленів, професійні вміння фахівців інклюзивних

освітніх закладів передбачають: об'єктивне оцінювання усіх учасників освітнього процесу; адаптацію освітніх програм до індивідуальних потреб та можливостей учнів; активне впровадження в навчальний процес сучасних освітніх та інформаційних технологій; організацію безперервної корекційно-виховної роботи та педагогічної діагностики [3].

I. Малишевська виокремлює три основні напрями підготовки майбутніх педагогічних фахівців, готових здійснювати професійну діяльність у сфері інклюзивної освіти: розробка та впровадження освітньо-професійних програм на засадах інклюзії; підвищення педагогічної кваліфікації діючих працівників, що працюють в умовах інклюзивного навчання; організація відкритого, безбар'єрного, адаптованого інклюзивного освітнього простору [4].

Аналіз наукових джерел свідчить про те, що в цілому, підготовка майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища передбачає три відповідних напрями: теоретичну підготовку (наявність системи професійних знань, умінь і навичок (компетентностей)), психологічну підготовку (готовність здійснювати педагогічну діяльність в умовах впровадження інклюзивної освіти), практичну підготовку (наявність системи професійних умінь та навичок).

Теоретична підготовка майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища передбачає наявність системи знань із корекційної педагогіки, конфліктології, дитячої психології, олігофренопедагогіки, методології організації інклюзивної освіти, тощо. Включення зазначених дисциплін до освітніх програм підготовки відповідних фахівців сприятиме підвищенню рівня компетентності та готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання.

Психологічна підготовка майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища передбачає формування у них відповідної мотивації, розвиток особистісних якостей педагога, прагнення до самоактуалізації та саморозвитку. Саме психологічна готовність педагога здійснювати свою майбутню професійну діяльність умовах інклюзивного освітнього простору визначає рівень її ефективності.

Практична підготовка майбутніх педагогів передбачає наявність системи умінь та навичок із здійснення педагогічної діяльності, патронажної та волонтерської роботи у відповідних закладах освіти.

Варто зазначити, що зарубіжний досвід підготовки майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища передбачає необхідну кількість годин волонтерської роботи у відповідних закладах, які повинен мати абітурієнт перед вступом на дану спеціальність.

Отже, комплексна теоретична, психологічна та практична підготовка майбутніх педагогів до роботи в умовах інклюзивного освітнього середовища сприяє формуванню готовності зазначених фахівців до роботи з учасниками освітнього процесу, що мають різний рівень розвитку, особливостей та потреб.

Сучасні освітні програми підготовки педагогів мають орієнтуватися на потреби споживачів освітніх послуг на засадах доступності, відкритості та гуманізації освітньої сфери.

Список використаних джерел

1. Бабакова О.С. Готовність педагогів до впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Педагогіка здоров'я* : збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди / за загальною редакцією академіка Прокопенка І.Ф. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2014. С. 625–626.

2. Бородіна О.С. Роль вчителя в оптимізації взаємовідносин «педагоги-батьки» в інклюзивному освітньому середовищі. *Педагогіка здоров'я*: збірник наукових праць IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 210-річчю з дня заснування Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди / за загальною редакцією акад. Прокопенка І.Ф. Харків : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2014. С. 629.

3. Ленів З.П. Особливості реалізації інклюзії та підготовки відповідних фахівців: проблеми, досвід, перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. Зб. наукових праць. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова. 2014. № 28. С. 119–123.

4. Малишевська І.А. Забезпечення підготовки педагогічних фахівців до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Витоки педагогічної майстерності*. 2017. Випуск 20. С. 158–162.

5. Потапюк Л.М. Соціальна інклюзія у сучасних освітніх закладах. *Витоки педагогічної майстерності : журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава, 2021. Випуск 27. (Серія «Педагогічні науки»). С. 205–210.*

6. Шовкун Л.М. Організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності викладачів вищих аграрних навчальних закладів. URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/5429/1/Shovkun.pdf> (дата звернення: 09.04.2024).

*Ольга Піменова, к.соц.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ ВЧИТЕЛІВ: ОСОБЛИВОСТІ У СУЧАСНОМУ ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОСТОРИ

Складні процеси реформування площини сучасної української освіти характеризуються інтенсивним запровадженням інновацій, метою яких є підвищення якості освіти, посилення навчального та виховного потенціалу. У зв'язку з цими тенденціями виникає актуальне питання ризиків психоемоційного виснаження вчителя та необхідності запобігання професійного вигорання. Особливого значення ця проблема набуває в умовах впровадження інклюзивної освіти у вітчизняний простір.

Дослідження професійного вигорання педагогів в сучасному інклюзивному просторі представлено у працях таких вчених: Авраменко У., Белікова О., Буйняк М., Гапоненко Л., Зарембо Н., Островська К., Малиш В., Міщеня О., Третяк О., Шкабаріна М., Четверікова Н., Хоменко Н. та ін.

Одним із основних факторів стресу у вчителів у сучасному інклюзивному середовищі є необхідність адаптувати свою роботу до потреб різноманітної учнівської аудиторії. Це включає в себе розробку індивідуалізованих програм навчання, організацію диференційованого навчання та постійне вдосконалення методів та прийомів роботи.

Крім того, вчителі часто стикаються з викликами взаємодії з батьками та іншими спеціалістами, що працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. Необхідність ведення діалогу,

вирішення конфліктних ситуацій та пошук компромісів може стати джерелом стресу для вчителів, який у є потужним чинником професійного вигорання.

Важливо відзначити, що Всесвітня організація охорони здоров'я визнала вигорання проблемою 2021 року. Зокрема, цей синдром було включено до Міжнародної класифікації хвороб. ВООЗ описує 3 головних симптоми вигорання:

1) відчуття виснаження, що призводить до порушення сну, зниження імунітету та проблем із концентрацією уваги.

2) інтелектуальна й емоційна дистанція з роботою, що супроводжується почуттям негативу та цинізму відносно робочих ситуацій, відірваністю від колективу, відсутністю мотивації та негативним сприйняттям реальності.

3) зниження професійної ефективності, що проявляється в неспроможності впоратися з робочими обов'язками, внаслідок чого з'являються сумніви у власних можливостях, здібностях і компетентності [1].

Одним із заходів запобігання стресу та професійного вигорання у вчителів у сучасному інклюзивному середовищі є підтримка з боку адміністрації освітнього закладу та колег. Створення сприятливого психологічного клімату, надання можливостей для ефективного професійного розвитку та самореалізації може допомогти вчителям краще впоратися зі стресом.

Також, важливим аспектом у подоланні професійного вигорання є саморефлексія та саморегуляція особистості вчителя. Регулярне визначення власних потреб та ресурсів, планування часу та ефективна організація процесу професійної діяльності можуть значно допомогти вчителям уникнути професійного вигорання та підтримати своє психічне здоров'я.

Отже, стрес та вигорання у вчителів у сучасному інклюзивному середовищі є нагальною і водночас складною проблемою, яка вимагає комплексного підходу до її вирішення з боку усіх зацікавлених сторін. Заходи запобігання професійному вигоранню у вчителів включають у себе створення необхідних сприятливих умов праці, забезпечення належної підтримки та саморегуляції вчителя, налагодження комунікативних зв'язків, процесу ефективної співпраці та взаємодії з адміністрацією, колегами, командою психолого-педагогічного супроводу тощо.

Список використаних джерел

1. Ефективні поради від емоційного вигорання під час війни.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/efektivni-poradi-vid-emocijnogo-vigorannya-pid-chas-vijni> (дата звернення: 02.04.2024).

*Тетяна Полухтович, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

МОДЕЛЬ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Зі зведення суспільного терміну: «соціальна модель» – пов’язане поняття «соціальна інклюзія», яка передбачає залучення людини до активної діяльності в суспільному житті. «Модель включення» – інклюзія або «інклюзивна освіта» з’явилася тільки в незалежній Україні. Виходячи з аналізу інклюзивного середовища освітанською спільнотою, також наукових праць вітчизняних учених, які досліджують проблеми, перспективи та кращі практики, ми розглядаємо інклюзію як:

- залучення до процесу кожного учня за допомогою освітньої програми, яка відповідає його здібностям;
- задоволення індивідуальних освітніх потреб, забезпечення спеціальних умов.

Інклюзивна освіта перекладається з французької, англійської мов, як: включення, додавання, приєднання, тобто процес розвитку загальної освіти, який передбачає доступність освіти для всіх (у плані пристосування до різних потреб усіх дітей) і для дітей із особливими потребами [1, с. 10]. У розумінні багатьох людей інклюзія пов’язана з особами, які мають інвалідність. Проте, це не так. Згідно ЗУ «Про освіту», дитина з ООП – «це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту» (Ст. 20) [2].

«За визначенням ЮНЕСКО інклюзивна освіта – це процес звернення і відповіді на різноманітні освітні потреби дітей через забезпечення їхньої участі у навчанні, культурних заходах і житті громади та зменшення виключення в освіті. Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) розглядає інклюзивну освіту крізь призму концепції «Школа, дружня до дитини», де створюється середовище для якісного

й ефективного навчання з відповідними фізичними умовами, політикою і послугами. Згідно з концепцією ЮНІСЕФ «Школа, дружня до дитини»:

- виявляє виключених із групи дітей і долучає їх до освіти;
- визнає освіту правом кожної дитини;
- сприяє дотриманню прав і благополуччя кожної дитини;
- надає обов'язкову безоплатну освіту, доступну для дітей з груп ризику...» [1, с. 12].

Інклюзивна освіта розвиває власну методологію, підходи до викладання і навчання, які є більш гнучкими, і спрямована на дітей з різними потребами. Якщо викладання й навчання стануть більш ефективними в результаті змін, які впроваджує інклюзивна освіта, тоді задоволеними будуть усі: педагоги, діти та їх батьки. Ми можемо порівняти моделі інклюзивної освіти з основними моделями освітнього середовища, запропоновані та вивчені психолого-педагогічною наукою:

- еколого-особистісна модель;
- комунікативно-орієнтована модель;
- психологічна модель освітнього середовища;
- психолого-дидактична модель диференціації й індивідуалізації освітнього середовища школи.

Основний принцип інклюзивної освіти – це навчання дітей з особливими освітніми потребами у звичайних освітніх установах, для яких створюються всі умови для задоволення спеціальних освітніх потреб, тобто не діти підлаштовуються до школи, а, навпаки, школа створена для них. Політику в інтересах людей з обмеженими можливостями здоров'я можемо порівняти з веслуванням проти течії. Якщо не усунути бар'єри, покращити умови їхнього життя, то віднесе назад.

Середовище має особливий вплив на розвиток особистості такої дитини та її поведінку. Розвиток стає «саморухом» суб'єкта, включеного в різноманітні взаємини з оточуючими. Соціальне середовище не тільки формує психологічні властивості, а, певним чином, впливає на розвиток психічних процесів особистості. Середовище відіграє подвійну роль оскільки:

- виступає джерелом інформації, що дозволяє передбачити людині можливі наслідки альтернативних способів дії;
- є ареною провадження її діяльності.

Сприйняття й пізнання навколишнього середовища, його

психологічна інтерпретація мають важливе значення, тому що за допомогою цих процесів людина надає сенс навколишньому світу, бере участь у різних формах суспільного життя, встановлює міжособистісні відносини, налагоджує комунікативні зв'язки, безпосередньо взаємодіє зі світом.

Якщо ми хочемо об'єктивно оцінити середовище, варто проаналізувати його якість. Якість інклюзивного освітнього середовища визначається якістю просторово предметного змісту, якістю соціальних відносин у даному середовищі та якістю зв'язків між просторово-предметними і соціальними компонентами цього середовища. Інтегративним критерієм якості освітнього середовища є його здатність забезпечити всім суб'єктам систему можливостей для ефективного особистісного розвитку. Керуючись критеріями якості, педагог ставить мету і проектує інклюзивне освітнє середовище (рис.1).

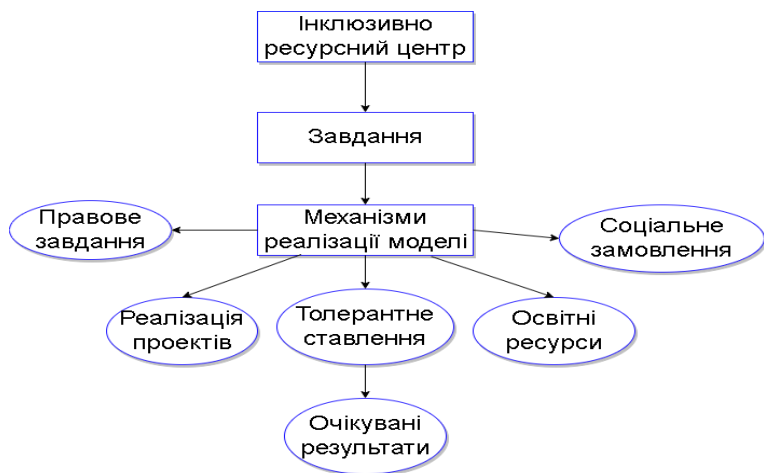

Рис.1. Модель інклюзивного освітнього середовища (на прикладі ІРЦ)

Оцінити якість освіти в інклюзивному середовищі, на нашу думку, можна, відповівши на такі питання:

1. Що дитина повинна знати та вміти у початковій інклюзивній школі?
2. Що з отриманих знань та умінь вона може застосовувати на практиці?
3. Наскільки активно, вільно та навіть творчо дитина з ООП їх застосовує?

4. Засвоєння розділів освітньої програми за індивідуальним планом.
5. Ступінь володіння знаннями, вміннями, навичками (у тому числі загально навчальними вміннями і навичками).
6. Аналіз поведінки і динаміки її розвитку у повсякденному житті.
7. Індивідуальний профіль розвитку життєвої та соціальної компетенції.

Список використаних джерел

1. Порошенко М.А. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Агенство «Україна». 2019. 300 с.
2. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення 30.03.2024).

*Лілія Потапюк, к.пед.н. доцент
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Богдана Лінник, ст. гр. ОПНм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В СУЧАСНІЙ ОСВІТІ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Сьогодні відбуваються стрімкі зміни в економіці, політиці, науці, соціальній структурі суспільства. Це призводить до того, що швидко змінюється соціальне замовлення до змісту загальної освіти, якості підготовки випускників закладів вищої освіти. Випускник, який навчався за принципами системного управління (чітке покрокове просування до мети наміченим шляхом), потрапляє в систему ситуаційного управління, коли не тільки варіанти просування до мети можуть варіювати, але і сама мета може видозмінюватися залежно від стратегії розвитку організації, куди потрапляє випускник.

Безперечно, нове соціальне замовлення вимагає введення нових освітніх сфер, предметів, дисциплін, методик викладання і нової якості отриманих знань, когорти нових висококваліфікованих фахівців

тощо. Це вже не набір знань, умінь і навичок з окремих предметів, це маєбути взаємопов'язана система сформованих компетенцій, які необхідні майбутньому фахівцю для провадження професійної діяльності на всіх рівнях освіти.

Саме впровадження і реалізація компетентнісного підходу в освіту дозволить швидко реагувати на потреби і вимоги ринку праці.

Компетентнісний підхід – це спроба відмовитися від традиційної освіти, яка дає лише знання, і здобути індивідуальні знання, які сформовані на досвіді власної діяльності. У контексті компетентнісного підходу перед освітніми закладами стоїть завдання «збагатити» студента знаннями, аби він міг у майбутньому їх застосувати і бути компетентним у вибраній сфері, тобто створити такі умови для нього, щоби його діяльність була успішною.

«Компетентнісний підхід часто протиставляється застарілій системі освіти, яка передбачає врахування знань, умінь, навичок. В протилежність такому підходу компетентнісний підхід заснований на єдності знань, умінь та навичок, доповнений додатковими, зокрема діяльними та емоційно-ціннісними складовими. Він спирається на попередній досвід та дозволяє людині бути самостійною, мобільною, своєчасно підлаштовуватися до змін, вибирати власні шляхи вирішення поставлених завдань, нести за них відповідальність, проявити свою активність та дієвість у якості громадянина та фахівця» [5, с. 58].

Отож основною сутнісною ознакою компетентнісного підходу є те, що компетентність може проявитися лише в активній діяльності. І тому будь-яка діяльність потребує певного рівня компетентності. Сформованість основних компетенцій у майбутнього фахівця підтверджує наявність високого рівня компетентності у певній сфері його діяльності і лише за таких умов дотримується принцип компетентнісного підходу.

Учена І. П'янковська схиляється до думки щодо того, «що компетентнісний підхід надає можливість підвищити конкурентоспроможність майбутнього фахівця у професійній сфері за рахунок концентрації на кінцевих результатах навчання та здатності вирішувати практичні завдання в реальних виробничих умовах на основі отриманих знань, умінь та навичок» [8, с. 202].

В означеному контексті важливо також розуміти відмінність між компетентним спеціалістом і кваліфікованим спеціалістом. Так, компетентний спеціаліст, на відміну від кваліфікованого спеціаліста,

володіє не лише необхідними знаннями й уміннями, але й здатний успішно реалізувати їх у своїй майбутній професійній діяльності, може брати на себе відповідальність, усвідомлювати свої дії і вчинки.

Учені з європейської наукової спільноти також проводять дослідження з теми компетентнісного підходу (Дж. Гуді, Ж. Делор, Дж. Карсон, Р. Реган, Г. Халлаш та ін.) Зазначену проблему розглядали й вітчизняні науковці та науковці ближнього зарубіжжя О. Антонова, Н. Бібік, Н. Сидорчук, Ю. Татур, С. Шишов та ін.

Варто розуміти, що формування компетентностей базується на основних предметних і міжпредметних зв'язках, тобто у вивченні однієї дисципліни чи при інтегрованих зв'язках між дисциплінами. На жаль, компетентнісні засади належним чином поки що не відображені в дидактичних і методичних забезпеченнях, там все ще домінує знаннева компонента.

Навчально-виховний процес буде успішним, лише в тих випадках, коли будуть формуватися усі групи компетентності, яких потребує сучасне життя.

Формування компетентної особистості здійснюється за певними стратегічними діями. Серед них доцільно виділити такі: потреба у володінні знаннями, новими засобами діяльності; здатність самостійно та швидко приймати рішення; системне мислення; навчання впродовж життя; творча самореалізація та самовдосконалення; визначення цілей.

Нормативні документи також вказують на різноманіття підходів до структури поняття компетентності.

Так, проєкт Тьюнінг трактує компетентності так: «динамічне поєднання когнітивних та метакогнітивних навичок, демонстрацію знань і розуміння, міжособистісних, інтелектуальних та практичних навичок, етичних цінностей» [4, с. 13].

У національній рамці кваліфікацій поняття «компетентність» – це «здатність особи до виконання певного виду діяльності, що виражається через знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості» [4, с. 14].

Закон України «Про вищу освіту» визначає компетентність як «динамічну комбінацію знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [7].

Компетентність є актуальним проявом переліку компетенцій, які виступають складовими зазначеної компетентності.

Базовим для формування міжпредметної компетентності є реалізація міжпредметних зв'язків, які бувають горизонтальними та вертикальними. Горизонтальні міжпредметні зв'язки здійснюються тоді, коли інтегровані предмети вивчаються відірвано в часі. Очевидним є те, що ключові компетентності формуються не тільки на заняттях, а кожен мить перебування учасника освітнього процесу у закладі освіти [2].

Зі сказаного вище можна зробити висновок про те, що в сучасній системі вищої освіти України формується компетентнісний підхід з методологічним підґрунтям. Тобто, це така система необхідних методів, принципів, цілей, форм та засобів навчання, що спрямовується на досягненні ключових та предметних компетентностей.

Тому головне завдання педагога – бути компетентним, що передбачає вміння мобілізуватися у конкретних ситуаціях, не лише володіти необхідними знаннями, але й застосовувати їх у професійній діяльності, накопичувати певний досвід їх використання, мати власну думку, вміти адаптуватися до мінливих умов. У цьому випадку рівень компетентності передбачає поєднання трьох основних складових, до яких входять знання, досвід та особистісні якості майбутнього педагога.

Компетенція – це активність особистості до продуктивного виконання своєї діяльності з чітким усвідомленням відповідальності за власні дії та результати своєї роботи. Компетенцією є особистісні якості людини, які інтегрують у собі особистий досвід, вміння, навички, способи діяльності, систему ціннісних орієнтацій та ставлення до інших людей, що в кінцевому результаті впливає та визначає її поведінку.

Професійна діяльність педагогів виступає основним фундаментом для формування інклюзивного середовища, підвищення професійного зростання, напрацювання індивідуального стилю поведінки та професійної діяльності, розвитку професійних та фахових компетенцій.

Аналіз понять «компетентність» і «компетенція» дозволив нам виділити також такі два поняття як «професійна компетентність» і «професійні компетенції», які тісно взаємопов'язані між собою і є необхідними у досягненні своєї досконалості.

Професійна компетенція – це здатність виконувати завдання відповідно до заданих стандартів; характеристики особистості, що дозволяють досягати певних результатів у роботі; здатність успішно діяти і бути успішним фахівцем.

Професійна компетентність – особистісні можливості майбутніх фахівців, які сприяють самостійній та ефективній реалізації їхніх цілей (знання теорії, вміння її застосовувати, поєднання теоретичної і практичної складових щодо готовності до здійснення професійної діяльності).

«Питання професійної компетентності, компетентності фахівця певної галузі, освіти, орієнтованої на набуття професійної компетентності, перебуває в полі зору культурно-освітніх міжнародних організацій, зокрема ЮНЕСКО. Один з міжнародних експертів ЮНЕСКО в галузі освіти Жак Делор сформулював так звані «чотири стовпи», на яких стоїть освіта: навчитися пізнавати, навчитися робити, навчитися жити разом, навчитися жити. Одне із згаданих вище понять, зазначає він, складається з того, щоб навчитися робити, для того, щоб набути не тільки професійну кваліфікацію, а компетентність, яка надає можливість долати різні численні ситуації та працювати в групі» [10].

Аналіз зарубіжних джерел показує, що науковці трактують професійну компетентність як сукупність особистісних характеристик і здібностей суб'єкта професійної діяльності, його професійних знань, компетенції та досвіду, що забезпечує для фахівця успішне здійснення професійної діяльності, уміння брати на себе відповідальність та приймати ефективні рішення, здатність до мобілізації внутрішніх сил організму.

Дефініцію «професійна компетентність» дослідники, які працюють на цієї проблемою, трактують її по-різному і подають з позицій різних наукових підходів.

«Важливе значення в інклюзивному навчанні має формування професійної компетентності педагога, адже, виконуючи численні навчально-виховні та корекційно-розвивальні завдання, він працює в мінливих умовах інклюзивної освіти. У процесі педагогічної взаємодії з особливими дітьми йому доводиться реалізовувати неординарні підходи. Педагог повинен бути надзвичайно уважним до нових реалій і тенденцій інклюзивної освіти, інновацій у сфері форм, методів, прийомів і засобів навчання й виховання дітей з ООП, а також здатним гуманними способами розв'язувати різноманітні педагогічні

ситуації» [6, с. 207].

«Основними напрямками психолого-педагогічного забезпечення інклюзивного навчання є: створення в освітньому закладі толерантного ставлення до учнів з порушеннями психофізичного розвитку, сприятливого клімату; залучення дитини до суспільних процесів; прийняття педагогами, ровесниками, родиною та розуміння її особливостей; забезпечення корекційно-розвиткової складової інклюзивного навчання тощо. Лише за таких умов вона буде почуватися комфортно та може успішно навчатися, а отже, успішною буде її соціалізація та адаптація у соціальному середовищі» [6, с. 206].

Професійна компетентність виступає інтегрованою професійно-особистісною характеристикою, яка включає в себе такі основні елементи, як знання, уміння й навички, ціннісні орієнтації та особистісні якості. Усі вони допомагають педагогові досягати і розв'язувати проблеми різної складності у невизначених умовах життєдіяльності, ефективно діяти у складних, нестандартних ситуаціях, досягати якісних результатів у своїй професійній діяльності, займатися підвищенням свого професійного рівня і самовдосконаленням.

«Під професійною компетентністю педагога розуміють особистісні можливості вчителя, які дозволяють йому самостійно й ефективно реалізувати цілі педагогічного процесу. Бути компетентним – значить уміти мобілізувати у даній ситуації набуті знання і досвід. Компетентність не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації. Вона органічно пов'язує одночасну мобілізацію знань, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності» [1, с. 16–21].

Зміст професійної компетентності фахівців включає такі компоненти, серед яких варто виділити:

- емоційно-регулятивний компонент;
- поведінково-діяльнісний компонент включає в себе психологічні характеристик, зокрема спрямованість особистості, її ставлення до себе і своєї діяльності, формування рис характеру та темпераменту;
- комунікативний компонент включає систему навичок спілкування.

Учені виділяють такі складові професійної компетентності педагога: «акмеологічну, аутопсихологічну, валеологічну, гносеологічну, дидактичну, діагностичну, дослідницько-аналітичну,

загальнопедагогічну, етнопедагогічну, естетичну, комунікативну, лідерську, науково-теоретичну, методологічну, методичну, морально-правову, організаційно-управлінську, оцінно-контрольну, прогностичну, професійно-етичну, професіографічну, психологічну, психофізіологічну, регламентно-нормативну, рефлексивну, самоідентичності, соціально-педагогічну, соціокультурну, спеціалізовано-предметну, технологічну» [11, с. 14].

До моделей професійної поведінки педагога відносяться такі основні: «завжди розуміти почуття і прагнення учнів; здійснювати керування й наставництво в індивідуальному порядку; надавати освітні консультації; адаптувати навчальний процес до учнівської групи; реагувати на різноманітність; використовувати інноваційні методики; урізноманітнювати підходи, методи та навчальні матеріали; підвищувати обізнаність про способи управління інформацією; оцінювати компоненти освітнього процесу та навчання; складати план професійної діяльності; створювати навчальні плани, навчальні проекти; формувати структуру і модель особистого менеджменту; приймати рішення без вияву сумніву; бути справедливим до себе та інших; виявляти готовність сприймати критику і критикувати інших; діяти самостійно, з оптимізмом, ініціативно, наполегливо та з бажанням до самовдосконалення; аналізувати власні помилки і прислухатися до своїх колег; створювати сприятливі умови для роботи учнів у команді; встановлювати успішні взаємини з членами команди; викладати власні ідеї, думки тощо; знаходити, оцінювати ефективність і використовувати в навчальному процесі різні навчальні засоби і програмове забезпечення; доцільно інтегрувати технології в навчання; створювати навчальні матеріали; управляти мережами, апаратними засобами і віртуальними середовищами роботи; поділяти думки, досягати угоди, пропонувати свою допомогу, давати й отримувати поради; демонструвати справедливість, неупередженість, об'єктивність у роботі з учнями; заохочувати й координувати участь батьків та учнів у шкільному житті» [9].

Науковці також зазначають, що у процесі підготовки педагога потрібно брати до уваги такі компоненти:

- «психологічний (формування та розвиток певних моральних, психологічних якостей та можливостей майбутніх педагогів);
- методологічний (формування у студентів розуміння методологічних проблем спеціальної педагогіки);
- науково-теоретичний (забезпечення теоретичних фахових

знань);

– спеціальний (оволодіння знаннями і вміннями спеціальної педагогіки);

– практичний (набуття вмінь професійно використовувати корекційно-педагогічні методи та прийоми);

– методичний (забезпечення необхідними знаннями, сучасними та ефективними методиками, технологіями інклюзивного навчання)» [3, с. 99].

Задля успішної організації освітнього процесу усі ці компоненти мають функціонувати в єдиній взаємопов'язаній системі.

Отже, в основі компетентнісного підходу лежать два взаємопов'язані між собою поняття «компетентність» і «компетенція». Рефлексивна компетентність, уміння використовувати рефлексію є обов'язковою професійною якістю майбутніх педагогів. Вона виступає основним феноменом їхньої активності та механізмом ефективної самоорганізації і регуляції взаємодії у соціальному середовищі, допомагає їм передбачити цілі подальшої професійної діяльності, скорегувати свій професійний шлях, переосмислити особистісний та професійний досвід, працювати над підвищенням своєї кваліфікації тощо.

Список використаних джерел

1. Бабенко Л. Зміст та структура готовності вчителя української філології до професійного самовдосконалення. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки»*. Випуск 176. 2010. С. 16–21.

2. Зобенько Н.А. До питання професійної готовності майбутніх учителів початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. Випуск 1 (50). С. 98–102.

3. Власій О.О., Дудка О.М. Шляхи формування інформаційно-цифрової компетентності учасників освітнього процесу. *Open educational e-environment of modern University, special edition*. 2019. С. 383–397.

4. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання / пер. з англ. Національного експерта з реформування вищої освіти Програми Еразмус+, д-ра техн. наук, проф. Ю.М. Рашкевича. Київ : ТОВ «Поліграф плюс», 2016. 80 с.

5. Панфілов Ю.І., Фурманець Б.І. Компетентнісний підхід в

освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2017. № 3. С. 55–67.

6. Потапюк Л.М. Соціальна інклюзія у сучасних освітніх закладах. *Витоки педагогічної майстерності : журнал / Полтав. нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка*. Полтава, 2021. Випуск 27. (Серія «Педагогічні науки»). С. 205–210.

7. Про вищу освіту : Закон України від 1 липн. 2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 30.09.2023).

8. П'янківська І.В. Компетенція та компетентність як провідні поняття компетентнісного підходу. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Серія: *Психологія і педагогіка*. 2010. № 15. С. 202–211.

9. Руденко М.В. Концептуальні засади навчання здоров'язберігаючої соціально-відповідальної поведінки у ВНЗ. *Вісник НУТУ «КПІ»*. Філософія. Психологія. Педагогіка : збірник наукових праць. 2009. № 3 (27). Ч. 2. С. 196–199.

10. Шовкун Л.М. Організаційно-педагогічні умови розвитку професійної компетентності викладачів вищих аграрних навчальних закладів. URL: <http://elibrary.nubip.edu.ua/5429/1/Shovkun.pdf> (дата звернення: 09.04.2024).

11. Pedagogical Constitution of Europe. *Association of Rectors of pedagogical universities in Europe*. URL: <http://www.arpue.org/index.php/uk/chasopys-yevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy> (дата звернення: 11.04.2024).

*Микола Руденко, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри професійної освіти,
Київський національний університет
будівництва і архітектури, м. Київ*

РОЗВИТОК ПСИХІКИ ДІТЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ ЗДОРОВ'Я ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розвиток психіки в дитинстві є невід'ємною частиною формування особистості та визначальним етапом в житті кожного індивіда. Особливо важливим такий процес є для дітей з обмеженими можливостями під час здобуття освіти.

Інклюзивне навчання визнається однією із ключових парадигм у сучасній освіті, яка покликана забезпечити рівні можливості для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Інклюзивна освіта має гарантувати рівний доступ до освіти для всіх, незалежно від фізичних, розумових чи емоційних особливостей, сприяючи створенню справедливого суспільства.

Інклюзивна освіта сприяє соціальній адаптації, допомагаючи учням розвивати навички спілкування та взаємодії з однолітками, які мають певні порушення здоров'я, що є важливим для їх подальшої інтеграції в суспільство. Учні, які навчаються разом, вчать розуміти та поважати один одного, розвиваючи емпатію та толерантність до індивідуальних особливостей своїх однокласників. Сучасні дослідження [1; 2] свідчать про те, що інклюзивне навчання цілком здатне ефективно забезпечувати соціалізацію та розвиток дітей з різними особливостями.

Інклюзивна освіта допомагає сформувати суспільство, яке цінує та визнає різноманіття, створюючи умови для рівності та інклюзії в усіх сферах життя. Зростаючий попит на інклюзивну освіту створює потребу у глибшому розумінні того, яким чином психіка дітей з обмеженими можливостями розвивається в контексті шкільного середовища та впливає на їхню соціальну інтеграцію.

Соціокультурні зміни в сучасному суспільстві мотивують до зміни погляду на роль та місце людей з обмеженими можливостями. Наукові дослідження розвитку психіки дітей з обмеженими можливостями покликані врахувати зміни в уявленнях та сприйнятті цієї групи осіб у суспільстві та враховують важливі аспекти розвитку психіки дітей з обмеженими можливостями, а також зміни в уявленнях та сприйнятті цієї групи осіб у суспільстві.

Так, А. Джонс аналізує важливі аспекти розвитку психіки дітей з обмеженими можливостями [3] та розглядає вплив суспільства на сприйняття та уявлення про цю групу дітей, враховуючи зміни в цих уявленнях.

Л. Прохоренко у своєму дослідженні зосереджує увагу на парадигмальних змінах у сприйнятті дітей з обмеженими можливостями [4], І. Клименко, І. Семенишина досліджують вплив інклюзивної освіти на психічний розвиток дітей з обмеженими можливостями [5], Л. Малинович досліджує важливість ролі батьків у психічному розвитку дітей з обмеженими можливостями [6, с. 174].

Розвиваючи детальне розуміння розвитку психіки дітей з обмеженими можливостями, освітні системи можуть оптимізувати програми та методології, щоб краще відповідати їхнім потребам та сприяти успішній навчальній діяльності.

Зростає усвідомлення етичних аспектів взаємодії з дітьми з обмеженими можливостями. Дослідження розвитку психіки допомагає визначати оптимальні підходи та стандарти етичної поведінки в процесі їхнього виховання та навчання.

Загальноприйнятною є класифікація типів та особливостей обмежених можливостей здоров'я:

Фізичні обмеження у дітей можуть включати порушення рухової системи, аномалії структури або функції органів, порушення зору чи слуху. Такі обмеження можуть обмежити можливості дитини у виконанні фізичних завдань, зокрема взаємодії з оточуючими та отриманні досвіду через рух. Наприклад, діти з моторними порушеннями можуть відчувати труднощі в руховій активності, що впливає на їхні соціальні та емоційні можливості.

До розумових обмежень належать різноманітні ступені когнітивних відхилень (від легших форм до важких психічних розладів). Такі обмеження можуть впливати на сприйняття інформації, засвоєння знань, а також на розвиток комунікативних та мислительних навичок. Діти з розумовими обмеженнями можуть потребувати специфічного підходу до навчання та індивідуального підходу для розвитку їхньої психіки.

Емоційні обмеження можуть включати проблеми з регуляцією емоцій, станами тривожності, депресії чи інші психічні становища. Такі обмеження можуть впливати на спосіб сприйняття себе та навколишнього світу, на взаємодію з іншими та на здатність адаптуватися до нових ситуацій.

Обмеження у психічному розвитку дитини може впливати на формування її ідентичності, самооцінки та відносини з іншими. Такі діти можуть відчувати стрес, невпевненість у власних здібностях, та мати труднощі в адаптації до оточуючого середовища. Дуже важливим є створення інклюзивного середовища, яке сприятиме позитивному розвитку психіки дитини, розбудові самостійності та формуванню її сильної особистості.

Важливість ранньої діагностики та інтервенції в розвитку дітей,

особливо з обмеженими можливостями здоров'я, важко переоцінити з кількох причин:

1. Максимізація ефективності інтервенції. Раннє виявлення проблем дозволяє почати інтервенції на етапі, коли пластичність мозку ще велика. Це сприяє більш успішному вирішенню проблем та максимізації потенційного розвитку.

2. Запобігання серйознішим ускладненням. Ранні ознаки проблем можуть служити попередженням більших ускладнень у розвитку. Рання діагностика дозволяє уникнути прогресування або загострення стану дитини.

3. Підтримка сімей. Раннє виявлення проблем відкриває можливість надання підтримки та навчання батькам та сім'ям. Спільна робота з сім'ями сприяє позитивному розвитку дитини і полегшує процес адаптації.

4. Сприяння соціальній інтеграції. Рання діагностика дозволяє розпочати програми та інтервенції, спрямовані на соціальну адаптацію дитини. Це робить можливим забезпечення включення дитини в навчальний процес та соціальне середовище.

5. Економія ресурсів. Рання інтервенція може призвести до зменшення потреб у додаткових ресурсах, таких як спеціалізована освіта чи медична допомога у подальшому. Це може сприяти зменшенню соціально-економічного впливу проблеми.

6. Розвиток оптимальних стратегій навчання. Раннє виявлення проблем дозволяє розробити індивідуалізовані стратегії навчання та підходи до дитини, що максимізує її здатність засвоювати знання та навички.

З метою сприяння розвитку психіки у дітей з обмеженими можливостями можуть в умовах закладів освіти можуть бути рекомендовані наступні стратегії:

1. Індивідуалізоване навчання. Розробка та впровадження індивідуалізованих навчальних планів та стратегій, які враховують особливості кожної дитини.

2. Розвиток мовлення та комунікаційних навичок. Застосування методів, спрямованих на розвиток мовлення та комунікаційних навичок, таких як мовленнєва терапія та інші спеціалізовані підходи.

3. Ранні інтервенції. Вчасне виявлення та впровадження програм ранньої інтервенції для дітей з обмеженими можливостями з метою

максимізації їхнього розвитку.

4. Інклюзивна освіта. Участь у програмах інклюзивної освіти, яка створює можливості для соціальної взаємодії та співпраці з іншими дітьми.

5. Розвиток рухових навичок. Забезпечення доступу до фізичної активності та рухових ігор для розвитку рухових навичок.

6. Психологічна та педагогічна підтримка. Залучення психологічної та педагогічної підтримки для надання дітям з обмеженими можливостями необхідної допомоги та порад у розвитку.

7. Стимулююче середовище. Створення середовища, яке стимулює пізнання, розвиває творчість та враховує індивідуальні потреби дитини.

8. Використання технологій. Використання спеціалізованих технологій та програм для навчання та розвитку дітей з обмеженими можливостями.

9. Соціальна інтеграція. Створення можливостей для соціальної інтеграції та спілкування з іншими дітьми, що сприяє розвитку соціальних навичок.

10. Підтримка сім'ї. Надання психологічної та соціальної підтримки сім'ям дітей з обмеженими можливостями для покращення їхнього домашнього середовища.

Такі стратегії та підходи спрямовані на створення оптимальних умов для розвитку психіки дітей з обмеженими можливостями та максимізації їхнього потенціалу.

В якості програм, методів і технік, які спрямовані на покращення можливостей та якості життя дітей з обмеженими можливостями здоров'я можуть бути рекомендовані:

– мовленнєва терапія, яка спрямована на розвиток мовлення та комунікаційних навичок;

– музикотерапія, що сприяє розвитку рухових навичок, розслабленню та емоційному вираженню;

– арт-терапія, яка покращує емоційний стан та допомагає виявляти творчий потенціал;

– сенсорна інтеграція, що допомагає у покращенні рухових навичок, сприйняття та координації;

– фізіотерапія, яка підтримує розвиток силових та рухових навичок;

– спорт та фізична активність, що дає можливість включення дітей у спортивні програми та фізичні вправи для покращення фізичної форми та соціальної інтеграції;

– інклюзивна освіта, яка забезпечує доступ до якісної освіти та інклюзивного навчання; інтенсивна поведінкова терапія, яка допомагає управляти проблемами поведінки та сприяє успішній соціальній адаптації дітей з особливими потребами в соціальне середовище.

Ці програми і методи значною мірою допомагають в створенні сприятливого середовища для розвитку дітей з обмеженими можливостями та покращенні їхньої соціалізації.

Загалом дослідження розвитку підходів до сприяння розвитку психіки у дітей з обмеженими можливостями є критичним для створення інклюзивного, ефективного та соціально орієнтованого середовища для їхнього розвитку.

Отже, розуміння особливостей розвитку психіки дітей з обмеженими можливостями є важливим для вдосконалення підходів до їхньої психологічної та педагогічної підтримки, сприяючи їхньому розвитку та соціалізації.

Список використаних джерел

1. Колупасва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. К. : «Самміт-Книга», 2009. 272 с. : іл. (Серія «Інклюзивна освіта»).

2. Тарабасова Л.Г. Соціалізація дітей з особливими потребами. Теоретикометодологічне дослідження. *Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови*. 2015. Вип. 9. С. 132–139.

3. Jones A., Caes L., McMurtry M. Sociodevelopmental Challenges Faced by Young People with Chronic Pain: A Scoping Review. *Journal of Pediatric Psychology*, Volume 46, Issue 2, March 2021, P. 219-230. URL : <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsaa101>.

4. Прохоренко Л.І. Дитина із труднощами у навчанні / Л.І. Прохоренко. Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. 48 с.

5. Клименко І., Семенишина І. Проблеми організації інклюзивної освіти в навчальному закладі. URL : <https://dpsz2018.blogspot.com/2018/11/blog-post259.html> (дата звернення: 05.04.2024).

6. Малинович Л.М. Психологічні особливості взаємодії у сім'ях, де виховується дитина з порушеннями в розвитку. Збірник тез науково-практичної конференції з міжнародною участю «Психологія національної безпеки», 25 квітня 2017 р. Львів: «СПОЛОМ», 2017. С. 174–176.

*Ірена Свидрук, д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту,
Львівський торговельно-економічний університет*
*Ористлава Сидорчук, д.е.н., професор,
завідувачка кафедри регіонального та місцевого розвитку,
Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів*

ПРИЙОМИ ДОСЯГНЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ІНКЛЮЗІЇ ТА МАЙНДФУЛНЕСА В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Як зробити навчання привабливим в складних умовах воєнного часу та які поведінкові особливості цього? Як усунути апатію, інертність у навчанні, розвинути інклюзію в освітньому процесі? Чи можна розвинути у студентів пам'ять в наш гіпер-інформатизований та переобтяжений гаджетами та швидкими пошуковими можливостями, у т.ч. штучного інтелекту, час?

Ці питання, на які важко знайти одноставні відповіді як науковців, так і практиків соціально-психологічного спрямування, обумовлюють актуальність розгляду даної тематики.

Відомий в біології принцип «подвійної квантифікації» пояснює роль заохочення учасників освітнього процесу, працівників при їх навчанні та розвитку, виходячи з відношення двох змінних: «сили імпульсу» (мотивація) і сили подразника (мотивування). При відповідному ступені подразнення необхідний незначний власний стимул, щоб викликати відповідну реакцію: чим більше сила подразника, тим менше вимагається сила імпульсу. Оскільки гострота подразників, як відомо, швидко притупляється, їх необхідно все більше, що призводить до певної інфляції подразнень. Відповідно зменшується сила власних імпульсів і засоби починаються саботувати власні цілі. Це явище Р. Шпренгер назвав сізифовою дилемою мотивування, стверджуючи, що «будь-яке мотивування руйнує мотивацію» [6].

Основна небезпека такого феномену для ефективного

провадження освітнього процесу полягає у тому, що при посиленні мотивування власна стимулююча енергія та потенціал активності учасника залишаються нерозкритими. Це викликає такі негативні наслідки в учасників освітнього процесу, як фрустрацію, агресивну нудьгу, зростаючі претензії і перехід енергії в конфлікт домагання нових порцій заохочення [3].

Тому, на наше переконання в освітній процес необхідно постійно додавати та модифікувати прийоми навчання. Особливої актуальності це набуває сьогодні в умовах воєнного часу, що вимагає навчання здобувачів освіти поведінковим особливостям. Мова йде про:

1) розвиток *soft skills*, які сприятимуть адаптації до умов сьогодення;

2) прийоми розвитку емоційного інтелекту, а саме:

– навчання усвідомленню своїх емоцій та вмиле керування ними;

– ідентифікація емоцій учасників та їх врахування в процесі навчання;

– розвиток емпатії у педагогічних та науково-педагогічних працівників та здобувачів освіти;

– навчання здобувачів розумінню та проходженню п'яти стадій в процесі настання стресу: заперечення, гнів, торг, депресія, прийняття;

– вміння поводитися соціально відповідально та емоційно вірно при зустрічі з травмованими на війні людьми тощо.

3) креативні прийоми освітнього процесу (такі як візуалізація, «Теплиця», «Свіжість», проведення ділових ігор, у т.ч. із застосуванням трансформаційних асоціативних карт та інших інструментів розвитку творчої уяви та зацікавлення учасників);

4) методика та прийоми майнфулнеса (*mindfulness*).

Майнфулнес або усвідомленість є однією з найбільш важливих навичок сьогодення, яка дозволяє жити повноцінним життям, краще розуміти себе і оточуючих, діяти з повною включеністю в поточний момент та поточну роль, яку відіграє людина зараз.

Майнфулнес – це просторе, врівноважене усвідомлення теперішнього. Або щохвилинне усвідомлення власних думок, почуттів, тілесних відчуттів і навколишнього середовища з повним їх прийняттям та без засудження.

Згідно з Джоном Данном, фахівцем з буддизму з Університету

Еморі, складові усвідомленості, коли її тлумачать ширше, можуть охоплювати не тільки *sati* (пам'ятання – стан коли людина присутня у своєму дійсному переживанні), а й також *sampajanna* (ясне розуміння) і *appamada* (дбайливість) [4].

Практика *mindfulness* є науково обґрунтованим методом розумового тренування, який практикують і викладають в провідних вишах світу (наприклад, Гарвард <https://hr.harvard.edu/mindfulness> або Оксфорд <https://oxfordmindfulness.org/>)

Це практика для вирішення психологічних конфліктів, усвідомлення своїх думок, емоцій і досвіду у кожному моменті. Вона полягає у постійному поверненні нашої уваги до діяльності наших відчуттів та вражень за допомогою усвідомленого дихання. Таким чином акцентується усвідомленість, загострюється ясність і прийняття сьогоденного моменту нашої реальності.

Майндфулнес, в першу чергу, має визначальний вплив на наш мозок. Як казав Дік Свааб: «Ми – це наш мозок!» [5]. Недавно було відкрито нові можливості мозку – нейропластичність – здатність змінюватися та адаптуватися під дією емоцій, досвіду, нового виду діяльності, здатність відновлювати втрачені зв'язки внаслідок пошкодження або у відповідь на зовнішній вплив. За допомогою концепції майндфулнесу мозок відновлює втрачені зв'язки та повертається у попередній тонус.

Методика майндфулнесу у найбільш загальному розумінні полягає у здійсненні наступних етапів для подолання тривоги самотужки:

1. Зайти в окрему кімнату або в комфортне тихе місце, де ніхто не заважатиме.

2. Сісти зручно з рівною спиною (краще щоб спина не торкалася спинки стільця), ноги торкаються підлоги, очі розплющені.

3. Дивіться перед собою, зробити три-чотири глибокі вдихи через ніс і видихніть через рот. При цьому, усвідомлення власного дихання стоїть в основі концепції майндфулнесу.

4. Поступово перевести глибоке дихання у звичне та закрити очі.

5. Спрямувати всю свою увагу на дихання: дихати спокійно, відчуваючи його ритм та навколишню тишу.

6. Будуть приходити різні думки, не відганяти їх, приймати їх – це абсолютно нормально. Не буди критичними до своїх думок, дати їм простір для блукання у свідомості. Перемкнути свою увагу на

дихання, не критикуючи себе за думки. Абсолютно нормально, що вони займають значну частину часу та уваги. Тренуватися фокусувати увагу на диханні.

7. Ближче до закінчення спробувати відчутти своє тіло, згадати предмети, які знаходяться поруч, у кімнаті, і згодом спробувати відкрити очі.

Методика майндфулнесу, на наше переконання, повинна бути важливим елементом інклюзивної освіти, оскільки дана методика допоможе краще контролювати себе учасникам у потрібний момент, тримати тривогу в межах норми та розуміти свої психологічні стани, позбутися неконтрольованих дій.

Загалом, інклюзивна освіта є системою освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права громадян на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає у тому числі навчання громадян з особливими освітніми потребами в умовах освітніх закладів [2].

Під інклюзією (від Inclusion – включення) в даному контексті будемо розуміти процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Це політика та процес, що дає можливість всім учасникам освітнього процесу брати участь у всіх програмах [1].

Одним із головних завдань інклюзії є відгук на широкий спектр освітніх потреб в освітньому середовищі та поза його межами.

Інклюзія розглядається як процес визнання і реагування на різноманітність потреб всіх тих, хто навчається. Вона припускає їх активну участь в процесі отримання знань, в культурному і суспільному житті. Вона вимагає змін і модифікацій змісту, підходів, структури і стратегії освіти з урахуванням потреб усіх учасників системи загальної освіти.

Мета інклюзії в освіті полягає у ліквідації соціальної ізоляваності, що є наслідком негативного ставлення до поняття різноманітності. Інклюзивна освіта є підходом, який допомагає адаптувати освітню програму та навчальне середовище до потреб учасників, які відрізняються своїми навчальними можливостями.

Отже, важливою та необхідною умовою сьогодення, особливо із урахуванням вимог воєнного та повоєнного часу є пристосування освітніх закладів та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх учнів – як звичайних та обдарованих, так і тих, котрі мають особливі потреби [2].

Список використаних джерел

1. Інклюзивна освіта – вимога часу. URL: <https://chop-osvita.gov.ua/inkluzivna-osvita-09-39-30-01-03-2019/> (дата звернення 05.04.2024).
2. Ресурсний центр підтримки інклюзивної освіти. URL: https://rcpio.ipro.kubg.edu.ua/?page_id=48 (дата звернення 05.04.2024).
3. Свидрук І.І. Новітні управлінські підходи до креативної мотивації працівників. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. Випуск 38/20, 2020, С. 42–45. DOI: <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8030/2020-38-7>. (дата звернення 05.04.2024).
4. Що таке mindfulness? Матеріали М. Бойченка. URL: <https://www.boichenko.org/about-mindfulness> (дата звернення 05.04.2024).
5. Mindfulness – подолай тривогу самотужки. Матеріали Б. Сумарюка, асистента кафедри нервових хвороб, психіатрії та медичної психології ім. С.М. Савенка. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/mindfulness-podolaj-tryvogu-samotuzhky/> (дата звернення 05.04.2024).
6. Sprenger R.K. Motivation. In: Wörterbuch der Mikropolitik. VS Verlag für Sozialwissenschaften. 1998. P. 181–184.

*Ярослав Смаль, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри освітніх педагогічних технологій,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Боярин Богдан, здобувач другого (магістерського)
рівня вищої освіти спеціальності «Освітні педагогічні науки»?
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ СЕРЕД ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Зміцнення і збереження здоров'я дітей, молоді має бути найважливішим завданням держави та суспільства. На сучасному етапі розвитку системи освіти все дедалі гостріше постають проблеми рухової активності молодших школярів. Погіршення екології, неповноцінне харчування, негармонійне чергування праці та відпочинку спричиняють системне погіршення здоров'я дітей, що

навчаються у загальноосвітніх школах, а також гімназіях і ліцеях. А найголовнішим є те, що на уроках фізичної культури вчителі не в змозі цілком нівелювати негативний вплив цих факторів, натомість, часто, проведення часу на цих заняттях є додатком до всіх вищезазначених причин. Тому потрібно впроваджувати нові ефективні методики та системи виховання у навчальний процес задля забезпечення покращень показників здоров'я школярів [3].

Неодноразово у дослідженнях вчених (серед них Г.Л. Апанасенко, Е.С. Вільчковський, О.Д. Дубогай) доводиться думка, що існуюча система навчання дітей на уроках фізичної культури не враховує індивідуальні особливості школярів. Присутність вмотивованого залучення до рухової активності дітей всіх вікових категорій є недостатньою, щоб до завершення навчання вони усвідомлено займались оздоровленням власного організму та вели здоровий спосіб життя. Лише у невеликій кількості навчальних закладів застосовуються креативні педагогічні підходи що, однак, є радше виключеннями із ситуації, що склалась [1; 2; 4].

Мета дослідження – виявити ефективні чинники посилення мотивації учнів молодшого шкільного віку до рухової діяльності і дотримання навиків здорового способу життя.

Для реалізації поставленої мети використали аналіз і узагальнення наукових джерел з досліджуваної проблеми; вивчення, аналіз шкільних програм з фізичної культури; моделювання структури педагогічного процесу фізичного розвитку дітей, педагогічне спостереження.

Вважається, що здоровий організм характеризується оптимальною саморегуляцією, повною узгодженістю у функціонування усіх органів та систем, рівновагою між ним і оточуючим середовищем. Завдяки цьому здоровий організм може стійко витримувати значні фізичні та психічні навантаження, не тільки пристосовуючись до дії екстремальних чинників навколишнього середовища, а й повноцінно функціонувати у таких умовах. Отож, можна сказати, що здоров'я – це позитивні показники фізичного, розумового, психічного розвитку дитини, а найголовніше це гармонія між ними і здатність перебувати в рівновазі з оточуючим середовищем.

Сучасний підхід до оцінки стану здоров'я, зокрема здоров'я дітей, повинен ґрунтуватись, по-перше, на визначенні і врахуванні ступеня ризику виникнення захворювань, по-друге, у врахуванні фізіологічних і біохімічних резервів організму. Багатьох школярів ще з першого класу привчають носити важкі наплічники з книжками та

зошитами, а кількість уроків щодня часто є занадто великою, щоб діти розвивали свої розумові уміння та навички без шкоди для здоров'я, водночас із недостатньою руховою активністю може похитнутись як психічний компонент, так і стан здоров'я організму в цілому. Саме тому потрібно постійно звертати увагу на фізичну активність школярів, яка повинна відповідати певним критеріям:

- фізичні вправи мають чергуватись за складністю, інтенсивністю;

- форми проведення занять фізичної культури потрібно підбирати відповідно до рівня розвитку учнів, віку, статі, стану здоров'я, надаючи перевагу ігровій формі;

- під час уроків дітей початкових класів робити перерви-руханки для того щоб розвантажити опорно-руховий апарат, розслабити м'язи;

- на уроках фізичної культури обов'язково перевіряти вплив тих чи інших вправ на організм за допомогою вимірювань пульсометрії до, під час та після навантажень.

Окрім усього іншого треба звертати увагу на те, щоб усі школярі рухались. Рухова активність дітей має велике значення для їх гармонійного і всебічного розвитку. Рух має відповідати показникам здоров'я, проте, він має бути присутнім, а не виключеним для окремих дітей, як це часто буває. Якщо дитина не може бігти чи стрибати, то варто зменшити швидкість чи інтенсивність бігу або замінити його швидкою ходьбою, але ні в якому разі не дозволяти дитині сидіти впродовж заняття, оскільки при звиканні організму до руху, відбувається зміцнення організму, підготовка його до навантажень різного характеру, покращується імунітет, психоемоційний стан дитини, зміцнюється серцево-судинна система, легені та інші органи.

Зверніть увагу: дорослі нерідко намагаються обмежити рухову активність дитини з перших днів її життя. Однак це їм, на щастя, не вдається. Попри всі заборони, дитина використовує для руху будь-які сприятливі можливості, її спонукає до цього хоча й не усвідомлена, але могутня й непереборна внутрішня природна потреба в русі. Однак із віком сила цієї потреби знижується:

По-перше, це є результатом неправильного виховання та постійного обмеження дитини в русі. А чим менше дитина рухається, тим швидше згасає потреба.

По-друге, з часом у дитини з'являються нові, сильніші інтереси та потреби, задоволення яких вимагає все більше часу.

Ще однією причиною зниження рухової активності є підвищення рівня соціально-економічного життя людей, скорочення частки ручної, немеханізованої праці [5].

Отже, заняття фізичними вправами, активний руховий режим мають велике значення у формуванні здорового способу життя, духовного та фізичного розвитку молодших школярів. Заняття фізичними вправами зміцнюють здоров'я, підвищують нервово-психічну стійкість до емоційних стресів, підтримують фізичну і розумову працездатність.

Першим важливим компонентом навчання, що дозволить ефективно розвивати і гартувати організм, вдало виконувати завдання вчителя є сукупність мотиваційних чинників серед яких інноваційні підходи в організації рухової діяльності, особистий приклад батьків і вчителів, сприятливе оточуюче соціальне середовище, належний рівень знань та рухових навиків з фізичної культури.

Список використаних джерел

1. Андрощук Н., Андрощук М. Основи здоров'я і фізична культура (теоретичні відомості). Тернопіль : Підручники і посібники, 2006. 160 с.
2. Богданова Г. Підготовка вчителів до формування в учнів життєвих навичок. *Здоров'я та фізич. культура*. 2007. № 9. С. 6–7.
3. Єдинак Г. Фізична культура в школі : молодому спеціалісту : навч.-метод. посіб. Г. Єдинак, П. Плахтій, Ю. Яценюк ; худож. Л. Галаманжук. Кам'янець-Поділ., 2000. 305 с. : іл.
4. Круцевич Т.Ю. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків і молоді : навч. посібник. Круцевич Т.Ю., Воробйов М.І., Безверхня М.М. К. : Олімп. л-ра, 2011. 224 с.
5. Рудніцька І. Формування здорового способу життя молоді: підлітковий вік. *Психолог*. 2004. № 13. С. 15–25.

***Ярослав Смаль**, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри освітніх педагогічних технологій,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк
Андрій Веремчук, здобувач другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальності «Освітні педагогічні науки»,
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права», м. Луцьк*

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПОЗАКЛАСНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Вік молодшого школяра називають вершиною дитинства. З переходом дитини від садочку до школи відбувається зміна сприймання дійсності. У дитини зберігається безпосередність, легковажність, погляд на дорослих «знизу верх». Але тепер у дитини

зовсім інша логіка. Навчатися стає цікаво і пізнавально. В школі дитина набуває новий соціальний статус, набуває нові вміння та знання. Дитина стає особистістю, у неї змінюються цінності, певні якості особистості.

Актуальною є проблема формування моральних якостей у молодшому шкільному віці, коли закладаються основи особистості учня. У цьому випадку моральна вихованість школяра є результатом тривалої систематичної роботи педагога. Звичайно, успіх у вихованні залежить не тільки від виховних впливів дорослого, а й від внутрішньої роботи самого вихованця.

Власне, виховні заходи вчителя і спрямовуються на те, щоб сформувати в дитини прагнення орієнтуватися на ту чи іншу моральну норму, перетворити її в дійовий регулятор поведінки. Адже часто трапляється так, що дитина знає моральні вимоги, але в своїй поведінці та діяльності не зважає на них. Це означає, що в дитини не сформовані моральні якості, переконання. Бо лише вони визначають її моральну вихованість та рівень моральної культури.

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу досліджуваної проблеми та вивчення освітньо-виховної практики закладів початкової освіти теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність методики формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи та педагогічних умов її ефективного упровадження у практику.

Для розв'язання поставлених завдань, досягнення мети застосовано такі методи дослідження: вивчення та аналіз педагогічної літератури, узагальнення, бесіда, спостереження, тестування.

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшої гостроти набуває проблема морального виховання особистості. У процесі складних політичних і соціально-економічних перетворень Україна зіткнулася з низкою проблем, обумовлених деградацією суспільної моралі, а саме: пріоритетом матеріальних цінностей і падінням духовних, браком милосердя і взаємоповаги, проявом байдужості та агресивності, культу сили й влади у стосунках між людьми.

Дослідженню проблем морального виховання зростаючої особистості, формування її ціннісної сфери присвячено науковій праці І. Беха, М. Боришевського, О. Вишневецького, К. Журби, Р. Сойчук, В. Сухомлинського, О. Сухомлинської, К. Чорної та ін. Ціннісні орієнтації лежать в основі світогляду людини, її моральних, політичних, естетичних переконань і розглядаються як елемент

внутрішньої структури особистості. Сформовані ціннісні орієнтації – це свого роду «вісь» свідомості, яка забезпечує стійкість людини та проявляється в її поведінці, інтересах, потребах, переконаннях, на основі яких і вибудовується ієрархія цінностей індивіда [1].

Найсприятливішим освітньо-виховним середовищем для формування в підростаючого покоління ціннісної сфери й морально-ціннісних орієнтацій є участь у позакласній роботі. В межах такої роботи учні залучаються до різних творчих об'єднань (гуртків, студій, клубів, секцій тощо) у відповідності до їхніх інтересів і потреб, що сприяє набуттю нових знань, умінь та навичок, забезпечує їхній моральний, інтелектуальний, духовний, фізичний розвиток. Позакласна робота є організованою на добровільних засадах діяльністю, спрямованою на розширення й поглиблення знань, умінь і навичок учнів, розвиток самостійності, творчих здібностей, інтересу до навчання в позаурочний час, базується на вподобаннях і бажанні дітей та повинна бути цікавою для учнів, задовольняти їхні потреби, запити тощо. Основна особливість позакласної роботи полягає в тому, що зміст її виходить за межі шкільної програми [3].

Позакласна робота має організовуватися з обов'язковим урахуванням специфіки дозвілєвої сфери молодшого школяра, що, за нашим припущенням, дасть змогу ефективно формувати не лише його знаннєву компоненту, але й вирішувати актуальні завдання щодо формування морально-ціннісних орієнтацій зростаючої особистості через вироблення морально доцільної поведінки, вчинків та діяльності.

Дослідниця О. Поліщук виокремлює основні функції позакласної виховної роботи з формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів. Сутність першої функції полягає у випереджувальній ролі виховного впливу на особистість дитини у процесі здійснення навчально-пізнавальної діяльності чи конкретної соціально значущої суспільно корисної праці, участі у масових і добродійних заходах; у межах другої функції реалізується пріоритетне значення позакласної виховної роботи в ефективному формуванні морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів, що забезпечується завдяки інтеграції морально орієнтованого змісту, його індивідуалізації й диференціації, враховуючи особливості і потенційні можливості кожної дитини, рівень сформованості їхніх морально-ціннісних орієнтацій; третьою функцією є активізація співробітництва і співтворчості в системі відносин «учень – учнівський колектив –

учитель», спрямованого на посилення рефлексивних процесів та створення ситуацій успіху, спрямування педагогічного супроводу організації різних форм і методів морально орієнтованої позакласної виховної роботи [2].

Серед основних форм організації позакласної виховної роботи з формування морально-ціннісних орієнтацій учнів виокремлюють такі як: традиційні – дидактичні ігри, екскурсії, вікторини, змагання, виставки, тематичні ранки, суспільно корисна робота тощо; інтерактивні – уявна подорож рідним краєм, дидактичні ігри, рольові ігри, ігри-перевтілення, сюжетне заняття-гра, інтерактивний міні-театр, аукціон добрих справ тощо; масові – свята, тематичні ранки, суспільно корисна праця, колективні творчі справи тощо.

Таким чином, позакласна робота допомагає створити атмосферу багатого духовного життя, сприяє розвитку пізнавальних інтересів, потреб і практичних умінь здобувачів початкової освіти. Заняття в гуртках і клубах, екскурсії, конкурси, вікторини, завдання з позакласного читання, практичні роботи пробуджують у школярів допитливий інтерес до знань, до життя і праці. Під час позакласної роботи створюються можливості для виховання у дітей моральних принципів, виховання патріотизму, чесності, засвоєння правил культурної поведінки тощо.

Список використаних джерел

1. Журба К.О. Смысловиттєві цінності школярів основної і старшої школи: теоретико-методичний аспект: монографія. Дніпро : Середняк Т.К., 2018. 496 с.

2. Поліщук О.П. Методика та педагогічні умови формування морально-ціннісних орієнтацій молодших школярів у процесі позакласної виховної роботи. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. редкол. : С. Совгіра, І. Демченко, О. Балдинюк та ін. ; Уманський держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. Умань : Візаві, 2019. Вип. 4. С. 127–134.

3. Соичук Р. Л. До проблеми сутності смысловиттєвих цінностей особистості. *Сучасні інформаційні та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*: Зб. наук. пр. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. Вип. 51. С. 77–81.

*Анастасія Трачук, ст. гр. СО (НО)-113,
Навчально-науковий інститут неперервної освіти
Волинського національного університету
імені Лесі Українки, м. Луцьк*

*Науковий керівник: Ірина Брушневська, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки, м. Луцьк*

МЕТОДИ РОЗВИТОКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА

Синдром Дауна є однією з найпоширеніших хромосомних аномалій, пов'язаних з різним ступенем фізичних і когнітивних порушень. Важливим аспектом розвитку дітей з синдромом Дауна є процес мовлення.

Проблемам розвитку та корекції мовлення у дітей з синдромом Дауна присвячені праці А. Мельковської, А. Савицького, Р. Ковтун, Н. Штепи, П. Жиянова, А. Міненко та інші. Серед зарубіжних науковців можна назвати наступних осіб: С. Баклі, Д. Кліланд, С. Вуд, В. Хардкасл, Д. Вішарт, К. Тіммінс, С. Moura, L. Cunha, Н. Vilarinho, M. Cunha, D. Freitas, M. Palha, M. PaisClemente та інші.

Аналіз наукового доробку цих авторів свідчить про те, що необхідно шукати шляхи корекції мовлення цієї категорії дітей. Існує необхідність пошуку корекційних методів відповідно до віку, рівня інтелекту та індивідуальних особливостей [1].

Діти з синдромом Дауна можуть мати різні рівні розвитку мовлення, і це може виявлятися через первинні, вторинні і третинні порушення.

До первинні порушення мовлення відносять:

Затримка мовленнєвого розвитку: Деякі діти з синдромом Дауна можуть починати говорити пізніше, ніж діти без цього синдрому. Затримка в мовленнєвому розвитку може бути пов'язана зі зниженою моторикою мовлення та іншими фізичними характеристиками синдрому Дауна.

Обмежений словник: Діти з синдромом Дауна можуть мати обмежений словник та обмежену кількість слів, які вони використовують для спілкування. Це може бути пов'язано зі зниженим когнітивним розвитком.

Порушення вимови: Деякі діти з синдромом Дауна можуть мати

проблеми з вимовою звуків або слов'янок. Це може бути пов'язано з м'язовою гіпотонією, яка є загальним симптомом цього синдрому.

Вторинні порушення мовлення:

Порушення слуху: Деякі діти з синдромом Дауна можуть мати порушення слуху, що може впливати на їх здатність сприймати мовлення та розвивати власне мовлення.

Відсутність стимулюючого середовища. Навколишнє середовище також може впливати на розвиток мовлення у дітей з синдромом Дауна. Недостатність стимуляції або відсутність підтримки може призвести до подальших порушень мовлення.

Третинні порушення мовлення:

Порушення соціальної взаємодії: Деякі діти з синдромом Дауна можуть мати обмежену здатність до соціальної взаємодії, що може впливати на їх здатність спілкуватися та розвивати мовлення [4].

Проблеми зі сприйняттям: Частина дітей з синдромом Дауна можуть мати проблеми зі сприйняттям мовлення, що може впливати на їх здатність розуміти інформацію та відповідати на неї мовним способом.

Мовленнєві розлади впливають на все життя дитини та процеси її соціалізації, спілкування з іншими людьми та пізнання світу в цілому.

Особливостями вимови є труднощі з чіткою вимовою звуків і звуко-сполучень, обмежений словниковий запас. Це може впливати на їхню здатність говорити виразно [3].

Також у «сонячних» діток обмежені комунікативні навички. Вони мають обмежений контакт з іншими людьми та обмежену здатність висловлювати свої потреби та бажання словами.

Фактори, що впливають на мовлення:

Раннє втручання, що є важливе для покращення мовного розвитку дітей з синдромом Дауна. Програми ранньої стимуляції можуть покращити мовленнєвий розвиток і зменшити затримки в цій сфері.

Спеціалізована логопедична терапія, адаптована до кожної дитини, може покращити вимову, словниковий запас і комунікативні навички.

Сприятливе середовище, яке підтримує мовленнєвий розвиток, включаючи багатомовне спілкування, використання візуальних сигналів і заохочення спілкування з іншими дітьми та дорослими [5].

Бар'єри на шляху мовного розвитку:

1. Фізичні обмеження: деякі діти з синдромом Дауна можуть мати труднощі з мовленням і спілкуванням через проблеми з м'язовим тонусом і координацією.

2. Затримка мовлення: багато дітей із синдромом Дауна мають повільніше мовлення порівняно з однолітками, які нормально розвиваються, що може призвести до затримки в оволодінні мовою.

Методи та підходи до розвитку мовлення:

Мульти-сенсорні підходи: кращого засвоєння мови можна досягти завдяки використанню різних сенсорних інструментів, таких як зображення, рухливі ігри, музикотерапія. Також можна використовувати пісочну терапію, Су-Джок терапію та динамічну електростимуляцію.

Дидактичні ігри з використанням наочності, метою яких є можливість опанувати мовний матеріал. Такі ігри допомагають оволодіти звуковимовою та збагатити словниковий запас(ігри на оволодіння звуковимовою, на збагачення словника).

Мовні ігри, історії та імпровізовані сценарії стимулюють мовну активність і розвивають комунікативні навички, конструктори фраз, метою яких є удосконалення граматичних навичок.

Використання технологій: мобільні додатки та комп'ютерні програми можуть бути корисними інструментами для вивчення мови, надаючи інтерактивні завдання та вправи. До прикладу слухомовленнєвий тренажер «Світ звуків», навчально-програмний комплекс «Адаптація-Лого» та інші).

Альтернативна та допоміжна комунікація (ААК). Використання інструментів альтернативної та допоміжної комунікації (ААК) необхідне для того, щоб діти могли спілкуватися з іншими людьми. Інструменти ААС, які довели свою ефективність для дітей з синдромом Дауна, включають піктограми, Макатон, RobSystem, Picture Exchange Communication System (PECS), технологічні засоби комунікації та комунікаційні планшети. Пристрої ААС підбираються відповідно до індивідуальних потреб та здібностей дитини [1].

Ефективність різних підходів до втручання: подальші дослідження ефективності різних методів втручання можуть визначити найкращі стратегії підтримки мовного розвитку у дітей з синдромом Дауна [2].

Насамперед потрібно шукати способи корекції специфічних мовленнєвих труднощів у «сонячних» дітей в ігровому форматі.

Дослідження та аналіз ранніх показників мовного розвитку у

дітей з синдромом Дауна допоможе виявити проблеми на більш ранньому етапі та розробити більше ефективні стратегії втручання.

Розвиток мовлення у дітей з синдромом Дауна – це складний процес, який потребує індивідуального підходу та спеціалізованої підтримки. Раннє втручання, спеціалізована логопедична допомога та створення сприятливого середовища є ключовими факторами для покращення мовного розвитку та комунікації у таких дітей [6].

Список використаних джерел

1. Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д., Галій А.І. Ігрові форми, методи та прийоми корекції специфічного порушення мовлення у дітей із синдромом Дауна. *Сучасні теоритичні й прикладні контексти спеціальної та інклюзивної освіти*: збірник тез доповідей учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції. С. 86–90.

2. Казачінер О.С., Бойчук Ю.Д. Ефективні методики розвитку мовлення дітей із синдромом Дауна. *Науковий журнал «Психологічні травелоги»*, 2022, № 1. С. 197–211.

3. Полякова М. Формування та розвиток мовлення в дітей із синдромом Дауна. *Педагогічні обрії*. № 3 (123). С. 86–90.

4. Прядкіна А.А., Турубарова А.В. Розвиток мовлення у дітей молодшого шкільного віку із синдромом Дауна. *Соціальна та життєва практика в структурі професійної підготовки: теорія і практика* : збірник тез Всеукраїнської науковопрактичної конференції (17 травня 2018 р., м. Запоріжжя) / За заг. ред. В.В. Нечипоренко. Запоріжжя: Вид-во Хортицької національної академії, 2018. С. 134–135.

5. Савицький А.М. Напрями формування та корекції мовлення у дітей з синдромом Дауна. *Логопедія*. 2013. С. 75–79.

6. Cleland J., Wood S., Hardcastle W., Wishart J., & Timmins C. Relationship between speech, oromotor, language and cognitive abilities in children with Down's syndrome. *International journal of language & communication disorders*. 2010. № 45 (1), P. 83–95.

6. Moura C. P., Cunha L. M., Vilarinho H., Cunha M. J., Freitas D., Palha M., & Pais-Clemente M. Voice parameters in children with Down syndrome. *Journal of Voice*, 2008. № 22 (1), P. 34–42.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ЦІННІСНОЇ СИСТЕМИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Проблема толерантності – одна із центральних проблем як особистісного, міжособистісного, національного, так і глобального порядку. Вона є об'єктом висвітлення засобів масової інформації, піднімається як на державному, так і міжнародному рівнях.

Зазначений феномен відрізняється своєю глибиною, складністю та багатогранністю, що вміщає в собі декілька параметрів прояву та розвитку, які можна назвати базовими вимірами толерантності. Трактування поняття толерантності стосується і міжнародних відносин, і діалогу культур, і міжетнічних, і міжконфесійних стосунків.

А. Молчанова зазначає, що «поняття «толерантність» розглядається як соціально важливе явище, норма життя у демократичному суспільстві. Це один із головних принципів взаємовідносин між людьми. Толерантність визначається як інтегративна якість особистості, що відображає активну моральну позицію і готовність до конструктивної взаємодії з людьми і групами незалежно від їх національної, соціальної, релігійної, гендерної приналежності, поглядів, світогляду, стилю мислення і типу поведінки; сприяє успішному самоствердженню особистості та її самореалізації у суспільстві» [6, с. 7–8].

Енциклопедія освіти вказує, що основою толерантності є «визнання прав інших на життя, смерть, волю і гідність; доброзичливе сприймання у своєму соціальному середовищі представників інших культур, визначення позитивних аспектів різноманітності і уміння цінувати різноманітні прояви людей; здатність бачити спільні, взаємовигідні для різних людей цілі й інтереси і домагатися їх досягнення; визнання взаємозалежності людського існування» [5, с. 1018].

Метою педагогіки толерантності є виховання молоді в душі терпимості до інших поглядів і звичок, поваги до прав і свобод інших людей, ціннісного ставлення особистості до «інакшості», розвитку здатності до терпіння ненасильницьким способом вирішувати

конфлікти тощо.

Відомий український педагог І. Бех стверджує, що «коли до учнів ставляться у більшості випадків без справжнього інтересу і поваги, у них не виникає ніяких підстав для прийняття самих себе серйозно, що з рештою впливає на інфантилізацію підростаючих поколінь» [4, с. 63].

Учені також виділяють різні функції толерантності. Серед них вони виокремлюють такі основні:

- функцію стійкості;
- мотиваційну функцію толерантності, яка характеризується здатністю забезпечувати формування самосвідомості і, відповідно, самовиховання, передбачає для особистості терпиме ставлення до людей, які мають інше бачення на ті чи інші проблеми й шляхи їх вирішення;

- адаптаційну функцію толерантності, яка передбачає обов'язкове врахування вольових зусиль, як от саморегуляція, витримка, сила волі, наполегливість і спрямовує особистість на вироблення в процесі життєдіяльності власного ставлення до всього і до всіх;

- оціночно-прогностичну функцію, яка забезпечує можливість розширення контактів, діяльності, яка може відрізнитися як своїми інтересами, так і мотивами, конструктивної взаємодії з оточуючими людьми; побудови відносини з навколишнім світом через вплив ціннісних орієнтацій;

- інтегруючу функцію толерантності, яка основним своїм завданням вважає спрямованість на протидію як зовнішнім, так і внутрішнім труднощам; задля забезпечення стабільності у взаємодії стимулювання морального розвитку та самовизначення особистості [1; 2].

Варто також виокремити рівні існування толерантності. Серед них можна назвати:

- цивілізаційний рівень, який передбачає терпиме, неупереджене ставлення до різних цивілізацій та культур;

- міжнародний рівень існування толерантності позиціонує тісну співпрацю та мирне співіснування усіх держав;

- соціальний рівень забезпечує наявність партнерських відносин між спільнотами;

- етнічний рівень базується на терпимому ставленні до інших звичаїв, поведінки, іншого способу життя;

– індивідуальний рівень побудований на врахуванні і забезпеченні толерантності іншим людям.

На формування толерантності здобувачів вищої освіти чинять вплив різні чинники. Серед них варто виділити:

- освітнє середовище;
- зміст навчальних дисциплін;
- педагогічна майстерність та педагогічний такт науково-педагогічних працівників;
- студентство різних курсів;
- ефективна взаємодія з викладачами, взаємодія в полікультурній групі;
- умови освітнього середовища та місця проживання здобувачів освіти;
- культурні традиції, яких дотримуються в суспільстві;
- культура, мас-медіа, мистецтво, література;
- індивідуальні особливості особистості, її погляди на життя, способи взаємодії з «інакшими» людьми тощо.

Підтвердженням цієї думки є науковий доробок вітчизняних дослідників Н. Чабаненко, Л. Несмашної, С. Сабрі, які в контексті означеної проблеми зазначають, що «для формування толерантності студента необхідно враховувати психологічні особливості студентського віку, мікроклімат у навчальному закладі, особливості студентського колективу в цілому і окремих груп зокрема: особливості особистостей, які утворюють групи, авторитетних студентів, лідерів, взаємини між навчальними групами і всередині них, переважаючі в групі мотиви, настрої, інтереси, норми поведінки, ставлення до професії, оволодіння нею, наявність «культу навчання» [7, с. 471].

Основним джерелом соціалізації молоді є академічне середовище закладу вищої освіти. Навчання у закладі вищої освіти дає змогу студентові розкрити свій духовний потенціал, сформувати індивідуальне бачення власної життєвої позиції, збагатити свій внутрішній світ, виробити модель поведінки по відношенню до інших людей, які відрізняються своїми інтересами, переконаннями та точкою зору.

Тобто у закладі освіти студент набуває норм і правил поведінки, у нього формується певна система загальнолюдських цінностей, спрямованих на терпиме, неупереджене ставлення до «інакших» поглядів та думок, співпереживання та милосердя по відношенню до

інших людей, народів. Таким чином у студентів, відповідно, формуються толерантна свідомість та толерантна поведінка, основною складовою яких є толерантне ставлення особистості студента до дійсності.

Толерантна взаємодія в академічному середовищі має забезпечувати психологічний комфорт в студентському та педагогічному колективах; співпереживання і терпимість до прийняття іншої точки зору, поведінки; душевну рівновагу та доброзичливість відносно з оточуючим людьми; позитивне ставлення та взаєморозуміння національних особливостей інших країн; зниження рівня недоброзичливості та агресивності по відношенню до інших цінностей і культур тощо, розкриття духовного потенціалу, формування власної життєвої позиції тощо.

Існує також протилежне феномену толерантності поняття – інтолерантність, тобто нетерпимість, зверхність над іншими людьми, які ґрунтуються на переконанні, що система поглядів та образ життя людини є вищим за інших. Така нетерпимість по відношенню до інших людей, які чимось відрізняються, може передбачати негативні, антисоціальні дії.

Формування толерантності є складним і тривалим процесом, який проходить ряд стадій. Кожна із цих стадій розкриває індивідуальний потенціал кожної людини, виховує силу волі, впливає на регуляцію поведінки тощо. Толерантність – це моральна якість особистості, яка передбачає активну позицію особистості, розвиток прав та свобод людини, дотримання особистістю загальних норм та правил суспільства.

Через рівень вихованості та терпимості людини простежуються різні форми та способи прояву її толерантності, на основі яких формується толерантна поведінка. Саме толерантна поведінка передбачає поважне ставлення, відношення до «інакших» людей, які відрізняються своїми інтересами, поглядами, поведінкою, точкою зору без принижень їхньої гідності, зі збереженням принципу свободи та поваги. Основним компонентом толерантної поведінки є толерантне, терпиме ставлення особистості до навколишньої дійсності та оточуючих її людей.

Толерантне ставлення є власним усвідомленням значення розуміння та дотримання прав кожної людини, адекватною особистісною стратегією по відношенню до «інакших» людей. Це наявність потреби у спілкуванні, взаємодії з оточуючими, прагнення

до розуміння інших і сприйняття їх як соціальної цінності, бажання використовувати принципи толерантності при комунікації в суспільстві.

Толерантна поведінка є просоціальною, оскільки забезпечує готовність людини діяти в інтересах інших, приносити їм користь, не очікуючи при тому певної винагороди. Вона передбачає орієнтованість на благо соціальних груп. основними мотивам про соціальної поведінки є моральний обов'язок кожної людини, співчуття, милосердя, альтруїзм, благодійна моральна установка, яка проявляється у розумінні необхідності підтримки та допомоги іншим людям, державі.

З огляду на це існує також тісний взаємозв'язок між поняттями «толерантна поведінка» та «соціальна поведінка». Соціальна поведінка спрямована на розвиток, підтримку суспільства та особистості. Толерантна поведінка стимулює просоціальну поведінку людини, певним чином спрямовує на розуміння та надання певної допомоги іншим людям, терпиме ставлення до різноманітності та інакшості.

Проаналізувавши різні підходи дослідників до трактування поняття «толерантність», бачимо, що у більшості випадків у наукових дослідженнях цей феномен сьогодні розглядається як інтегративна та багатовимірна характеристика особистості, як особистісна її якість, компонент ціннісної системи, фактор особистісного становлення та самовдосконалення, принцип людських комунікативних взаємовідносин, соціальна цінність, що не зводиться тільки до терпимості.

Толерантність – це визнання прав іншої особистості, відкритість до міжкультурного спілкування, повага до ідентичності іншого, ознака впевненості в собі й свідомості надійності своїх власних позицій, здатність особистості протистояти різним ризикам та перешкодам, готовність до комунікативної взаємодії з іншими на основі взаєморозуміння та поваги, збереження принципу свободи кожної людини. Толерантність може існувати тільки в тих випадках, коли людина намагається подивитися на ситуацію очима іншої людини.

Список використаних джерел

1. Бирко Н.М. Педагогічна майстерня формування толерантності сучасного громадянина : методичний посібник. Хмельницький :

ХГПА, 2013. 184 с.

2. Бирко Н.М. Підготовка майбутніх учителів до формування толерантності учнів початкової школи: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04. Житомир, Житомирський державний університет імені І. Франка, 2014. 261 с.

3. Декларація принципів толерантності : затверджена резолюцією 5.61 Генеральної конференції ЮНЕСКО від 16 листопада 1995 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення: 12.04.2024).

4. Енциклопедія освіти. Під загал. ред. В. Кремень, В. Луговий, О. Топузов, С. Сисоєва, О. Ляшенко та ін. Київ : Юрінком Інтер, 2021. 1144 с.

5. Молчанова А.О. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога: посібник. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 188 с.

6. Чабаненко Н.А., Несмашна Л.Ю., Сабрі С.С. Формування толерантності студентів як педагогічна застава у вищих навчальних закладах України. *Молодий вчений*. № 11 (51) листопад, 2017. С. 470–473.

*Юрій Тулашвілі, д.пед.н., професор,
професор кафедри комп'ютерних наук,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Оксана Димарчук, вчитель інформатики,
опорний заклад «Вишнівський ліцей» Вишнівської сільської ради,
с. Вишнів, Ковельський район*

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ ЗОРУ

Комп'ютерні технології знайшли застосування в організації навчального процесу. Введення електронних освітніх ресурсів (далі – ЕОР) стає одним із шляхів удосконалення сучасної освіти. ЕОР – це навчальні матеріали, для використання яких застосовуються технічні пристрої.

За структурою створення електронні освітні ресурси розділені на текстові, графічні, текстові (гіпертекстові) та мультимедійні (інтерактивні). До тексто-графічного типу ЕОР відносять освітні сайти та електронні підручники, при якому здійснюється перенесення з

паперового на електронний носій. До гіпертекстового типу електронних освітніх ресурсів відносять енциклопедії та підручники, де використовується пошук за допомогою гіперпосилань. Мультимедійний тип ESM включає відео, аудіо, анімацію, за допомогою яких здійснюється чітка взаємодія з користувачем.

Інформатизація суспільства у сучасних умовах надає особам з порушеннями зору можливості користування громадськими інформаційними досягненнями для реалізації свого потенціалу. Важливими у вирішенні інформаційних проблем є комп'ютерні тифлотехнології, засновані на апаратних та програмних засобах. Спеціальні програми допомагають особам з порушеннями зору самостійно працювати на персональному комп'ютері, отримуючи доступ до суспільно-інформаційного середовища. Розвиваючись, комп'ютерні технології роблять доступнішою електронну форму подання інформації для людей з порушеннями зору, підвищуючи таким чином значимість комп'ютерних тифлотехнологій.

Незрячі діти вчать читати і писати рельєфно-крапковим шрифтом Брайля. Слабозорі можуть розрізнати обриси предметів, читати збільшений шрифт, сприймати різнокольорові ілюстрації, контрастні зображення. При спільному навчанні звичайних та незрячих дітей потрібно приділяти увагу до особливостей, які пов'язані з навчанням. Велика кількість візуальних якостей предметів повною мірою не сприймаються цією категорією дітей, внаслідок чого немає можливості створити у них зоровий аналог сприйняття.

Спеціальне навчання дозволяє таким дітям використовувати аналізатори слухового, дотикового, рухового апарату для компенсації ушкодженого зору. Дотичне сприйняття здійснюється за допомогою руки або грифеля для використання брайлівського приладу. Важливим орієнтиром у сприйнятті інформації є слух. Він не лише допомагає зорієнтуватися у часі та просторі, а й дає можливість відтворити образну інформацію. Так, в табл. 1 можна переглянути комплекс програм, які можуть застосовуватися під час навчання учнів з порушеннями зору [3].

Застосування електронних освітніх ресурсів робить урок яскравішим, захоплюючим, насиченим, більш ефективним, сприяє розвитку творчого потенціалу дітей. Для розробки ЕОР застосовуються стандартні (програми підготовки презентацій, аудіо, відео та графічний редактори, текстовий процесор) та спеціальні (програми для створення веб-сторінок, флеш-роликів, програми для

інтерактивної дошки) програмні засоби. Широко поширені різні інтернет-сервіси та портали для створення електронних освітніх ресурсів (наприклад, створення тестів, інтерактивних додатків, гіпертекстових підручників) [1].

Таблиця 1

Комплекс програм для людей з порушеннями зору

№	Назва	Комплектуючі види	Призначення
1.	Комп'ютерний комплекс для слабозорих	Персональний комп'ютер	Дозволяє працювати з графічною, текстовою та друкованою інформацією. Допомагає учням переглядати навчальні матеріали у зручному вигляді та брати участь у робочому процесі на рівні з іншими
		Програми екранного доступу	
		Відео-збільшувач	
		Синтезатор мови	
2.	Електронний відео-збільшувач	Стаціонарні	Дозволяє читати літературу, розглядати наочність
		Ручні	
		Переносні	
3.	Навчальні посібники та письмові приладдя		Допомагають організувати навчальний процес відповідно до стандартної шкільної програми. Вся текстова інформація дублюється шрифтом Брайля
4.	Пристрій для прослуховування навчальних аудіо-посібників	Портативний тифлоплеєр	Допомагає учням краще запам'ятовувати навчальний матеріал

Для учнів з особливими освітніми потребами комп'ютерні технології можуть використовуватися не тільки для навчання, а й як корекційний засіб. Електронні ресурси значно розширюють можливості представлення інформації; зростає мотивація дітей, їх зацікавленість пізнавальною діяльністю.

Типи електронних освітніх ресурсів за їх функціональним призначенням зображені в табл. 2.

Електронні освітні ресурси дозволяють реалізовувати принципи диференційованого та індивідуального підходу у навчанні. Проєкти, виконані з використанням електронних освітніх ресурсів, допомагають урізноманітнити заняття, реалізують комплексний підхід у навчанні та значно підвищують мотивацію до вивчення матеріалу.

Типи електронних освітніх ресурсів

Тип	Характеристики	Засоби створення	Застосування
Презентації	Набір слайдів та спеціальних ефектів, який може містити аудіо та відео фрагменти, анімацію, елементи інтерактивності	Microsoft Power Point Open Office Impress	Для подання проєктів, супроводу занять та для самостійного використання учнями
Електронні енциклопедії	Науково-довідковий посібник (енциклопедія, словник, довідник) представлений в електронному вигляді	Гіпертекстові системи. Мови гіпертекстової розмітки (наприклад, HTML)	Пошук інформації
Програми-тренажери	Виконують функції дидактичних матеріалів, можуть відстежувати хід рішення та повідомляти про помилки	Microsoft Power-Point MyTest онлайн-сервіси (наприклад, Learn-ingApps)	Для формування умінь та навичок
Системи віртуального експерименту	Програмні комплекси, що дозволяють учню проводити експерименти віртуальності		Проведення експерименту, який у реальності був би неможливий
Програмні системи контролю знань	Опитування та тести	Google Форми MyTest	Перевірка знань, для педагогічних досліджень
Електронні підручники та навчальні курси	Освітнє електронне видання або ресурс для підтримки навчального процесу	Moodle Udemy Stepic	Вивчення, закріплення та контроль знань
Навчальні ігри та розвиваючі програми	Інтерактивні програми з ігровим сценарієм	Мови програмування (Java, C#, C++)	Тренують мислення, винахідливість, уяву, креативність
Інтерактивні малюнки	Спрощений варіант інтерактивних моделей	Genially	Полегшення розуміння та запам'ятовування, закріплення вивченого матеріалу
Відео урок	Процес передачі інформації за допомогою мультимедійних технологій	Movavi Camtasia Studio PowerPoint Sony Vegas Adobe Premiere	Для підвищення якості навчання та самостійного використання учнями

Варто зазначити, що сучасний освітній процес вимагає істотного

розширення арсеналу засобів навчання, які пов'язані з використанням інформаційно-комунікаційних технологій для осіб з порушеннями зору, для відтворення та функціонування яких необхідні засоби обчислювальної техніки.

Так, із змістовно-методичної точки зору, електронні ресурси повинні задовольняти нормативні вимоги, що регламентуються Міністерством освіти і науки України; відповідати основним дидактичним принципам (науковості, доступності, наочності), бути доступними у сприйнятті.

Застосування електронних освітніх ресурсів та інформаційно-комунікаційних технологій сприяє спеціальному корекційному навчанню учнів з особливими освітніми потребами, які допомагають у вирішенні різних завдань з урахуванням їхніх психофізичних особливостей.

До основних інноваційних якостей електронних освітніх ресурсів відносять:

1. Комплексність (можливість забезпечення усіх компонентів освітнього процесу: отримання інформації, практичні заняття, контроль знань). Під час роботи зі звичайними засобами навчання забезпечується тільки отримання інформації.

2. Інтерактивність, яка забезпечує розширення можливостей самостійної роботи за рахунок використання активно-діяльнісних форм навчання.

3. Можливість навчання поза установою, в тому числі дистанційно.

Можна виділити наступні переваги у використанні електронних освітніх ресурсів [2]:

– доступність і зрозумілість представленої в електронних освітніх ресурсів інформації;

– інтерактивність, наявність ефективного зворотного зв'язку з користувачем;

– гіпертекст і мультимедійні можливості;

– автоматизація різних видів діяльності;

– працездатність і стійкість в роботі;

– можливість застосування для вирішення декількох освітніх завдань.

Говорячи про місце електронних ресурсів у навчально-виховному процесі, необхідно враховувати особливості сучасного стану освітньої системи, в якій є різні форми навчання, в тому числі і

комбіновані, а для них дуже важливе відповідне методичне забезпечення самостійної роботи.

Відповідно до цього основною вимогою є те, щоб структура та спосіб подання навчально-методичних матеріалів в електронному вигляді могли легко варіюватися в залежності від конкретної форми їх використання. Необхідно забезпечити доступ навчально-методичних ресурсів для максимально можливої кількості користувачів, а також підтримку індивідуального підходу та активних методів навчання та зворотного зв'язку.

При розробці інтернет-ресурсів для осіб з порушеннями зору необхідно дотримуватись таких основних принципів.

1. Сприймання: інформація та компоненти інтерфейсу користувача повинні бути представлені у вигляді, в якому користувачі можуть їх сприймати.

2. Керованість: компоненти інтерфейсу користувача та навігації повинні бути керованими, в тому числі, користувачами з порушенням зору.

3. Зрозумілість: інформація та операції користувача інтерфейсу повинні бути чітко викладеними і зрозумілими користувачам з порушеннями зору.

4. Надійність: контент повинен бути надійним в тій мірі, яка потрібна для відповідної інтеграції широким колом різних прикладних програм, включаючи спеціальні технології екранного доступу для користувачів з порушеннями зору.

При плануванні освітнього процесу з використанням електронних освітніх ресурсів рекомендується враховувати насамперед:

- рівень технічного оснащення освітнього закладу;
- стан і ступінь розвитку інформаційного середовища закладу освіти;
- наявність або відсутність якісного підключення до мережі «Інтернет»;
- рівень інформаційно-комунікаційної компетентності працівників закладу освіти;
- наявність у студентів власних комп'ютерів.

Електронні освітні ресурси для слабозорих повинні мати кілька варіантів відображення шрифтів, відповідне колірне оформлення, можливість керувати зображеннями та фоном сайту. Для повноцінного доступу осіб із порушеннями зору до інтернет-ресурсів

інформація має бути подана у вигляді тексту. Графічні файли мають містити текстові пояснення. Інформація, призначена для незрячих користувачів, не повинна бути захищена графічними кодами підтвердження справжності користувача, який працює за комп'ютером. Її використовують із метою боротьби зі спамом на веб-сайтах.

Графічні файли у форматі PDF, що містять документи у графічному вигляді, повинні бути обмеженого застосування, тому що вимагають спеціальних програм розпізнавання тексту та доступ до них не можливий за допомогою стандартних програм перегляду файлів даного формату.

При розробці ЕОР для дітей з порушеннями зору слід враховувати такі вимоги:

- виходячи з необхідності розробки електронних освітніх ресурсів та з урахуванням високої стомлюваності, учні не повинні бути обмежені у часі при вивченні навчального матеріалу, виконанні інтерактивних вправ, за винятком перевірочних робіт.

- виходячи зі складнощів сприйняття тексту, учням з порушеннями зору слід розбивати текст на короткі смислові частини, які поміщаються в екран і не вимагають прокручування;

- виходячи з компенсаторних функцій слуху, пропонується підвищити роль аудіо інформації в електронних освітніх ресурсів, включення в звукову інформацію інтонацій, пауз та включення опису того, що відбувається.

Розробка інклюзивних ЕОР, доступних для людей з порушеннями зору, повинна базуватись на певних правилах та підходах, ґрунтуватися на технології візуального чи невізуального сприйняття інформації.

Таким чином, реалізація можливостей сучасних інформаційних технологій розширює спектр видів освітньої діяльності, дозволяє удосконалювати існуючі, створювати нові організаційні форми і методи навчання. Однією з головних переваг використання комп'ютерних засобів навчання в освітньому середовищі для осіб з особливими освітніми потребами є їх можливість візуалізації нового матеріалу. Електронні технології збагачують процес навчання, дозволяють організувати його більш ефективно, сприяють творчому розвитку учнів.

Введення технологій дистанційного навчання в освітній процес призводить до появи нових можливостей: реалізації їх проблемно-

пошукової та проектної діяльності. Педагоги і фахівці освітніх закладів повинні дати можливість кожній дитині, незалежно від потреб та інших обставин, реалізувати свій потенціал для того, щоб вона стала повноцінним членом суспільства.

Список використаних джерел

1. Димарчук О.В. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у підтримці інклюзивного навчання. *Гуманітарний дискурс суспільних проблем* : минуле, сучасне, майбутнє: матеріали Всеукраїнської наукової конференції з міжнародною участю 22 квітня 2021 р. м. Черкаси : Черкаси : ЧПБ імені Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, 2021. С. 182–185.

2. Потапюк Л.М., Димарчук О.В. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах інклюзивного освітнього середовища. *Інженерні та освітні технології: електронний щоквартальний науково-практичний журнал*. Кременчук : КрНУ, 2021. Том 9. № 1. С. 66–77.

3. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання: навч. посіб. / А.В. Гета та ін. ; за заг. ред. Ю.Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ. 2018. 261 с.

*Катерина Турик, педагог з раннього розвитку,
Волинська громадська організація
«Клуб раннього розвитку «Бджілка Майя», м. Луцьк*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Процес інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в суспільство є досить складним та вимагає внесення корективів в організацію педагогічного процесу, створення спеціальних умов – соціальних, психологічних, педагогічних, матеріально-технічних тощо. Проте цього недостатньо для успішної соціалізації дитини з інвалідністю, оскільки цей процес є двостороннім та вимагає сформованості у дітей з особливими освітніми потребами життєво важливих навичок, умінь та якостей. Діти повинні вміти спілкуватися з представниками різних вікових категорій; вирішувати конфліктні ситуації та уникати їх; адекватно оцінювати себе, не применшувати своїх можливостей; аналізувати вчинки та поведінку оточуючих;

включатися в спільну діяльність – тобто володіти соціальними навичками.

Робота з формування соціальних навичок повинна починатися з дошкільного віку. Отже, одним із головних завдань освітньої лінії «Дитина в соціумі» Базового компоненту дошкільної освіти є формування в дітей навичок соціально визнаної поведінки, розуміння людських взаємин, готовності співпереживати та співчувати іншим, долучатися до спільної діяльності з однолітками й дорослими, оцінювати власні можливості, поважати бажання й інтереси оточуючих [1].

Як правило, соціальні навички розглядаються в структурі соціальної компетентності особистості. Існуючі визначення соціальної компетентності характеризують її як здатність особистості продуктивно взаємодіяти з різними партнерами у групі та команді, виконувати різні функції та займати певну роль в колективі; відкритість до людей, навички соціальної поведінки, готовність до сприйняття соціальної інформації, пізнання інших людей та здійснення позитивних соціальних дій та вчинків.

Базовий компонент дошкільної освіти дає ширший перелік соціальних навичок, які мають бути розвинені у дітей, а саме:

- дитина ідентифікує себе та діє відповідно до соціальної ролі: донька/син, брат/сестра, онука/ онук, друг/ подруга тощо;
- демонструє елементарні навички емоційної саморегуляції, виражає почуття за допомогою слів, міміки, жестів;
- пояснює причину своїх емоцій, усвідомлює те, що інші люди переживають різні емоційні стани, їм буває радісно, боляче, образливо тощо;
- звертається за допомогою до однолітків та знайомих та/або надає їй, вміє отримувати задоволення від надання допомоги іншим;
- дотримується соціальних правил та норм поведінки, домовленостей у щоденній життєдіяльності;
- бере участь у визначенні та прийнятті правил співжиття в родині, групі закладу дошкільної освіти, колі друзів;
- уміє порозумітися, домовитися з іншими в конфліктних ситуаціях, вживає в спілкуванні з дорослими та однолітками ввічливі слова;
- пропонує ідеї для гри, долучається до різних видів діяльності, бере участь у прийнятті рішень щодо особистих питань та життя колективу;

– на рівні можливостей дошкільного віку визнає цінності демократії (готовність брати на себе відповідальність, вміння висловлювати власну думку та приймати думку іншого, вміння розв'язувати конфлікти шляхом діалогу, вміння слухати й спостерігати) [1].

Українські вчені розглядають також соціальну компетентність як інтегральну якість особистості, що складається з комплексу емоційних, мотиваційних, характерологічних особливостей та проявляється в її соціальній активності та гуманістичній спрямованості, або ж передбачає оволодіння певною системою знань, умінь та навичок взаємодії у соціумі, здатність оцінювати свої дії та вчинки [3].

Для того, щоб дати визначення складному психолого-педагогічному поняттю «соціальні навички», окремо дамо визначення терміну «навичка». У наукових дослідженнях це поняття трактується як психічне новоутворення, завдяки якому індивід спроможний раціонально, з належною точністю та швидкістю, без зайвих затрат відповідного ресурсу виконувати певну діяльність чи окрему дію. О. Степанов визначає навички як «вид автоматизованої дії, що уможливорює точне, впевнене, без зайвих нервово-психічних та фізичних затрат виконання певних дій. Також дослідник додає, що у процесі автоматизації дії увага особистості переміщується з процесу виконання дії на її результат, а сенсорний контроль поступово передається м'язовому контролю» [5, с. 215].

Існує розподіл соціальних навичок на певні підгрупи. А. Кур і Л. Растін пропонують таку класифікацію: базові навички – спостереження, зоровий контакт, жести, вираз обличчя; навички взаємодії – ініціювання та підтримка розмови, заповнення пауз, дотримання своєї черги для висловлювання в бесіді; афективні навички – розпізнавання власних почуттів та почуттів інших людей, емпатія декодування невербальної поведінки; когнітивні навички – розуміння соціальної ситуації, вирішення проблем, прийняття рішень, розуміння норм, саморегуляція та контроль.

Т. Клевел поділяє соціальні навички на три групи: навички кодування, що необхідні для визначення соціальної ситуації, розуміння завдання, способів його виконання; навички прийняття рішень, які забезпечують вибір варіанту реагування та здатність діяти ефективно; навички впровадження рішень, що забезпечують реалізацію обраного варіанта дій, їх моніторинг та емоційну

регуляцію [2, с. 44].

Для відображення педагогічного змісту поняття «соціальні навички» його розглядають як комплекс життєвих навичок особистості, що включає здатність людини розпізнавати власні емоції і вибудовувати зв'язки між своїми почуттями, думками та поведінкою; здійснювати рефлексію власної поведінки і взаємодії з іншими людьми; знаходити консенсус і розв'язувати конфлікти у спільній діяльності з іншими людьми, досягаючи поставлених цілей; ставити себе на місце іншої людини та проявляти (демонструвати) емпатію; успішно та ефективно взаємодіяти з конкретними людьми або в різних групах; діяти в умовах невизначеності, керувати змінами, спираючись на соціальні цінності культури світу [2].

Л. Гумовська вважає, що формування соціальних навичок та соціальної компетентності загалом, буде результативним за умови дотримання таких принципів:

- ціннісно-орієнтований, що визначає орієнтацію дитини на іншу людину;
- прийняття кожної дитини такою, якою вона є, визнаючи її цінність, значущість, унікальність;
- принцип активності та волі самовираження дитини (постановка дитини в позицію самоконтролю та саморегуляції);
- принцип симпатії та участі (дитина має почуватися у цілковитій безпеці, дорослий надає підтримку сам і ненав'язливо організовує її з боку однолітків) [4].

Важливо, щоб під час роботи над формуванням соціальних навичок, вищепераховані принципи були дотримані в комплексі, а не ізольовано один від одного – так буде забезпечений вплив на всі фактори, що мають безпосередній вплив на формування соціальних навичок.

Запорукою успішної роботи щодо формування та розвитку навичок у дітей є правильно підібрані методи роботи та доцільне їх використання у ході формування та засвоєння навички

Для створення широкого спектру умов, сприятливих для формування та розвитку соціальних навичок у дітей з ООП, чудово підходять навчально-виховні заклади. Тут дитина спілкується як з ровесниками, так і з дорослими; вчиться будувати дружні та ділові відносини, розмежовувати їх; дитину оточує відносно стабільне коло спілкування, яке вона може детальніше для себе вивчити та сформувати у ньому міцні зв'язки, стабільні взаємовідносини,

розвивати й коригувати їх; шукає своє місце в соціальній групі, бере на себе певну соціальну роль, формує власний світогляд. Саме в освітньому процесі відбувається розвиток навичок самоконтролю та взаємодії з колективом, усіх складових самовдосконалення особистості, в першу чергу потреби самоствердження та самореалізації, що є невід’ємною частиною соціального становлення сучасної людини.

Формування соціальних навичок та соціальної компетентності в цілому у дітей з особливими освітніми потребами вимагає від педагога застосування широкого спектру методів, прийомів та засобів. Це зумовлено складною структурою соціальної навички, що вимагає роботи над кожним її компонентом, та впливом дефекту на загальний розвиток дитини. Тому не менш важливу роль у формуванні соціальних навичок відводять виховним методам впливу.

Їх загальною спільною метою є формування системи звичної свідомості, звичних емоційно-психічних станів та звичної поведінки. Важливо, аби ця «звичайна система» відповідала модельним характеристикам та визначеним соціальним замовленням. В свою чергу, вимоги соціального замовлення, шляхи та засоби реалізації повинні бути усвідомлені особистістю, яка виховується. Усвідомленні знання та навички є основою переконань як вищої форми спрямованості особистості, а, власне, спрямованість і визначає соціальну поведінку [6].

За умови комплексного застосування різних методів, засобів, прийомів роботи у доцільних формах та з урахуванням відповідних умов і принципів, робота з формування соціальних навичок у дітей з особливими освітніми потребами буде ефективною та як результат представлятиме сформовані та закріплені в поведінці навички соціальної поведінки.

Список використаних джерел

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти): нова редакція. Міністерство освіти і науки України. 12.01.2021. № 33.

2. Гончарова О.К. Соціальні навички учнів початкової школи як предмет педагогічного дослідження. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*. 2022. №1. С. 103–109.

3. Горішна Н. Сутність поняття «соціальні навички» та їх вплив на соціальну компетентність дітей з особливими освітніми потребами.

Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка, 2022. Т. 1. № 1. С. 40–47.

4. Матвієнко С.І. Методика формування у дошкільників соціальної компетентності: навч.-метод. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. 103 с.

5. Психологічна енциклопедія / автор-упор. О.М. Степанов. Київ: Академвидав. 2006. 423 с.

6. Супрун М.О. Педагогіка: підручник для духовних і світських закладів освіти. Київ: КДА. 2018. 40 с.

*Марія Федінчук, ст. гр. ПСз-41,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець
Науковий керівник: Андрій Заблоцький, Ph.D, старший
викладач кафедри психології і соціальної роботи,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка, м. Кременець*

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВІКТИМНОСТІ СЕРЕД УЧНІВ У ЗЗСО

Молодь, особливо інтелектуально обдаровані юнаки та дівчата, відіграє значну роль у суспільних перетвореннях, що є ключовим для сталого розвитку суспільства. Проте сучасні суспільні зміни супроводжуються соціальною, політичною та економічною нестабільністю. Це включає міжрегіональну та релігійну нетерпимість, перетворення традиційних сімейних структур, гендерну нерівність, збільшення випадків сімейного насилля, надмірну інформаційну завантаженість, збільшення споживання алкоголю та наркотиків, злочинність тощо. Це створює підґрунтя для віктимізації суспільства, особливо для осіб, які переживають кризові періоди, зокрема підлітки. Тому дуже важливо знайти психологічні умови, які сприятимуть попередженню віктимізації в дітей загалом і в інтелектуально обдарованих дітей зокрема [3, с. 13].

Здійснена освітня практика та результати досліджень провідних вчених, таких як Д. Абрамс, Дж. Рензуллі, К. Текекс, Дж. Фельдхьюсен, Л. Холлінгуорт та інші, вказують на те, що проблема віктимності, особливо серед інтелектуально обдарованих

підлітків, є дуже актуальною через їхні особливості, такі як високі очікування від себе та інших, перебільшені вимоги до себе та оточуючих, нонконформізм тощо[2, с. 35].

Можливо визначити два види віктимної поведінки: активну і пасивну. Активна віктимна поведінка проявляється у спробах встановлення контакту з потенційним злочинцем, залицянні та спрямована на взаємодію. Характерними рисами активної жертви є імпульсивність, емоційна нестабільність, тенденція до конфліктного спілкування, обмежений самоконтроль, відсутність здатності оцінити себе та ситуацію об'єктивно, а також низький рівень критичного мислення.

Вчені виділяють кілька типів віктимної поведінки, які спостерігаються як у психічно здорових осіб, так і у тих, хто став жертвою злочину. Найбільш поширеним є пасивно-підпорядкований тип поведінки, що характеризується зниженням рухової активності та проявляється у пасивному підпорядкуванні і виконанні всіх вимог кривдника. Цей тип вчені поділяють на два варіанти: пасивно-оборонний та пасивно-байдужий.

При пасивно-оборонному варіанті «жертва робить несміливі спроби протистояти агресору, проявляє негативне ставлення до подій, висловлює прохання їх не чіпати, прагне викликати жалість, однак активного опору вона не надає» При пасивно-байдужому варіанті поведінка потерпілих є абсолютно пасивною і проявляється у повному підпорядкуванні будь-яким вимогам, відсутності висловлювань або прохань, загальмованості до такого рівня, що може виникати повна байдужість до подій.

Нестійкий тип поведінки виявляється в відсутності чіткої лінії у поведінці, виразній змінливості вчинків і висловлювань, суперечливості дій та періодичних змінах між пасивно-підпорядкованою та активно-оборонною поведінкою. Віктимна поведінка серед неповнолітніх є багатофакторним явищем, що відрізняється від провокуючої поведінки дорослих. Вона обумовлена порушенням довільної регуляції поведінки через вікові когнітивні особливості, особистісні характеристики або емоційно-вольові розлади [1, с. 123].

Отже, підводячи підсумок щодо типового представлення віктимної особистості, можна відзначити такі ознаки: самоцентризм або надмірна відданість, піддатливість, велика довірливість та легкодовірність, відсутність критичності, що часто призводить до

неспроможності передбачити хід подій.

Низький рівень сексуальної свідомості, яка може виявитися в нерішучості щодо сексуальної орієнтації або відсутності досвіду у статевих стосунках. Також може проявлятися гіперсексуальність або невдоволеність статевим життям. У сфері комунікації можуть виникати труднощі, що обмежують спілкування, або, навпаки, може бути виявлена підвищена комунікабельність. Крім того, існує висока схильність до ризикованих дій, іноді супроводжувана агресивністю.

Вплив сімейного середовища виявляє особливу важливість у формуванні віктимної поведінки учнів. Аналізуючи вплив сім'ї, виділяють такі показники віктимогенності:

- особливості та тип сімейного виховання,
- характер соціальної підтримки в родині,
- наявність випадків сімейного насильства.

Девіантна віктимність проявляється у дезадаптивному поведінці учнів і виявляється в різних формах девіантності. Поведінка школярів, яка може бути класифікована як віктимна, є виявом аутодеструктивної девіантної поведінки, яка наближається до суїцидальної.

До психологічних умов попередження проявів віктимності в школярів у процесі спеціально організованого психологічного навчання відносяться:

- 1) проведення психодіагностичного дослідження з метою виявлення групи підлітків, схильних до віктимної поведінки;
- 2) зниження навіюваності шляхом розвитку критичного мислення;
- 3) підвищення рівня нервово-психічної стійкості шляхом саморегуляції;
- 4) зниження проявів агресії шляхом розвитку навичок асертивної поведінки;
- 5) підвищення рівнів позитивного самоствавлення і соціально-психологічної адаптації шляхом розвитку навичок ефективної комунікації.

Список використаних джерел

1. Волянюк Н.Ю. Віктимологія та агресологія: навчальний посібник. Рівне, 2010. 256 с.
2. Москаленко В.В. Соціальна психологія: Київ, 2005. 624 с.

3. Терпелюк В.В. Соціально-педагогічна профілактика віктимної поведінки підлітків – учнів ЗНЗ: автореф. дис... канд. пед. наук: Київ, 2015. 20 с.

*Ірина Цвяк, вчитель польської мови та літератури,
Комунальний заклад загальної середньої освіти
«Боголюбський ліцей № 30 Луцької міської ради»*

АДАПТАЦІЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО УМОВ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Надзвичайно актуальною на сучасному етапі залишається проблема адаптації студентів-першокурсників до умов інклюзивного освітнього середовища. Від ефективності освітнього процесу залежить їх подальше майбутнє як фахівця. Тому перед вищою школою стоять важливі завдання, які зосереджують свою увагу на стимулюванні пізнавальної та особистісної активності студентів; виявлення у студентів-першокурсників труднощів, які виникають в освітньому процесі; визначення шляхів подолання цих труднощів тощо.

Поняття «адаптація» вживається в таких значеннях: як здатність формувати властивість особистості до організації зв'язку з соціумом; як пристосування кожної особистості до мінливих умов зовнішнього середовища; як вміння особистості з метою успішної адаптації накопичувати механізми психологічного захисту, підбирати різні методи та засоби для власного захисту; як процес професійного та особистісного становлення особистості через активне пристосування, вольову регуляцію засвоєних норм та цінностей, готовність до використання різноманітних ресурсів.

Ю. Бохонкова стверджує, що «поняття адаптації можна розглядати як процес пристосування індивіда до нових умов життєдіяльності, входження його до нового соціального середовища, засвоєння норм такого середовища та вироблення нової моделі поведінки. Здатність активного пристосування особистості до умов середовища як фізичного, так і соціального, визначається як адаптивність – не адаптивність та відображає відповідність між метою та результатами, які досягаються у процесі виконання певного виду діяльності» [2].

Вступ до закладу вищої освіти є надзвичайно важливим етапом у професійному становленні кожної особистості. Л. Дмитрук зазначає,

що «адаптація студента у ЗВО – безперервний, внутрішньо обумовлений процес, який характеризується прийняттям чи неприйняттям особистості, що розвивається до зовнішніх і внутрішніх умов здійснення навчальної діяльності у ЗВО, а також активність особистості, пов'язана зі зміною умов у бажаному напрямку» [10, с. 34].

Адаптацію до освітнього процесу у закладі вищої освіти визначають також:

- як складне багатогранне включення здобувачів освіти у новітню систему контролю і вимог, нове середовище, новий колектив;
- як процес пристосування особистісних якостей до вимог даного закладу вищої освіти і формування на цій основі нових особистісних професійно і соціально значущих якостей, що створюють умови для реалізації особистісного потенціалу здобувачів освіти.

Адаптація студента-першокурсника розглядається як його здатність відповідати нормам і вимогам закладу освіти, розвиватися в новітньому для себе освітньому середовищі, реалізувати власні потреби та здібності, уникаючи різноманітних протиріч і непорозумінь з новим академічним середовищем. Адаптацію можна трактувати також як процес вироблення механізмів існування особистості студента у нових умовах, коли всі фізичні і духовні сили здобувача освіти витрачаються на виконання основних завдань й пристосування до вимог та умов, що змінилися.

Адаптацією студента є складний динамічний процес, який зумовлений певними як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками, у ході якого у студентів формуються необхідні для подальшого професійного та особистісного становлення і зростання уміння та навички, виробляється певна система поглядів і цінностей, формуються індивідуальні своєрідні механізми поведінки та захисту в суспільстві.

Адаптація особистості студента до освітнього процесу умов є важливим етапом життєвого шляху, оскільки вступ до закладу вищої освіти вважається одним із важких періодів студентського життя для першокурсника, який кардинально змінює увесь спосіб його життя (поведінку, звички, думки, інтереси, переконання тощо), що відображає відповідність між поставленою метою та досягнутими результатами своєї роботи.

Процес адаптації передбачає активність самого суб'єкта

діяльності, який повинен ставити перед собою певні завдання, аналізувати свої дії та вчинки, знаходити шляхи вирішення поставлених перед собою завдань, регулювати свою поведінку, продумувати різноманітні підходи до налагодження ефективних шляхів взаємодії з іншими суб'єктами і новим середовищем.

Адаптація здобувача до освітнього процесу закладу вищої освіти є складним, довготривалим процесом, який має бути чітко організованим і керованим. Це одночасно і процес, і результат встановлення взаємної відповідності між потребами особистості здобувача вищої освіти та вимогами навчального процесу. Він відбувається протягом всього періоду перебування студента у стінах закладу освіти. А отже, вступ студента до закладу вищої освіти, адаптація до нового освітнього простору, засвоєння його норм, вироблення нової моделі поведінки передбачає відповідність між поставленою метою та досягнутими індивідуальними результатами своєї роботи.

Адаптація студентів-першокурсників до освітнього процесу у закладах вищої освіти вимагає зміни соціального стану особистості, становлення конкретних особистісних рис, підвищення значущості набуття таких важливих феноменів, як життєві цілі, спосіб життя, зобов'язання, відповідальність, доброчесність, вірність, старанність тощо.

З огляду на це до процесу адаптації до навчання в умовах закладу вищої освіти ставляться великі вимоги до розумової працездатності студента, його відповідальності за власні дії і результати роботи. Зміна соціальної ролі особистості з учня на здобувача освіти, яка відбувається у зв'язку зі вступом до закладу освіти, тісно пов'язана із процесами самовиховання, саморозвитку, самоствердження студента, включення його у різні види соціальної активності; налагодження комунікативної взаємодії з викладачами та однолітками, оволодіння новими формами, методами і засобами навчання.

Змінюється також коло спілкування та налагоджується комунікативний міжособистісний зв'язок; з'являється бажання самоствердитися у новому колективі, прийняти і виконувати вимоги університету, пристосуватися до самостійного проживання без батьків, підвищувати здатність до самовдосконалення тощо. Тобто відбувається адаптація студента-першокурсника до нових раніше не відомих умов навчання. Відповідно, створення умов для успішної

адаптації та соціалізації студентів-першокурсників є основним завданням освітніх закладів.

Перший курс навчання є для здобувачів освіти періодом соціально-педагогічної адаптації. Адже студенти-першокурсники адаптуються до зміни усього режиму, нової системи навчання, нового сприйняття матеріалу, нового колективу тощо.

Варто звернути увагу і на вікову кризу на цьому етапі життя особистості. Численні дослідження науковців показують, що вікова криза студентського віку може протікати вдало, а може й мати негативний перебіг. Якщо вікова криза протікає успішно, є конструктивною, вона характеризується становленням у студента дорослої ідентичності і особливим відношенням до оточуючих людей, розумінням своєї потреби, формуванням відчуття тотожності власного «Я», узгодженням індивідуально й соціальних форм функціонування, умінням долати суперечності та конфлікти.

Негативне проходження вікової кризи характеризується деструктивними стосунками у групі, відчуттями тривожності, страху, заниженою самооцінкою, ізоляцією у спілкуванні з групою, іншими людьми; неясністю життєвих перспектив, болісним переживанням своїх невдач та труднощів.

Студентська молодь є особливою категорією, яка самостійно формує свої життєві погляди, створює власну картину світу, розвиває соціально-психологічні компетентності. Формування низки соціально-психологічних особливостей (пошук самоідентифікації, розвиток соціальних контактах, формування стресостійкості, самостійності, відповідальності, активності, толерантності, креативності, інтелектуальний розвиток та ін.), які розвиваються у цьому віці, чинять безпосередній вплив на життя студентів-першокурсників; впливають на формування їхнього мислення, ставлення до світу та поведінку; дають можливість для переосмислення своїх вчинків та вчинків інших людей.

Успішна адаптація студентів-першокурсників до освітнього процесу залежить в першу чергу від психічних індивідуальних особливостей особистості здобувачів освіти, рівня розвитку особистісної регуляції життєдіяльності. Якщо система операційних механізмів є чітко сформованою, вона впливає перш за все на успішну адаптацію. Адаптація студентів-першокурсників є разом з тим індивідуальним процесом, і у кожного з них вона відбувається по-різному. В одних адаптація в освітньому середовищі закладу вищої

освіти проходить швидше, в інших – повільніше.

Список використаних джерел

1. Бохонкова Ю.О. Соціально-психологічна адаптація першокурсників до умов вищих навчальних закладів : монографія. Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. Луганськ, 2011. 199 с.
2. Дмитрук Л. Проблема адаптації українських та іноземних студентів-першокурсників до навчального процесу. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань: УДПУ, 2019. Вип. 2. С. 32–38.

*Валерія Чернюк, ст. гр. ПО-41,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Ольга Гулай, д.пед.н., професор,
професор кафедри цифрових освітніх технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

SMART-ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Діти з особливими освітніми потребами – це група, яка потребує особливої уваги та підтримки, щоб розвиватися відповідно до своїх здібностей. Для багатьох з них доступ до сучасних SMART – технологій може стати надзвичайно важливим фактором у навчанні та розвитку [1].

SMART-технології можуть забезпечити доступ до персоналізованого навчання для дітей з особливими потребами та допомогти їм розвинути навички, необхідні для незалежного функціонування в суспільстві. SMART-технології включають широкий спектр інструментів, які можна адаптувати до потреб окремих учнів, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами [2]. Ці технології дозволяють вчителям адаптувати навчальну програму до індивідуальних особливостей кожного учня.

Наприклад, учні з вадами зору можуть використовувати спеціальне програмне забезпечення, яке перетворює текст на мову. Прикладом може слугувати TalkBack – додаток, спеціально розроблений для людей з вадами зору. Ця програма читає текст на екрані вголос, полегшуючи учням з порушеннями зору взаємодію з цифровим контентом.

Учні з порушеннями опорно-рухового апарату можуть використовувати інтерактивну дошку. Це може бути спеціальна клавіатура, адаптована до їхніх фізичних можливостей, або контролер з указкою.

Для дітей з особливими освітніми потребами розроблено низку спеціальних програм. Наприклад, програма розвитку «Розквіт» для дітей дошкільного віку з аутизмом, програма розвитку для дітей дошкільного віку з порушеннями опорно-рухового апарату та програма розвитку для дітей дошкільного віку з порушеннями інтелекту.

SMART-технології допомагають вчителям структурувати навчальний процес з урахуванням потреб і здібностей кожного окремого учня.

Ключовими аспектами SMART-технології в освіті є:

- індивідуальні навчальні траєкторії: SMART-технологія дозволяє розробляти індивідуальні навчальні програми, які враховують особливості кожного учня;

- активізація пізнавальної діяльності: SMART-технологія може бути використана для стимулювання діяльності учнів та залучення їх до активного засвоєння матеріалу;

- зворотній зв'язок: SMART-технології спрощують процес отримання зворотного зв'язку від учнів і дають можливість викладачам оперативно коригувати навчальний процес;

- розумні класи: сучасна SMART-технологія включає в себе ряд інструментів, таких як інтерактивні дошки, програмне забезпечення, камери для письма, системи управління інформацією та персональні комп'ютери;

- комунікаційні технології: SMART-технологія може забезпечити спеціальні комунікаційні програми, такі як допоміжна та альтернативна комунікація (AAC) для дітей з особливими освітніми потребами, які мають труднощі з мовленням та комунікацією, щоб висловити свої ідеї та потреби;

- спеціалізовані додатки та програми: існує цілий ряд додатків і програм, спеціально розроблених для дітей з особливими освітніми потребами для підтримки навчання, розвитку навичок і спілкування.

У сучасному світі роль вчителів стає все більш важливою та відповідальною. Вчителі повинні не лише передавати знання, але й створювати стимулююче навчальне середовище, адаптуватися до потреб різних учнів та застосовувати інноваційні підходи для

максимального залучення до навчання. У цьому контексті використання SMART-технологій є важливим елементом підтримки вчителів.

Використовуючи SMART-технології, вчителі можуть перетворити традиційні уроки на цікаві та ефективні навчальні сесії. Інтерактивні дошки та планшети пропонують безмежні можливості для створення цікавих та інтерактивних уроків. Вчителі можуть зробити процес навчання більш цікавим і зрозумілим для учнів, представляючи матеріал у вигляді відео, малюнків, анімації та інтерактивних вправ.

Однак важливо зазначити, що SMART-технології не тільки надають можливості для підвищення якості навчання, але й допомагають вчителям краще структурувати та планувати свої уроки. Електронні блокноти, календарі, планувальники та інші інструменти можуть допомогти вчителям ефективно управляти своїм часом і ресурсами.

Висновки.

1. SMART-технології можуть ефективно адаптуватися до потреб дітей з особливими освітніми потребами, забезпечуючи індивідуалізований підхід до навчання.

2. Взаємодія та активна участь у навчальному процесі стає доступнішою завдяки використанню SMART-технологій, що сприяє підвищенню зацікавленості та залученості учнів.

3. Використання SMART-технологій дозволяє підтримати вчителя у проведенні ефективного навчання, забезпечуючи доступ до інструментів для індивідуальної адаптації та моніторингу успішності кожного учня.

Таким чином, SMART-технології стають потужним інструментом підтримки вчителів у сучасному освітньому процесі. Вони не лише полегшують роботу вчителя, але й роблять навчання більш ефективним, змістовним та цікавим для всіх учасників освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Кирильчук С.М. Smart-технології в навчанні дітей з особливими потребами. *Звітна наукова конференція Інституту інформаційних технологій і засобів навчання НАПН України*: збірник матеріалів наукової конференції. Київ : ІТЗН НАПН України, 2017. С. 42–47.

2. Кадемія М.Ю. Відкрите Smart-середовище навчання в підготовці педагогічних працівників у закладах вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2018. № 50. С. 279–282.

*Чубай Ольга, ст. гр. ОПНм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Олена Гапончук, к.пед.н.,
старший викладач кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА ЕМОЦІЙНОЇ РЕГУЛЯЦІЇ УЧНІВ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Сучасний світ ставить перед учнями багато викликів, які можуть призвести до стресу та емоційних проблем. Шкільна програма стає все більш насиченою, тиск з боку батьків та вчителів зростає, а конкуренція за успіх посилюється. Це може призвести до того, що учні відчуватимуть себе переважаними, тривожними та пригніченими.

Важливо, щоб вчителі та школи допомагали учням розвивати стресостійкість та емоційну регуляцію. Це навички, які допоможуть учням справлятися з важкими ситуаціями, зберігати спокій та бути щасливими та здоровими [2, с. 32].

Стресостійкість – це здатність людини протистояти стресовим факторам та зберігати своє фізичне та психічне здоров'я. Емоційна регуляція – це здатність людини усвідомлювати, розуміти та керувати своїми емоціями.

Існує багато інноваційних методів навчання, які можуть допомогти учням розвивати стресостійкість та емоційну регуляцію.

Майндфулнес – це практика, яка набуває все більшої популярності в сучасному світі. Вона базується на зосередженні уваги на теперішньому моменті без осуду та оцінки. Учні, які займаються майндфулнесом, навчаються більш усвідомлено сприймати свої думки, емоції та почуття. Це допомагає їм стати більш емоційно стійкими та зосередженими, особливо в стресових ситуаціях. Майндфулнес також сприяє розвитку навичок емоційної регуляції, що

є важливим аспектом психологічного благополуччя.

Йога та медитація – це ще два інноваційних методи навчання, які сприяють розвитку стресостійкості та емоційної регуляції учнів. Йога, яка поєднує в собі фізичні вправи, дихальні техніки та медитацію, допомагає учням не лише зміцнювати тіло, а й розслабляти розум. Вона вчить учнів уважно спостерігати за своїм тілом та диханням, що сприяє зняттю стресу та покращенню самопочуття.

Медитація, у свою чергу, навчає учнів концентрації, спокою та внутрішньої гармонії. Вона допомагає знижувати рівень тривожності та створює сприятливі умови для емоційного відновлення після напружених ситуацій. Такі практики розвивають в учнях навички саморегуляції, вчать знаходити баланс та зосереджуватися на важливому, що стає великою перевагою в сучасному швидкому та динамічному світі.

Соціальний та емоційний інтелект (SEI) є набором ключових навичок, які глибоко впливають на розвиток учня як особистості. Ці навички допомагають учням не лише розуміти свої власні емоції, а й вміти ефективно керувати ними. Крім того, SEI сприяє формуванню здорових та позитивних взаємин з іншими людьми. Учні, які розвивають соціальний та емоційний інтелект, вчать співпрацювати, вміють слухати та розуміти почуття інших, що є важливим умінням в сучасному світі [3, с. 115].

Інтерактивні та дослідницькі методи навчання є потужним інструментом для розвитку учнів. Ці методи стимулюють активну участь учнів у власному навчанні, спонукають їх брати на себе відповідальність за процес вивчення навчальної інформації. Такий підхід допомагає учням розвивати впевненість у собі та власні навички. Крім того, він сприяє формуванню стійкості та самодисципліни, виховує відповідальність та принциповість, оскільки учні самі активно залучаються до пошуку знань і вирішення важливих завдань. Інтерактивні методи навчання також розвивають критичне мислення, творчий підхід до задач та вміння працювати в команді, що є важливими навичками в сучасному освітньому середовищі.

Використання технологій в освіті є важливим інноваційним напрямком, який може значно покращити якість навчання та допомогти учням розвивати ряд корисних навичок. Наприклад, існують спеціальні програми для медитації, які допомагають учням відпрацювати навички уваги та емоційної регуляції. Ці програми

можуть містити вправи на дихання, візуалізацію та уявлення, що сприяють зниженню рівня стресу та покращенню самопочуття.

Крім того, ігри на уважність є ще одним інструментом, який може бути корисним для учнів у процесі розвитку стресостійкості. Ці ігри зазвичай містять завдання, спрямовані на зосередження уваги та контроль над власними емоціями. Вони можуть бути використані як частина тренувань для підвищення свідомості та розуміння власних реакцій на стресові ситуації.

Крім програм для медитації та ігор на уважність, доступні також онлайн-ресурси з когнітивно-поведінкової терапії (КПТ), які можуть бути корисними для учнів у процесі розвитку емоційної регуляції. Ці ресурси можуть містити матеріали для самостійного вивчення, вправи на впровадження позитивних змін у мисленні та поведінці, а також інструменти для відстежування та оцінки свого емоційного стану. Загалом, використання технологій у навчанні може допомогти учням знаходити нові шляхи для розвитку стресостійкості та емоційної стабільності.

Підбір технологій для розвитку стресостійкості та емоційної регуляції учнів є складним завданням, оскільки не існує одного універсального підходу, що підходить для всіх. При виборі технології варто враховувати безліч факторів, які включають вік учнів, їхні потреби, індивідуальні можливості, стиль навчання та доступні ресурси.

Наперед важливо враховувати вікові особливості учнів. Молодшим учням, наприклад, можуть краще підходити ігрові та інтерактивні програми, які роблять навчання веселим та захоплюючим. З іншого боку, старшим учням можуть підійти більш структуровані програми та онлайн-ресурси, які надають більше свободи та контролю над навчальним процесом [1, с. 25].

Далі, потрібно враховувати потреби учнів. Так, учні, які відчувають стрес, можуть виграти від програм для медитації та йоги, які допоможуть їм зняти напругу та зосередитися. А учням, які мають проблеми з емоційною регуляцією, корисними можуть бути програми, які навчають їх усвідомлювати та керувати своїми емоціями.

Крім того, слід враховувати стиль навчання кожного учня. Візуальним учням можуть підійти програми, які використовують відео та зображення, а аудітивним – програми з аудіо та подкастами. Кінестетичним учням можуть допомогти програми, що включають фізичні вправи та діяльність.

Не менш важливою є доступність ресурсів для використання обраної технології. Варто уточнити фінансові можливості для закупівлі необхідного обладнання та програмного забезпечення. Крім того, вчителі повинні мати достатні знання та навички для використання обраної технології, а у школі повинна бути відповідна інфраструктура, така як комп'ютери та доступ до інтернету, для успішної реалізації навчальних програм.

Таким чином, розвиток стресостійкості та емоційної регуляції учнів є важливою частиною їх загального благополуччя. Існує багато інноваційних методів навчання, які можуть допомогти учням розвивати ці навички. Важливо, щоб вчителі та школи пропонували широкий спектр методів та ресурсів, щоб учні могли знайти те, що їм підходить.

Список використаних джерел

1. Василенко І.А. Індивідуально-психологічні особливості особистості різного рівня оптимістичності. *Габітус*. 2020. № 18. С. 23–27.

2. Кудінова М. Методичні концепції розвитку стресостійкості учнів загальної середньої школи в умовах бойових дій. *Вісник Львівського університету*. 2022. № 14. С. 31–37.

3. Розов В.І. Адаптивні антистресові психотехнології : навч. посіб. Київ : Кондор, 2005. 278 с.

*Чубай Ольга, ст. гр. ОПНм-11,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк
Лілія Потапюк, к.пед.н., доцент,
доцент кафедри соціогуманітарних технологій,
Луцький національний технічний університет, м. Луцьк*

ВПЛИВ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ НА СОЦІАЛЬНУ АДАПТАЦІЮ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сьогодні особливої актуальності набуває активне впровадження інклюзивної освіти в освітнє середовище. У зв'язку з її розвитком відбувається створення інклюзивного освітнього середовища, активне включення молоді з інвалідністю і їхня адаптація у ньому з метою успішної інтеграції у суспільство як повноправного і гідного його

учасника. Тому запровадження інклюзії у вітчизняний простір є центральним питанням у забезпеченні освіти високої якості та створенні інклюзивних суспільств. Пріоритетність інклюзивної освіти підтверджується також й ситуацією в нашій країні, яка уже декілька років знаходиться в стадії активної війни з агресором, оскільки за роки цієї війни кількість людей з інвалідністю в Україні, на жаль, збільшилася на кілька тисяч.

Інклюзивна освіта створює сприятливі умови для соціальної адаптації дітей з особливими потребами, сприяючи їхній інтеграції в шкільне середовище разом з однолітками. Участь дітей з особливими потребами у загальноосвітньому процесі допомагає їм розвивати соціальні навички, вміння спілкуватися та взаємодіяти з іншими [2, с. 210]. Інклюзивна освіта намагається розробити підхід до викладання і навчання, який буде більш гнучким для задоволення різноманітних потреб у навчанні. Адже очевидним є те, що якщо викладання стануть більш ефективними в результаті змін, які запроваджує інклюзивна освіта, це буде корисним для усіх дітей.

Інклюзивна освіта сприяє формуванню толерантного та емпативного ставлення учнів без особливих потреб до своїх однолітків, що сприяє позитивним взаєминам у класному колективі. Участь дітей з особливими потребами у спільних навчальних та позаурочних активностях з однолітками сприяє їхньому відчуттю власної цінності та приналежності до групи. Інклюзивна освіта забезпечує індивідуалізований підхід до кожної дитини, що дозволяє враховувати її потреби та можливості, що сприяє покращенню соціальної адаптації [6, с. 321].

Інклюзивна освіта сприяє формуванню позитивного ставлення до різних форм інвалідності та сприяє зменшенню стигми й дискримінації у шкільному середовищі. Участь учнів з особливими потребами в спільних навчальних проєктах та заходах сприяє взаємопідтримці та відчуттю солідарності серед учнів.

Інклюзивна освіта створює умови для розвитку навичок саморегуляції та соціальної адаптації, що сприяє підвищенню самостійності учнів з особливими потребами. Участь у спільних навчальних та позаурочних активностях допомагає дітям з особливими потребами розвивати навички співпраці, комунікації та взаємодії з однолітками [3, с. 115].

Інклюзивна освіта сприяє створенню відкритого, демократичного та толерантного середовища, де кожна дитина має

можливість розкрити свій духовний потенціал та реалізувати себе; формуванню взаєморозуміння та емпатії серед учнів, оскільки вони навчаються сприймати та розуміти індивідуальні потреби та можливості своїх однокласників [5, с. 45].

Участь у спільних проєктах та командних завданнях допомагає дітям з особливими потребами розвивати навички співпраці, лідерства та взаємодії в групі. Інклюзивна освіта сприяє формуванню позитивної самооцінки та відчуттю власної цінності у дітей з особливими потребами, оскільки вони відчуються важливими та прийнятими в колективі. Участь у спільних заходах та святкуваннях допомагає дітям з особливими потребами відчувати себе частиною шкільної спільноти, розвивати почуття належності до неї, самостверджуватися в суспільстві.

Інклюзивна освіта сприяє розширенню можливостей дітей з особливими потребами для соціальної взаємодії та виконання ролі активних членів суспільства, розвитку вмінь та навичок, необхідних для успішної адаптації в різних сферах життя, включаючи роботу, сім'ю та громадське життя [6, с. 325].

Участь у спільній діяльності та проєктах допомагає дітям з особливими потребами розкривати свій творчий потенціал та розвивати індивідуальні інтереси. Інклюзивна освіта сприяє формуванню позитивного ставлення до різноманітності та різниць серед учнів, що сприяє розумінню та прийняттю різноманітності суспільства. Участь у спільних заходах та проєктах допомагає дітям з особливими потребами розвивати навички спілкування та взаємодії з різними людьми та групами.

Інклюзивна освіта створює умови для формування в учнів з особливими потребами позитивної самоідентифікації та реалізації власних потенційних можливостей; сприяє розширенню можливостей для дітей з особливими потребами у процесі взаємодії з різними культурними та соціальними групами [3, с. 112].

Участь у спільних навчальних та позаурочних заходах допомагає дітям з особливими потребами зберігати та розвивати соціальні контакти з однолітками, а отже, стимулює успішний розвиток навичок адаптації та вибору ефективних стратегій поведінки у різних соціальних ситуаціях; допомагає дітям з особливими потребами відчувати себе важливими членами шкільної спільноти. Інклюзивна освіта сприяє формуванню в учнів з особливими потребами позитивного ставлення до власної індивідуальності,

налагодженню комунікативних навичок особистості з іншими людьми, розвитку самоствердження та самовдосконалення власної «Я»- концепції.

Інклюзивна освіта сприяє розвитку в учнів з особливими потребами навичок співпраці та колективної роботи, що може позитивно позначитися на їхній успішності та адаптації в майбутньому професійному житті [4, с. 56].

Інклюзивна освіта сприяє розвитку емоційної і соціальної інтелігентності у всіх учнів, оскільки вона включає в себе взаємодію з різними людьми та вирішення конфліктних ситуацій, що сприяє формуванню емпатії, розумінню різних точок зору та розвитку міжособистісних вмій; розвитку культури поваги до різниці та відкритості до різноманітності, що формує толерантне та прийнятне для всіх середовище, сприятливе для соціальної адаптації дітей з особливими потребами та їхнього успішного інтегрування у суспільство.

Інклюзивна освіта створює можливість для взаємного навчання та взаємного вдосконалення всіх учасників освітнього процесу, що сприяє розвитку різних типів інтелектуальних та творчих здібностей учнів та вчителів [2, с. 203]. Саме «фундаментальні основи системного підходу допоможуть здійснити не тільки структурно-компонентний аналіз однієї з різновидів соціальних систем – педагогічної системи, але й послідовно врахувати та використати в процесі пізнання і практичної діяльності вимогу системності. Ця вимога виражена в тому, щоб об'єкт пізнання розглядався в якості системи – цілісної освіти, елементи якої знаходяться в органічному поєднанні та взаємозалежності. Водночас методологічні принципи, які входять у зміст даної вимоги, здійснюють процеси системного розуміння об'єкту пізнання, що також застосовуються в органічному взаємозв'язку та взаємозалежності» [1, с. 3].

Таким чином, інклюзивна освіта є взаємовигідною для всіх учасників, оскільки вона створює умови для обміну знаннями, досвідом та підтримкою, що сприяє загальному розвитку особистостей та підвищенню якості навчання. Запроваджуючи інклюзивну освіту у вітчизняний освітній простір, маємо кардинально змінити своє стереотипне ставлення до осіб з особливими потребами, створити усі необхідні комфортні умови у закладах освіти, щоби вони змогли отримати доступ до якісної освіти, повноцінно зреалізувати себе в суспільстві, зробити особистий внесок в його розвиток.

Позитивний результат реформи залежить від кадрового питання – підготовки компетентних фахівців, які здатні здійснити перехід до інноваційної парадигми освіти, активно працювати над питанням наповнення освітніх програм інклюзивним змістом.

Успішне впровадження інклюзивного навчання в освітній простір України неможливе ж без фундаментальних змін в процесі підготовки майбутніх педагогів, оскільки інклюзивне навчання потребує від педагогів якісної підготовки, належної професійності, креативності, володіння як знаннями, так і вмінням застосовувати їх у практичному житті. Вітчизняні заклади вищої освіти на сучасному етапі модернізації вищої педагогічної освіти мають готувати таких фахівців, які готові до іновацій, постійного пошуку нових методів і прийомів в освіті.

Список використаних джерел

1. Івашенко К. Визначення сутності поняття «педагогічна система». *Збірник праць Інституту проблем виховання НАПН України*. Київ, 2011. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/jspui/handle/6789/3628> (дата звернення: 05.04.2024).
2. Brown P., & Wilson A. The Impact of Inclusive Education on Social Adaptation and Peer Relationships: A Longitudinal Analysis. *Educational Psychology Review*, 2020. N 28 (3). P. 201–215.
3. Garcia C., & Martinez D. Social Integration and Inclusive Education: Evidence from Longitudinal Studies. *Inclusive Education Review*, 2023. N 8 (2). P. 112–125.
4. Kim S., & Lee K. Inclusive Education and Social Development: Insights from Case Studies. *International Journal of Inclusive Education*, 2021. N 25 (1). P. 56–70.
5. Smith A., & Johnson B. The Role of Inclusive Education in Promoting Social Adaptation of Children with Special Needs. *Journal of Inclusive Education*, 2024. N 12 (3). P. 45–58.
6. Thompson L., & Davis M. Promoting Social Skills and Adaptation through Inclusive Education Programs: A Meta-Analysis. *Journal of Special Education*, 2022. N 37 (4). P. 321–335.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА І СОЦІАЛЬНА РОБОТА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОСТІ

Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної
конференції 18–19 квітня 2024 року

Комп'ютерний набір: автори статей
Комп'ютерна верстка: Лілія Потапюк

Підп. до друку. 30 квітня 2024 р. Формат 60x84/16.
Папір офс. Гарн. Таймс.
Ум.друк. арк 29.56. Обл.-вид.арк 28.0.
Тираж прим. 50.

Відділ іміджу та промоції
Луцького національного технічного університету
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75.
Друк – ВІП ЛНТУ